

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**ПРАВО ТА СУСПІЛЬСТВО В РЕАЛІЯХ
КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 лютого 2022 р.

Київ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАУ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДТЕУ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
КИЇВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА
МАУП
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА
МУДРОГО;
НН ІГСН, НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПВНЗ МЕГУ ІМ. АКАД. С.ДЕМ'ЯНЧУКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТАРАЩАНСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ТОВ «ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ (КАЛУШ)
ХЕРСОНСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
ІНСТИТУТ

ПРАВО ТА СУСПІЛЬСТВО В РЕАЛІЯХ КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 лютого 2022 р.
Київ

ОРГКОМІТЕТ

Добкіна К.Р., декан Юридичного факультету ІУТП ДУІТ, доктор юридичних наук, доцент;
Новосельська І.В., заступник декана Юридичного факультету ІУТП ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Цивільного права;
Мусієнко В.В., завідувач кафедри Цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент;
Осадчий В.І., завідувач кафедри Правосуддя, доктор юридичних наук, професор;
Клюєва Є.М., завідувач кафедри Господарського та транспортного права, доктор юридичних наук, професор;
Беззубов Д.О., завідувач кафедри Конституційного та адміністративного права, доктор юридичних наук, професор;
Озель В.І. кандидат юридичних наук, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Бурдоносова М.А. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Мусієнко А.В., завідувач кафедри Кримінального права кандидат юридичних наук, доцент;
Савицька С.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Ковальчук А.Т., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Правосуддя;
Матвійчук А.В., доктор юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Подольн Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права;
Михайлов В.О., старший викладач кафедри Правосуддя;
Акімов М.П., асистент кафедри Правосуддя;
Стародубова О.А., кандидат юридичних наук, доцент;
Парубець К.А., аспірант Юридичного факультету Інституту управління, технологій та права ДУІТ, старший лаборант кафедри Цивільного права.

Право та суспільство в реаліях карантинного періоду: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 24 лютого 2022р. – К.: ДУІТ, 2022. – 222с.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.

©ДУІТ, 24-02-2022

ЗМІСТ

Секція. Теорії та історії держави і права. Конституційне право.

<i>Бурдоносова Марина Анатоліївна</i> АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	14
<i>Гайдай Софія, Озель В.І.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ЖІНОК КРАЇН БЛИЗЬКОГО СХОДУ.....	16
<i>Грень Наталія Михайлівна</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ.....	18
<i>Костюкевич С.Ф.</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ.....	19
<i>Лукач Уляна Романівна, Костишин Зоряна Теодорівна, Стефанівська Лідія Теодорівна</i> ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	21
<i>Маковка Єва, Озель В.І.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ.....	23
<i>Матяшовська Роксолана Юріївна</i> ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК ФАКТОР ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	25
<i>Моришин Євген</i> ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	26
..	
<i>Рябчук Віта Миколаївна</i> ГЛАСНІСТЬ І ВІДКРИТІСТЬ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ, ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУДОЧИНСТВА, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	28
<i>Теребейчик Наталія Василівна, Озель В.І.</i> КОНСТИТУЦІЙНОЇ ГАРАНТІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	30

Скиба Святослав Володимирович МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ У СФЕРУ ПРИВАТНОСТІ ЛЮДИНИ.....	32
---	----

Секція. Цивільне право, цивільний процес та сімейне право.

Ільків Олег Васильович, Блейдер Аліна Миколаївна, Сороченко Олександр Володимирович АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	34
--	----

Валуєва Людмила Васиївна ПОВНОВАЖЕННЯ ЄГЕРІВ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ТА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	36
--	----

Савченко Леонід Іванович, Горбатюк Юлія Вадимівна, Кілюх Діана Леонідівна ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	38
---	----

Лілія Махова, Вікторія Забарська ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ.....	40
---	----

Баланова Лоліта Євгенівна, Мусієнко Володимир Володимирович ПРАВОМІРНІСТЬ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ В УКРАЇНІ.	42
---	----

Коросташивець Юлія Григорівна ОРДЕР ЯК САМОСТІЙНИЙ ДОКУМЕНТ, ЯКИЙ ПІДТВЕРДЖУЄ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	46
--	----

Руданецька Оксана Стефанівна, Лебедєва Анна Олегівна СТВОРЕННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА ЯК ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДЕРЖАВИ.....	51
--	----

Нестеренко Анна Олександрівна, Мельник Юстина ЛІСИ ЯК ПРЕДМЕТ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ.....	52
---	----

<i>Сірант Мирослава Миколаївна, Нарбут Інна</i> ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ПРОГРЕС В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПАРИЗЬКОЇ УГОДИ УКРАЇНОЮ.....	55
<i>Нестеренко Анна Олександрівна, Шендерова Катерина</i> ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	57
<i>Оксаніченко Максим, Мусієнко Володимир Володимирович</i> ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ.....	59
<i>Отрадна Марія Амірівна, Коросташивець Ю. Г.</i> ПРАВОВА РОЛЬ СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	60
<i>Ратушина Богдана Петрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	62
<i>Романенко Олександр, Мусієнко Володимир Володимирович</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ.....	65
<i>Богаткіна Анастасія, Мусієнко Володимир Володимирович</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ: ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО ВИДИ.....	67
<i>Бобко Катерина Миколаївна, Мусієнко Володимир Володимирович</i> ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ АНТИКВАРНИХ РЕЧЕЙ НА АУКЦІОНІ.....	69
<i>Братченко А.Ю., Мусієнко В.В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	72
<i>Фелон І.В., Мусієнко В.В.</i> АРХАЇЧНІСТЬ ТА СУЧАСНІСТЬ ОПЛАТНОСТІ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ.....	74
<i>Вівчар Христина Іванівна, Зигрій Ольга Володимирівна</i> РИНОК ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА.....	76
<i>Кормилюк Юлія Ігорівна, Зигрій Ольга Володимирівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РЕАЛІЯХ КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ	79

<i>Мельничук Мар'яна Василівна, Зигрій Ольга Володимирівна</i> ПРОБЛЕМИ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ.....	80
<i>Л. Г. Паращук, С. Б. Паламар</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУБІНАТУ В УКРАЇНІ.....	82
<i>Федорченко Наталія Володимирівна</i> ДОЗВІЛЬНІ ПОСЛУГИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	84
<i>Дуля Вікторія, Мусієнко Володимир Володимирович</i> АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ.....	86
<i>Чернявський Анатолій Леонідович</i> ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	89
Секція. Трудове право, право соціального забезпечення.	
<i>Гоцуляк Ольга, Іванов В'ячеслав Миколайович</i> ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТІВ ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	93
<i>Ковальчук Інна Валентинівна</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ У ПОСТКОВІДНИЙ ПЕРІОД.....	95
<i>Бурденюк Андрій, Новосельська Ірина Василівна</i> РІВНІСТЬ ПРАВ ГРОМАДЯН В ТРУДОВІЙ СФЕРІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ COVID-19.....	97
<i>Мацегора Дар'я Геннадіївна, Новосельська Ірина Василівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРАЦЮ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ.....	101
<i>Ломакіна Ірина Юрійівна, Єфремова Ірина Іванівна.</i> ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	103
<i>Риженко І.М., Баран В.М, Миколайчук М.А.</i> ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	105

<i>Трофімчук Софія Вікторівна, Новосельська Ірина Василівна</i> СУЧАСНІ ТРУДОВІ РЕАЛІЇ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	108
--	-----

<i>Гуменюк Світлана Василівна, Янюк Ольга Володимирівна.</i> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ «ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ».....	110
---	-----

Секція. Господарське та транспортне право. Міжнародне право

<i>Бондаренко Альбіна Миколаївна</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	112
---	-----

<i>Добрянська Ярослава</i> НЕЗАКОННА МІГРАЦІЯ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ.....	113
---	-----

<i>Лілія Махова, Вікторія Забарська</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ.....	115
---	-----

<i>Корунчак Лариса Анатоліївна</i> ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО- ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	118
--	-----

<i>Махова Лілія Олексіївна, Мішура Ірина Володимирівна</i> КВЕД В РОБОТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ ТА ВНЕСЕННЯ ЗМІН.....	119
--	-----

<i>Настіна Ольга Іванівна</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	124
---	-----

<i>Осмолян Віталій Анатолійович</i> КОРОНОВІРУСНА ХВОРОБА 2019 ЯК МОЖЛИВА СКЛАДОВА СУБ'ЄКТИВНИХ ПРИЧИН, ЯКІ СПРИЯЮТЬ СТВОРЕННЮ АВАРІЙНОЇ ОБСТАНОВКИ НА ДОРОГАХ	127
---	-----

<i>Ратушина Богдана Петрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	129
---	-----

<i>Мілімко Л.В.</i> ГОСПОДАРСЬКА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МИТНОГО БРОКЕРА.....	132
--	-----

<i>Аргат Яна Петрівна</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ АКЦІОНЕРНОГО СЕКТОРА В РИНКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	135
--	-----

<i>Перелигін Єгор Євгенович</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ (УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ).....	136
---	-----

Секція. Кримінальне право та кримінальний процес.

<i>Богатирьов Іван Григорович, Беднарська Анна Вікторівна, Тотовицький Вадим Анатолійович</i> СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНОГО ДО УМОВ ЖИТТЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ.....	143
---	-----

<i>Хряпінський Петро Васильович</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗАОХОЧУВАЛЬНИМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ.....	145
--	-----

<i>Голінкова Валерія Леонідівна, Киренко Сергій Георгійович</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	149
---	-----

<i>Микулець В.Ю., Козут Д., Кріль Д.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЛАСНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРІОД КОРОНОКРИЗИ.....	152
---	-----

<i>Осадчий Володимир Іванович,</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ЕПІДЕМІЯМ.....	155
---	-----

Муляр Галина Володимирівна РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	156
Рудік Оксана Сергіївна, Михайлов Володимир Олександрович ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ.....	159
Кривоноженкова Уляна Рупешиївна ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	161
Вольвак О.М., Ніколайчук В.В. ОЦІНКА ЗАГРОЗ ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ.....	164
Книженко Оксана Олександрівна ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ.....	167
Чуб Юлія Сергіївна НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК ПРЕДМЕТ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ.....	168
Ткачук Віктор Євгенович, Коба Павло Миколайович, Нечипорук Максим Володимирович ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАХИСНИКА: СПІРНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	171
Ткачук Віктор Євгенович, Сисонюк Ганна Григорівна КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА ЯК ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ.....	173
Христич Інна Олександрівна СТАН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В РЕАЛІЯХ КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ.....	175
Секція. Адміністративне право.	
Хромов А. В. ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ.....	178

Уляна Парпан, Ельмаз Аблякімова АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ.....	181
Богів Ярина Святославівна, Боднар Юлія ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ.....	182
Бортник Надія Петрівна, Галаз Юлія Андріївна ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СПОРУ.....	184
Вайда Тарас Степанович ГАЗЛАЙТИНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ САМОІЗОЛЯЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19).....	186
Галаз Юлія Андріївна, Кретович Уляна ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	190
Парпан Уляна Михайлівна, Задорожна Наталія ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	192
Парубець К.А. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	194
Хохленко Ольга Миколаївна, Бурденюк Андрій ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВПЛИВУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	196
Костюкевич С.Ф. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ.....	199
Крайник Григорій Сергійович ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ЗА ЗАСМІЧЕННЯ ЛІСІВ В УКРАЇНІ.....	201

Михайлов Володимир Олександрович
ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....203

Новіков Олег Володимирович
ЩОДО СТАТИСТИЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ
АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ У СФЕРІ
ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМИ ПРИГОДАМИ
З ЗАГИБЛИМИ ТА ТРАВМОВАНИМИ В УКРАЇНІ.....206

Бердник Анастасія
ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ.....208

Беззубов Д.О.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ.....210

Нецька Л.С.
ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ ЯК УЧАСНИК У СПРАВАХ
ПРОБАНКРУТСТВО.....211

Зигрій Ольга Володимирівна, Полоз Олеся Володимирівна
НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ ТА КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ У ДІЯЛЬНОСТІ
ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ.....214

Федорченко Наталія Володимирівна
ДОЗВІЛЬНІ ПОСЛУГИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....216

Ковальчук Андрій Трохимович
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....218

Секція. Медичне право.

Подзіров Андрій Олегович
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЛІКУВАННЯ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ.....220

Бурдоносова Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій

АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Ідеал верховенства права (the Rule of Law) став нині чи не найпопулярнішим у всьому світі, невід'ємною складовою міжнародно-правових актів, особливо присвячених правам і свободам людини і громадянина. До нього постійно звертаються політичні діячі не лише Заходу, для якого верховенство права традиційно є однією з найвищих демократичних цінностей, а й Сходу (включаючи комуністичний Китай), Півдня і Півночі.

Термін «the rule of law», який нині перекладається українською мовою як «верховенство права», ввів у науковий обіг англійський вчений і політичний діяч Джеймс Гаррінгтон 1656 року; англійському вченому конституціоналісту Альберту Вен Дайсі та його послідовникам належить також оформлення доктрини верховенства права [1, с.30-32].

Одне із провідних місць відведене принципу верховенства права також Конституцією України (ст.8). Не зважаючи на здобуття верховенством права характеру глобального ідеалу, його поняття, на думку багатьох західних правознавців, до цього часу залишається «сутнісно спірним». Чи не останньою спробою внести ясність у його визначення став Звіт щодо верховенства права, прийнятий Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року. Звіт побудований головним чином на аналізі підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-правових документах, конституціях та законодавстві низки країн, а також в науковій літературі. Показово, що розділ IV Звіту, присвячений аналізу окремих наукових джерел, має досить промовисту назву «У пошуках визначення» [2].

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Воно вимагає від держави втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності. Закони за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

Отже, категорія «верховенство права» має багато різноманітних інтерпретацій, кожна з яких відіграє важливу роль у дослідженні даного поняття, так як, на нашу думку, саме воно є базисним конституційним принципом, на якому ґрунтуються всі суспільні відносини і за допомогою якого реалізуються права і свободи людини і громадянина. Множинність концепцій дає нам можливість розуміти поняття «верховенство права» в різних його аспектах, а також застосовувати в практичній діяльності в усіх проявах.

Верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу.

Враховуючи зміст статті 8 Конституції України та практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади [3].

Таким чином, верховенство права означає, що органи державної влади обмежені у своїх діях заздалегідь регламентованими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити заходи, що будуть застосовані в конкретних правовідносинах, і, відповідно, суб'єкт правозастосування може передбачати й планувати свої дії та розраховувати на очікуваний результат.

Вдалим прикладом наочного зображення верховенства права, що полегшує його розуміння, є піраміда його структури, що зображена на австралійському сайті державного освітнього центру з питань верховенства права «RULE OF LAW: educational centre» [4].

Враховуючи, що Австралія відноситься до англо-американської правової сім'ї, то для відповідного використання даного наочного зображення при дослідженні верховенства права в Україні (романо-германська правова сім'я), його слід певним чином адаптувати при перекладі специфічних термінів (Див: мал.1).

мал.1

Література:

1. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. Часопис «Право України», 2012, №1 - 2. С.30-64.
2. Звіт щодо верховенства права. Страсбург. 28 березня 2011 року. Unofficial Translation by the USAID Ukraine. Rule of Law Project. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/curriculum_rule_of_law_cd.pdf
3. Юридична позиція Конституційного Суду України. 3.4. Верховенство права. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
4. Австралійський державний освітній центр з питань верховенства права «RULE OF LAW: educational centre». URL: <https://www.ruleoflaw.org.au/>

Гайдай Софія
Студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
к. ю. н., доцент кафедри конституційного та
адміністративного права юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Озель Віталіна Іванівна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ЖІНОК КРАЇН БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Рівність жінки і чоловіка – це, на перший погляд, така категорія, про яку чув кожен з нас. У сучасному суспільстві рівність наразі постає тим мірилом права, законності і справедливості без якого не може існувати демократія. Проте, постає питання: чи допомагає така обізнаність та знання поняття «рівності», втілене у практиці одних країн реалізувати це правило іншими країнами світу? У 2019 році було опубліковано висновки десятирічного дослідження міжнародних експертів у галузі гендерної рівності. Протягом цих десяти років оцінювались права чоловіків і жінок у 187 країнах світу. Серед 35 критеріїв оцінки були, зокрема, показники у сфері трудового, майнового і сімейного права. Лише шість країн набрали по 100 балів: Бельгія, Данія, Латвія, Люксембург, Франція і Швеція. Середній показник гендерної рівності, за даними банку даних, становить 74,71 бала, а тому можна зробити висновок, що на сьогодні гендерна рівність у світі забезпечена майже на три чверті. «Більшість країн світу протягом останнього десятиліття рухалися до досягнення гендерної рівності. Десять років тому середній бал у світі становив 70,06. З того часу 131 країна внесла 274 зміни до законодавства щодо гендерної рівності. Це викликало збільшення середньої глобальної оцінки на 4,65 пункту – до 74,71 на сьогодні», – йдеться в дослідженні. Замикають список Афганістан, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Судан, Іран. Автори дослідження зазначають, що, попри деякі поліпшення, розрив між регіоном Близького Сходу й Північної Африки та рештою світу збільшився. [1]

Майже невідомим залишається поняття «свободи» для багатьох жінок на Близькому Сході: Ірак, Єгипет, Йорданія, Туреччина, Катар – про кожен з цих і багато інших країн можна говорити в різних аспектах, але хотілося б звернути увагу на правове становище жінок цих держав. Багато спільних рис, проте й різких відмінностей висвітлюють кожен країну в особливому контексті. Ідентичність цих держав базується на колоніальному минулому. Спільність також проявляється у тому, що під час Арабської війни кожна з країн була залучена у революціях: деякі менш активно, інші більш, але втім кожна з них була порушена Арабською весною.

В арабському суспільстві жінки частіше піддаються дискримінації через культурні та релігійні переконання, які відображаються на законодавчому рівні. Наприклад, у Саудівській Аравії жінки отримали право голосувати на виборах лише у 2015 році. До сьогодні існує традиція, за якої жінка не має права без дозволу насамперед чоловіка, брата, але також навіть сина виїжджати за кордон чи без їх відсутності виходити на вулицю. Офіційно цього ніде не прописано, але такий звичай має своє місце в побуті. Це виникло з того, що хлопців виховують, як охоронців і захисників своїх сестер, дівчат, жінок, а тим самим це дає їм умовний дозвіл бути постійним наглядачем.

У Єгипті жінки не можуть самостійно отримувати паспорт, але можуть влаштовуватись на роботу без дозволу чоловіка. Мінімальний вік, коли дівчина може

виходити заміж без згоди батьків, – 16 років. Але у багатьох інших арабських країнах шлюбний вік для дівчинки вважається 12-15 років, і багато сімей на околицях Пакистану, Ірану видають дівчат заміж саме в такому віці. В Іраці, хоч у Конституції є норма про гендерну рівність, жінки там не можуть без дозволу чоловіка обирати житло, їхати за кордон та виходити з дому. У Йорданії жінки ще й до сьогодні не можуть без дозволу отримати паспорт. В Омані схожа ситуація: жінки не можуть без дозволу виходити з дому та отримувати паспорт, але, у той же свам, можуть їздити за кордон та самостійно влаштовуватись на роботу.

Катарським жінкам досі не дозволено водити автомобіль та посідати державні посади. Проте дозволено відвідувати спортивні зали, а в університетах навчається ушестеро більше дівчат, ніж хлопців, особливо на юридичних факультетах. З приводу одруження, то жінка в Катарі згідно зі Законом про сім'ю, повинна мати нотаріально засвідчений дозвіл її батька на шлюб. На просторах інтернету переднами постає історія українки, яка вийшла заміж за катарця. Для укладення шлюбу у Катарі Громадянка України повинна була мати нотаріально засвідчений дозвіл її батька на шлюб, а при укладанні шлюбного договору мусив бути присутній який-небудь чоловік із рідні нареченої – якщо не батько, то дядько чи повнолітній брат. У Катарі, не дивлячись на законодавство громадянської належності нареченої, підпис у шлюбному контракті може поставити тільки чоловік, жінка ні за яких умов не має на це права. [4]

Щодо ситуації в загальному, то розлучення абсолютно не популярні на Близькому Сході, втім не забороняються. Однак проблема все ж існує, бо якщо жінка і чоловік вирішили розлучитися, то за мусульманськими законами вони повинні чекати два місяці, щоб засвідчитися, що жінка не завагітніла. Після розлучення чоловік повинен виділити на користь жінки майно, яке вони нажили разом. Це в свою чергу означає, що вона може бути економічно вільною після розлучення, проте такі явища спостерігаються вкрай рідко. Найчастіше після розлучення жінка змушена повертатися у батьківський дім.

У більшості країн Близького Сходу аборт дозволений тільки тоді, коли здоров'я жінці загрожує смерть. Але, до прикладу, у Тунісі аборти легалізували ще в 1973 р., і це навіть раніше, ніж у Європейських країнах.

Хоча, на перший погляд, й здається що жінки цих країн не мають і низки тих прав що мають жінки інших країн. Проте і такий невеликий перелік прав прирівнюваних до чоловічих дісталися їм не легко. На наш погляд, показовим є те, що під час Арабської війни багато повстань почалися з жінок-феміністок, які виходили на протести вулицями своїх країн. Втім в Арабській війні феміністки відіграли значну роль, виходячи на вулиці, беручи із собою плакати англійською мовою, що було доволі свідомим рішенням. Жінки добре розуміли, що місцеві ЗМІ не звертають на них ніякої уваги, а от світові зауважать і сфокусуються на цьому. Активно відстоювалося право жінок на керування автомобілем у Саудівській Аравії – що дало свої позитивні результати. До прийняття цієї реформи з'являлося багато відеоматеріалів, які показували це обмеження та бажання жінок керувати автомобілем. «Завдячуючи жіночій солідарності, одна юристка створила додаток, який дає змогу зрозуміти та дізнатися жінкам про свої права. До прикладу в Ірані є багато рухів, які існують в Інтернеті. Один із них спрямований на те, що жінки не зобов'язані носити хіджаб і він має назву «Моя маленька свобода». Активістка цього руху довгий час викладала фото жінок без хіджабу, але за якийсь час була заарештована. Адже хіджаб все ж залишається обов'язком, а свобода для жінок Близького Сходу лише словом.» - описує у своїй статті Лілія Боднар [5].

Підводячи підсумки вищезазначеного, хочеться вірити і знати що кожна жінка буде почута. І у кожної жінки буде можливість реалізувати права людини на рівні з чоловіками. Проблеми жінок Близького Сходу закладені в глибинах століть. Ще з давніх пір існують релігійні та суспільні норми, які не дозволяють на повну міру жінкам реалізовуватися як особистостям. Проте ще більшою проблемою є необізнаність, незнання, небажання деяких жінок мати більші можливості ніж вони мають на даний момент. Частина з них не

можуть об'єктивно оцінювати ситуацію та страждають із за цього самі. І головним рішенням цих проблем, на нашу думку, все ж залишаються феміністські рухи, активістські відстоювання прав, за допомогою яких було проведено вже не одну реформу. Завдяки сміливцям з активною громадською позицією, світ в цілому та держави окремо, почули людей, їх прагнення, бажання змінити ситуацію. Хоча на сьогодні ситуація жіночої свободи залишається актуальним та доволі гострим питанням і суспільству ще багато що належить зробити, щоб забезпечити рівність між чоловіками і жінками.

Література :

1. Дослідження гендерної рівності <https://hromadske.ua/posts/za-danimi-svitovogo-banku-gendernoyi-rivnosti-dosyagli-vsogo-shist-krayin-u-sviti>
2. Історія країн Близького Сходу <https://uk.wikipedia.org>
3. У яких країнах Близького Сходу жінки мають більше прав <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/06/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-blyzko-ho-sxodu-ta-pivnichnoyi-afryky-zhinky-mayut-bilshe-prav>
4. Розповідь українки про долю жінок в катарі <https://ukrainians.today/bezpravni-prote-kohani-rozpovid-ukrayinky-pro-dolyu-zhinok-v-katari/>
5. Стаття « Жінки на Близькому Сході : як виглядає їхня «свобода»? » <https://bookforum.ua/p/zhinky-na-blyzkomu-shodi-yak-vyglyadaye-yih>

Грень Наталія Михайлівна

докторант Національного університету
«Львівська політехніка», к.ю.н.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ

Сучасне право має ряд вагомим проблем, серед яких найсуттєвішими є захист прав та свобод громадян. Порушення принципу рівності зумовлює дискримінаційні прояви. Останні проявляються у багатьох ознаках, серед яких найпоширенішою, однак малодослідженою є вікова дискримінація.

Явище вікової дискримінації має настільки ж давню історію, як і сама історія існування людства. «У будь-якій науці завжди мають місце так звані вічні питання, відповіді на які можуть мати лише вірогідний, але не точний та однозначно правильний характер. Відповіді на ці, а також інші важливі наукові питання варіюватимуться залежно від певних чинників, зокрема, від пануючої в суспільстві системи цінностей» [1]. Проте методологічні парадигми нині підлягають трансформації, оскільки потребує оновлення правовий підхід через зміну глобальних основ людського буття.

Виокремимо парадигмальні чинники трансформації сучасного співіснування людства, що впливають на зміну методологічного інструментарію у сфері дискримінації за віком.

По-перше, це трансформація умов співжиття людини. Розвиток науково-технічного прогресу, інформаційного середовища пришвидшив комунікаційні процеси між людьми, змінив економічні умови сфери виробництва та споживання, що, безумовно, сприяло зміні усталених умов людського буття.

По-друге, це оновлення аксіологічних стандартів. Сучасне суспільство вимагає ціннісного підходу до окремої людини, трансформує її можливості. Розвиток медицини та технології надав можливість продовження життя людини, тому настільки активізувалося питання протидії дискримінаційних впливів на людей літнього віку, оскільки їх кількість значно зростає. Змивається вироблена роками моральна норма поваги до старшого покоління як до більш досвідченого та розумного. З'явилися нові цінності, що поважаються особами молодшого віку, внаслідок чого криза міжпоколінного спілкування значно посилилася.

По-третє, екологічна криза створила проблему зменшення доступних природних ресурсів, що посилює політичну та військову напруженість. Внаслідок додаткових обтяжуючих суспільних обставин рівень толерантності суспільства падає і відбувається криза рівності, що посилює дискримінаційні настрої у соціумі.

По-четверте, останні два роки не просто змінили, а радикально «перевернули» суспільні усталені атрибути існування людської цивілізації. Пандемія, зумовлена COVID-19, впливає на всі права людини, у першу чергу на право на охорону здоров'я, право вільного пересування, права на власну зовнішність (в аспекті зобов'язання носіння маски у громадських місцях), права на освіту, виборчі права, право вільно користуватися здобутками культури та мистецтва та й низкою інших правових можливостей людини. Поряд із цим суттєвою проблемою виступає сфера ментального громадського здоров'я, внаслідок чого збільшується рівень тривожності та репресивності у суспільстві. «Дійсна толерантність гармонійна: вона базується як на свідомих установах, так і на неусвідомленій інтуїтивній доброзичливості. Толерантність не буде дійсною, якщо вона не має інтуїтивної бази, спирається на зміст свідомості, легко виражається в декларативний гуманізм» [2, с.11]. Все це негативне підґрунтя становлять нові проблеми для антидискримінаційного законодавства та протидії дискримінаційним ситуаціям на підставі віку особи.

Тому сучасне методологічне підґрунтя потребує оновленого підходу дослідника з врахуванням викликів для сучасної правової реальності, «класичні методологічні аспекти антропологічного аналізу повинні змінюватися в унісон з глобальними характеристиками постнекласичної культури» [3].

Література:

1. Сунегін С. О. Юридична наука: проблеми розвитку в умовах сучасних ціннісно-ідеологічних реалій. Правова держава. 2021. Вип. 32. С. 89–98.
2. Бондырева С. К., Колесова Д. В. Толерантность. Введение в проблему. Москва-Воронеж, 2003. 273 с. С. 11.
3. Медвідь О. О. Правова політика у сфері гендерної ідентичності в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2021. С. 27.

Костюкевич С.Ф.

Аспірант кафедри адміністративного та митного права, 1 курс,
Університет митної справи та фінансів

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ

Правовий статус є серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між громадянином і державою та за своєю суттю є системою еталонів, зразків поведінки людей, що заохочуються і захищаються від порушень державою і, як правило, схвалюваних суспільством.

Традиційно для системного урегулювання всіх структурних компонентів правового статусу теорією права вироблено диференціацію їх за галузевою ознакою, а саме: конституційно-правового, цивільного-правового, адміністративно-правового, кримінально-виконавчого й інших статусів осіб, за допомогою яких різні види статусів характеризують певним чином приватну фізичну особу як учасника правових відносин.

Адміністративно-правовий статус є галузевим правовим статусом, який характеризує основні засади участі особи як суб'єкта адміністративного права або адміністративно-правових відносин. Адміністративно-правовий статус як правова категорія ґрунтується на положеннях загальної теорії права, теорії державного управління,

конституційного, адміністративного права, а також інших галузей наукового знання. Йдеться в першу чергу про такі правові категорії, як правове положення, правовідношення, механізм правового регулювання, співвідношення права і законодавства.

Під адміністративно-правовим статусом приватної фізичної особи традиційно розуміється правове положення громадян в її відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами державного і адміністративного права, що є складовою частиною загального правового статусу громадянина. Так само деякі автори констатують, що громадянином в адміністративному праві слід розуміти «особу (людину), яка не перебуває в трудових або державно-службових стосунках з органами управління»[1, с. 17]. Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи безпосередньо пов'язаний із участю в адміністративних правовідносинах та характеристичі як суб'єкта адміністративного права. Особа не може самостійно наділити себе правами й обов'язками, ставши суб'єктом адміністративного права, таким вона може бути визнана тільки відповідними нормами права [2, с. 90].

Як бачимо, у сучасних наукових роботах з адміністративного права вироблено значну кількість підходів до визначень статусу приватної фізичної особи, однак однозначного розуміння цієї категорії дотепер не вироблено. Як слушно вказують вчені, це передусім пов'язано із надто складною природою адміністративного права, оскільки адміністративне право є галуззю права, засобами якої (норми, відносини, законодавство, методи, форми, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) формуються публічно-управлінські відносини, а також забезпечується публічно-управлінська діяльність[1, с. 33].

У зв'язку з вказаним окремими вченими першочерговим завданням адміністративного права пропонується вважати здійснення правового регулювання суспільних відносин щодо забезпечення прав і обов'язків людини під час реалізації публічних потреб у рамках владно-управлінської діяльності, що охоплюється предметом адміністративного права. Крім того, іншим головним завданням адміністративного права є здійснення правового захисту вказаних вище відносин, а також регулятивних відносин інших, передусім «управлінських» правових галузей [3, с. 109].

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи формується у рамках тільки окремих груп адміністративно-правових відносин. До таких відносин доцільно віднести ті, які виникають щодо реалізації завдань та функцій органів публічної адміністрації, а також, пов'язаних з реалізацією державно-управлінських функцій виконавчими органами місцевого самоврядування. Оскільки внутрішньо організаційні та управлінські відносини здійснюються усередині органів публічної адміністрації, і тому, на нашу думку, з правовим статусом приватної фізичної особи безпосередньо не пов'язані. Утім не враховувати наведену категорію відносин, надаючи характеристику адміністративно-правовому статусу приватної фізичної особи не варто.

Адміністративно-правовий статус визначає приватну фізичну особу як суб'єкта адміністративного права, що характеризує її в якості активного учасника суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у сфері публічного адміністрування. Доцільно вказати, що, окрім цього, приватна фізична особа може бути не тільки активним учасником всіх процесів, що відбуваються у суспільстві, але й бути об'єктом впливу, а саме через правові акти відчувати вплив управлінських рішень на поведінку конкретних осіб у процесі здійснення публічних повноважень та при вступі в публічні відносини, а також здатність нести адміністративну відповідальність та бути підданим адміністративним стягненням.

У деяких випадках нормативними актами може бути передбачено залучення приватних фізичних осіб до реалізації публічного адміністрування в окремих сферах. У цьому разі приватні фізичні особи наділяються частиною прав та обов'язків, які мають працівники відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування

(службові особи). Під час реалізації таких прав та виконання обов'язків приватні фізичні особи здійснюють публічне адміністрування [4, с. 133].

Отже, адміністративно-правовий статус – це спеціальний правовий статус, що характеризує приватну фізичну особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод приватних фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, крім того у відносинах, які мають місце у внутрішньо організаційній діяльності органів публічної адміністрації.

Література:

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч.. К. :ЮрінкомІнтер, 2003. 544 с.
2. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Вип. 597. Правознавство. С. 90–94
3. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 428 с.
4. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навч. посіб. К. : Ваїте, 2014. 376 с.

Лукач Уляна Романівна

кандидат політичних наук

доцент кафедри менеджменту та освітніх інновацій

Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Костишин Зоряна Теодорівна

кандидат медичних наук, доцент

доцент кафедри стоматології післядипломної освіти

Івано-Франківського національного медичного університету

Стефанівська Лідія Теодорівна

викладач психолого-педагогічних дисциплін

Фахового коледжу культури і мистецтв (Калуш)

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Оскільки правова культура педагогічних і науково-педагогічних працівників постає як невід'ємна складова їх професійного саморозвитку, актуалізується завдання визначення основних засад та шляхів її формування. Нормативно-правове регулювання правовідносин у сфері освіти внаслідок прийняття Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також Концепції Нової української школи та низки Держстандартів акцентує увагу на розширенні лідерських і керівних функцій педагогічних і науково-педагогічних працівників, постійній самоосвіті та безперервному професійному розвитку. Виходячи з ідеї побудови демократичної, правової, соціальної держави (ст.3 Конституції України), соціальна відповідальність педагогічних і науково-

педагогічних працівників, як агентів змін, суттєво зростає, що зумовлено необхідністю оволодіння ними високим рівнем правової культури. Слід зауважити, що когнітивна складова загальноправового характеру лише частково задовольняє потреби зазначеної категорії працівників, і лише в поодиноких випадках супроводжується більш ґрунтовним розумінням професійно-орієнтованих правових понять і категорій.

Процес формування правової культури педагогічних та науково-педагогічних працівників – складний за характером, тривалий у часі та багатовекторний за спрямованістю. Оскільки кожна сфера життєдіяльності впливає на особливості використовуваного понятійно-категоріального апарату і водночас посилюється значимість міждисциплінарного контенту, тому важливим фактором є обов'язкове врахування специфіки його впливу.

Слушною є думка про те, що правова культура є основою відтворення у суспільстві правового досвіду. Тому провідна роль тут відводиться системі ціннісних установок і орієнтацій, що відображають поступ правової реальності. Саме тому серед компонентів правової культури вирізняють право, правосвідомість, правотворчість та правозастосування.

Загалом під цінностями розуміють особистісно та суспільно значущі ідеї, що визначають сенс людського буття. До правових цінностей відносять права людини, верховенство права і закону, визнання демократичних процедур, рівноправності та справедливості. Поділяючи такі засадничі ідеї, педагогічні та науково-педагогічні працівники повинні спрямовувати свої зусилля на реалізацію компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів до освітнього процесу. Аксіологічний вимір правової культури вказує на відповідне ставлення до права, відображає певний рівень правосвідомості і проявляється в правомірній поведінці учасників освітніх правовідносин. Тому в професійно-педагогічному розумінні правова культура характеризується специфічними ознаками, детермінованими особливостями такого виду діяльності.

Отже, складовими правової компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників є наступні: 1) когнітивна, що включає відповідні уміння, здібності, досвід, що є основою системи правових знань, правил та норм поведінки, що реалізуються в ході освітнього процесу; 2) діяльнісно-поведінкова, що є формою її прояву в типових і нетипових ситуаціях, свідчить про задіяння інструментів критичного мислення та відхід від стереотипізації мислення. Отож йдеться про правомірну поведінку, необхідність її дотримання усіма учасниками освітнього процесу, оволодіння арсеналом навичок правового врегулювання проблемних ситуацій; 3) емоційно-ціннісна – формування системи ціннісних установок і орієнтацій, а також внутрішня мотивація правомірності поведінки. Отож йдеться про організацію освітнього середовища, в основі якого пріоритет прав і свобод людини, забезпечення участі суб'єктів освітнього процесу в управлінні закладом освіти, формування активної життєвої позиції здобувачів освіти.

Таким чином, правова культура педагогічних та науково-педагогічних працівників повинна характеризуватись змістовими блоками, що включають: визнання цінності права як соціального регулятора поведінки та засобу захисту особи в суспільстві; усвідомлене ставлення і реалізацію основних положень міжнародних та національних нормативно-правових актів, що регламентують права дитини і людини; розуміння правового статусу громадянина України, а також механізмів захисту порушених прав, свобод і законних інтересів учасників освітніх правовідносин; дотримання демократичного стилю педагогічного керівництва та ідей гуманістичної педагогіки; створення умов для профілактики й запобігання конфліктам, агресивності, екстремізму серед усіх учасників

освітнього процесу; формування почуття толерантності як поваги до багатоманітності культури.

Отож, на сучасному етапі освітніх перетворень затребуваним є реалізація цілісного підходу до формування правової культури педагогічних та науково-педагогічних працівників, впровадження цільових правоосвітніх програм та посилення правозахисного напрямку освітньої діяльності.

Маковка Єва,

студентка 1 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:

к. ю. н., доцент кафедри конституційного та
адміністративного права юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Озель Віталіна Іванівна

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Право на життя – це найперше з природніх прав людини. Конституція України у статті 3 визнає найвищою соціальною цінністю життя, здоров'я, честь і гідність людини. Основний закон також містить гарантії прав і свобод людини, у тому числі й права на життя, проголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22 Конституції України). Оскільки Конституція проголошує носієм і єдиним джерелом влади народ (ст. 5) то головне завдання держави піклуватися про добробут та життя своїх громадян.

В Конституції України є цілий розділ про права і свободи людини і громадянина. Оскільки Україна є демократичною, соціальною та гуманною країною – то гарантує всім людям право на життя яке ніхто не може відняти. Це право закріплено в усіх міжнародно-правових актах що стосуються захисту прав людини. Життя та здоров'я людини визначається найвищою соціальною цінністю. У відповідності до статті 27 Конституції України: “Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.” Тобто, стаття 27 Конституції України, проголошуючи невід'ємне право на життя кожної людини, піклується та захищає не тільки громадян, а й кожну людину незалежно від віку, статі, переконань, віросповідань, раси тощо. І наділена людина цим правом не державою, а природою – від народження, держава ж лише захищає це право. Держава наділена певними обов'язками і повинна стежити і уникати порушення цього права. Українська держава має певні обов'язки, такі як: встановлення юридичної (кримінальної) відповідальності за протиправне посягання на життя людини та протиправне позбавлення її життя; заборону позбавляти будь яку особу життя свавільно; запровадження організаційно правових засобів захисту права на життя; запровадження правових гарантій захисту особи, яка захищає своє життя і здоров'я чи життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

На час прийняття Конституції України у 1996 році за Кримінальним кодексом України (далі - ККУ) діяла смертна кара. Вона була передбачена рядом статей чинного на той момент ККУ, що, на нашу думку, суперечило положенням прийнятої 28 червня 1996 року Конституції України про невід'ємне право на життя. Впродовж чотирьох років існувала зазначена вище колізія. Конституційний Суд України Рішенням від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) остаточно поставив крапку щодо суперечок відносно доцільності застосування смертної кари в Україні. Своїм рішенням Конституційний Суд визнав, що смертна кара суперечить положенням Конституції України, таким чином остаточно заклавши всі шляхи щодо відновлення такого антилюдського способу притягнення до відповідальності злочинців.

Конституція України охороняючи життя людини водночас дбає про здоров'я. За статтею 49 Основного закону медична допомога у державних закладах надається безоплатно, держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Стосовно настання смерті Конституція нам нічого не говорить. Водночас, поняття життя і смерть з одного боку взаємопов'язаними, але з іншого й взаємовиключними. В Україні уже давно відбуваються дискусії стосовно права на евтаназію невиліковно хворих. З цього приводу пропонуємо знову ж звернути свою увагу на ст. 3 Конституції України, де людина її честь, гідність визнається найвищою соціальною цінністю, але чи зберігається гідність людини, яка у пекельних муках хвороби не має права вибору як прожити останні дні? Яка не може просто спокійно, безболісно заснути, а страждає через нестерпний біль у останні миті свого життя. Заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя передбачена ч. 4 ст. 281 ЦКУ. Одночасно за ч.ч. 4, 5 ст. 284 ЦКУ повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування, а спираючись на вищенаведену аргументацію, визнання цього права є першим кроком у визнанні права на пасивну евтаназію. Активні заходи щодо підтримання життя хворого припиняються в тому випадку, коли стан людини визначається як незворотна смерть (п. 2 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України). Дані положення містять опосередковану заборону пасивної евтаназії, а п. 8 безпосередньо забороняє й активну евтаназію, що визначається як «навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [1].

Відповідно до статті 28 Конституції України: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням». Проте, на нашу думку, хвороба може виступати катом, тим більше у випадках, коли залишається надієм лікування. Це порушує позицію Конституції, та ще більшої шкоди наносить бездіяльність держави. Одночасно проголошуючи головною цінністю життя та його непорушність, і закриваючи очі на страждання та пригнічення людей як морального так і фізичного. Ймовірно, що в Україні ще залишилися пережитки від радянської концепції бачення національного законодавства. Тридцять років тому чинні закони здавалися неможливими. З часом та ж сама евтаназія буде здаватися цілком прийнятним і ми не будемо жити переймаючись думкою, що будемо помирати в стражданнях.

В цілому покладання забезпечення права на життя на державу має як позитивний бік так і негативний. Позитивний полягає в створенні законодавства, яке б забезпечувало дотримання в Україні конституційного права на життя. Негативне - це не урахування певних проблемних аспектів щодо застосування статті 27 Конституції України, наприклад, права на евтаназію.

Література:

1. Трушкіна А.Д. Право на еутаназію: конституційно-правовий аспект. Одеса, 2019. 40 с.

Матяшовська Роксолана Юріївна

викладач Вишнянського коледжу
Львівського Національного аграрного університету,
доктор філософії з права

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК ФАКТОР ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Глобальні трансформації присутні у всіх соціальних сферах. Їх вплив має синергетичний характер і чітко передбачити зміни неможливо. Виборча система імплементувала новітні досягнення технологій та довела їх затребуваність та ефективність.

Як вказує М. Пендлетон «Глобалізація – це сучасна тенденція для людей, корпорацій та установ, щоб вийти за межі обмежень нації чи цивілізації, до участі та ідентифікації, сертифікації зі світовим співтовариством. Це розширення приймає форму торгівлі, інвестицій, комунікацій, культури, спорту, спорідненості громадян, закону та інші контакти. Існує схильна віра в право та обов'язок брати участь і ідентифікувати себе за межами своєї нації чи цивілізації. Це пов'язано зі свідомим або несвідомим скептицизмом щодо націоналізму, котрий веде до відмови від патріотизму як такого. Загалом, вона прагне до створення фундаменту на політичну основу для одного світу [1, с.6].

В епоху Інтернету електронне голосування поступово змінює традиційне паперове голосування перевагами низької вартості, високої ефективності та малої кількості помилок. Зберігання даних електронної системи голосування в центральній базі даних викликає такі проблеми: дані про голосування недостатньо відкриті та прозорі, їх легко підробити та підробити; приватна інформація користувачів загрожує витоку; виборці не можуть перевірити результати голосування. Проте з часом за допомогою поєднання технологічних удосконалень та юридично-ефективних норм вдається подолати ці прогалини. Стимули електронного голосування включають, але не обмежуються, зменшенням фальсифікації виборів, затримок, зменшенням маніпулюванням результатами та інших порушень, включаючи фінансові витрати.

Естонія є першою країною, яка на законних підставах використовував електронне голосування на місцевих виборах через Інтернет у 2005 році. Ця держава вже одинадцять разів використовувала електронні механізми при місцевих, загальнодержавних виборах, а також на виборах до Європейського парламенту.

Аналіз практики Естонії дає нам можливість зробити певні висновки.

По-перше, окрім електронного голосування в державі має бути забезпечена класична форма виборчого процесу. Більше того, пріоритет при голосуванні слід надавати останній. Тобто, на законодавчому рівні слід передбачити можливість виборця скасувати свій електронний голос шляхом голосування в реальному фактичному порядку на виборчій дільниці. На парламентських виборах у Естонії у 2019 році громадянами було проведено 191 заміну, на місцевих виборах у 2017 році – 163 відповідно [2].

По-друге, інтерес до електронної форми голосування є непропорційним. Молодь та люди середнього віку активніше користуються цим правом, на відміну від літніх людей. Наприклад, на виборах до Європарламенту у 2019 році більше 33 тис громадян у віковій групі 35–44 роки використали електронне голосування, на противагу майже 17 тис. у віці 65–74 роки [3].

По-третє, значний рівень застосування такого альтернативного способу. Так правом на електронне голосування на останніх парламентських виборах скористалося 247232 особи з 565045, які взяли участь в голосуванні. Отож цей показник становить практично 43%, та значно зріс з попередніми роками.

Тому вважаємо за необхідне актуалізації питання впровадження електронного голосування в Україні як на доктринальному, так і практичному рівнях.

Література:

1. Pendleton Michael D. A New Human Right—the Right to Globalization Fordham International Law Journal 1998 Vol.22, Issue 5 Article 6. P. 46–61.
2. Main indicators of I-voting. Statistics about Internet voting in Estonia <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia>
3. I-voters by age groups. Statistics about Internet voting in Estonia <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia>

Моршинін Євген,

аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права, 1 курс,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Виборчі права є невід’ємною складовою конституційно-правового статусу людини у сучасному суспільстві. Дотримання виборчих прав людини вимагається як на рівні національних державних інституцій, так і на рівні міжнародному рівні. Право обирати та бути обраним безпосередньо закріплено у статті 21 Загальної декларації прав людини 1948 року, де визначено, що здійснення виборів має відповідати засадам періодичності, загальності та рівності волевиявлення. Демократичні вибори – це вибори, що не були сфальсифіковані, які були проведені із дотриманням вимоги про таємність голосування чи за допомогою інших форм, що дозволяють реалізувати свободу виборчого процесу. Організація та проведення демократичних виборів є безумовним критерієм легітимності здійснення публічно-управлінських функцій суб’єктами владних повноважень. Положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року відбулася деталізація виборчих прав особи. Система виборчих прав людини згідно із положеннями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод складається із реалізації та захисту таких суб’єктивних публічних прав, як: «права голосу та права бути кандидатом на виборах органу законодавчої влади». В цьому сенсі доволі цікавим є підхід, обґрунтований у дослідженнях Ю.Б. Ключковського, М.І. Смоковичем, що підкреслюють недоцільність застосування категорії «право бути обраним», що свідчить про її безумовність, тоді як виборчий процес має гарантувати наявність реальної альтернативи волевиявлення [1, с. 155; 2, с. 23-26]. Міжнародні декларативні акти визнаються відповідно до чинного законодавства України визнаються частиною національної правової системи (стаття 9 Конституції України) [3].

Згідно із положеннями ч. 4 ст. 55 Конституції України визначено, що у разі вичерпання всіх національних форм захисту порушеного права є допустимим та прийнятним звернення до міжнародних правозахисних інституцій задля забезпечення реалізації відновлювальної та компенсаторної функцій права [3]. У 2006 році в Україні було запроваджено механізм застосування рішень Європейського Суду з прав людини та встановлено їх імперативність для національної правової системи. На жаль, станом на 1 січня 2021 року Україна обіймає «почесне» третє за кількістю звернень громадян до Європейського Суду з прав людини після Російської Федерації та Румунії [4]. При цьому близько третини заяв до ЄСПЛ відхиляються через недотримання процедури та форми ініціювання звернення. Виконання рішення ЄСПЛ має здійснюватися із дотриманням

таких етапів, як: направлення представницьким державним органом (функції якого, як правило, покладаються на Міністерство юстиції України) інформації, що має містити стислий виклад рішення органу публічної влади; повідомлення іншим правозахисним інституціям про зміст рішення ЄСПЛ та процедуру його виконання; підготовка та направлення Міністерством юстиції України заявникові повідомлення про роз'яснення права особи на подання до державної виконавчої служби заяви про виплату відшкодування; або направлення інформації та роз'яснювального акту про наявність у особи права ініціювання провадження про перегляд справи та/або його відновлення згідно із процедурними аспектами чинного законодавства України; направлення до державної виконавчої служби оригінального тексту та офіційного перекладу резолютивної частини рішення у справі проти України, у разі якщо нею закріплюється факт порушення прав людини та необхідність вжиття заходів із необхідної сатисфакції у справі проти України; відкриття державною виконавчою службою протягом десяти днів виконавчого провадження за відповідним рішенням ЄСПЛ; в конкретних випадках можуть бути визначені окремі зобов'язання щодо повідомлення органів, які мають вжити додаткових заходів, спрямованих на відновлення порушення суб'єктивного права приватної особи [5]. Рішення ЄСПЛ проти України має бути виконано органом державної влади впродовж трьох місяців, що однак не дотримується внаслідок недостатності коштів державного бюджету на такі цілі. Свідченням низького рівня ефективності діяльності із виконання рішень ЄСПЛ є приклад реалізації резолюції у справі «Бурмич та інші проти України», де був здійснений повторний розгляд через нездатність українського уряду належним чином забезпечувати реалізацію та захист прав і свобод людини в цілому, і зокрема, виборчих прав [5]. Варто наголосити, що ЄСПЛ може самостійно оцінити ефективність правозахисної національної системи, і навіть якщо не було вичерпано всі її механізми, що має слідувати зверненню за захистом до європейської інституції, прийняти заяву до розгляду. Таким прикладом стала справа «Танасе проти Молдови», де звернення до ЄСПЛ було ініційовано заявником, оминаючи ряд можливих правозахисних національних інституцій, зокрема, звернення за захистом до Уповноважений парламенту з прав людини, реагування якого має рекомендаційний характер для органів державної виконавчої влади [6].

Вибірчі права, їх реалізація та захист на засадах демократичності, прозорості, таємності та свободи закріплюється згідно із ст. 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [9].

Врегулювання виборчих спорів ЄСПЛ має базуватися на стандартах, визначених у міжнародно-правових актах, серед яких необхідно виділити Рекомендації № Rec (2003) 16 Комітету міністрів Ради Європи «Про виконання адміністративних рішень і судових рішень у галузі адміністративного права» [10]. Зокрема, відповідно до положень зазначеного акта ефективність захисту права залежить від встановлення структурного змісту застосування відповідальності адміністративного органу, його належного визначення є «запорукою» успішності компенсаційної функції права [10].

У виборчих спорах реалізація функції судового контролю ЄСПЛ обмежується визначеним обсягом дискреційних повноважень владних суб'єктів. Зокрема, у справі «Ковач проти України» у рішенні ЄСПЛ обґрунтовано позицію про те, що порушення виборчих прав настало через надмірно широкий обсяг дискреційних повноважень окружних виборчих комісій [8].

Таким чином, здійснення захисту виборчих прав у порядку розгляду ЄСПЛ має відповідати вимогам ефективності, співмірності втручання в межі дискреційних повноважень адміністративних органів та сприяти реалізації право особи голосувати та/або бути кандидатом на посаду публічної служби.

Література:

- 1) Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний та практичний аспекти: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
- 2) Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К.: Час Друку, 2011. 132 с.
- 3) Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.
- 4) Захаров Є. Декілька рефлексій щодо рішень Європейського Суду з прав людини. URL: <http://khp.org/index.php?id=1571562356>
- 5) Рішення щодо вилучення заяв із реєстру справ Європейського Суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України». URL.: <https://minjust.gov.ua/m/4600>
- 6) «Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova), №7/08 [ВП], 27квітня 2010 року. URL.: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-98428"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
- 7) Рекомендація № Rec (2003) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про виконання адміністративних рішень і судових рішень у галузі адміністративного права». URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_692#Text
- 8) Справа «Ковач проти України» : рішення Європейського Суду з прав людини від 07.02.2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452
- 9) Перший протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ратифіковано Законом України N 475/97-ВР 17 липня 97 року «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст.263.
- 10) Рекомендація № Rec (2003) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про виконання адміністративних рішень і судових рішень у галузі адміністративного права». URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_692#Text

Рябчук Віта Миколаївна

викладач першої категорії юридичних дисциплін,
Таращанського технічного та економіко-
правового фахового коледжу

ГЛАСНІСТЬ І ВІДКРИТІСТЬ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ, ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУДОЧИНСТВА, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Стаття 129 Конституції України серед основних засад судочинства закріпила гласність судового процесу. Визначаючи юридичний механізм реалізації букви і духу зазначеної норми, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у статті 11 зазначає, що розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом. Абсолютно очевидно, що підставами для проведення закритих судових засідань можуть бути лише обставини, встановлені процесуальними кодексами.

Однак, в умовах пандемії судами, які покликані захищати права і свободи громадян, грубо порушується одна із основоположних засад правосуддя.

Так, на відкритому стенді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області оприлюднено наказ голови суду від 04.10.2021 року №58/од/г «Про організацію безпечної

роботи в умовах карантину», одним із пунктів якого обмежено допуск в судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань.

У констатуючій частині наказу зазначено, що голова суду керувався рішенням Вищої ради правосуддя від 01.04.2021 року №763/0/15-21, постановами Кабінету Міністрів України та Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та «Про захист населення від інфекційних хвороб».

У своєму аналітичному звіті, підготовленому за підтримки Європейського фонду за демократію, ГО «Фундація ДЕЮРЕ» зазначила, що суди України почали встановлювати відповідні обмеження у своїй роботі. Такі рішення ухвалюються у формі наказів голови суду. Цікаво, що обмеження, встановлені окремими судами, відрізняються між собою за змістом. Наприклад, Сумський окружний адміністративний суд наказує обмежити доступ у судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань, тоді як районний суд міста Харкова рекомендує громадянам не відвідувати судові засідання, якщо громадянин не є його учасником. І це не дивно, адже суди при цьому керувалися рішеннями Вищої ради правосуддя №880/0/15– 20 від 26.03.2020 року та від 01.04.2021 року №763/0/15-21, які носять рекомендаційний характер.

При цьому, суди обмежили допуск в судові засідання осіб, які не є учасниками таких засідань, наказами голови суду. Зважаючи на коло повноважень, якими наділяє адміністративну посаду голови суду Закон України «Про судоустрій і статус суддів», функції відповідного посадовця обмежуються контрольними та розпорядчими щодо діяльності апарату суду.

З метою реагування на ситуацію було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Цим законом Парламент вніс зміни в статті процесуальних кодексів про гласність судового процесу. Так, до них додали положення про те, що суд може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. На мій погляд, така норма також викликає чимало сумнівів, адже надає значну дискрецію судам. Так, у судді є надзвичайно широкі можливості щодо тлумачення, на моє переконання, дискусійного положення про загрозу життю чи здоров'ю особи через участь у судовому засіданні певних осіб, а також щодо визначення кола осіб яким загрожує така небезпека, чи які є носіями певної небезпеки. Більше того, до сьогодні в частині поновлення прав щодо гласності та відкритості судового процесу не отримали вакциновані особи. Така ситуація із правами громадян звісно не надихає суспільство до масової вакцинації та породжує недовіру до державних інституцій. Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, право на справедливий судовий розгляд пов'язується серед іншого і з відкритим розглядом справи. Виникає питання, як суди, нехтуючи основоположними засадами своєї діяльності, будуть захищати права і свободи громадян України в умовах пандемії?

Отже, принцип гласності та відкритості судового процесу, як невід'ємна ознака прозорості діяльності судової гілки влади, має бути дотриманий, що підвищить рівень довіри суспільства до судової системи в цілому.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»: Відомості Верховної Ради України, 2020, № 18, ст.123

5. Аналітичний звіт «Захист судами прав людини від надмірного втручання держави підчас пандемії COVID-19 в Україні»: ГО «Фундація ДЕЮРЕ», автори: С.Берко, М. Колотило, К.Бочаров,
https://drive.google.com/file/d/15Hn4dbD1wZ7oHM_j2IDGinfHrYJPzQns/view

Теребейчик Наталія Василівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного і адміністративного права,
юридичного факультету Інституту управління,
технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Озель Віталіна Іванівна

КОНСТИТУЦІЙНОЇ ГАРАНТІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Агресія Російської Федерації проти України триває уже майже вісім років і дуже вагомою складовою цієї війни є постійні інформаційні атаки. Протягом усіх цих років спостерігається тенденція, що інформаційні атаки стають все наполегливішими і безглуздішими. Російські окупанти продовжують погрожувати наступ на Україну і постійно закидають в інформаційний простір абсолютно абсурдні заяви, як щодо сучасних і майбутніх подій, так і повною мірою викривлюючи історію України та Росії починаючи з давньоруських часів. З кожним днем, пропаганда стає все яскравішою, і жорстокішою, вона в'їдається в свідомість людей, вразливих та чутливих щодо впливу зовнішніх факторів, таких, як ЗМІ. Перед кожним своїм нападом Росія, проводить пропагандистську "артпідготовку". Так було перед Майданом і перед окупацією Криму. Європейські експерти помітили це, ще за рік до подій.

Конституція України у статті 17 встановлює, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою Українського народу. На момент початку ворожих дій РФ в Україні був чинним (і залишається таким наразі) Закон України від 09.01.2007 № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Тут визначено інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування

інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Але не зважаючи на те, що у нас є такий закон, він не став на заваді інформаційних «вкидів», а Україна так само потерпає від інформаційних атак з боку Російської Федерації. 21 червня 2018 року був ухвалений Закон України № 2469-VIII «Про Національну безпеку», який визначив одним з напрямів національної безпеки захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України тощо та покладає це завдання на спеціальний орган - Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Найбільшою проблемою на сьогодні, на нашу думку, залишається велика кількість антиукраїнської пропаганди, та дезінформації, що породжує панічні настрої, невпевненість у силах власної держави або, як найгірший сценарій, прихильність до ворога. Донедавна, абсолютно вільно себе почували зрадники України, які постійно наповнювали український інформаційний простір різного роду антидержавницькими, антиукраїнськими настроями, приховано послугуючись ворогу. Таким чином, внутрішня боротьба проти російської агентури, є чи не найбільш вагомими проблемами, які потрібно вирішувати органам державної влади.

За останні роки, ця протидія російській пропаганді, на території України, є досить помітною. Дуже важливим та позитивним рішенням став УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №43/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Цим указом запровадилися санкції проти народного депутата з фракції «ОПЗЖ» Віктора Медведчука, його соратника Тараса Козака та восьми юридичних осіб. Санкції передбачають блокування телеканалів «112 Україна», «NewsOne», «ЗІК», юридичним власником яких є Т. Козак. Ці канали були доволі потужною інформаційною зброєю проти України, у їх ефірах постійно звучали лозунги ненависті до українців, і ці канали працювали проти України, і виключно в інтересах однієї політичної сили та РФ. Ще у 2018 році Верховна Рада України своєю Постановою від 04.10.2018 № 2589-VIII «Про схвалення пропозицій щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» визнала, що у діяльності зазначених вище каналів «наявні системні ознаки наслідування дискурсивних практик російської імперсько-шовіністичної пропаганди, на постійній основі фіксуються прояви пропаганди і поширення ідеології тероризму». На нашу думку, вони становили дуже серйозну загрозу для нашої національної безпеки, тому це рішення надзвичайно вірне.

Таке рішення вищих органів державної влади стали «лакмусовим папірцем» для виявлення ідейних спільників підсанкційних каналів. Антиукраїнські пропагандисти, звісно почали заявляти, що їхні конституційні права порушені, а саме право на свободу слова. Українська держава на це відреагувала новим рішенням про санкції. 11 лютого 2022 року був виданий УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №52/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". Цим указом було запроваджено санкції стосовно ще одного проросійського телеканалу «Наш». Вважаємо, що телеканал «Наш» дійсно представляв собою інформаційну зброю проти України, був одним з інструментів ведення російської пропаганди, та дезорієнтації українців. Було абсолютно очевидним, що телеканал «Наш» працював в інтересах російських окупантів і допомагав їм вести інформаційну війну проти України.

Потрібно усвідомлювати, що Російська інформаційна зброя в Україні працює, а тому потрібно якісно і швидко з нею боротися. Німецький державний і політичний діяч, Йозеф Геббельс сказав, що якщо дати йому засоби масової інформації – то він здатен перетворити цілу націю на стадо свиней [1]. І в цьому є трагічна правда. Російська пропаганда використовує вади людської психіки такі, як швидкість, велика кількість інформації, нелогічність, і тим самим забруднює свідомість, внутрішнє середовище

людей, які можуть піддатися впливу брехливої інформації. Головний пропагандист гітлера Геббельс казав, що люди не стануть вірити у маленьку брехню. Вони повірять у велику. Росіяни використовують цей феномен регулярно [1]. Нажаль, ми не можемо ніяк вплинути на російські ЗМІ, але ми повинні, боротися із впливом російського інформаційного наступу. Чим менше у нашому інформаційному просторі буде російської пропаганди, тим більше шансів у нас на перемогу, і тим сильнішими ми будемо як нація, народ і суверенна держава.

Для українського суспільства дуже важливою є безпека в усіх її аспектах у ці надважкі часи для країни, а ще для народу важливим є настання невідворотного покарання для злочинців, що з середини держави підривають її безпекові засади, працюючи на користь ворога. Колабораціонізм – надзвичайно потужна стихія, яка рухає країну у прірву [2]. На початку 2021 року у Верховній Раді України було зареєстровано три законопроекти про встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм»: № 5135 від 23.02.20214 (автори законопроекту – Петро Порошенко, Ірина Геращенко, Артур Герасимов та інші народні депутати від політичних фракцій «Європейська солідарність», «Голос», «Слуга народу»; всього 37 осіб), № 5143 від 24.02.20215 (автори законопроекту – Єгор Чернев, Микита Потураєв, Єлизавета Ясько та інші народні депутати, переважно від фракції «Слуга народу»; всього 37 осіб) та № 5144 від 24.02.20216 (автори законопроекту – Єгор Чернев, Євгенія Кравчук, Микита Потураєв та інші народні депутати, переважно від фракції «Слуга народу»; всього 37 осіб). Ще раніше, у IX скликанні парламенту, було зареєстровано законопроект № 2549 від 06.12.20197 (авторка законопроекту – Оксана Савчук, позафракційна). У законопроектах № 2549, 5143 та 5143 запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України новим складом злочину проти національної безпеки – «колабораціонізм» (№ 2549 та 5135) та «колабораційна діяльність» (№ 5144). Запропоновано визнати «колабораціонізмом» чи «колабораційною діяльністю» широкий спектр діянь та публічних висловлювань і, відповідно, встановити за це кримінальну відповідальність. На нашу думку, це питання на часі, зволікання з ним – це велика вада українського політикуму. На сьогодні, першочерговим завданням Верховної Ради України є негайне прийняття закону про колабораціонізм і запровадження кримінальної відповідальності за заперечення факту російської агресії.

Література

1. Як працює російська пропаганда та як з нею боротися. 24 канал. 15 липня 2019. URL: https://24tv.ua/yak_pratsyuue_rosiyska_propaganda_ta_shho_z_tsim_robiti_n1179472
2. Добрянська Н. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні / Центр прав людини ZMINA; ред. Печончик Т., Луньова О. – Київ, 2021. – 36 с.

Скиба Святослав Володимирович
аспірант Національного університету «Львівська політехніка»

МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ У СФЕРУ ПРИВАТНОСТІ ЛЮДИНИ

Термін «приватність» вважається запозиченим з латинської та використовується у таких значеннях як свобода, інтимність, таємність, самотність, власність, особистість, міжособистісні відносини. Розглядаючи лінгвокультурний концепт «приватність» О. Прохвачева зауважує, що «приватність ... є культурним концептом, що моделюється як узагальнена ситуація, учасники якої прагнуть зберегти від несанкціонованого вторгнення свій особистий простір. Образна сторона цього культурного концепту є базовим кадром фізичного та символічного простору особи; поняттєва сторона – мовне позначення характеристик цього простору, поведінки людей, які дотримуються або порушують приватність, предметів та подій, що асоціюються з приватністю; ціннісна сторона –

прийняті у суспільстві експліцитні та імпліцитні норми поведінки, що регулюють дотримання меж особистого простору учасників спілкування» [1].

Водночас, дослідниця зауважує, що термін «приватність» є спільним еквівалентом поняття «недоторканність приватного життя» та терміна «privacy» [1].

Найчастіше право на приватність отожднюється з поняттям «недоторканність приватного життя». Хоча, загальновизнаного визначення приватного життя в жодному нормативно-правовому акті не подається, науковці сходяться на тому, що під цим терміном варто розуміти: 1) сфери життя людини, які вона не бажає робити надбанням інших (фізичних і юридичних осіб, органів і посадових осіб державної влади); 2) «особистий розсуд» – свобода від зовнішнього керуючого впливу та контролю держави, громадських організацій, громадян у межах цих сфер та можливість контролювати їх [2].

Забезпечення права на недоторканність приватного життя (права на приватність) означає встановлення та дотримання меж допустимого втручання у приватне життя. Межі допустимого втручання визначаються:

- фізично – межами між публічним та приватним, що визначають простір, в який організації, уряди чи інші люди не можуть втручатися (тут важливо не забувати і про біометричні дані як «еквівалент тіла» індивіда);

- у сфері поведінки – форми діяльності та способи дій, які індивід має право захищати (приховувати) від уваги сторонніх – інтимність;

- у сфері прийняття індивідуальних рішень – людина має бути захищена від втручання у ці сфери, тобто від тиску на неї при здійсненні індивідуального вибору – свобода;

- можливістю людини контролювати інформацію про себе – вирішувати, коли, як і в якому обсязі, інформація про особу стає відомою або повідомляється іншим [3].

Отже, умовою приватності є така ситуація, за якої людина залишається недоступною, тобто іншими словами йдеться про те, що приватність дозволяє людині обмежувати доступ інших до себе та особистої інформації створюючи певний режим конфіденційності. Варто підкреслити, що приватність є вагомою цінністю у демократичній, правовій державі та бажанням людини, що корениться у соціальних чинниках.

Література:

1. Прохвачева, О. Лингвокультурный концепт «приватность»: На материале американского варианта английского языка. URL: <https://www.dissercat.com/content/lingvokulturnyi-kontsept-privatnost-na-materiale-amerikanskogo-varianta-angliiskogo-yazyka/>

2. Шахов Н. И. Теоретико-правовые основы проблематики обеспечения государством права неприкосновенности частной жизни (актуальность тематики). Суд, право и власть. Сборник статей Ростовского филиала Российской академии правосудия. Вып. 4. Ростов-на-Дону, 2008.

3. Westin, Alan. F. Social and Political Dimensions of Privacy. Social Issues. 2003. July. Vol. 59. Issue 2. P. 431–453. URL: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1540-4560.00072>

Ільків Олег Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

Блейдер Аліна Миколаївна,
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

Сороченко Олександр Володимирович
Студент 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Невід'ємною частиною демократії, яка керується верховенством права, є дотримання верховенства права як фундаментальної правової доктрини. Цей принцип передбачає, що права і свободи людини визначають зміст і спрямованість організації та діяльності державної влади, особливо у сфері юстиції. Тому механізм реалізації вищезгаданих «заходів верховенства права» включає питання ефективного та справедливого судового захисту, що у свою чергу підкреслює актуальність реформування не лише судової системи, а й процесуального права. Важливим кроком у вдосконаленні цивільного судочинства стало прийняття у 2017 році нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), що внесла суттєві зміни до інституту доказування. Незважаючи на загальний позитивний вплив цієї модернізації, питання стандарту доказування як гарантії обґрунтованості судових рішень – процесуальних елементів права людини на справедливий суд залишається невирішеним на законодавчому рівні. В умовах функціонування нового цивільного процесуального законодавства – ця тематика потребує дослідження, зокрема, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Верховного Суду (далі – ВС).

Відповідно до ч. 1 ст. 89 ЦПК України, суддя оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням. А тому тягар доказування покладається на сторони процесу, котрі повинні довести ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог чи заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України (ч. 1 ст. 81 ЦПК України). Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, а судові рішення повинно бути обґрунтованим, тобто ухваленим на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень (ч. 5 ст. 81 та ст. 263 ЦПК України) [1]. У такому разі виникає таке ключове питання: яким чином суддя визнає докази достатніми, тягар доведення відповідної сторони виконаним, а спірний факт встановленим? Вичерпної відповіді на це питання не знаходимо в Цивільному процесуальному кодексі. Однак в постанові Пленуму ВСУ від 18.12.2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», у п. 11 вказується: «встановлюючи наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, визнаючи одні та відхиляючи інші докази, суд має свої дії мотивувати та враховувати, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях» [2]. Проте суддя, оцінюючи пред'явлені докази в їх сукупності й співвідносячи їх з позицією сторін у справі, не може в більшості випадків встановити об'єктивну істину з абсолютною точністю. Тому він змушений вирішувати спір та ухвалювати судові рішення в умовах певної невизначеності не тільки стосовно права (за наявності прогалин, колізій тощо), а й щодо фактичних обставин. І якщо проблеми в

розумінні позитивного права вирішуються за допомогою аналогії права, доктрини та іншого, то для ухвалення рішення за наявності сумнівів з приводу фактів необхідний законодавчо закріплений еталон.

У цивільному судочинстві зарубіжних держав містяться наступні категорії доказування: «баланс ймовірностей» (balance of probabilities) – Англія; «перевага доказів» (preponderance of the evidence) і «чіткі (зрозумілі) та переконливі докази» (clear and convincing evidence) – США. Часом зустрічаються також словосполучення «на перший погляд» (prima facie), який використовується для відкриття провадження у справі та/або для встановлення фактичних підстав під час розгляду заходів забезпечення позову. ВС Великої Британії ще в 1947 році зробив тлумачення змісту «балансу ймовірностей» у справі *Miller v. Minister of Pensions*. Так, ВС Великої Британії вказав: «якщо докази такі, що трибунал (тобто суд) може сказати «ми вважаємо це більш ймовірним, ніж неймовірним», тоді тягар скидається, але якщо ймовірності рівні, тягар доказування залишається, а обставина вважається недоведеною» [3, с. 2]. Щодо «чітких та переконливих доказів», то по суті, він є американським аналогом «балансу ймовірностей» та згідно з рішенням ВС США у справі «Колорадо проти Нью-Мексико» (*Colorado v. New Mexico*) від 1984 року означає, що докази з більшою ймовірністю існують, ніж не відповідають дійсності [4]. Згадані рішення найвищих судових інстанцій здійснили значний вплив на правозастосовну практику не тільки власної держави, а й міжнародного судового органу – ЄСПЛ, рішення якого, відповідно до ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», є джерелом національного права в Україні. У справі «Хамідов проти Росії» (*Khamidov v. Russia*) ЄСПЛ визнав, що Росія порушила ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через те, що національні суди встановили для заявника надзвичайний та заздалегідь недосяжний стандарт доказування (extreme and unattainable standard of proof) [5]. Майже тотожна позиція міститься в справі «Дюльдіні і Кіслова проти Росії» (*Dyuldin and Kislov v. Russia*), де зазначено, що суди застосували незвично високий еталон доказування (unusually high standard of proof) [6].

Наведені рішення підтверджують необхідність наявності належного незавищеного еталону доказування в чинному національному законодавстві держав, зокрема і в цивільному процесі, для забезпечення права людини на справедливий судовий розгляд. У практиці Європейського Суду з прав людини є велика кількість рішень з посиланням на «баланс ймовірностей», але найбільш показовим для нашої держави є справа «Бендерський проти України» (*Benderskiy v. Ukraine*) від 15.11.2007. Під впливом діяльності ЄСПЛ національні суди, зокрема Верховний Суд України (далі – ВСУ), а потім і ВС, у своїх рішеннях щодо господарських та цивільних спорів почали застосовувати поняття «стандарт доказування». Наприклад, якщо сторона не подала достатньо доказів для підтвердження певної обставини, то суд робить висновок про її недоведеність» – наголошують судді ВС у справі № 910/8763/17 від 31 січня 2018 року про виділення майна зі спільної власності [7].

Відповідно із нормами українського законодавства оцінка доказів суддею у цивільних справах відбувається за його внутрішніми переконаннями, зокрема у разі їх достатності для ухвалення рішення. Зрозумілою є позиція, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Однак буквальне тлумачення цього правила встановлює заздалегідь недосяжного еталону доказування, а тому й порушує права людини на справедливий судовий розгляд. Своєю чергою встановлені ще постановою Пленуму ВСУ вимоги до судового рішення не відповідають належному рівню розвитку цивільного судочинства, а тому потребують вдосконалення.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1617-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.01.2022).

2. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму ВСУ від 18.12.2009 р. № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09> (дата звернення: 15.01.2022).

3. Mark Schweizer. The civil standard of proof – what is it, actually? Bonn: Max Planck Institute for Research on Collective Goods, 2013. P. 33

4. Colorado v. New Mexico: U.S. Supreme Court decision 4.06.1984 № 80. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/467/310/> (дата звернення: 15.01.2022).

5. Khamidov v. Russia: European Court of Human Rights judgment 02.06.2008. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83273> (дата звернення: 16.01.2022).

6. Dyuldin and Kislov v. Russia: European Court of Human Rights judgment 31.10.2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82038> (дата звернення: 16.01.2022).

7. Постанова Верховного Суду від 31.01.2018 спр. № 910/8763/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72042344> (дата звернення: 23.01.2022).

Валуєва Людмила Василівна

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри загальноправових дисциплін Національного університету

«Одеська морська академія», м. Одеса

ПОВНОВАЖЕННЯ ЄГЕРІВ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ТА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Поняття «єгер» у нашому законодавстві на сьогодні не визначено, хоча Закон України «Про мисливське господарство та полювання» оперує такими термінами як «єгер», «громадський мисливський інспектор», які можуть на перший погляд видатися схожими. Якщо звернутися до словників, то однотипного визначення поняття «єгер» вони, на жаль, не дають. Виходячи з змісту правового положення єгерської служби, можливо прийти до висновку, що єгер - це службовець лісового та мисливського господарства, який може працювати як у приватного користувача угідь, так і в державному заповіднику або заказнику і завідувати охороною тварин та стежити за полюванням на них, контролюючи цей процес. Під мисливськими угіддями державного запасу Закон визначає мисливські угіддя, які не закріплені за певними користувачами або звільнилися за рахунок позбавлення права користування, охорона яких та регулювання чисельності тварин на яких здійснюються безпосередньо центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства.

Згідно ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» єгерські служби створюються користувачами угідь з метою охорони мисливських угідь з розрахунку не менш як один єгер на 5000 га лісових або 10 000 га польових чи водно-болотних мисливських угідь. За статтею 30 Закону користувачі мисливських угідь зобов'язані додержуватися встановлених правил, норм, лімітів і строків добування мисливських тварин; здійснювати охорону державного мисливського фонду, створювати єгерську службу; додержуватися режиму охорони тварин, занесених до Червоної книги України і включених до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні та ін. [1, ст. 29-30].

Стаття 39 Закону «Про мисливське господарство та полювання» наділяє правами єгерські служби та посадових осіб користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду (в межах, закріплених за користувачами мисливських угідь). Згідно пунктів 2-6, 8, 11 та 15 вони мають право:

2) перевіряти документи на право полювання та добування мисливських тварин в інших цілях, зупиняти транспортні (плавучі) засоби та проводити їх огляд та огляд речей, знарядь полювання, добутої продукції та інших предметів;

3) доставляти осіб, які порушують вимоги цього Закону, до органів Національної поліції, органів місцевого самоврядування;

4) вилучати в осіб, які порушують правила полювання, знаряддя добування тварин, транспортні (плавучі) засоби, обладнання і предмети, що були знаряддям порушень, незаконно добутих тварин та іншу продукцію полювання, а також відповідні документи;

5) проводити фотографування, звукозапис, кіно- та відеозйомку як додаткові заходи для запобігання та розкриття порушень правил полювання та інших вимог, установлених цим Законом;

6) складати протоколи про порушення правил полювання, інших встановлених цим Законом вимог [1, ст. 39].

Як бачимо з переліку, Закон наділяє егерські служби та посадових осіб користувачів мисливських угідь досить широкими правами, зокрема це право застосування заходів забезпечення притягнення до відповідальності - доставка осіб до органів Національної поліції і місцевого самоврядування, вилучення в у них знаряддя добування тварин, транспортні (плавучі) засоби...

Повноваження егерів та посадових осіб користувачів мисливських угідь щодо складання адміністративних протоколів передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення [2, ст. 255].

Згідно п. 20 ст. 255 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення протоколи мають право складати: егері та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважені на охорону державного мисливського фонду за ст.ст. 65, 65-1, 66, 72, 73, 77, 77-1, ч. 1 і 3 ст. 85 КУпАП.

Звернемо увагу на назви цих статей у КУпАП. Ст. 65. Незаконна рубка, пошкодження та знищення лісових культур. Ст. 65-1. Знищення або пошкодження позахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень. Ст. 66. Знищення або пошкодження підросту в лісах. Ст. 72. Пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і сміттям. Ст. 73. Засмічення лісів відходами. Ст. 77. Порушення вимог пожежної безпеки в лісах. Ст. 77-1. Самовільне випалювання рослинності або її залишків. Ст. 85. Порушення правил користування тваринним світом і порушення правил рибальства (ч. 1 і 3 ст. 85).

Цікаво, що ст. 255 КУпАП не уповноважує егерів складати протоколи за ч. 2 ст. 85 – грубе порушення правил полювання, натомість це мають право робити органи мисливського господарства (ч.2 і ч.5 ст. 85, ст.ст. 85і, 88і, 90). Але на практиці повсякдень охорону угідь та боротьбу з браконьєрством здійснює саме егерська служба органів мисливського господарства. Отже, виявивши таке правопорушення, егер повинен задля фіксації в протоколі грубого порушення правил полювання оповістити посадову особу органу мисливського господарства, яка має виїхати на місце і скласти протокол.

Не зрозуміла логіка законодавця, який уповноважує егерів зупиняти, перевіряти, вести фотофіксацію, вилучати зброю і документи, затримувати транспорт і доставляти правопорушників у поліцію для притягнення до відповідальності, складати протоколи щодо вищезазначених правопорушень, а складати протокол про грубе порушення правил полювання він самостійно вже не уповноважений.

Література:

1. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 10.03.2017 р. 1478-III. Відомості Верховної Ради (ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#top>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330): Закон України в редакції від 11.02.2022 р. 8073/2-X, Відомості Верховної Ради (ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>

Савченко Леонід Іванович
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

Горбатюк Юлія Вадимівна,
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

Килюх Діана Леонідівна
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім.акад.С.Дем'янчука

ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Шлюби з іноземцями, набуття подвійного громадянства, міжнародні інвестиційні процеси, економічна і лінгвістична пов'язаність регіонів тощо – це ті чинники зародження відносин спадкування з іноземним елементом, завдяки яким, існує необхідність врегулювання міжнародного та внутрішньодержавного буття. Плюралізм правових систем пов'язаний із національними правовими традиціями кожної окремої країни, які значною мірою позначились і на правовому регулюванні спадкових правовідносин. Ці особливості зумовлені історичними, економічними, релігійними, моральними, культурними, соціальними та іншими факторами.

Основні розбіжності у врегулюванні спадкових відносин полягають у тому, що інститут спадкового права в континентальному праві та у країнах англосаксонської системи права розглядається по-різному. У системі загального права даний інститут розуміється як система норм, які регулюють відносини, пов'язані із виконанням адміністратором (розпорядником) функцій «особистого представника» померлого. Розпорядник, а не спадкоємці, несе відповідальність за своєчасний та правильний розрахунок за боргами спадкодавця. Спадкоємці отримують від розпорядника свої частки майна після того, як будуть проведені розрахунки із кредиторами померлого. У системі континентального права під поняттям даного інституту прийнято розуміти систему норм, які регулюють правонаступництво, де права й обов'язки померлого переходять безпосередньо до спадкоємців. Майно померлого без «посередників» переходить до спадкоємців за законом або за заповітом. Спадкоємці самостійно несуть відповідальність за зобов'язаннями спадкодавця [1, с. 257].

Спадкування за заповітом вважається пріоритетним (де волевиявлення спадкодавця є основою), спадкування ж за законом застосовується, якщо спадкодавець не залишив заповіту. Одним із найважливіших питань спадкування за заповітом є питання визначення форми заповіту. У законодавстві країн континентального права виділяють такі форми заповіту: 1) власноручний заповіт – заповіт, написаний заповідачем, підписаний ним самостійно, 2) заповіт у формі публічного акта є заповітом, зробленим відповідно до встановленої законом процедури за участю офіційної посадової особи (найчастіше такою особою виступає нотаріус), 3) таємний (секретний) вважається заповіт, складений заповідачем і в запечатаному вигляді переданий на зберігання нотаріусу, зазвичай у присутності свідків. [2, с. 4]. Що стосується країн загального права, то, на відміну від країн континентального права, законодавство цих країн зазвичай встановлює вимогу письмової форми заповіту і підписання заповіту заповідачем. Так, у ст. 9 Закону Англії про заповіти 1837 р. зазначено, що заповіт складається в письмовій формі, підписується заповідачем чи іншою особою за його вказівкою, засвідчується не менш ніж двома свідками в його присутності. Дозволяється поєднання рукописного та машинного текстів [4, с. 1096–1097]. Отже, заповіт у формі публічного акта не набув поширення у країнах загального права, на відміну від європейських країн, набагато важливішим у цих країнах є

факт волевиявлення заповідача, а не його державна реєстрація чи посвідчення посадовими особами. Спадкове право Франції містить поняття привілейованих заповітів, відносячи до останніх заповіт військовослужбовця; заповіт під час епідемії; заповіт, учинений у момент перебування на острові, розташованому в європейській частині Франції або заморських департаментах, де немає нотаріусів; заповіт, учинений у момент перебування у відкритому морі; заповіт, учинений громадянами Франції в момент перебування за кордоном [3, с. 45]. У § 2250 німецького Цивільного уложення зазначено, що особа, яка внаслідок настання певних обставин перебуває в місцевості, відрізаний від зовнішнього світу, а також особа, якій загрожує смертельна небезпека, можуть скласти заповіт шляхом усної заяви у присутності трьох свідків [5].

Заповіт у країнах континентального права має більш публічний характер – це немов би оприлюднення останньої волі особи перед суспільством. Водночас у державах англосаксонської системи він має більш особистий характер. Саме із цієї причини в цих державах достатньо посвідчення заповіту свідками. У законодавстві закордонних країн відрізняється віковий ценз стосовно права на здійснення заповідального розпорядження. Так звана «тестаментоздатність» у більшості країн континентальної Європи настає з 18 років. Проте існують і винятки. У § 2229 Цивільного уложення Німеччини допускається складення заповіту неповнолітньою особою, яка досягла 16 років [6, с. 264]. Відповідно до ст. 904 Цивільного кодексу Франції, особа, яка досягла шістнадцятирічного віку і не звільнена з-під батьківської влади, може розпоряджатися лише половиною того майна, яким вона могла б розпоряджатися, якщо б досягла повноліття [7, с. 114]. У Словенії фізичні особи мають право на здійснення заповідальних розпоряджень із 15 років, в Іспанії – із 14 років. В Англії здатність до складання заповіту визначається із 21-го року (за винятком осіб, що перебувають у лавах збройних сил, і моряків, що перебувають у плаванні, які отримують таке право із 14 років) [6, с. 164]. У більшості штатів США здатність скласти заповіт виникає з досягненням 18 років, проте в деяких штатах є винятки – із 14 років. В Україні право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю, тобто із 18 років. Різним є підхід стосовно можливості складання одного заповіту кількома особами (спільний заповіт). Законодавство деяких країн допускає вчинення такого заповіту двома і більше особами незалежно від наявності подружнього або родинного зв'язку. Досить поширений так званий берлінський заповіт (Berliner Testament), у якому подружжя вказують спадкоємцями один одного і водночас установлюють осіб, які успадкують їхнє майно після смерті обох [5]. Спадкове право Польщі (ст. 991 Цивільного кодексу) включає до кола спадкоємців, що мають право на обов'язкову частку у спадщині, непрацездатних низхідних (зокрема, малолітніх дітей), непрацездатного подружжя та непрацездатних батьків, які, незалежно від змісту заповіту, отримують 2/3 частини, яку б вони отримали в разі спадкування за законом.

Потрібно згадати про деякі аспекти щодо регулювання відносин спадкування в правовій системі країн мусульманського світу. Там право значно обмежує свободу заповіту. Основним тут є спадкування за законом. Спадкодавець не може змінити встановлений правом порядок спадкування і може розпорядитися в заповіті лише третьою частиною спадкового майна на користь осіб, які не входять у коло спадкоємців за законом. Відсутня рівність чоловіка і жінки: жінка може отримати лише половину долі чоловіка; спадкоємцями не можуть бути особи, які належать до інших релігій чи віросповідань [8, с. 174].

Вивчення правового регулювання спадкування за заповітом у різних країнах світу, формування пропозицій запозичення позитивного світового досвіду в національне законодавство України – є запорукою успішного врегулювання відносин спадкування на території України.

Література:

1. Міжнародне приватне право: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / за ред. В.П. Жушмана, І.А. Шуміло. Харків : Право, 2011. 320.

2. Підпригора О.А. Заповіт як підстава спадкування. Вісник Запорізького державного університету. 2003. № 1. С. 1–5.
3. Бунятова Ф.Д. Привилегированное завещание во французском гражданском праве. Нотариальный вестник. 2013. № 2. С. 45–47.
4. Основные институты гражданского права зарубежных стран / отв. ред. В.В. Залесский. Москва : Норма, 2009. 1184 с.
5. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению. Перевод с нем. / научн. ред. : Н.Г. Елисеев, А.Л. Маковский, Т.Ф. Яковлева ; введ.: В.М. Бергман. Москва : Волтерс Клувер, 2004. 816 с.
6. Федина Г.С. Міжнародне приватне право : підручник. Київ : Атіка, 2003. 544 с.
7. Антоненко-Куличенко Н.С. Вопросы завещательной дееспособности при составлении завещания с наличием иностранного элемента. Юридическая наука и правоохранительная практика. 2012. № 2.
8. Вусенко Ю.В. Проблеми спадкових відносин у міжнародному приватному праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. С. 173–175.

Лілія Махова,
адвокат, старший викладач
кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Вікторія Забарська,
студентка третього курсу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ

Досліджувана проблема: на підставі позитивного Європейського досвіду, розглянути стан та ефективність запровадження інституту медіації в Україні, як альтернативного господарському судочинству, методу вирішення спору.

Найбільш розповсюдженим засобом вирішення конфліктної ситуації між юридичними особами – є вирішення спору у господарському суді. Однак такий метод забирає багато часу та ресурсів у сторін процесу. Останнім часом все частіше спостерігається тенденція до досудового вирішення конфліктних ситуацій, уникаючи судових тяжб. Професійним шляхом щодо досягнення компромісу сторонами є саме медіація, адже для представників бізнесу конфіденційність та швидкість вирішення господарського спору є одним з ключових аспектів.

Юридична література пропонує походження поняття «медіація» - від латинського «mediatio» – здійснювати посередництво, або «mediare» – бути посередником [1, с.101].

Отже, медіація – це такий вид досудового вирішення спору, в якому сторони конфлікту, за допомогою третьої незалежної особи - медіатора, знаходять ефективний шлях для досягнення взаємовигідного рішення.

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла професійну базову підготовку медіатора як в Україні, так і за кордоном [2].

Метою метода медіації – є обговорення, усвідомлення й опрацювання складної проблемної ситуації задля оптимального виходу з неї. В обговоренні обов'язково будуть досліджуватися різні погляди, думки, часто несумісні, щодо самих подій або варіантів виходу з конфліктної ситуації. Результатом успішної медіації є досягнута, під час

обговорення, двостороння угода. Рішення, прийняте під час медіації, буде закріплено в угоді, яку кожна зі сторін конфлікту визнає своїм підписом [1, с.102].

Правильне розуміння сутності медіації дозволить уникнути помилок на практиці, коли сторони сприймають медіатора як адвоката або фахівця (експерта), який буде надавати певні поради щодо вирішення конфліктної ситуації. Часом сторони можуть сприймати медіатора як арбітра, який має винести рішення - у такому разі переговорна процедура може перетворитися на змагальну і лише загострить протистояння сторін [1, с.104].

Медіація має чітку структуру та поділяється на стадії:

1) попередню, що складається з підготовчого етапу – медіатор оцінює готовність сторін до медіації, пояснює правила, свою роль у цьому процесі. Етапи індивідуальних зустрічей – вивчає позиції учасників конфлікту й забезпечує їх взаємне спілкування;

2) відкриваючу – відбувається поступове налагодження переговорів між сторонами, пояснення сторін, виклад кожною з них своєї позиції у спорі, визначаються інтереси сторін конфлікту;

3) середню – з'ясовуються невиявлені інтереси сторін, відбувається обговорення й пошук взаємоприйнятних способів вирішення спору;

4) заключну – укладення угоди [3, с.12,13].

Україна мала довгий шлях до прийняття закону про медіацію та на решті 16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», яким запропоновано загальні положення, статус медіатора, проведення медіації та прикінцеві та перехідні положення. Тобто в даному законі визначено поняття і терміни, принципи застосування медіації, обов'язки та вимоги до медіаторів, вимоги до укладення договорів медіації тощо.

Беручи до уваги позитивний досвід зарубіжних країн щодо медіації як інституту права, запровадження ЗУ «Про медіацію», - повинно допомогти розвантажити судову систему та прискорити вирішення конфліктів між учасниками судових дебатів.

До явних переваг вирішення господарських спорів за допомогою медіації можна віднести: економію часу та коштів розгляду конфлікту, комфортний психологічний клімат процесу вирішення спору, відсутність примусу, уникнення бюрократичних процесуальних формальностей, безпосередній вплив сторін на вирішення спору та гнучкість медіації як способу вирішення конфлікту. Але головна умова в такій практиці – це добровільне бажання сторін спору вирішити конфлікт мирним, досудовим шляхом, бо саме добровільність стає способом забезпечення виконання угоди між сторонами.

В складних ситуаціях судовий розгляд справи може стати неефективним, на відміну від метода медіації. Іноді сторонам конфлікту потрібно сісти «за стіл переговорів» і прийти до взаємовигідного рішення, аніж проходити шлях судових перепрій. В країнах Європи до 82% спорів мають позитивний вихід в вирішенні конфлікту саме за допомогою медіації, а принцип конфіденційності захищає від оприлюднення неприємних фактів, що стали або могли стати відомими іншій стороні конфлікту.

В деяких країнах, наприклад Італії, медіація – це обов'язковий етап в процесі вирішення спору, тільки після нього, якщо конфлікт не вирішився, можна перейти до судового процесу [1, с.156].

З появою можливості у сторін спору вирішувати конфлікти за допомогою медіатора, правосвідомість суспільства підвищиться, а правова культура вийде на новий рівень в країні.

Проаналізувавши роботи Крестовської Н., Романадзе Л., Резнікової В., Полійшук В. можна зробити висновок, що запровадження та розвиток самостійного інституту медіації сприятливо вплине на законодавство України.

Але варто врахувати, що формалізація медіації все одно не зможе стати панацеєю для суспільства. Свідомість українського народу не завжди зможе дозволити довіритися

прогресивно новому методу - медіації, у вирішенні своїх конфліктів, а тому все ще будуть прихильники «старої системи».

Право звернутися до судового захисту закріплене статтею 55 Конституції України і з приходом медіації в українське правове поле ніхто не зможе позбавити нас такого права.

Отже, можна зробити висновок, що запровадження інституту медіації є очевидною в спрах між юридичними особами, що пришвидшить ефективне вирішення конфліктів, адже принципом бізнесу є постулат «час – це гроші!». Прийнятий Закон «Про медіацію» повинен спростити процедуру примирення сторін та розвантажити господарські суди.

Закон має визначення кола суспільних відносин, які можуть бути врегульовані за допомогою медіаторів. Принципи дії Закону, процедури примирення, поняття і предмет, форма і порядок укладення угоди про проведення процедури примирення, обрання та призначення посередника тощо - все це повинно суттєво вплинути на правову обізнаність суспільства та допомогти особам, що обирають між судовими та досудовими шляхами вирішення конфлікту, зробити правильне та вигідне для себе рішення.

Україна мала довгий шлях до прийняття цього закону, його затвердження було дуже очікуваним суспільством. Інститут медіації стане пристроєм забезпечення права сторін на примирення, що в свою чергу надаватиме змогу розвитку демократичності та ефективності вирішення спірних ситуацій в Україні зі збереженням партнерських відносин між сторонами спору. Будемо спостерігати за його розвитком та впливом на громадян.

Література:

1. Крестовська Н., Романадзе Л. «Медіація у професійній діяльності юриста»
2. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020, електронний режим доступу – [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877];
3. Резнікова В. «Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів» / В.Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
4. Юридична газета, Всеукраїнське професійне юридичне видання «Роль медіації у вирішенні господарських спорів», електронний режим доступу – [<https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/rol-mediatsiyi-u-virishenni-gospodarskih-sporiv.html>];
5. Полійчук В. «Конфіденційність медіації у господарських спрах як перевага перед іншими позасудовими способами врегулювання спорів» електронний режим доступу – [<https://www.hsa.org.ua/blog/konfidentsijnist-mediatsiyi-u-gospodarskyh-sporah-yak-perevaga-pered-inshymy-pozasudovymy-sposobamy-vregulyuvannya-sporiv/>].

Баланова Лоліта Євгенівна

студентка 2 курсу, 2013 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури і технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

завідувач кафедри «Цивільного права»,
кандидат юридичних наук, доцент
Мусієнко Володимир Володимирович

ПРАВОМІРНІСТЬ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Штучне переривання вагітності (штучний аборт або аборт) - це припинення життя плоду

прямим втручанням, внаслідок якого настає переривання вагітності та смерть плоду. (Формулювання «зачата, але ще не народжена дитина» походить з Цивільного Кодексу України, ст. 25 ч. 2).

Штучне переривання вагітності – дійсно актуальна проблема, яку потрібно висвітлювати та говорити про неї. На мою думку, проблематикою є саме те, що в суспільстві немає відповідального ставлення до статевого життя, а про статеве виховання взагалі не прийнято говорити. З цього випливають не тільки аборт як актуальна проблема сучасного суспільства та «небажані діти», а ще хвороби, що передаються статевим шляхом. Не можу точно зазначити, що аборт – це погано в будь-якому випадку. Зазвичай, це дві сторони однієї медалі. Якщо дивиться на це через призму збереження здоров'я жінки, право дитини на життя, право чоловіка на батьківство, Церкви (релігійних переконань), природного приросту населення – тоді це те, від чого потрібно позбавлятися. А якщо говорити про медичні показання жінки, що загрожують життю та здоров'ю вагітної, медичні показання щодо патології плоду, несумісної з життям дитини після народження (здорова нація – мета кожної держави, як мені здається); зачаття дитини в результаті зґвалтування, небажання народжувати через нестачі фінансів виховувати дітей; вік, у якому, через малий досвід не зможеш, належним чином, виховувати дитину і можна ще перераховувати багато індивідуальних причин, то це, принаймні, вихід з ситуації.

Гарним прикладом, на законодавчому рівні, є Нідерланди. Де, незважаючи на доступність абортів, відзначається надзвичайно низький рівень їх здійснення. Відповідно до Акта про аборти, прийнятого протягом 1981 - 1984 років, проведення операції штучного переривання вагітності правомірно за наявності таких умов:

- є показання до абортів (так звана «надзвичайна ситуація»);
- лікар дає поради, але остаточне рішення приймає сама жінка;
- після подання заяви повинен минути п'ятиденний термін, даний «на обмірковування»;
- аборт дозволяється до настання життєздатності плода (верхня межа - 22-ий тиждень вагітності).

На мою думку, цей закон щодо штучного переривання вагітності є оптимальним варіантом закріплення цієї проблеми в законодавстві.

Що стосується законодавства в Україні, то штучне переривання вагітності у I триместрі (у терміні до 12 тижнів) здійснюється за поінформованим бажанням жінки (ст. 281 Цивільного кодексу України).

Штучне переривання вагітності у пацієнтки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється за заявою її законних представників (ст. 284 Цивільного кодексу України).

Штучне переривання вагітності у пацієнтки, яка досягла 14 років, здійснюється за її згодою (ст. 284 Цивільного кодексу України, Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я»).

У зв'язку з процедурою (операцією) штучного переривання вагітності на бажання жінки листок непрацездатності видається на 3 дні з урахуванням дня операції. У разі виникнення ускладнень під час процедури (операції) чи у післяабортному періоді листок непрацездатності видається на весь період тимчасової непрацездатності. У випадках переривання вагітності з інших причин листок непрацездатності видається для госпіталізації жінки на весь період непрацездатності.

Штучне переривання вагітності у II триместрі здійснюється відповідно до Переліку підстав, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 N 144 (144-2006-п) «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України».

У випадку виникнення ускладнень під час або після проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності в амбулаторних умовах вагітна жінка терміново госпіталізується до стаціонарного відділення акредитованого закладу охорони здоров'я II та III рівнів. Після проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності у разі встановлення вроджених вад розвитку плода, несумісних із життям, в обов'язковому порядку проводиться розтин плода. Результат патолого-анатомічного висновку додається до форми № 003/о та зазначається у виписному епікрізі.

Операція (процедура) штучного переривання небажаної вагітності проводиться:

- за місцем звернення вагітної жінки в акредитованих закладах охорони здоров'я II та III рівнів із застосуванням безпечних методик відповідно до Клінічного протоколу.
- після обов'язкового підписання вагітною жінкою інформованої добровільної згоди вагітної жінки на проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності за формою, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24 травня 2013 року № 423.
- лікарями-акушерами-гінекологами акредитованих закладів охорони здоров'я II та III рівнів, які мають відповідні підготовку та досвід.

Перелік підстав переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів вагітності:

- Деякі інфекційні та паразитарні хвороби (краснуха, ВІЛ – інфекція IV стадії, туберкульоз);
- Новоутворення (злоякісні новоутворення будь-якої локалізації);
- Хвороби ендокринної системи (тяжка форма цукрового діабету, гіперпаратиреоз, гіперльдостеронізм);
- Розлади психіки та поведінки (судинна деменція, органічний амnestичний синдром, не спричинений алкоголем чи іншими психотропними речовинами);
- Хвороби нервової системи (хвороба Альцгеймера, м'язова дистрофія);
- Хвороби системи кровообігу (вторинна гіпертензія, серцева недостатність);
- Хвороби органів дихання (хронічна респіраторна недостатність);
- Хвороби органів травлення (непрохідність стравоходу, цироз печінки);
- Хвороби сечостатевої системи (гідронефроз);
- Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини;
- Уродженні вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії;
- Вік вагітної жінки менш як 15 років або більше як 45 років;
- Вагітність внаслідок зґвалтування;
- Настання інвалідності під час цієї вагітності. *(Більш детально в Постанові Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 N 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України»).*

У разі наявності у вагітної медичних показань, що не зазначені у Переліку (144-2006-п), але за яких продовження вагітності та пологи становлять загрозу для її здоров'я або життя (або невідкладного стану), переривання вагітності здійснюється на підставі висновку консиліуму лікарів (пункт А.3.4.2 Клінічного протоколу). Штучне переривання вагітності, термін якої становить від 12 до 22 тижнів за наявності підстав, зазначених у Переліку (144-2006п), здійснюють за заявою вагітної або її законних представників (у разі неповноліття, неієздатності особи) та наданими документами, які підтверджують ці обставини.

Штучне переривання вагітності у терміні вагітності після 12 до 22 тижнів за наявності підстав, зазначених у Переліку(144-2006-п), немедичного характеру (вік вагітної жінки менш як 15 років та більш як 45 років, вагітність внаслідок зґвалтування або настання інвалідності під час цієї вагітності) здійснюють за заявою вагітної або її законних представників (у разі

неповноліття, недієздатності особи) та наданими документами, які підтверджують ці обставини.

Відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації настає згідно статті 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації» Кримінального кодексу України.

1. Проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти, - карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4. Примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи - карається обмеженням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

5. Дія, передбачена частиною четвертою цієї статті, якщо вона спричинила смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Згідно із статтею 1172 ЦК України юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових обов'язків. Для покладення на юридичну або фізичну особу цивільної відповідальності необхідна наявність як загальних умов деліктної відповідальності (протиправна поведінка працівника; причинний зв'язок між такою поведінкою і шкодою; вина особи, яка заподіяла шкоду), так і певних спеціальних умов. До таких спеціальних умов належать перебування завдавача шкоди в трудових (службових) відносинах з юридичною або фізичною особою - роботодавцем, незалежно від характеру таких відносин: постійні, тимчасові, сезонні тощо. Під виконанням працівником своїх трудових (службових) обов'язків слід розуміти виконання роботи згідно з трудовим договором (контрактом), посадовими інструкціями, а також роботи, яка хоча і виходить за межі трудового договору або посадової інструкції, але доручається роботодавцем або викликана невідкладною виробничою необхідністю, як на території роботодавця, так і за її межами, протягом усього робочого часу. Якщо шкода завдана працівником у робочий час, але діями, які не пов'язані з виконанням трудових (службових) обов'язків, роботодавець відповідальності нести не буде.

Відповідно до пунктів 1 та 4 частини першої статті 1200 ЦК України, у разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання.

Шкода відшкодовується:

- дитині - до досягнення нею вісімнадцяти років (учню, студенту - до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ним двадцяти трьох років);
- одному з батьків (усиновлювачів) або другому з подружжя чи іншому членові сім'ї незалежно від віку і працездатності, якщо вони не працюють і здійснюють догляд: за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого - до досягнення ними чотирнадцяти років.

Зробивши аналіз всього вищепереліченого, у висновку можу зазначити, що в Україні є законним штучне переривання вагітності протягом перших 12 тижнів. Що з точки зору ліберальної та демократичної держави є правильним рішенням, але поки у

суспільства не буде достатньої свідомості, щоб не допускати ситуацій, пов'язаних з штучним перериванням вагітності, то смертність жінок не буде зменшуватися, а негативна демографічна тенденція буде збільшуватися.

Література:

- 1) Цивільний кодекс України.
- 2) Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».
- 3) Проект закону України від 27.03.2017 р. N 6239 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів)».
- 4) Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України».
- 5) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-93-%D0%BF#Text>
- 6) <https://uk.wikipedia.org>

Коросташивець Юлія Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства

ОРДЕР ЯК САМОСТІЙНИЙ ДОКУМЕНТ, ЯКИЙ ПІДТВЕРДЖУЄ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Особа чий права, свободи чи інтереси було порушено має право звернутися до суду за захистом свого права.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), кожна особа має право в порядку, ЦПК України, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів.

Відповідно до ст. 58 ЦПК України, сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Отже, для здійснення функції представництва прав, свобод чи інтересів особи в суді представник повинен мати документ відповідні документи, які посвідчували їх повноваження.

З аналізу ЦПК України, Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», видами представництва є законне та договірне (добровільне) представництва.

В зв'язку з цим доречним є визначення переліку осіб, які можуть бути представниками у цивільному судочинстві. Так, до них належать: адвокати, законні представники, органи та особи, які відповідно до закону надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а також особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність (справи, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи)).

В залежності від виду представництва та осіб, які можуть здійснювати функцію представництва, слід розрізняти і відокремлювати види документів, які надають повноваження представника на вчинення процесуальних дій в суді в інтересах представляємої особи.

Так, при здійсненні законного представництва, документ, який посвідчує повноваження представника є свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна (п. 2 ч. 1. ст. 62 ЦПК України).

Представницькі дії у справах, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) виникають на підставі довіреності, що має бути посвідчена нотаріально або посадовою особою органу (установи), який прийняв рішення про надання особі безоплатної вторинної правничої допомоги (ч. 2 ст. 62 ЦПК України).

Договірне (добровільне) представництво виникає на підставі довіреності (п. 1 ч. 1. ст. 62 ЦПК України).

Довіреність від імені юридичної особи видається за підписом (електронним підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами (ч. 3 ст. 62 ЦПК України).

Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (ч. 4 ст. 62 ЦПК України).

Повноваження органів та осіб, які відповідно до закону надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб регламентуються довіреністю від імені юридичної особи, яка видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами.

Окремо хотілось би зупинити увагу на добровільне представництво, яке здійснюється адвокатом.

Як вище зазначалося, повноваження адвоката посвідчується довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Однак, у практичній діяльності виникають випадки, коли суди відмовляються приймати позовні заяви подані представником на підставі ордеру і без договору про надання правничої допомоги.

Так, Верховним Судом у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду : Гулька Б. І. (суддя-доповідач), Коломієць Г. В., Луспеніка Д. Д., учасники справи: позивач – ОСОБА_1; відповідач – ОСОБА_2 ; третя особа – Перша чернігівська державна нотаріальна контора, розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 – ОСОБА_3 – на постанову Чернігівського апеляційного суду від 24 березня 2021 року у складі колегії суддів: Мамонової О. Є., Бобрової І. О., Висоцької Н. В.

У вересні 2020 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 , третя особа - Перша чернігівська державна нотаріальна контора, в якому просив визнати за ним право власності на 1/2 частину квартири АДРЕСА_1 у порядку спадкування за законом після смерті ІНФОРМАЦІЯ_1 його батька - ОСОБА_4.

Заочним рішенням Деснянського районного суду м. Чернігова від 23 жовтня 2020 року позов ОСОБА_1 задоволено. Визнано за ОСОБА_1 право власності на 1/2 частину

квартири АДРЕСА_1 у порядку спадкування за законом після смерті батька ОСОБА_4 , який помер ІНФОРМАЦІЯ_1 . Вирішено питання розподілу судових витрат.

У грудні 2020 року представник ОСОБА_2 - Шолох О. В. - звернулася до суду першої інстанції із заявою про перегляд вищевказаного заочного рішення суду першої інстанції.

Ухвалою Деснянського районного суду м. Чернігова від 12 лютого 2021 року заяву ОСОБА_2 про перегляд заочного рішення у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 , третя особа - Перша чернігівська державна нотаріальна контора, про визнання права власності на 1/2 частину квартири у порядку спадкування за законом залишено без розгляду.

Залишаючи заяву ОСОБА_2 , поданої її представником Шолох О. В. , без розгляду, суд першої інстанції виходив із того, що представником відповідачки не надано належних доказів на підтвердження своїх повноважень щодо представництва інтересів ОСОБА_2 , зокрема, договору про надання правничої допомоги.

Не погоджуючись із вищевказаним судовим рішенням суду першої інстанції, представник ОСОБА_2 - Шолох О. В. - звернулася до суду апеляційної інстанції з апеляційною скаргою.

Постановою Чернігівського апеляційного суду від 24 березня 2021 року апеляційну скаргу представника ОСОБА_2 - Шолох О. В. - задоволено. Ухвалу Деснянського районного суду м. Чернігова від 12 лютого 2021 року скасовано, справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Надання договору про правничу допомогу, його копії або витягу разом з ордером положення ЦПК України не вимагають. На підтвердження повноважень щодо представництва ОСОБА_2 у Деснянському районному суді м. Чернігова до заяви про перегляд заочного рішення суду першої інстанції адвокатом - Шолох О. В. було додано оригінал ордеру серії ЧН № 096731 від 28 грудня 2020 року.

Отже, представником ОСОБА_2 - Шолох О. В. - було надано суду на підтвердження своїх повноважень щодо представництва інтересів відповідача документ, який передбачений частиною четвертою статті 62 ЦПК України. При цьому представник ОСОБА_2 - Шолох О. В. - у судовому засіданні просила суд першої інстанції відкласти розгляд справи за заявою про перегляд заочного рішення для можливості надати виправлений договір про надання правничої допомоги, укладений з ОСОБА_2 , проте суд першої інстанції такої процесуальної можливості представнику відповідачки не надав.

Суд апеляційної інстанції послався на правові висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постановках: від 05 грудня 2018 року у справі № П/9901/736/18, провадження № 11-989зai18; від 20 травня 2020 року у справі № 9901/44-19, провадження № 11-98зai20.

У касаційній скарзі представник ОСОБА_1 - ОСОБА_3 , посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржуване судове рішення апеляційного суду скасувати, а ухвалу Деснянського районного суду м. Чернігова від 12 лютого 2021 року залишити в силі.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 травня 2021 року відкрито касаційне провадження у вищевказаній справі та витребувано її матеріали з Деснянського районного суду м. Чернігова

У травні 2021 року справа надійшла до Верховного Суду.

Касаційна скарга представника ОСОБА_1 - ОСОБА_3 - мотивована тим, що суд апеляційної інстанції не врахував, що видання адвокатом ордеру на надання правничої

допомоги передувє укладення сторонами договору про надання правничої допомоги, а такого договору на підтвердження своїх повноважень на представництво інтересів відповідачки адвокат - Шолох О. В. - суду не надав. Крім того, долучені до матеріалів справи адвокатом Шолох О. В. ордери містили суттєві недоліки, а саме у них не зазначено, на якій підставі вони видавалися. Пославшись на правові висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постановах: від 05 грудня 2018 року у справі № П/9901/736/18, провадження № 11-989зai18; від 20 травня 2020 року у справі № 9901/44-19, провадження № 11-98зai20, апеляційний суд при розгляді цієї справи невірнo їх застосував, так як у висновках Великої Палати Верховного Суду зазначено, що ордер хоча і є самостійним документом, але може бути виданим лише у тому разі, коли його виданню передувє укладення між адвокатом та клієнтом договору про надання правової (правничої) допомоги.

Зважаючи на те, що постійне місце проживання відповідачки є Автономна Республіка Крим та те, що адвокат Шолох О. В. надала суду першої інстанції ордери, в яких не зазначено підставу їх видання, тому було поставлено під сумнів наявність повноважень представника відповідачки у цій справі на представництво її інтересів у суді.

Встановлено й це вбачається із матеріалів справи, що оскаржуване судовє рішення апеляційного суду ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Відповідно до частин першої, другої статті 58 ЦПК України сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Відповідно до частини першої статті 60 ЦПК України представником у суді може бути адвокат або законний представник.

Згідно із частинами першою, четвертою статті 62 ЦПК України повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами: довіреністю фізичної або юридичної особи; свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Частиною шостою статті 62 ЦПК України передбачено, що оригінали копії з них, засвідчені у визначеному законом порядку, приєднуються до матеріалів справи.

Згідно з положеннями статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги.

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: договір про надання правової допомоги; довіреність; ордер; доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Ордер - письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера.

Згідно з пунктами 1-5 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 41 (далі Положення), це Положення встановлює єдині для всіх адвокатів України,

адвокатських об'єднань / адвокатських бюро правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордерів.

Ордер на надання правової допомоги - письмовий документ, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги у випадках і порядку, встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України.

В Україні встановлюється єдина, обов'язкова для всіх адвокатів, типова форма ордера, яку затверджує Рада адвокатів України.

Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням та повинен містити обов'язкові реквізити, передбачені цим Положенням.

Ордер встановленої форми є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката на вчинення дій, передбачених статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Пунктом 11 Положення встановлено, що ордер встановленої цим Положенням форми є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта.

Отже, ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Надання договору про правничу допомогу, його копії або витягу разом з ордером чинна редакція ЦПК України не вимагає.

Зі змісту частин першої, третьої статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» випливає, що ордер може бути оформлений адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) лише на підставі вже укладеного договору.

З огляду на викладене, врахувавши встановлені обставини справи, апеляційний суд дійшов правильного та обґрунтованого висновку про те, що ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Надання договору про правничу допомогу, його копії або витягу разом з ордером положення ЦПК України не вимагають [2].

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР, [Електронний ресурс]//ВРУ. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Постанова ВС у справі №750/7902/20-ц від 12.07.2021 [Електронний ресурс]//https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235672?fbclid=IwAR2qtuMVFmlsrpGrsLvYJ46g_6COkxcccJpR-4OwPi1-mfjIpyHbCyGwN-Ts61-7388ck21

3. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 41 [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19#Text>

4. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

5. Про безоплатну правову допомогу від 2 червня 2011 року № 3460-VI [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

Руданецька Оксана Стефанівна
доцент кафедри права
факультету управління, економіки та права
Львівський національний аграрний університет,
к.ю.н., доцент;

Лебедєва Анна Олегівна
студентка 3 курсу факультету управління, економіки та права,
спеціальність «Право»,
Львівський національний аграрний університет

СТВОРЕННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА ЯК ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДЕРЖАВИ

На думку Платона, добре влаштована держава, насамперед забезпечує ті закони, які регулюють шлюб.

Ми вважаємо, що це слушно, адже ні окремо особа, ні сім'я не можуть існувати в суспільстві зовсім окремо.

В Конституції України передбачаються рівні права та обов'язки у сім'ї між чоловіком і жінкою. І відповідно шлюб ґрунтується на добровільній згоді між особами які його укладають. Варто нагадати слова Л. Анспахера: «Шлюб являє собою відносини між чоловіком і жінкою, де незалежність обох сторін однакова, залежність – обопільна, а обов'язки – взаємні»

Сімейне право – сукупність правових норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між особами на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, опіки та піклування, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [1, с.19].

Сім'я це складний механізм в якому відбуваються різні соціальні процеси. Щоб їх краще дослідити науковці проводили аналіз та визначали функції які сім'я виконує для суспільства.

Функціями можна визначати способи активності, життєдіяльності сім'ї та її членів.

Я. Щепанський, як компетентний соціолог, висловлює свою думку про те, що сім'я виконує дві свої основні функції в рамках суспільства:

1) сім'я – єдина соціальна група, яка збільшується завдяки народженню дітей. Це є біологічною основою поновлення суспільства.

2) передача культурної спадщини, аспектів виховання, моральності, що в свою чергу формує свідоме молоде суспільство і забезпечує безперервність людських надбань [2, с.63-64].

На нашу думку, Я Щепанський чудово охарактеризував найважливіші функції і вони визначаються ключовими для самої держави. Насамперед це функція демографічна, яка в свою чергу веде за собою ще важливішу функцію – забезпечення соціалізації дитини, культурне та духовне виховання. Ще одними з найважливіших функцій для держави ми вважаємо економічна, матеріально-виробнича, господарсько-побутова, це задовольняє потребу особи в матеріальній допомозі, потреби в господарсько-побутових послугах. Також варто згадати про таку функцію як рекреаційну, тобто емоційна стабілізація та психологічна підтримка.

Насправді функцій сім'ї є дуже багато, всі вони тісно переплітаються між собою, та відіграють державотворчу роль.

Сім'я як соціальне явище важкий довготривалий шлях.

Дж. Голдторпа виділяє такі історичні етапи розвитку:

1-й етап – це сім'я в дохристиянському суспільстві (де прослідковувались парні сім'ї, пізні шлюби, а також була велика кількість самотніх людей);

2-й етап – сім'я в християнському суспільстві (цей етап характеризується значним впливом церкви на сімейне життя і шлюб, шлюби між кровними родичами були під категоричною заборобою, шлюб виступав як добровільний акт двох сторін, не допускались розлучення, чи аборти, тощо).

3-й етап — сім'я в індустріальному суспільстві (цей етап припадає на початком промислової революції наприкінці XVIII ст., яка повпливала й на сімейне життя: вік вступу до шлюбу значно знизився, при цьому збільшилась кількість народжуваних, жінки почали залучатися до робіт, також судові рішення дозволяли правове розірвання шлюбів і т. д.).

Ще один етап триває й до нашого часу і ще досі розвивється, науковці визначають цей етап як час революційних змін. Цей етап не тільки радикально змінює роль сім'ї, а ще й на думку вчених, ставить під сумнів сім'ю, як таку [3, с.19-20].

Сім'я була і залишається природним осередком суспільства. Можна навіть ствердити, що сімейний правовий статус людини є її обличчям у суспільстві.

Сім'я як соціальний феномен, має для кожної окремої людини велике значення і в самому суспільстві становить загально визнану соціальну цінність.

Економічні, політичні, громадянські та правові принципи, та загалом створення відносин в сім'ї модернізувалися протягом декількох десятиріч, та досі перебувають на стадії змін. Через те що сімейні відносини безпосередньо мають вплив на соціальні взаємини в суспільстві, вони вимагають достатнього рівня регулювання їх і з боку державного права. Останнім часом набирає популярності питання оновлення Цивільного та Сімейного кодексів.

Нормативне регулювання сімейних відносин відображає і соціальну значущість тих видів сімейних відносин, які підлягають правовому регулюванню, та індивідуальну цінність певних видів сімейних відносин для кожної людини зокрема. Культура сімейних відносин безпосередньо і активно впливають на стан і розвиток суспільства.

Література:

1. Сімейне право України: навч. посіб. / Т.В. Курило, В.О. Кучер, В.М. Парасюк, О.Ю. Баліцька, І.М. Євхутіч; ред.: Т.В. Курило; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 315 с. Бібліогр.: с. 307–314.

2. Білоус В. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2002. 140 с.

3. Вербець В. Соціологія: теоретичні та методичні аспекти: Навч.-метод. посіб. / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. Рівне: РДГУ, 2005. 202 с.

Нестеренко Анна Олександрівна
аспірант Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти Національного університету
«Львівська політехніка», доктор філософії з права

Мельник Юстина
студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЛІСИ ЯК ПРЕДМЕТ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ

В умовах сучасності стан навколишнього природного середовища в світі не є задовільним. Адже щодня людство стикається з новими екологічними проблемами, які

виникають внаслідок техногенного впливу на довкілля. Епоха науково-технічної революції, яка розпочалася в 2 половині XX століття, не лише сприяла розвитку багатьох держав у сфері екології, але й стала поштовхом до збільшення кількості екологічних правопорушень. Це пов'язано зі зміною ціннісних установок в суспільстві, де людина більше дбає про себе, ніж про природу. Хоча, у кожного є можливість зробити свій внесок у збереження планети. Протиправні дії, що посягають на екологічний правопорядок, завдають шкоди довкіллю і, що найбільш важливо, руйнують взаємозв'язок природи і суспільства.

Екологічне законодавство встановлює фундаментальні правила охорони навколишнього середовища, які, однак, порушуються і фізичними, і юридичними особами у зв'язку з нераціональним використанням природних ресурсів для задоволення власних потреб. Саме дії людини, здебільшого, призводять до негативних змін екосистеми, порушення її існування та нормального функціонування. Термін «екологічне правопорушення» уперше на законодавчому рівні був запроваджений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1, с. 16]. Під ним розуміють винну протиправну дію чи бездіяльність, яка полягає в заподіянні шкоди природі та підриває правовий режим природних ресурсів. Іншими словами, це певне порушення еколого-правових норм.

Якщо детальніше говорити про природні об'єкти, то особливо цінними для збереження є ліси. Ці території не лише характеризуються високою щільністю дерев і насаджень. Згідно з Лісовим кодексом України, ліс – це тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище [2]. Ліс є не тільки національним багатством, але й джерелом задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах. Цей природний об'єкт перебуває під особливою охороною держави. Загалом, ліси є безцінною складовою довкілля, адже вони виконують безліч функцій, а саме: водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні тощо.

Відносини, які стосуються володіння, користування та розпорядження лісами регулюються такими нормативно-правовими актами, як Конституція України, Лісовий кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Використання лісових ресурсів передбачає врахування екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства [3, с. 5]. Проте, далеко не кожна людина розуміє корисні властивості лісів а, отже, вчиняє дії, що тягнуть за собою юридичну відповідальність. З-поміж таких: незаконне вирубування дерев, засмічення лісу, нецільове використання лісових ділянок та інші. У будь-якому випадку на правопорушника покладається обов'язок відшкодувати заподіяні збитки. Управління у галузі охорони і використання лісового фонду здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Державне агентство лісових ресурсів України та інші центральні органи виконавчої влади. Їхня діяльність спрямована на реалізацію державної політики у сфері захисту навколишнього природного середовища, впровадження сучасних принципів природокористування, а також захист екологічних прав людини. Ефективна охорона лісових відносин підтверджує той факт, що ліси є живим скарбом планети. Вони забезпечують існування живих організмів на Землі, зокрема здорове середовище для людей.

Ліси відіграють вирішальну роль у формуванні клімату та ландшафтів, адже дерева виробляють кисень, поглинають токсичні гази, захищають ґрунт від ерозії [4]. Тому, держава зобов'язує власників лісів і лісокористувачів спостерігати за станом лісових насаджень та дотримуватись правил і норм використання лісових ресурсів. Порушення вимог лісового законодавства є однією з ознак екологічних правопорушень.

Ведення Зеленої книги України має велике значення для охорони лісів. Вона є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань України, що відіграють важливу роль як складова біологічного різноманіття і потребують особливої охорони [5]. Саме Зелена книга сприяла активізації наукових досліджень у сфері екології, зокрема щодо стану та зміни рослинності в Україні. Охорона природних рослинних угруповань, які підлягають занесенню до Зеленої книги України, забезпечується шляхом: встановлення їх особливого правового статусу; створення на місцевостях, де існують угруповання, природозаповідних об'єктів; встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності за знищення чи пошкодження природних рослинних угруповань; проведення моніторингу за станом змін рослинних угруповань та необхідних досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони, відтворення і використання тощо [6, с. 237].

Отже, нині, екологічне правопорушення – це не лише конкретна протиправна дія, що спричиняє шкоду навколишньому середовищу, у широкому розумінні, – це загроза знищення природних ресурсів та порушення нормального функціонування екосистеми. Ліси, як унікальний природний об'єкт, є надзвичайно важливими для глобального клімату. Охорона лісів не тільки забезпечує збереження біоценозів, але й сприяє популяції рідкісних видів рослин. На жаль, сучасна людина не усвідомлює цінності лісових ресурсів, які слугують натуральними очисниками води та атмосферного повітря. Боротьба з незаконною вирубкою лісу, випадками корупції у лісовому господарстві, засміченням лісових ділянок допоможе зберегти біорізноманіття та зменшити кількість екологічних правопорушень.

Література:

1. Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: навч. посіб. Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 252 с.
2. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99.
3. Олійник Є. М. Лісогосподарська діяльність в Україні. Аналітичне дослідження. Київ: Громадська спілка «Біоенергетична асоціація України», 2019. 38 с.
4. Ліс – це душа всієї планети, живий скарб нашої землі. URL: <http://ecoosvita.org.ua/novyna/lis-ce-dusha-vsiyeyi-planety-zhyvyy-skarb-nashoyi-zemli>.
5. Положення про Зелену книгу України від 29 серпня 2002 р. № 1286-2002-п / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-%D0%BF#Text>.
6. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2009. 328 с.

Сірант Мирослава Миколаївна –
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка», д.ю.н., доцен

Нарбут Інна
студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ПРОГРЕС В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПАРИЗЬКОЇ УГОДИ УКРАЇНОЮ

Наукові дослідження свідчать про те, що на нашій планеті спостерігається поступове зростання температури. На думку деяких вчених, до кінця XXI ст. можна очікувати підвищення глобальної температури поверхні Землі в межах 2–2,5°C, порівняно з доіндустріальним періодом. Такі зміни клімату можуть призвести до екологічної катастрофи.

Вчений-радник Дж. Шеллхубер у Німеччині та Ватикані стверджує, що зростання температури поверхні Землі на 1,5°C – це межа, після досягнення якої наступить реальна небезпека серйозних наслідків для клімату на Землі. Тобто, досягнення цієї межі є своєрідною точкою неповернення[1].

На думку більшості науковців, основною причиною збільшення температури на поверхні нашої планети є «парниковий ефект»– явище, яке проявляється в тому, що парникові гази затримуються в атмосфері Землі в дуже великій концентрації, а отже так, нагрівають нашу планету. Парникові гази, до яких відносяться вуглекислий газ, метан, закис азоту, озон, хлорфторвуглеці та багато інших, створюють «газову завісу», яка не пропускає інфрачервоного випромінювання назад у космос, тобто, багато енергії залишається поблизу поверхні Землі. Підтверджено, що якби концентрація парникових газів була в нормі, температура земної поверхні була б на 33 градуси меншою[1].

Хоча багато людей та політиків заперечують зміни клімату і стверджують, що це природний процес, однак, не можна приховувати очевидні причинно-наслідкові зв'язки. Діяльність людини, особливо за останні 100 років, пришвидшила процес глобального потепління. Зміни клімату людство відчуває вже безпосередньо. До того ж, у результаті, глобальними можуть стати такі наслідки: частий прояв природних катаклізмів; утворення територій, не придатних для життя; зменшення біологічного різноманіття флори і фауни; поживлення міграцій; брак природних ресурсів, що задовольняють життєво-необхідні процеси існування – води, їжі; епідемії; підвищення рівня світового океану тощо.

Міжурядова група експертів зі зміни клімату ООН представила звіт, в якому наведено тенденції зміни клімату за останні 100 років. Зокрема:

- відрховуючи від 1990 року, світовий обсяг викидів вуглекислого газу зріс на 50%, найбільше з 2000 по 2010 роки;
- за прогнозами, середній рівень моря до 2065 року збільшиться на 24–30 см, а до 2100 – на 40–63 см;
- починаючи з 1979 року, площа арктичних морських льодів скорочується на 1,07 мільйона квадратних кілометрів [2].

Задля стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері 9 травня 1992 року було прийнято Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату (РКЗК ООН), основне завдання якої полягає в нормалізації насиченості парникових газів в атмосфері та

збереженні їх у такому стані, щоб життєдіяльність людства не впливала на природні процеси зміни клімату. Україна ратифікувала цю Конвенцію 26 жовтня 1996 року.

Міжнародна спільнота щодо зміни клімату, центральну роль в якій відіграє Організація Об'єднаних Націй, визнають зміну клімату як одне з найбільш критичних явищ і наполягають на зменшенні забруднення довкілля.

Зокрема, щороку проводяться конференції ООН з питань зміни клімату. На 21 конференції, що відбулася в період з 21 листопада до 12 грудня 2015 року, було прийнято Паризьку угоду [3], метою якої є утримання зростання середньої світової температури на рівні нижче 2°C. Прийняття цієї угоди вважається найбільшим досягненням кліматичної дипломатії за 27 років існування РКЗК ООН, оскільки її підтримали 197 країн, в тому числі й Україна.

Паризька угода заклала спільний курс до декарбонізації економіки світу до кінця століття, а саме:

- визначила довгострокову мету щодо досягнення балансу між антропогенними викидами та природними поглиначами парникових газів;
- зобов'язала країни прийняти національні плани щодо зниження викидів ПГ в атмосферу та переглядати їх у бік посилення кожні 5 років;
- установила єдину та прозору систему для всіх країн щодо моніторингу, звітності та перевірки заходів із боротьби та адаптації до зміни клімату;
- запропонувала урядам усіх країн докладати максимальних зусиль щодо утримання приросту глобальної середньої температури «набагато нижче 2°C понад доіндустріальних рівнів» і максимально сприяти обмеженню зростання температури до рівня 1,5°C [4].

Варто зазначити, що Паризька угода не має жорстких механізмів дотримання, а також санкцій. Тобто, обов'язок виконання зобов'язань покладено на добросовісність та екологічну свідомість держав.

Україна, відповідно до першого національно визначеного внеску взяла на себе зобов'язання не перевищити 60% у 2030 році від рівня викидів парникових газів у 1990 році [5].

Нині, українські посадовці стверджують, що Україна працює над удосконаленням механізмів державної фінансової підтримки кліматичної політики. Також, планується узгодження кліматичної політики та законодавства з Європейським зеленим курсом. До 2050 року поставлено довгострокову мету – досягнення вуглецевої нейтральності – коли викиди вуглекислого газу дорівнюватимуть 0 за рахунок видалення вуглецю з атмосфери або ж просто припиненню його викидання. Також, переглядається Енергетична стратегія України, що передбачає розвиток відновлювальної енергетики, заміну викопних видів палива тощо [6].

Література:

1. Дубовіч І. А., Булгакова М. Г. Теоретико-методологічні та практичні еколого-економічні й правові засади розв'язання глобальних проблем зі зміни клімату. *Науковий вісник*. Ужгород: УЖНУ, 2016. Вип.8. С.67–70.
2. Шевченко О. В. Проблема глобальної зміни клімату в контексті міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ: КНУ, 2017. Вип.130. С.28–35.
3. Паризька угода: закон від 12.12.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text
4. Огляд реалізації основних положень Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату та зобов'язання країн-членів ОЕСР і Євросоюзу щодо виконання рекомендацій Паризької Конференції. Київ: НПЦР ОЕСУ, 2017. С. 38-41. URL: https://ua.energy/wp-content/uploads/2017/05/3.-Osn_polozh_SOR21.pdf
5. Україна посилить свою участь у глобальній боротьбі зі зміною клімату. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/709545.html>

6. Україна збирається посилити національний внесок до Паризької Кліматичної Угоди вже 2019 року. URL:<https://ecoaction.org.ua/ukraina-posyllye-vnesok-do-paryzkoj-uhody.html>

Нестеренко Анна Олександрівна
аспірант Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти Національного університету
«Львівська політехніка», доктор філософії з права

Шендерова Катерина
студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Шкода довкіллю вважається великою проблемою вже протягом багатьох років. З-поміж існуючих сьогодні різноманітних правових інструментів, які використовуються для запобігання шкоди довкіллю, одним з основних є екологічна відповідальність. Зіткнувшись із масштабним погіршенням навколишнього середовища, сучасне суспільство заохочує застосування особливого підходу до забруднювачів екології. Відповідальність за порушення екологічного законодавства є важливою складовою правового регулювання екологічної безпеки. Відтак, необхідно визначити, у яких нормативно-правових документах йдеться про дотримання екологічної безпеки та про відповідальність у випадку порушення екологічного законодавства.

Варто розпочати з Основного Закону України – Конституції України, адже саме там прописані засади правового регулювання охорони навколишнього природного середовища [1]. Так, статтею 16 Конституції задекларовано, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, є обов'язком держави. Також статтею 50 Конституції України гарантовано право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування заподіяної шкоди. Окрім цього, у статті 66 закріплено обов'язок для особи не заподіювати шкоду природі та відшкодовувати завдані нею збитки.

Наступним є закон «Про охорону навколишнього природного середовища», у якому закріплені переважно екологічні права та обов'язки громадян України, повноваження рад у галузі охорони навколишнього природного середовища [2].

Крім цього, у нашій державі діє низканормативних актів, основним завданням яких є регулювання використання та охорони окремих природних ресурсів. До таких відносять: Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Лісовий кодекс України, закони України – «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд».

Важливо зазначити, що є низка нормативно-правових документів, які також спрямовані на регулювання екологічних відносин та відповідальність за порушення екологічного законодавства. До таких належать: Кримінальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Отже, тепер можемо визначити поняття відповідальності за порушення екологічного законодавства. Така відповідальність – передбачає певну сукупність правових засобів, встановлених законодавством, які застосовуються у випадках порушення вимог охорони довкілля та екологічної безпеки населення, умов та режиму використання природних ресурсів, заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу [3].

Відповідальність, відповідно, поділяється на декілька видів у залежності від виду правопорушення. Сьогодні в Україні виділяють такі види відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища: дисциплінарна, адміністративна, цивільна і кримінальна відповідальність. Це передбачено статтею 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Звернемо увагу на найпоширенішу – адміністративну відповідальність. Підставою для застосування такого виду є більше ніж дві сотні адміністративних екологічних правопорушень, різні види і склади яких передбачено Кодексом України про адміністративні правопорушення. Найбільше статей, у яких передбачена відповідальність за екологічні правопорушення, зібрані у 7 главі цього кодексу «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» [4]. Також така відповідальність супроводжується накладанням штрафу (в окремих передбачених законом випадках з конфіскацією незаконно добутих об'єктів навколишнього середовища або заборонених знарядь добування). Інколи, може застосовуватись попередження.

Окремо варто звернути увагу на те, що згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» [5], у 2017 р. була посилена відповідальність за вчинення певних видів екологічних правопорушень – у п'ять разів збільшена сума штрафів, що знайшло своє відображення у ст. 71, 73, 77, 87, 88, 88-1, 90 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Проте, незважаючи на досить серйозні санкції за порушення екологічного законодавства, їхнє застосування на практиці залишається на низькому рівні, а екологічні проблеми досі відносяться на задній план. Тому необхідно, щоб попри державне регулювання таких питань, кожен розумів важливість цієї проблематики, та розумів свою відповідальність за стан навколишнього середовища і природних ресурсів, які ми повинні залишити нашим нащадкам. Адже збереження навколишнього середовища це не тільки завдання держави, але й наш обов'язок.

Література:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2019 р. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 74 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Екологічне правопорушення. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Екологічне_правопорушення
4. Кодекс про адміністративні правопорушення: Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984. Ст. 1122.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: Закон України від 07.02.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1832-19#Text>

Оксаніченко Максим,
студент 2 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Мусієнко Володимир Володимирович

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ

Відповідно до ст. 11 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» держава гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. На ради, спеціально уповноважені органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів покладено обов'язок подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Стаття 10 цього ж Закону визначила гарантії екологічних прав, які забезпечуються: проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища; обов'язком міністерств, відомств, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації народногосподарських об'єктів; участю громадських об'єднань та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища; здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; створенням та функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

Гарантії реалізації екологічних прав громадян поділяють на:

Організаційно-розпорядчі.
Контрольно-виконавчі.
Превентивно-обмежувальні.
Процесуально-правові.
Охоронно-забезпечувальні.

Розглянемо їх детальніше: 1. Організаційно-розпорядчі-це проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища. 2. Контрольно-виконавчі-це здійснення державного і громадського екологічного контролю.

3. Превентивно-обмежувальні-це діяльність органів держави щодо виявлення екологічно небезпечних об'єктів, джерел, зон, територій. 4. Процесуально-правові-це

визначені у законодавстві можливості і процедури як реалізації окремих прав громадян (наприклад, порядок одержання екологічної інформації, порядок проведення громадської екологічної експертизи, громадського екологічного контролю тощо), так і звернення за захистом порушених екологічних прав до органів управління і контролю в галузі екології, до органів адміністративної юрисдикції, до органів прокуратури та до судових органів. 5. Охоронно-забезпечувальні-це закріпленні в законодавстві види юридичної відповідальності у сфері порушення екологічних прав громадян.

Отже, можна сказати що екологічні права та обов'язки громадян України — система юридично закріплених за громадянами повноважень та зобов'язань в екологічній сфері також ради, спеціальні уповноважені державні органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони природного середовища та використання природних ресурсів.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25 червня 1991 року
2. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання / М.В. Краснова, Ю.А. Краснова. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с.
3. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
4. Екологічне право України: Підручник / За ред. Ю.С Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2005. – 848 с.
5. Екологічне право України: Навчальний посібник / Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. – К.: Атіка, 2000. – 216 с.
6. Екологічне право України: Підручник / В.К. Попов, А.П. Гетьман, С.В. Разметаєв. – Харків: Право, 2001. – 480 с.

Отрадна Марія Амірівна,
студентка 3 курсу, спеціальності «Право»,
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київського фаховий коледжу туризму та
Готельного господарства

(керівник – **Коросташивець Ю. Г.,**
к.ю.н., доцент, спеціаліст вищої категорії).

ПРАВОВА РОЛЬ СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Особливе значення для виникнення права на спадщину у спадкоємців має свідоцтво про право на спадщину. Видача свідоцтва про право на спадщину – одна з найпоширеніших дій. Оформлення спадкових прав осіб здійснюється шляхом видачі їм свідоцтва про право на спадщину. Зазначена нотаріальна дія має вплив на динаміку спадкових правовідносин, а в окремих випадках видача свідоцтва про право на спадщину є підставою для реєстрації успадкованого майна і відповідно виникнення у спадкоємця права власності на нього.

Свідоцтво свідчить про наявність у особи, якій його видано, право на спадщину. Право на спадщину виникає в особи в результаті вчинення нею акту прийняття спадщини і належній їй з моменту відкриття спадщини. Згідно з Порядком вчинення нотаріальних

дій нотаріусами України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, [3] свідоцтво про право на спадщину видається на підставі заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених статтями 1270, 1276 ЦК, - не раніше ніж у статтях встановлених строків[1]. Проте, видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, строком не обмежена. Якщо спадкоємців декілька, то кожному із них видається окреме свідоцтво про право на спадщину із зазначенням його частки.

Свідоцтво про право на спадщину – це процесуальний нотаріальний акт, який засвідчує перехід права власності на майно спадкодавця до спадкоємців.

Слід виділити наступні ознаки свідоцтва про право на спадщину:

свідоцтво про право на спадщину може бути визнано недійсним виключно на підставі статті 1301 ЦК України[1]; 2) є документом, який посвідчує право власності спадкоємця; 3) не отримання свідоцтва про право на спадщину не означає не виникнення права власності на спадкове майно у спадкоємця, а лише обмежує такого спадкоємця у здійсненні права власності; 4) у свідоцтво про право на спадщину може бути внесено зміни на підставах та в порядку, передбачених нотаріальним законодавством, або за рішенням суду.).

Свідоцтво про право на спадщину оформляється в двох примірниках, один з яких залишається в матеріалах спадкової справи. У той же час, свідоцтво про право на спадщину видається за наявності у спадковій справі всіх необхідних документів, перелік та вимоги до яких встановлюються відповідно до закону.

Крім того, для нотаріальної та судової практики відіграє правова природа свідоцтва про право на спадщину, від якої залежать норми, які можуть бути застосовані для визнання такого свідоцтва чинним чи недійсним. Зважаючи на особливості суб'єктного складу осіб, що мають право отримати свідоцтво про право на спадщину, та відсутність такої ознаки правочину як наявність вільного волевиявлення на його вчинення, тобто, свідоцтво про право на спадщину не є правочином. В статті 1301 ЦК України, цивільному законодавстві та судовій практиці передбачається можливість визнання в судовому порядку недійсним свідоцтва про право на спадщину. Виникає питання про можливість застосування норм ЦК України про недійсність правочинів до визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину[1].

У постанові Верховного суду України від 28 лютого 2018 року у справі № 441/1647/15-ц зазначається, [2] що за змістом статей 1218, 1219 ЦК України зобов'язання боржника за кредитним договором не є таким, що нерозривно пов'язано з його особою. Згідно зі статтею 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті[1]. В Законі України «Про іпотеку» відсутні такі підстави для припинення іпотеки, як смерть боржника за кредитним договором, враховуючи те, що спірні правовідносини допускають правонаступництво.

В наведеній Постанові, свідоцтво є не звичайним документальним підтвердженням права власності, а має вважатися документом, який посвідчує право, що закріплює презумпцію правомірності набуття його володільцем права власності. Проте, некоректно сформульована назва вищенаведеної Постанови може дати привід вважати, що можливе визнання свідоцтва про право на спадщину та договору іпотеки недійсними за однаковими правилами, що насправді не так.

Слід також зазначити, що в практиці є спори у сфері спадкових правовідносин, предметом розгляду яких є не лише визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним, але й наслідки не отримання свідоцтва про право на спадщину спадкоємцем. Посилаючись на те, що свідоцтво про право на спадщину не видавалось, суд не врахував, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину ч. 3 ст. 1296 ЦК України, а лише обмежує його право на розпорядження спадщиною[1].

Таким чином, Верховний Суд України дійшов правильного висновку про значення свідоцтва про право на спадщину, яке є документом, що підтверджує право власності спадкоємця на спадкове майно. Змістовна компонентна реалізація спадкового правовідношення у визначених законом випадках може відбуватися виключно у формі нотаріального посвідчення. Нотаріальне провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину є складним, багатоетапним, тривалість визначається процесом реалізації спадкового правовідношення і не може становити менше ніж 6 місяців з моменту його початку – відкриття спадщини, а ось видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, строком не обмежена.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// ВВР України. – 2003. – № 40-44 [Електронний ресурс] // ВВР України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>.
2. Постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2018 року у справі № 441/1647/15-ц. -Режим доступу:https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_28_02_2018_roku_u_spravi_441_1647_15_ts/.
3. Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5- Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Ратушна Богдана Петрівна –

в.о. професора кафедри права

Львівського національного аграрного університету, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Примусове виконання рішень в Україні покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [1]. Сторонами у виконавчому провадженні є стягувач і боржник. Боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення (ч. 2 ст. 15 ЗУ «Про виконавче провадження») [2].

Правовий статус сторін закріплений в ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» (надалі – Закон), відповідно до якої сторони виконавчого провадження мають право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи у випадках, передбачених цим Законом, мають право доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця у порядку, встановленому цим Законом, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.

Сторони у процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства мають право укласти мирову угоду, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ.

Сторони виконавчого провадження зобов'язані невідкладно, не пізніше наступного робочого дня після настання відповідних обставин, письмово повідомити виконавцю про повне чи часткове самостійне виконання рішення боржником, а також про виникнення обставин, що обумовлюють обов'язкове зупинення вчинення виконавчих дій, про

встановлення відстрочки або розстрочки виконання, зміну способу і порядку виконання рішення, зміну місця проживання чи перебування (у тому числі зміну їх реєстрації) або місцезнаходження, а боржник – фізична особа – також про зміну місця роботи.

Тобто, вищенаведені положення ст. 19 свідчать про наявність прав та обов'язків, які є однаковими для сторін – стягувача і боржника. Однак, подальший аналіз ЗУ «Про виконавче провадження» дає можливість виявити особливості правового статусу боржника.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 19 Закону передбачено низку обов'язків, які покладаються лише на боржника. Зокрема, боржник зобов'язаний: 1) утримуватися від вчинення дій, що унеможливають чи ускладнюють виконання рішення; 2) допускати в установленому законом порядку виконавця до житла та іншого володіння, приміщень і сховищ, що належать йому або якими він користується, для проведення виконавчих дій; 3) за рішеннями майнового характеру подати виконавцю протягом п'яти робочих днів з дня відкриття виконавчого провадження декларацію про доходи та майно боржника, зокрема про майно, яким він володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах, про майно, що перебуває в заставі (іпотеці) або в інших осіб, чи про кошти та майно, належні йому від інших осіб, за формою, встановленою Міністерством юстиції України; 4) повідомити виконавцю про зміну відомостей, зазначених у декларації про доходи та майно боржника, не пізніше наступного робочого дня з дня виникнення відповідної обставини; 5) своєчасно з'являтися на вимогу виконавця; 6) надавати пояснення за фактами невиконання рішень або законних вимог виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадженні.

Також існує низка особливостей правового статусу боржника-юридичної особи. Насамперед, така особливість простежується у порядку звернення стягнення на майно боржників-юридичних осіб відповідно до ст. 52 Закону. Відповідно до зазначеної норми виконавець звертає стягнення на кошти боржника – юридичної особи, що перебувають у касах або інших сховищах боржника – юридичної особи, у банках або інших фінансових установах, у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Інформацію про наявні у боржника рахунки виконавець отримує в податкових органах, інших державних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, які зобов'язані надати йому інформацію невідкладно, але не пізніше ніж у триденний строк, а також за повідомленнями стягувача.

Виконавець може звернути стягнення на кошти боржника – юридичної особи, розміщені на його рахунках і на рахунках, відкритих боржником – юридичною особою через свої філії, представництва та інші відокремлені підрозділи (ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Не підлягають арешту в порядку, встановленому цим Законом, кошти, що перебувають на рахунках із спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунках, звернення стягнення на які заборонено законом. Банк, інша фінансова установа, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у разі надходження постанови виконавця про арешт коштів, що знаходяться на таких рахунках, зобов'язані повідомити виконавця про цільове призначення рахунку та повернути постанову виконавця без виконання в частині арешту коштів, що знаходяться на таких рахунках.

У разі якщо після накладення виконавцем арешту на кошти боржника – юридичної особи у банках чи інших фінансових установах боржник умисно не виконує судового рішення і відкриває нові рахунки в банках чи інших фінансових установах, виконавець надсилає відповідним правоохоронним органам матеріали для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 52 ЗУ «Про виконавче провадження»).

У разі відсутності у боржника – юридичної особи коштів в обсязі, необхідному для покриття заборгованості, стягнення звертається на інше майно, належне такому боржникові або закріплене за ним, у тому числі на майно, що обліковується на окремому

балансі філії, представництва та іншого відокремленого підрозділу боржника – юридичної особи (крім майна, вилученого з цивільного обороту, або обмежено оборотоздатного майна, майна, на яке не може бути звернено стягнення), незалежно від того, хто фактично використовує таке майно.

Стягнуті з боржника кошти, що залишилися після задоволення всіх вимог за виконавчими документами, перераховуються боржнику (крім випадків повернення коштів іншим особам). Іншу особливість правового статусу боржника можна виявити у порядку оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавця.

Так, у разі, якщо рішеннями, діями чи бездіяльністю виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення будуть порушені права чи інтереси сторін, то вони можуть бути оскаржені до суду, який видав виконавчий документ (ст. 74 Закону).

Однак, крім судового способу оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця, стягувач та інші учасники виконавчого провадження можуть подати скаргу до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Проте боржник таку скаргу подати не може, адже таке право йому не надається. Крім цього, слід погодитись, що недоліком частини 5 статті 74 цього Закону є те, що у ній не вказано строк, протягом якого начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, має розглянути скаргу на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця щодо виконання рішення [3].

Таким чином, особливості прав та обов'язків боржників, які передбачені Законом України «Про виконавче провадження», є доцільними та відображають особливості правового статусу боржників під час примусового виконання рішень судів та інших органів. Однак відсутність у боржників права подати скаргу на рішення, дії та бездіяльність державного виконавця до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, свідчить, на наш погляд, про нерівність правового статусу стягувача і боржника у виконавчому провадженні і є дискримінаційним щодо боржника. Усунути таку нерівність необхідно шляхом внесення відповідних змін у частину 3 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження».

Література:

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 29. Ст. 535.
2. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 30. Ст. 542.
3. Малярчук Л.С. Нові правила оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців під час звернення стягнення на майно боржника: переваги та недоліки. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 160–165.

Мусієнко Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри «Цивільного права»,
доцент Державного
університету інфраструктури та технологій

Романенко Олександр,
студент 3 курсу Юридичного
факультету Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ

Еволюція цифрових технологій надає колосальний вплив на зміну всіх сфер суспільства. Розвиток технологій дає імпульс для створення нових, дистанційних, роботизованих і навіть автономних систем, завдяки яким виникають багатогранні відносини між суб'єктами права. Це відбивається на ступені правової визначеності як у світовій, так і у конкретній вітчизняній правовій доктрині. Зараз дедалі більшу увагу дослідників привертають так звані «розумні» контракти (“smart” contract). Але так як вони існують в «іншій» реальності, виникають питання їх законодавчого регулювання.

В останні кілька років у міцно увійшли такі поняття, як «біткоїн», «блокчейн», «криптовалюта» і тому подібне. Саме технологія blockchain (блокчейн) дозволила створювати не тільки криптовалюту, а й спеціальні смарт-контракти.

Смарт-контракт – це криптокодований алгоритмом самовиконуваний правочин, записаний програмним кодом та створений на основі технології blockchain. Тобто це договір, який записується мовою програмування (штучною мовою) та скріплюється електронним цифровим підписом кожної зі сторін (або засвідчується спеціальним ключем чи сертифікатом). Полягають такі контракти в децентралізованому середовищі з використанням певного протоколу (наприклад, майданчик Ethereum), що дозволяє обмінюватися активами без посередників.

Ідею смарт-контрактів вперше озвучено в 1996р. американським вченим і криптографом Ніком Сабо, як комп'ютерний протокол, який на основі математичних алгоритмів, переведених в комп'ютерний код, самостійно проводить операції з повним контролем над їхнім виконанням. Найпростіший приклад смарт контракту, яку він навів, і яка дуже наглядно показує дію таких контрактів, є торговий автомат. Коли ви вкладаєте гроші в автомат і вибираєте товар, він запускає видачу цього продукту. Якщо ви не вкладете достатньо грошей, продукт не буде виданий, а його перенесення до вихідного віконця, перерветься. Це найрозповсюдженіша спрощена схема, що лежить в основі ідеї смарт-контрактів. [1]

Звернувшись до азів законодавства, можна погодитися, що в основі смарт-контракту лежить правочин, який вчиняється через мережу Інтернет, і що можна кваліфікувати, згідно п.1 ст.202 Цивільного кодексу України, як дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Подібні види правочинів, можна віднести, відповідно до п.1 частини I ст.31 ЦКУ, до дрібних побутових, а також правочинів, які укладаються в момент їх виконання, та згідно з п.1 ст.206 ЦКУ, віднести до усних. Відтак, їх, безумовно, можна описати алгоритмом, закодувати та ввести в блокчейн, в рамках якого буде існувати договір. Сьогодні пропонується використання смарт контрактів в широкому колі правовідносин, як то страхування, корпоративне придбання майна, або для автоматичного здійснення платежу при доставці товарів чи послуг. Вони також особливо рекомендуються для обміну акцій, облігацій та опціонів, а також для мікрофінансових послуг. Такі види угод, - зовсім інша справа, коли вже потребується більш складна форма договору, яка передбачає варіантність умов та положень, які складно перевести на мову алгоритму та закодувати.

Визначення смарт-контракту у чинному вітчизняному законодавстві не міститься, проте, 17 лютого 2022 року був прийнятий Закон України “Про віртуальні активи”, [2] який визначив правову природу віртуальних активів (криптовалюти), що є внеском у правове регулювання смарт-контрактів. Але ж у вказаному Законі не міститься ні визначення поняття технології “блокчейну” як основи-основ криптовалютних операцій, ні визначення самого смарт-контракту. «Закон акцентує увагу виключно на правилах для постачальників послуг пов’язаних з обігом віртуальних активів (тобто криптобірж)». [3]

Як зазначає В. Варавка, до цивільного кодексу необхідно внести зміни і визначити смарт-контракт як вид цивільно-правового договору, що виражений у формі програмного коду і автоматично виконується у розподіленій мережі за відповідності фактичних обставин запрограмованим умовам договору. [4] Також, слід передбачити обов’язкову ідентифікацію суб’єктного складу цього договору, підтвердження їх згоди з умовами договору та згоди встановити цивільні права і обов’язки за договором шляхом накладення цифрового електронного підпису.

Далі, для мінімізації ризиків помилки програмного коду та хакерської атаки, доцільно запровадити обов’язковий аудит програмного коду та доповнити смарт-контракти обов’язковим текстовим додатком, в якому мають бути викладені суттєві умови договору. Такий додаток буде існувати лише в електронній формі і зберігатиметься у розподіленій мережі. У разі програмної помилки, хакерської атаки, виникнення спорів чи отримання результатів, що не передбачалися під час укладення договору, сторони зможуть посилалися на додаток до смарт-контракту і в судовому порядку змінити наслідки автоматичного виконання смарт-контракту.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що смарт-контракти викликають інтерес у суспільства насамперед тому, що мають ряд переваг перед традиційними контрактами: відсутність за посередників, автоматичне виконання (не залежить від бажання контрагента, який може, наприклад, затримати платіж або не його здійснити), жорстка регламентація і тлумачення заданих умов, неможливість втрутитися ззовні в заданий код. З метою розв’язання проблем правового регулювання смарт-контрактів в Україні потрібно внести зміни в законодавство, які дозволять урегулювати правовий статус криптовалют і визнати смарт-контракти формою цивільно-правового договору. Необхідно передбачити обов’язкову ідентифікацію сторін договору, підтвердження їх згоди з умовами договору шляхом накладення цифрового електронного підпису. Смарт-контракт має доповнюватися обов’язковим текстовим додатком з викладенням істотних умов договору, які матимуть юридичне значення при судовому розгляді.

Література:

1. Смарт контракт: що, як, коли? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/smartkontrakti-shcho-yak-koli.html> (дата звернення: 20.02.2022)
2. Про віртуальні активи: Проект Закону України від 07.09.2021 р. №1708-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
3. Подолян Ю. О., Романенко О. Питання правового регулювання генерування віртуальних активів як виду підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Ю.О. Подолян, О. Романенко // Dictum factum. - 2021. - № 2 (10). - С. 64-72. - Режим доступу: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/199/176>
4. Варавка В. Проблеми правового регулювання смарт-контрактів [Текст] / Василь Варавка // Актуальні проблеми правознавства. – 2020. – Вип. 1. – С. 143-151. - Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38499>

Богаткіна Анастасія,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ: ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО ВИДИ

Екологічний аудит — визначення сучасного екологічного стану усіх компонентів навколишнього середовища (літосфери та мінерально-сировинних ресурсів; геофізичних полів Землі і Космосу) та їх впливу на довкілля і здоров'я людей; геоморфосфери (рельєфу) та небезпечних енто- та екзогеодинамічних процесів, руйнуючих літосферу і перетворюючих рельєф; поверхневої та підземної гідросфери і водних ресурсів; атмосфери і кліматичних ресурсів; фіто- та зоосфер і біологічних ресурсів; демосфери та стану здоров'я населення у зв'язку з екологічними чинниками; техносфери та її впливу на всі попередні компоненти природних екосистем). Суб'єкти екологічного аудиту можуть бути замовники, фізичні та юридичні особи, а об'єкти - підприємства, установчі організації, філії.

Метою екологічного аудиту є перевірка дотримання законодавства про охорону НПС (Навколишнього природного середовища).

Завдання екологічного аудиту :

1. Це збір достовірної інформації про екологічні аспекти, виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту та формування на її основі висновку.

2. Встановлення відповідності об'єкту екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону НПС.

3. Оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан НПС.

До основних принципів ЕА належать:

1. Об'єктивність та незалежність аудиторів від суб'єктів господарювання, які підлягають перевірці, а також власників та керівників екологічних організацій та третій осіб під час проведення ЕА.

2. Професіоналізм та компетентність аудиторів в питаннях охорони довкілля, природокористування, а також специфіки суб'єктів господарювання.

3. Достатність та повнота інформації, наданої суб'єктами господарювання.

4. Планування робіт з проведення ЕА.

5. Комплексність ЕА (охоплення усіх аспектів впливу на довкілля).

6. Конфіденційність інформації, одержаної внаслідок проведення ЕА.

7. Відповідальність аудиторів за результати виконаних досліджень.

Екологічний аудит в Україні проводиться відповідно до Закону України "Про екологічний аудит" з метою забезпечення дотримання законодавства про охорону навколишнього середовища у процесі господарської та іншої діяльності. Законодавець дає таке визначення:

Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства

України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Кінцевою метою екологічного аудиту є визначення відповідності сучасної екологічної ситуації екологічним стандартам, які забезпечують оптимальний стан навколишнього середовища та безпеку життя людини.

Наприклад, для нафтогазопромислового району результатом екологічного моніторингу є встановлення кореляції захворюваності населення територій, що досліджуються, від екологічних факторів, що включає:

бази даних різних рівнів захворюваності населення у різних районах за хворобами згідно з чинною міжнародною класифікацією хвороб (МКХ);

бази даних з хімічного забруднення ґрунтів, поверхневих і ґрунтових вод, атмосферного повітря і рослинності важкими металами, радіонуклідами, нафтопродуктами;

комп'ютерні карти екологічного стану геологічного середовища, геофізичних полів, геоморфосфери, ландшафтів;

електронні карти хімічного забруднення ґрунтів, гідросфери, атмосфери і фітосфери;

карти екологічного стану техносфери району.

Комп'ютерний кореляційний аналіз баз даних захворюваності кожної із груп хвороб МКГ разом із комп'ютерними (електронними) картами екологічного стану кожного з компонентів навколишнього середовища досліджуваної території дозволяє визначити пряму кореляційну залежність між різними захворюваннями та ступенем трансформації навколишнього середовища.

На основі аудиту та менеджменту розробляється прогноз розвитку екологічної ситуації залежно від того чи іншого сценарію перспективи видобутку нафти та газу у тому чи іншому районі.

Головна відмінність між різновидами екоперевірок полягає у замовнику. У разі добровільного аудиту заінтересованою особою виступає власник об'єкта. Рідше замовляє перевірку екобезпеки третя сторона (наприклад, потенційний покупець чи інвестор, фінансова організація та ін.). Обов'язковий аудит є плановою перевіркою органами нагляду. Він здійснюється на замовлення держави з метою контролю організацій, які несуть потенційно чи реально високу загрозу екологічній безпеці.

Деякі спеціалісти виділяють окремі підрозділи:

контрольний — перевірка дотримання вимог законодавства;

системний — вивчення внутрішніх виробничих процесів з метою виявлення невідповідностей у наявній системі керування;

аудит особливих випадків — перевірка рівня вироблених викидів забруднюючих речовин і відходів, які потрапляють у природне середовище;

операційний (для послуги або товару) — визначення величини впливу продукції на споживача і людське здоров'я;

аудит процесів — перевірка рівня впливу виробничих процесів на ОС.

Залежно від типу екологічного аудиту проводять органи державного нагляду, а також приватні організації. У першому випадку він проводиться з метою виконання вимог законодавчих актів. У другому — для отримання фінансової вигоди від запровадження ґрунтованих рекомендацій щодо раціонального використання природних ресурсів. За допомогою ЕА можна підвищити ефективність підприємства та уникнути штрафних санкцій.

У яких випадках проводиться екологічний аудит:

банкрутство або перехід у приватну власність;

отримання статусу державного або комунального майна;

об'єкт переходить в оренду (довгострокову), хоча раніше знаходився на державному або комунальному балансі;

поєднання державного та комунального майна з метою організації спільного об'єкта господарювання;

екстрахування;

інші ситуації, передбачені українськими нормативними актами в сфері екології.

Обов'язковий аудит проводиться лише у встановлених державою випадках. Його можуть здійснювати лише уповноважені особи, які мають відповідні дозволи.

І аналізуючи все те, що було зазначено, можна зробити такі висновки:

1. Види екологічного аудиту, наведені у нормативно-правових актах та наукових публікаціях, носять фрагментарний, безсистемний характер та виділені для задоволення інформаційних потреб певної групи користувачів. Актуальним нині є уточнення, систематизація та уніфікація сукупності класифікаційних ознак екологічного аудиту..

2. Класифікація екологічного аудиту – це сукупність видів екологічного аудиту, об'єднаних у систему, що розкриває сутність та функції аудиту як елемента системи екологічного менеджменту та інструменту екологічної політики..

3. На початковому етапі класифікації екологічного аудиту доцільно застосовувати ознаку «об'єкт аудиту», виділяючи аудит суб'єктів господарювання, аудит територій (територіально-адміністративних одиниць) та аудит природних ресурсів.

Література:

1. Аудит системи управління навколишнім середовищем // Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. — Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. — С. 14.

2. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про екологічний аудит» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 45, ст.500) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text>

3. Хільчевський В.К., Забокрицька М.Р., Кравчинський Р.Л. Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля – К.: ВПЦ «Київський університет». – 2016. – 192 с.

4. Екологічний аудит // Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. — Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. — С. 78.

Бобко Катерина Миколаївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
академік Транспортної академії України
Мусієнко Володимир Володимирович

ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ АНТИКВАРНИХ РЕЧЕЙ НА АУКЦІОНІ

Одним із найстаріших інвестиційно-привабливих ринків у світі досі залишається ринок предметів мистецтва. Це пояснюється достатньо високою прибутковістю й практичною відсутністю залежності цін на такі об'єкти від економічних показників, а також прискорення обсягів аукціонної торгівлі, яка характеризується стабільним попитом на об'єкти, що мають культурну цінність.[4]

На сьогодні діяльність аукціонів обумовлюється об'єктивними причинами, зокрема потребою майнового обороту на задоволення інтересів у предметах, що мають культурну

цінність. Така діяльність представляє собою механізм, що діє у системі товарного обігу творів мистецтва, який відбився й на змісті правових норм, що регламентують відповідні суспільні відносини. У зв'язку з цим є нагальна необхідність розробки питання про правове регулювання обігу культурних цінностей, зокрема й щодо купівлі-продажу на аукціоні.

За визначенням Податкового кодексу України аукціон (публічні торги) - публічний спосіб продажу активів з метою отримання максимальної виручки від продажу активів у визначений час і в установленому місці (підпункт 14.1.8.) [1].

Натомість, Правилами торгівлі антикварними речами, затвердженими наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та Міністерства культури і мистецтв України 29.12.2001р. №322/795 (далі – Правила № 322/795) [2], надано таке визначення аукціону – продаж антикварних речей, згідно з яким їх власником стає учасник аукціону, який під час торгів запропонував максимальну ціну за антикварні речі, визначені цими Правилами. Якраз у значенні останнього у своїй короткій доповіді ми торкнемося загальних засад організації та діяльності аукціону в Україні.

Роздрібний продаж антикварних речей здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності, у тому числі через спеціалізовані комісійні магазини, спеціалізовані відділи (секції) комісійних магазинів, спеціалізовані комісійні відділи (секції) магазинів з універсальним асортиментом непродовольчих товарів, а також на аукціонах (п. 1.3 Правил № 322/795). [2]

Зазначимо, що діяльність з перепродажу предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) предметами мистецтва, колекціонування та антикваріату мала ліцензуватися у відповідності зі ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Даний пункт був виключений відповідно до Закону України від 15.12.2009 № 1759-VI. Отже, вимоги до суб'єктів підприємницької діяльності щодо отримання ліцензії на діяльність з організації аукціонів не пред'являються.

Безпосередніми учасниками аукціону є власник аукціонного майна, продавець, організатор аукціону та покупець.

На першому етапі між організатором аукціону і власником антикварних речей (фізичною чи юридичною особою) укладається угода, згідно з якою власник доручає йому продаж цих речей за винагороду, розмір якої визначається за погодженням сторін у відсотках від продажної ціни і не суперечить законодавству. [4]

Угодою сторін також визначається розмір плати власником антикварних речей на користь організатора аукціону за їх зберігання у разі, якщо такі речі не будуть реалізовані на аукціоні (п. 3.3 Правил № 322/795). [2]

Аукціонна комісія встановлює за висновком експертів та за згодою власника антикварних речей стартові ціни, складає акт приймання аукціонного майна та надає акт голові аукціонної комісії для затвердження.

При цьому у разі коли за результатами експертизи об'єкт повинен бути включений до Державного реєстру національного культурного надбання, матеріали експертизи незалежно від згоди заявника передаються Мінкультури або Укрдержархіву відповідно до їх компетенції (п. 10 Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей) [3].

Організатор аукціону визначає дату і час проведення аукціону і не пізніше як за 30 днів до цієї дати публічно оголошує через засоби масової інформації перелік аукціонного майна, відомості про стартові ціни, кінцевий термін реєстрації для участі в аукціоні, дату, час та місце ознайомлення з аукціонним майном та проведення аукціону, а також адресу, номери телефонів та час роботи аукціонної комісії, іншу інформацію (п. 3.6 Правил № 322/795).[2]

Не пізніше як за 10 днів до проведення аукціону організатор аукціону надає змогу попередньо ознайомитися з аукціонним майном усім фізичним і юридичним особам, які

бажають брати участь в аукціоні. Аукціонне майно з інформаційними картками виставляється у спеціально відведеному місці для демонстрації покупцям.

Учасник аукціону сплачує реєстраційний внесок, розмір якого встановлюється організатором аукціону, не може перевищувати одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян і зараховується при остаточних розрахунках за придбані антикварні речі, та подає перелік необхідних документів зазначених у п. 3.8 Правил № 322/795.[2]

На підставі копії затвердженого протоколу переможці аукціону здійснюють розрахунки за придбані на аукціоні антикварні речі готівкою в той самий день, у безготівковому порядку – протягом трьох днів з дня затвердження протоколу, не враховуючи цього дня, вихідних і святкових днів. При цьому придбані покупцем на аукціоні антикварні речі поверненню організатору аукціону не підлягають (п. 3.22 Правил № 322/795).[2]

На підтвердження оплати покупцю антикварної речі видається розрахунковий документ, а також товарний чек, у якому зазначаються найменування суб'єкта підприємницької діяльності – організатора аукціону, назва антикварної речі, стисла її характеристика, продажна ціна, дата продажу, прізвище продавця (п. 3.23 Правил № 322/795).[2]

Розкриваючи зміст аукціонної торгівлі культурними цінностями, слід відмітити, що при здійсненні роздрібної торгівлі антикварними речами або проведенні аукціону суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані: передавати на реалізацію, у тому числі на аукціон, антикварні речі тільки після перевірки їх в облікових матеріалах утрачених та викрадених предметів, що ведуться органами внутрішніх справ, Міністерством культури і мистецтв та Державним комітетом архівів; вести реєстр антикварних речей, що виставлені на продаж; надавати державним музеям, архівам, бібліотекам першочергову можливість для ознайомлення і придбання окремих антикварних речей (до їх передачі на реалізацію) згідно із законодавством; за зверненням територіальних підрозділів органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки, Міністерства культури і мистецтв України, Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, Державного комітету архівів України надавати необхідну інформацію про антикварні речі, що надходять на реалізацію (п. 1.10 Правил № 322/795). [2]

Висновок. Таким чином, фактично діяльність аукціонів – це діяльність із реалізації об'єктів, які мають культурну цінність. Така діяльність має для його учасників певні ризики. Так, організатор аукціону та безпосередньо покупець разом із переходом права власності на такі об'єкти, мають імовірність зіштовхнутись із наслідками, які з цього випливають, зокрема – вирішенням питання про справжність об'єктів, проданих з аукціону, про відшкодування шкоди у разі виявлення недобросовісності продавця. [4]

Література:

1. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI.
2. Правила торгівлі антикварними речами: наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та Міністерства культури і мистецтв України від 29.12.2001 № 322/795.
3. Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2003 № 1343.
4. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17715/1/20210526_304.pdf

Братченко А.Ю.
студентка 3 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
академік Транспортної академії України
Мусієнко Володимир Володимирович

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Анотація: В данній роботі представлені проблемні питання при укладенні шлюбного договору в Україні та досвід інших іноземних країн щодо вказаної теми.

Постановка проблеми. За даними останніх соціологічних досліджень, в Україні шлюбний договір укладають не більше 2% від усіх пар, які вступають у шлюб, приблизно стільки ж укладають його протягом подружнього життя. Справді, у країнах Європи та США традиція укласти шлюбні договори при вступі в шлюб є досить усталеною. Близько половини пар, які одружуються, врегульовують свої майнові відносини через шлюбний договір, тому ця проблема є досить актуальною.

Основні матеріали дослідження.

Станом на сьогодні право дружини та чоловіка на укладення договорів між собою передбачено ст. 64 Сімейного Кодексу України. Так, дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя[1]. Також варто зазначити правовими актами, що регулюють відносини у сфері укладення шлюбного договору, є Цивільний Кодекс України, Сімейний Кодекс України та Закон України «Про міжнародне приватне право», у якому шлюбний договір отримав колізійне правове забезпечення. Таким чином, відповідно до положень ст. 59 Закону України «Про міжнародне приватне право», сторони шлюбного договору можуть обрати право, що застосовується до шлюбного договору. Так, у ч. 1 ст. 61 цього ж Закону вказується, що подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться[2].

В Україні складання шлюбних договорів не настільки поширене, як у Європі. Багато сімей стикається з проблемою розподілу майна і в сім'ї одна особа найчастіше незадоволена результатом такого поділу, а інша залишається у вигазі, тобто подружжя не можуть прийти до компромісу та розділити майно так, щоб це було вигідно кожному, та усі залишилися задоволеними.

Поява шлюбного договору в законодавстві Європейських країн була обумовлена характером буржуазного суспільства, різні верстви якого потребували вирішення своїх майнових проблем. У Франції та Англії – країнах, де існування шлюбного договору має давню історію, його поява викликана необхідністю збереження права користуватися дошлюбним майном за жінкою, яка вступає в шлюб, і її родичами. Так, для охорони майнових прав кровних родичів заміжньої жінки, збереження фамільного майна виявилось необхідним створення інституту окремої власності для дружини. З цією метою «суди справедливості» стали визнавати дійсними шлюбні договори, за якими частина майна дружини залишалася поза владою чоловіка. Всі правила, вироблені «судами справедливості», поширювалися лише на власність, яка не входить у звичайне майно сім'ї, що є іншою

формою капіталу. Зараз шлюбний договір дуже популярний у країнах Західної Європи, в Америці та Канаді. Такою поширеністю він зобов'язаний боротьбі жінок за свої права та рівноправністю чоловіка і жінки у шлюбі[3].

Відповідно французького права шлюб представляє собою укладений у встановленій законом формі цивільний договір, що об'єднує чоловіка та дружину для спільного життя та надання взаємної підтримки. Шлюбний контракт у Франції є необов'язковим. Якщо контракту немає, подружжя підпорядковуються режиму спільно нажитого майна. У контракті обумовлюються тільки майнові відносини між подружжям. Не можна, наприклад, помістити туди уточнення про те, з ким залишаться діти у разі розлучення. Питання про аліменти дітям і компенсаційному розмірі дружині або чоловіка після розлучення, так само, як і питання проживання в квартирі або будинку, де подружжя жили під час шлюбу, вирішуються в момент розлучення обома подружжям або судом. Після укладення шлюбу у подружжя виникають майнові права, регулюються законом. Однак, як в Україні, так і у Франції подружжя мають право обрати інший майновий режим шляхом укладення шлюбного договору[4, с.20].

Висновки. З урахуванням усього вищезазначеного можна зазначити той факт, що шлюбний договір необхідно застосовувати. Хотілось би, щоб шлюбний договір регулював не тільки майнові відносини, а й особисті немайнові відносини подружжя, також треба більш чітко встановлювати межі поділу майна, які не обмежують права на місце проживання та не дискримінують одного з подружжя, як громадянина в праві мати житло, аби не порушувати вимоги ст. 93 СК України. В Україні укладання шлюбних контрактів ще не стало таким популярним, яким воно є за кордоном. В інших країнах майже всі сім'ї свідомо йдуть на підписання контракту, який захистить їх інтереси в правовому порядку. У нашій країні, можна укласти шлюбний контракт не побоюючись того, що в майбутньому особисте майно перейде в інші руки. Це єдиний юридичний спосіб вирішення всіх майнових проблем. Я вважаю, що для вдосконалення шлюбного договору в Україні, треба в першу чергу звернути увагу на досвід іноземних країн[5, с.193].

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України, 2002. – №21–22. – Ст.64
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р.// Відомості Верховної Ради України, 2005, № 32, ст.422)
3. Цивільний кодекс Франції від березня 1804 р. –Режим доступу: https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/isptic/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49/
4. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 /О.С. Олійник ; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ, 2009. – 20 с.
5. Ульяненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид.наук : 12.00.03 / О.О. Ульяненко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2003. – 193 с.

АРХАЙЧНІСТЬ ТА СУЧАСНІСТЬ ОПЛАТНОСТІ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Анотація. Більшість людей не замислюються над тим, чому в суспільстві прийнято дарувати подарунки, і роблять це лише з поваги до традицій, які склалися в конкретній родині, соціальній спільноті. Люди відносяться до дарування як до прояву «доброї волі», і сприймають його виключно безоплатним, не замислюючись насправді над мотивами, потребами, які керують людьми.

У нашому уявленні подарунки вручаються абсолютно безоплатно. І тільки деякі знають, що подарунки, як вид доходу, оподатковуються, а безоплатною є лише передача майна (дарунку) у власність. В залежності від дарувальника та дарунка ставка оподаткування становить 0 % (членами сім'ї першого та другого ступенів споріднення), 5 % та 18 % (дарувальник нерезидент) – ст. 174 Податкового кодексу України [1].

Законодавець в законі України «Про запобігання корупції» надає легітимне визначення поняття «подарунок» – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової.

В Законі України «Про запобігання корупції» встановлюються обмеження щодо одержання подарунків залежно від:

- 1) службового становища обдаровуваного,
- 2) відносин підпорядкування дарувальника та обдаровуваного,
- 3) ціннісного вираження еквівалента самого дарунка.

Закріплені критерії є граничною межею для розмежування понять «подарунок» і «неправомірна вигода». У випадку, якщо вартість дарунка перевищує встановлену в законі допустиму грошову межу, то даний подарунок потрібно кваліфікувати як неправомірна вигода [2].

Динамічний аспект дарування реалізується в процесі укладання договору і закріплюється в Цивільному кодексі України, а саме ст. 717 – за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [3].

У доктрині договірної права договір дарування викликає гостру полеміку щодо його характеристики в частині оплатності або безоплатності:

- 1) він не вкладається в звичайну концепцію договору як домовленості;
- 2) проявляє латентні договірні зв'язки та схеми;
- 3) характеризується особливим механізмом виникнення та забезпеченням виконання.

Безоплатність – не означає відсутність зустрічних обов'язків певного характеру: морального – подякувати дарувальнику. Видається справедливим, що він повинен хоча б подякувати за принесений дар і виявити до дарувальника певну увагу і тим цей обов'язок з морального перенести у сферу правового [4].

Не є порушенням ознаки безоплатності договору, наприклад, символічна відплата (передача речі, котра, як правило, нееквівалентна дарунку, з мотивів дотримання певної традиції, звичаю) не вважається зустрічним задоволенням за умови, якщо сторони

усвідомлюють символічність, умовність такої відплати та не мають на меті здійснити зустрічне задоволення.

Слід мати на увазі, що безоплатність не означає безпричинності або безкорисливості. Важливим моментом безоплатності договору дарування є мотиви дарування, на які сторони не звертають уваги. Але, якщо проаналізувати детально процес дарування, мотиви, які спонукають нас укладати такі договори, то виявляється, що мотиви є латентнокорисливими, що є підтвердження оплатності даного договору [5].

Дослідження Марсея Мосса, доводять, що до моменту появи грошей і ринку універсальним засобом обміну в архаїчних суспільствах було дарування. Таким чином, обмін тут не є просто економічною угодою в звичайному європейському розумінні. У той же час дар в цих суспільствах не є чисто альтруїстичний акт, так як він неодмінно передбачає компенсуючий взаємний дар в тій чи іншій формі, але, на відміну від звичайної угоди, обидва ці акти відокремлені один від одного в часі. З трьох тісно пов'язаних між собою обов'язків, які складають обмін в формі дарунка: давати, брати і відшкодовувати, – найбільш істотною, по Моссу, є обов'язок відшкодовувати. Ухилення від однієї з цих обов'язків тягне за собою серйозні наслідки для суб'єктів обміну, аж до оголошення війни [6].

П. Блау розглядає дар (обмін) як «обмежений діями, які залежать від винагороджуваних реакцій інших і які зникають, коли ці очікувані реакції не виникають». Так, фундаментальна риса соціального дару (обміну), з його точки зору, полягає в тому, що «... індивід, який надає послугу іншій, зобов'язує його. Щоб звільнитися від цього зобов'язання, останній повинен забезпечити першого якимось благами замість». Відбувається обмін в формі дарування, і дар, прийнятий без подальшого відповідного дару, принижує того, хто його отримав.

Гоулднер Алвін Уорд розглядає обмін в формі дарунка як «стартовий механізм» соціальних відносин. Гоулднер підкреслює, що головний обов'язок – відшкодування одержаного дару. Цей обов'язок він позначає як «норму взаємності».

Висновок. Якщо договір дарування вважати безоплатним, то чим він тоді буде відрізнятися від такого соціального явища, або соціального зла, як неправомірна вигода. Подібно архаїчному дару, зовні вона нерідко виступає як безкорисливий, щедрий, великодушний дар. Насправді ж цей дар передбачає обов'язкову компенсацію у вигляді відповідного «дару».

За показною безкорисливістю (безоплатністю) ховаються обмін, утилітарний розрахунок і прагнення до вигоди, котрі вступають в конфлікт з правовими нормами і суспільними інтересами.

Дарування – не тільки морально благородне діяння, а й соціально-економічна необхідність, що впливає з функціональних вимог сучасної економіки, елемент економічного мистецтва, засіб самовираження та рушійна сила соціальних зв'язків, в кінцевому рахунку необхідний самому дарувальнику.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/1700-18>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Шишка Р. Б. Правове регулювання відносин за договорами на безоплатну передачу прав на об'єкти цивільних правовідносин. Вісник Запорізького національного університету. 2010. С. 126–130.

5. Кравчук В. Договір дарування. Мала енциклопедія нотаріуса. 2010. № 3.
6. Гофман А. Б. Социальная антропология Марселя Мосса // Мосс М. Общества. Личность. Обмен: Труды по социальной антропологии/М. Мосс. М.: Восточная литература РАН, 1996, С. 314–359.

Вівчар Христина Іванівна,
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

Науковий керівник: **Зигрій Ольга Володимирівна,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

РИНОК ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА

Із узаконенням відкритого ринку землі в Україні, важливим аспектом є встановлення земельних відносин та забезпечення повного регулювання таких взаємозв'язків з боку держави стосовно раціонального використання земельних ресурсів країни. Особливу увагу слід приділити землям сільськогосподарського призначення так, як саме вони є основним предметом купівлі-продажу. Відповідно до цього законодавство повинно запровадити певні обмеження та фактори стосовно цієї процедури. Доцільно переглянути законодавства зарубіжних країн на предмет врегулювання даної сфери із можливістю запозичення деяких правових реалій.

Метою даної публікації є дослідження наукового підґрунтя щодо практичних основ формування ринку земель сільськогосподарського призначення, оскільки дана сфера є новою для України, зокрема в період пандемії тому потребує ретельнішого вивчення.

В Україні земельні перетворення розпочинаються з 90-тих років минулого століття. У результаті цього сформувалися передумови запровадження ринку землі. Хоча введення 2002 році тимчасового мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, поставило паузу у формування ринку вільного обігу землі на п'ять років. Після чого ВРУ щороку продовжувала заборону, пояснюючи це бажанням захистити власників землі від недобросовісних покупців. Україна перебувала в такому стані до квітня 2017 р., коли Міжнародний валютний фонд оприлюднив Меморандум з Україною, де передбачено низку структурних реформ, однією з яких є земельна. З метою отримання подальших траншів від міжнародного кредитора Україна зобов'язується прийняти закон про обіг земель сільськогосподарського призначення, що дасть змогу встановити терміни скасування мораторію на продаж с/г земель та відобразити сам механізм майбутнього продаж [1]. Даний Меморандум підштовхнув Верховну Раду України розробити та проголосувала за законопроект від 31 березня 2020 року, який вносив зміни до щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення і найголовніше скасовував мораторій [3]. З 1 липня 2021 року в Україні скасовано заборону на продаж земель сільськогосподарського призначення для громадян держави, територіальних громад, та іноземців. Тобто землі держави перебувають у вільному обігу, окрім земель які знаходяться у державній власності. Хоча наукового підґрунтя у нас досить багато, але ринок земель в Україні лише почав своє функціонування, тому дана сфера залишається досить актуальною на сьогоднішній час.

Україна славиться великим і високоякісним земельним фондом, яким пишається кожен українець. Рівень використання земель, на жаль, значно поступається розвинутих країнам. Причиною є довга пауза у ринкових відносинах щодо купівлі-продажу земель, у

вигляді мораторію. За рахунок чого в державі сформувався тіньовий ринок, а також нерівні умови для ведення сільського господарства. Так, як на сьогоднішній час ринок землі в Україні відкритий, існує ще багато проблемних аспектів: відсутність пропозиції на ринку землі, довготривала перевірка документів, цінова політика, неготовність селян продавати свої землі, недосконалість законодавства, а також висока собівартість оформлення кредиту, що являється великим мінусом. Адже більшість фермерів лише розпочинають свою діяльність і на старті зазвичай за рахунок кредитів. Тому при великій собівартості оформлення кредиту, знизиться бажання ведення агробізнесу, що призведе до зниження попиту на ринку землі.

Саме тому варто розглянути розвиток обігу землі закордоном і можливо перейняти якісь аспекти для формування власного досвіду в державі. Адже кожна країна світу пройшла тривалий шлях земельних відносин, який має свої особливості та характерні ознаки [4].

Наприклад, східна Німеччина (так як в період реформування вона була поділена на дві частини), в якій реформування здійснювалося за трьома основними напрямками: передача державних земель, які підлягають приватизації в довгострокову оренду; придбання цих земель орендарями у власність за пільговою ціною; продаж сільськогосподарських угідь за ринковими цінами. Використання земель для сільськогосподарського призначення потребує відповідного державного контролю, саме тому у Німеччині ведеться безперервний контроль за будь-якими змінами власності або довгострокової оренди земель. Такий контроль регулює розподіл земель, тобто зміна цільового призначення, фрагментації ділянок або ж навпаки надмірної концентрації земель в руках одного власника чи агрофірми.

Станом на сьогодні, 90% земель сільськогосподарського призначення знаходиться у приватній власності. Досить цікавим є те, що законодавство Німеччини забороняє роздібнення земельних ділянок при успадкуванні та зміні власника. Та найбільш зацікавленим є питання ціни, отже середня вартість земельної ділянки становить 19578 €/га [4].

В Угорщині Національний земельний фонд здійснює управління державними земельними ділянками, а також дбає про екологічне ведення сільськогосподарського виробництва, підтримує розвиток сімейних фермерських господарств і сприяє консолідації земельних ділянок. Також державною установою є Сільський кредитний гарантійний фонд, який забезпечує гарантіями переважно малі й середні підприємства.

Важливою умовою для придбання земельної ділянки в Угорщині є те, що покупці повинні мати відповідну освіту та здатні забезпечення збереження і підвищення родючості ґрунтів. Нині середня вартість земельної ділянки в цій країні становить 2,5-3,0 тис. €/га.

Албанія земля була передана безкоштовно у власність членам колишнім сільськогосподарських кооперативів, але з заборonoю продавати її. Станом на сьогодні продаж — дозволено та частина земель, які перебувають у державній власності — продажу не підлягають, лише можуть передаватися в оренду на строк до 99 років.

У Франції, попри складну систему контролю за ринковим обігом земель, офіційно зареєстровано понад три мільйони власників земель. У країні закон для купівлі чи продажу землі, або ж передачі їх в оренду потрібний спеціальний дозвіл, яке видає Агентство з управління землями та розвитку сільських територій SAFER [5].

Однак серед країн ЄС країною із найбільш врегульованим земельним законодавством є Данія. Перед тим як одержати дозвіл на придбання сільськогосподарської землі у власність, особа повинна представити документи, що підтверджують його фінансову, технічну й професійну спроможність вести фермерське господарство. В подальшому особи, які ведуть фермерське господарство зобов'язані проживати постійно на даній фермі. Аграрна політика у Данії спрямована на перешкоджання зосередженню в одних руках занадто великих масивів земель. Юридичні

особи у країні не мають права купити землю або ж взяти її в оренду, таке право мають лише фізичні особи. Вартість земель у Данії становить близько 25919,3 €/га.

Важливим аспектом, який регулюється у всіх країнах Європи є недопустимість зосередження великий ділянок земель у власності однієї особи. Тому в країнах встановлені обмеження на розмір земельної ділянки для однієї особи наприклад, в Угорщині максимальна площа ділянки становить 300га; в Японії - 3га, у Данії - 150 га, у Литві для фізичних осіб розмір ділянки не повинен перевищувати - 300га, а для юридичних осіб - 2000 гектарів [6, 94].

Щодо продажу земель іноземцям, тут також є свої особливості, адже у Європі приватні власники продають землю лише за посередництва держави та за певних умов. Наприклад у Польщі дозволено продавати не більше 500 га угідь на одного покупця, водночас у Канаді дозволено не більше 8 га. У таких країнах як США, Іспанія та Бразилія немає заборон на продаж земель, але в окремих штатах чи адміністративних одиницях ситуація зовсім інша, де іноземцям належить лише до одного відсотка земель. У Великій Британії, Китаї та Ізраїлі діє заборона — мораторій на продаж землі іноземцям [7, 14].

Аналізуючи стан ринку землі у різних країнах. Можна виділити окремі моменти, які слідувало б запровадити в Україні. По-перше, справедлива ціна, адже землі нашої держави це найродючіші ґрунти на планеті, враховуючи це можна встановити достойну ціну. По-друге, запровадити ретельніший контроль за дотриманням експлуатації даних земель та встановити обмеження щодо розміру ділянок для продажу в одні руки, особливо це стосується продажу земель іноземцям. По-третє, допомога держави малим і середнім бізнесам, фермерам наприклад, надання доступних і вигідних кредитів, це підвищить попит на землі для розведення сільських господарств.

Отже, запровадження в Україні вільного обігу земель, дасть змогу вивести Україну на світовий ринок купівлі-продажу землі. Є досить проблематично зараз, у час пандемії, тому зарубіжний досвід повинен стати прикладом для удосконалення і заповнення прогалин в законодавстві України стосовно земельних відносин. Особливу увагу слід приділити контролю з боку держави за механізмом здійснення використання та обігу земель, заснування особливого органу, який встановлюватиме обмеження на продаж чи оренду ділянок і можливо, який видаватиме дозволи на купівлю земель лише тим особам які пройдуть перевірку.

Література:

1. Зигрій О. В. Законодавче забезпечення процесу становлення та функціонування ринку землі в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль: ТНЕУ. 2019. Вип. 2. С. 117-121.
2. Зигрій О., Ковальчук Ю. Деретуляція у сфері правового регулювання земельних відносин або нова «земельна конституція». *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (26). 2021. С. 136-141.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
4. Structural changes in Germany as a result of climbing agricultural land price. URL: <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/infographic/structural-changes-in-germany-as-a-result-of-climbing-agricultural-land-price/>
5. French Farm Sales and the Role of SAFER – [Електронний ресурс]. URL: https://www.frenchproperty.com/news/french_property/safer_land_farm_sales_france
6. Лойко С. В. Світовий досвід ринкового обігу земель. *Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК»*. 2017. № 5 С. 91-96.
7. Шарий Г. І. Ринок землі в Україні: Аграрний аспект. *Землепорядний вісник*. 2018. № 9. С. 13-15.

Кормилюк Юлія Ігорівна,
здобувач вищої освіти факультету економіки та управління
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: **Зигрій Ольга Володимирівна,**
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РЕАЛІЯХ КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ

Глибокі кризові екологічні зміни, що відбуваються зараз в Україні в карантинний період, інтенсивний процес використання природних ресурсів зумовили необхідність більш комплексного дослідження та визначення поняття екологічних прав громадян в період пандемії, їх класифікацію, меж їх здійснення та способів захисту. Особливістю екологічних прав є те, що вони пов'язані з природними об'єктами, які розвиваються за своїми законами, з іншими екологічними явищами. Однак екологічне законодавство поки що недостатньо чітко визначило деякі права громадян в карантинний період у сфері екології, класифікація екологічних прав проведена за основними природними об'єктами, що призвело до дублювання тих самих прав громадян у законодавстві.

У загальній теорії права під суб'єктивним правом визнається міра можливого /дозволеного/, що належить уповноваженій особі/поведінки задоволення його інтересів, забезпечена юридичними обов'язками інших. Це загальне поняття застосовне до різних спеціальних прав громадян, які встановлюються галузевим законодавством /цивільним, екологічним, трудовим тощо з урахуванням специфічних особливостей. Зокрема, специфічність екологічних прав визначається об'єктивними екологічними чинниками, які мають віддзеркалення у загальному визначенні поняття екологічних прав.

Перелік екологічних прав громадян закріплено у Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 року та інші нормативні акти про природні об'єкти [1]. При цьому Список екологічних прав громадян, встановлений законодавством, не є вичерпним і не підведеним під карантинні реалії.

В загальному екологічні права громадян відповідно до чинного законодавства різноманітні, тому їх можна класифікувати з різних підстав. Класифікація екологічних прав необхідна для виявлення певних специфічних характеристик якоїсь групи екологічних прав з метою виявлення змісту цих прав, розподілу їх за видами з урахуванням методів їх захисту [5, 131-136]. На основі аналізу екологічного законодавства можна запропонувати таку класифікацію екологічних прав [3; 4].

1. Екологічні права у сфері володіння громадянами екологічних об'єктів та їх невід'ємних прав: право власності на певні природні об'єкти / правомірності користування, володіння, розпорядження/; право на експлуатацію природних об'єктів, не засноване на праві власності / право на користування, володіння та у певних випадках розпорядження/; переважне право користування екологічними об'єктами; право на сприятливе для громадянина навколишнє природне середовище; право на отримання достовірної екологічної інформації.

2. Екологічні права у сфері відтворення та покращення якісного стану природних об'єктів: право громадян на відтворення та відновлення природних об'єктів з використанням встановлених способів; право на здійснення заходів, що покращують якість екологічних об'єктів та природного навколишнього середовища.

3. Екологічні права у сфері охорони навколишнього природного середовища: право на участь у заходах, що забезпечують раціональне використання природних об'єктів, їх відтворення, покращення якісного стану та належної охорони навколишнього середовища

природного середовища; право на участь у громадських утвореннях у галузі екології; право на участь в обговоренні нормативних актів та інших матеріалів з метою запобігання негативним наслідкам; право на участь у проведенні екологічної експертизи, інших контрольних функцій та ін.

4. Права громадян щодо захисту порушених екологічних прав: право вимагати в установленому порядку відшкодування збитків, екологічної шкоди, заподіяної природним об'єктам, що перебувають у власності або користуванні громадян, шкоди, заподіяної здоров'ю громадян забрудненням природного середовища, а також моральної шкоди у необхідних випадках; право вимагати усунення перешкод у здійсненні громадянами своїх екологічних прав; право на оскарження екологічних прав, що належать громадянам.

Надалі контроль у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища здійснюється через перевірку, нагляд, обстеження, інвентаризацію та експертизу. Також може здійснюватися як уповноваженими державними органами, і громадськими формуваннями. В цілому державний контроль покладається на виконавчі комітети місцевих рад, державні адміністрації, Міністерство екології та природних ресурсів України, органи на місцях.

Громадський контроль здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища, порядок діяльності яких визначено Положенням, затвердженим Міністерством екології та природних ресурсів України.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради. 1991. N 41. 546 с.
2. Гетьман, А. П. Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України. *Право України*. 2018. № 1-2. С. 180-201.
3. Костицький, В. В. Екологічне право України [Текст]: підручник., 2017. 360 с.
4. Екологічне право України в запитаннях та відповідях [Текст]: навч. посіб. Х.: ТОВ «Одіссей», 2017. 480 с.
5. Зигрій О., Крамарчук С., Крамарчук Т. Поняття та структура екологічного обов'язку. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. 3 (23). С. 131–136.

Мельничук Мар'яна Василівна,
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

Науковий керівник: **Зигрій Ольга Володимирівна,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Протягом більше двадцяти років у сфері земельних правовідносин триває реформа. В Україні почав діяти ринок земель сільськогосподарського призначення. Мораторій на продаж таких земель – скасовано. Введення вільного продажу землі завжди викликало запеклі суперечки між противниками та прихильниками цієї теми. Особливо актуально це стало у період пандемії.

Проблеми і перспективи ринку землі досліджувались і продовжують досліджуватись багатьма науковцями. Серед них відомі такі: Паутова Т. О., Шарий Г. І., Зигрій О. В., Голян В. А., Мартинюк М. П., Торчук В. А. та інші.

Ринок землі в Україні – сукупність суспільних відносин щодо відчуження та набуття земельних ділянок. У процесі їх ринкового обігу відбувається конкурентна зміна землевласників або землекористувачів. Фактично, весь період незалежності нашої держави триває земельна реформа. Від створення ефективного ринку сільськогосподарських земель залежить динаміка розвитку АПК, земельних відносин та національної економіки загалом [1, с. 10].

Дослідження проблем і перспектив ринку землі в Україні показує, що на сьогодні не існує єдності у поглядах науковців щодо даного питання. Як зазначають Паутова Т. О. і Шарий Г. І.: «Основною причиною недостатньої ефективності земельних відносин та землекористування в Україні є нераціонально побудована система державного управління земельними ресурсами» [5, с. 69].

Потрібно зазначити, що мета земельної реформи полягає у створенні умов рівноправного розвитку усіх форм власності і господарювання на землі, охорони земель і раціонального їх використання. Щодо завдання реформи, то воно полягає у перерозподілі земель з одночасною їх передачею у приватну та колективну власність, а також на праві орендного землекористування підприємствам, установам і організаціям. Земельна реформа в Україні розпочалась разом з прийняттям ЗК України. Одним з провідних постало питання про організацію повноцінного ринку земель, про що і зазначають науковці [4, с. 203].

З 1 липня 2021 року набрав чинності закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», який скасовує мораторій на продаж сільськогосподарської землі [6]. Згідно з документом, з 1 липня 2021 року і до 1 січня 2024 року купувати землі сільськогосподарського призначення зможуть тільки фізичні особи-громадяни України. У перші два роки одна фізична особа зможе придбати тільки 100 га землі. З 2024 року сільськогосподарські землі зможуть купувати і юридичні особи з обмеженням до 10 тисяч гектарів. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи отримають таке право тільки у тому разі, якщо українці проголосують за це на референдумі [3, с. 137].

Проте, незважаючи на прийнятий законодавчий акт, позиція фермерів категорична – несприйняття скасування мораторію і небажання запроваджувати ринок чи обіг землі. На думку багатьох представників малого і середнього бізнесу у земельній сфері, дана політика спрямована на задоволення інтересів великих холдингів, а запуск ринку землі може призвести до обезземелення селян-фермерів.

Потрібно звернути увагу на те, що багато людей переконані, що після запровадження окремої програми для розвитку дрібних господарств і їх кооперування, можна набагато краще врегулювати дану ситуацію і не допустити обезземелення населення. Для прикладу, дрібні фермери не захочуть обробляти землю і будуть продавати її за безцінь [7].

Якщо дивитись на ситуацію з іншого боку, то запровадження ринку землі сприяє розвитку економіки та збільшення її активності. Прихильники ринку землі переконані, що в Україні законодавча база дозволяє функціонування ринку землі вже багато років. Також вони вважають, що ринок землі вже давно функціонує, так як 2 млн га земель сільськогосподарського призначення не контролював мораторій. Відповідно, його скасування нічого не змінило. Відкриття земельного ринку справді може дати певний поштовх для українського аграрного сектору, адже його відкриття – це тільки початок довгого й непростого шляху [2, с. 254]. Поділяють думку науковців що, «на сьогодні існує проблема невитребуваних паїв, земель колективної власності. Слід зазначити, що ці проблеми є локально болючими, але це не причина відмовлятися від відкритого ринку землі» [4, с. 204].

Реформування земельної сфери продовжується. Тепер очікується прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо продажу земельних ділянок

державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) через електронні аукціони». До нього подано кілька сотень поправок.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, слід зазначити, що ринок землі в Україні буде успішним, якщо буде належне врегулювання на законодавчому рівні. В Україні великою проблемою, яка потребує вдосконалення, є нормативна база щодо врегулювання питань земельного ринку. Це сприяло б для продуктивного користування земельними ділянками, а також для проведення робіт з охорони земель. Звісно ж, якщо земельна реформа в Україні стане досконалою, це буде сприяти стабільному надходженню податків до бюджету України і тим самим розвивати економіку.

Незважаючи на те, що ринок землі почав діяти, ще не пізно проаналізувати помилки і врегулювати їх у законодавстві. Також необхідно враховувати міжнародний досвід держав та їх реформ, знаходити схожості і, аналізуючи негативні моменти, переймати для себе позитивні елементи реформ. Проте, не варто забувати про відмінність менталітету та інших відмінностей держави і суспільства в цілому. Не зважаючи на важкий час, в якому зараз перебуває світ – час пандемії та карантинних обмежень, земельна сфера продовжує функціонувати і для держави, і для суспільства.

Література:

1. Голян В. А., Петруха С. В., Забловський А. В. Земельна реформа в Україні: пріоритети та інституційні передумови поглиблення. *Економіст*. №8. 2017. С. 8–17.
2. Зигрій О. В. Деякі питання щодо впливу мораторію на становлення та розвиток ринку землі в Україні. О. В. Зигрій. *Економіка та суспільство*, 2017. №8. С. 250–254.
3. Зигрій О., Ковальчук Ю. Деретуляція у сфері правового регулювання земельних відносин або нова «земельна конституція». *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (26). 2021. С. 136-141.
4. Зигрій О. В., Мудрик Р. С, Садівська Г. А. Перспективи розвитку ринку землі в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017 р. С. 202-206.
5. Паутова Т. О., Шарий Г. І. Земельна реформа в Україні: актуальність, проблеми та перспективи реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. №15. 2017. С. 69–73. (Серія: “Державне управління”).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 року № 552-ІХ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 20, ст.142.
7. Ринок землі в Україні : міфи і реалії [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://pobudovano.com.ua/news/rinok-zemli-v-ukraini-mifi-i-realii>.

Л. Г. Паращук

к.ю.н., викладач кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет

С. Б. Паламар

студентка юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУБІНАТУ В УКРАЇНІ

Останнім часом можна помітити, що Україна підлаштовується під сучасні тенденції розвитку сімейних відносин, які складаються у світі. Однією із них є спільне проживання жінки та чоловіка без укладання шлюбу, тобто у фактичних шлюбних відносинах. Дуже

часто сучасна молодь не розглядає традиційний шлюб як єдину форму створення сім'ї. Також молоді люди не прагнуть поспішно зв'язувати себе рамками шлюбу, а тому обирають інші підстави проживання однією сім'єю. Такою підставою, яка не заборонена законом, а також не шкодить моральним засадам суспільства в цілому, є конкубінат. Дане проживання чоловіка та жінки потребує регулювання з боку законодавства, оскільки є дуже важливим та відносно новим у нашій державі.

Поняття конкубінату з'явилося в Україні не дуже й давно, а точніше із прийняттям Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року. Згідно зазначеного закону (ст. 74), фактичні шлюбні відносини – це співжиття чоловіка та жінки однією сім'єю без укладення шлюбу [3]. Значимим для конкубінату є не лише відсутність шлюбу між сторонами зазначених відносин, але й відсутність перебування сторін в іншому зареєстрованому шлюбі. При таких шлюбних відносинах практично неможливо виділити початок їх існування. Це реально лише при наявності конкубінатного договору. В такому випадку моментом виникнення конкубінату буде слугувати дата укладення цього договору.

Варто виділити характерні для конкубінату загальні ознаки: спільне проживання, спільний побут, взаємні права та обов'язки, відсутність у жінки або чоловіка зареєстрованого шлюбу з іншою особою (визначається як спеціальна ознака) [1, с. 33]. Першою такою ознакою є спільне проживання чоловіка та жінки. Дана тривалість є невизначеною, але при розгляді певних категорій справ, які пов'язані із конкубінатом, у судовому порядку, вона має значення (наприклад, для виникнення права на спадкування тривалість конкубінатних відносин повинна становити не менше п'яти років). Другою ознакою є спільний побут. Як відомо, особи, які спільно проживають однією сім'єю, ведуть спільний побут та набувають спільних прав та обов'язків. Звідси і впливає третя ознака. Тобто проживання однією сім'єю автоматично включає в себе спільні права та обов'язки жінки та чоловіка. Ці ознаки є такими, що притаманні сім'ї загалом. Особливою ознакою конкубінату є відсутність у жінки або чоловіка зареєстрованого шлюбу з іншою особою. Тобто при такому проживанні ні жінка, ні чоловік не має мати зареєстрованого шлюбу із іншою особою. Наявність шлюбу в однієї із зазначених осіб буде свідчити про те, що між даними суб'єктами ніяк не можуть існувати відносини конкубінату.

Сімейним кодексом України передбачено, що майнові відносини чоловіка та жінки, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, регулюються так само, як і відносини подружжя. Тобто майно, яке набуто під час їх проживання, буде належати їм на праві спільної сумісної власності. У разі поділу такого майна застосовуються положення глави 8 Сімейного кодексу України. Однак, навіть попри таке законодавче регулювання конкубінатних відносин можуть виникати певні непорозуміння між фактичним чоловіком та жінкою, пов'язані з порушенням прав та законних інтересів одного із них. Через відсутність офіційного шлюбу, фактичне проживання їх однією сім'єю може заперечуватися, через що й виникають труднощі у поділі та розпоряджанні спільним майном між суб'єктами даних правовідносин. У такій ситуації сторона, права якої були порушені, вимушена звертатися до суду [4, с. 80]. Вирішенням такої ситуації є укладення конкубінатного договору між чоловіком та жінкою, які проживають у фактичних шлюбних відносинах. Для початку їм потрібно визначити час, з якого вони розпочали своє постійне спільне проживання, перелік майна, яке набуто під час нього, а також майна, яке буде набуто ними у майбутньому. Тоді уже посвідчений нотаріусом такий договір буде слугувати доказом часу та факту проживання чоловіка та жінки у фактичному шлюбі, що само-собой виключає спори та привід звернення у суд при їх наявності [4, с. 80].

До договорів, які можуть укласти особи, які проживають у фактичних шлюбних відносинах належать: договори щодо визнання правового режиму спільного майна чоловіка та жінки, які проживають у конкубінаті (ст. 74 Сімейного кодексу України) та договори про виникнення права на утримання одного із суб'єктів такого союзу [2, с. 159].

Зобов'язання щодо утримання дитини, зокрема виплати аліментів, мають місце й у фактичних шлюбних відносинах. У такому випадку мати чи батько дитини, з яким вона залишилася після припинення таких правовідносин, має право претендувати на виплату аліментів. Згідно із ст. 180 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані утримувати свою дитину до досягнення нею повноліття. Як вище зазначено, під час конкубінату за суб'єктами закріплюються певні права та обов'язки. Тому з огляду на це, одним із обов'язків батьків є утримання своїх дітей, а це означає, що немає значення, чи перебували батьки дитини у офіційному шлюбі, чи у фактичних шлюбних відносинах.

Правовий статус осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах регулюється й Цивільним кодексом України. Даний кодекс регулює відносини суб'єктів конкубінату у сфері спадкування. Згідно із ст. 1264 Цивільного кодексу України, той з подружжя, який пережив спадкодавця, належатиме до першої черги спадкоємців. Варто зазначити, що дана норма стосується лише подружжя, яке перебуває у зареєстрованому шлюбі. Але, згідно із ст. 1264 цього ж Кодексу, одна із осіб, які перебувають у фактичному шлюбі, може претендувати на четверту чергу спадкоємців за умови проживання із спадкодавцем не менше, ніж п'ять років до часу відкриття спадщини [5]. Вагомою умовою є також те, що особа, яка проживала із спадкодавцем однією сім'єю більше 5 років, не повинна перебувати у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

Отже, при розгляді даної проблеми можна зробити наступні висновки. Потрібне більш чітке законодавче регулювання конкубінату в Україні, оскільки не зрозуміло, з якого часу дані відносини починаються. Також потребують удосконалення умови договору, який укладає фактичне подружжя. Тобто норми, що регулюють проживання у фактичному шлюбі потребують виокремлення їх в окрему главу Сімейного кодексу України. Разом з тим, з огляду на сьогодишню ситуацію в країні, дані правовідносини мають право на існування в правовій системі України.

Література:

1. Проблеми сучасного сімейного права: моногр. \ за наук. ред. док. юрид. Наук І. С. Лукасевич-Крутник. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 208 с.
2. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2018. 451 с.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 12.01.2022р.)
4. Старчук О. В. До питання посвідчення нотаріусом конкубінатного договору. *Право і суспільство*. № 1, 2017. С. 77-81.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.01.2022р.)

Федорченко Наталія Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем
взаємодії держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру НАПрН України

ДОЗВІЛЬНІ ПОСЛУГИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Значного поширення набули так звані дозвільні послуги, коли під різними приводами з громадян та організацій стягують плату за вчинення для них будь-яких дій. Як правило, правові підстави таких дій не витримують жодної критики. При цьому нерідко послуга існує тільки на папері, а насправді її не надають. Такі послуги можуть надаватися як державними (муніципальними) органами, так і комерційними організаціями. Серед них різні унітарні підприємства, господарські товариства, комітети та управління адміністрації міста, деякі державні органи [7, с. 99].

Як зазначається в юридичній літературі, адміністративні договори як форма регуляторної діяльності органів виконавчої влади в сфері господарювання поділяються на нормативні та індивідуальні [6, с. 66-69]. Нормативні договори - це адміністративні договори, які можуть бути укладені між органами виконавчої влади з об'єднаннями суб'єктів господарювання та підприємств. Ці договори містять у собі загальнообов'язкові правила поведінки, які охороняються державою, тобто мають нормативний характер і є джерелом права [1, с. 10].

Однак найбільш розповсюдженою формою державного регулювання серед адміністративно-правових договорів є індивідуальний договір. Прикладом такого договору може слугувати так званий договір про концесію публічної (державної) служби, за допомогою якого орган виконавчої влади й особливо місцева адміністрація делегують господарським товариствам і об'єднанням, а також особам, що займаються підприємницькою діяльністю, частину своїх функцій і повноважень із забезпечення життєво важливих суспільних потреб і інтересів громадян [2, с. 228].

Сьогодні не новою є практика справляння плати за здійсненн державними (муніципальними) органами своїх прямих функцій. У багатьох таких органах прийняті положення про надання платних послуг громадянам та організаціям. Як правило, йдеться про підготовку і видачу документів (актів про відповідність об'єктів правилам безпеки, про вибір і відведення земельної ділянки тощо). Доволі часто оформляються такі відносини за допомогою такого правового інструмента як договір про надання послуг. Однак чи відповідає це положенням цивільного законодавства, більше того, незрозумілою залишається природа цих відносин?

На нашу думку, договори про надання послуг, які укладаються в наведених випадках, є удаваними правочинами, оскільки їх укладення не тягне за собою виникнення цивільних прав та обов'язків, що характерно для цивільних правовідносин. Фактично ж слід констатувати, що при складанні, наприклад, акта про відведення земельної ділянки, ніякі послуги не надаються, адже всі дії, що здійснив працівник органів місцевого самоврядування, є виконанням ним своїх безпосередніх посадових обов'язків та, відповідно, є публічними відносинами. Натомість сьогодні склалась непоодинокa практика укладення такого роду договорів, в яких наведеними органами всі подібні дії розглядаються як послуги [7, с. 100].

Як убачається із вищенаведеного, подібні відносини складаються при реалізації відповідними структурами своїх владних повноважень. Держава, а також органи місцевого самоврядування виконують найрізноманітніші функції соціального, економічного, управлінського характеру. Здійснення цих функцій дозволяє встановлювати і підтримувати в країні певний порядок. Як зазначається в юридичній періодиці, ідея адміністративних послуг базується на необхідності забезпечити реалізацію та захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб там, де реалізація і захист цих прав та інтересів неможливий в інший спосіб, ніж через надання адміністративних послуг органом публічної адміністрації в рамках виконання своїх обов'язків перед суспільством [4, с. 99-101]. Загалом з наведеною думкою представника науки адміністративного права можна погодитись, щоправда, з одним застереженням: такого роду відносини з владою не повинні будуватися на оплатній основі. Їх ні в якому разі не можна перетворювати на товарно-грошові відносини. Така практика суперечить принципам організації та функціонування державної влади, підриває її основу.

Доцільно зазначити, що в міжнародній практиці також виділяють цю групу відносин. Наприклад, Генеральна угода з торгівлі послугами (англ. General Agreement on Trade in Services - GATS) до спеціальної групи відносить послуги, які надаються при здійсненні функцій державної влади, однак виводить подібні послуги зі сфери свого регулювання, оскільки вони надаються не на оплатних і конкурентних умовах [3, с 403].

Видається, що найчастіше платежі, які стягуються за такими «договорами», за своєю природою є зборами в бюджет. Отримані таким чином додаткові фінансові кошти використовуються на власні потреби відповідних органів (оплачується ремонт приміщень, виплачуються додаткові зарплати, покриваються адміністративно-господарські витрати).

Виходячи зі змісту пункту 6.2 ст. 6 Податкового кодексу України, збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій [5]. Виходячи з цього, доходимо висновку, що плата за так званими «договорами з надання виконавських послуг» володіє всіма рисами, властивими зборам.

Література:

1. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. К. Афанасьєв. – Х., 2002. – 19 с.
2. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Т. М. Кравцова. – Х., 2004. – 456 с.
3. Международное экономическое право: учебник: Пер. с фр. / Д. Карро, П. Жюйар. – М.: Международные отношения, 2002. – 608 с.
4. Мирославський С. Щодо поняття «адміністративні послуги» / С. Мирославський // Підприємництво, господарство і право. – № 8. – 2012. – С. 99 – 101.
5. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Санникова Л. В. Сфера гражданско-правового регулювання и публичные услуги / Л. В. Санникова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 10 листопада 2011 року. – К.: Алерта, 2012. – С. 66 – 69.
7. Федорченко Н. В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: монографія / Н. В. Федорченко. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 328 с.

Дуля Вікторія

студент 2 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

к. ю. н., доцент, завідувач кафедри цивільного права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ

Розглянемо актуальні питання, що пов'язані з визнанням правочину недійсним. Аналізується законодавство про недійсний та оспорюваний правочин.

Правові проблеми правочинів та їх недійсності завжди були та є в центрі уваги представників цивілістичної науки. Одним з проблемних питань, що потребує комплексного дослідження, є недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману. За загальним правилом мотиви, якими керуються особи при вчиненні юридичних правочинів, не мають впливу на їх законність. Проте, деяким мотивам і за наявності певних обставин надається значення, що впливає на законність юридичного правочину.

Відповідно до п. 1 ст. 215 ЦК підставою недійсності правочину є недотримання в момент учинення правочину стороною (сторонами) вимог, установлених ч. 1–3, 5 та 6 ст. 203 ЦК, яка визначає загальні вимоги, дотримання яких є необхідним для чинності правочину, зокрема: зміст правочину не повинен суперечити цивільному законодавству; особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності; волевиявлення учасника правочину має бути вільним; правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним; правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Також серед підстав не названо ч. 4 ст. 203 ЦК, яка містить вимогу відповідності правочину формі, установленій для нього законом. Отже, недодержання форми правочину не означає автоматичного визнання його недійсним. Водночас правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним.

Відповідно до ст. 215 ЦК необхідно розмежовувати види недійсності правочинів: нікчемні правочини – якщо їх недійсність установлена законом, та оспорювані.

Нікчемним правочином - є правочин, вчинення якого не породжує передбачених законом правових наслідків у зв'язку із протиправністю або іншими наслідками юридичного характеру, незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним. Нікчемний правочин є недійсним незалежно від визнання його таким і від бажання сторін.

ЦК України виділяє такі види нікчемних правочинів:

- 1) вчинений з порушенням обов'язкової письмової та нотаріальної форми (ст. 218, 219, 220);
- 2) вчинений малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ст. 221);
- 3) вчинений у випадках, передбачених законом, без дозволу органу опіки та піклування (ст. 224);
- 4) вчинений недієздатною фізичною особою (ст. 226);
- 5) правочин, що порушує публічний порядок (ст. 228);
- 6) удаваний правочин (ст. 235).

Оспорюваним (або відносно дійсним) - є правочин, недійсність якого прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом.

Залежно від підстав недійсності ЦК України визначає такі види оспорюваних правочинів:

- 1) вчинений юридичною особою, якого вона не мала права вчиняти (ст. 227 ЦК України);
- 2) вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (п. 2 ст. 222 ЦК України);
- 3) вчинений фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності (п. 2 ст. 223 ЦК України);
- 4) вчинений дієздатною фізичною особою, яка в момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 225 ЦК України);
- 5) вчинений під впливом помилки (ст. 229 ЦК України);

- 6) вчинений під впливом обману (ст. 230 ЦК України);
- 7) вчинений під впливом насильства (ст. 231 ЦК України);
- 8) вчинений у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою (ст. 232 ЦК України);
- 9) вчинений під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України).

Водночас у ЦК передбачаються такі недійсні правочини, які не можуть бути безпосередньо віднесені ні до нікчемних, ні до оспорюваних. Такими є правочини, вчинені під впливом обману (ст. 230), у результаті зловмисної домовленості представником однієї сторони з другою стороною (ст. 232), а також фіктивні правочини (ст. 234). Ці правочини близькі до оспорюваних, але, на відміну від оспорюваних, які суд може визнати недійсними, суд визначає їх недійсними за умови підтвердження допущених порушень вимог закону.

Визнання правочину недійсним необхідно чітко відмежовувати від розірвання договору та визнання його неукладеним. Так, підставою для визнання правочину (угоди) недійсним слугує невідповідність вимогам закону, а підставою розірвання правочину-договору - неналежне виконання або невиконання його умов чи умов, встановлених для такого договору законом. В останньому випадку договір на момент його укладення не містить порушень закону. Такі засади розмежування недійсності та розірвання договору є загальноновизнаними в цивілістичній науці і не піддавалися сумнівам.

Суди розглядають справи за позовами:

- а) про визнання *оспорюваного* правочину недійсним і застосування наслідків його недійсності;
- б) про застосування наслідків недійсності *нікчемного* правочину.

Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою. Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи (ч. 5 ст. 216 ЦК).

Не може бути визнаний недійсним правочин, який не вчинено (договір, який не укладено). Не допускається укладення мирових угод у справах щодо визнання нікчемності правочинів.

Наслідки недійсності правочину: - Загальні: реституція - повернення становища сторін у початковий стан; - Спеціальні: відшкодування збитків; відшкодування моральної шкоди; конфіскаційні санкції тощо.

Отже, недійсність правочину — наслідок недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які прямо встановлені правом.

Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (презумпція правомірності правочину), то на закон покладається чітке визначення умов (підстав), процесуального порядку і наслідків недійсності. Від недійсних слід відрізняти *неукладені* правочини (коли сторони не дійшли повної згоди для досягнення правочином повної сили).

Література:

1. <https://uk.wikipedia.org/>
2. <https://testderz.com/>
3. <https://uteka.ua/>
4. <https://www.solor.gov.ua/>

Чернявський Анатолій Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент
адвокат, доцент кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства
Сумського державного університету

ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Головним міжнародним органом, діяльність якого лежить в основі зазначеного механізму, є ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища. Правовий статус ЮНЕП є предметом тривалих дискусій як у наукових колах, так і серед дипломатів, спеціалістів з охорони довкілля тощо. До системи ООН входять не тільки її органи та спеціалізовані установи, а й особливі утворення, установчі документи яких не дають чіткої відповіді про їхній міжнародно-правовий статус [1]. Характерною рисою зазначених установ є те, що вони засновані відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН і не мають конвенційної основи [2, с. 23]. В міжнародно-правовій науці загальновизнаним є підхід, відповідно до якого необхідними ознаками міжнародної організації є автономний статус, створення відповідно до міжнародного договору, що є її установчим документом, наявність чітко визначених функцій та системи постійно діючих органів [3, с. 29]. Аналіз же правового статусу ЮНЕП не дозволяє віднести її до числа міжнародних міжурядових організацій.

Організаційна структура ЮНЕП визначається резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15.12.1972 р. № 2997 (XXVII) [4]. Найвищим органом ЮНЕП є Рада керуючих, що складається із 58 членів, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН строком на чотири роки за принципом рівного представництва регіонів світу (16 – від держав Африки, 13 – від держав Азії, 6 – від держав Східної Європи, 10 – від держав Латинської Америки та Карибського регіону, 13 – від держав Західної Європи та інших держав світу).

Управлінські функції здійснюються Виконавчим директором та підпорядкованим йому Секретаріатом, а також Кабінетом постійних представників та Комітетом міністрів, який діє з 1997 р. У різний час у складі ЮНЕП утворювалися різноманітні спеціалізовані робочі органи. Нині, зокрема, діють такі дивізіони, як Дивізіон раннього попередження та оцінки, Дивізіон політики розвитку та права, Дивізіон технології, промисловості та економіки, Дивізіон реалізації політики у сфері навколишнього середовища, Дивізіон регіонального співробітництва, Дивізіон міжнародних конвенцій з навколишнього середовища, Дивізіон із зав'язків та публічної інформації та Дивізіон координації глобальних заходів щодо навколишнього середовища.

У складі ЮНЕП також діє Фонд з навколишнього середовища. Кошти цього фонду формуються за рахунок добровільних внесків держав та міжнародних організацій і спрямовуються на фінансування програм, які становлять спільний інтерес, зокрема: запровадження та функціонування систем контролю, оцінки і збирання даних у загальносвітовому та регіональних масштабах, удосконалення заходів контролю за станом та якістю навколишнього середовища, проведення наукових досліджень у галузі навколишнього середовища, поширення та обмін відповідною інформацією, сприяння розробці та впровадженню промислових та інших технологій, які б найбільше відповідали політиці економічного зростання і були сумісними з необхідними заходами щодо охорони навколишнього середовища.

Перелік заходів, на які використовуються кошти Фонду з навколишнього середовища щорічно визначаються Радою керуючих ЮНЕП, яка також щорічно звітує про діяльність Програми перед Генеральною Асамблеєю ООН, при чому звіт подається до Генеральної Асамблеї ООН не безпосередньо, а через Економічну та Соціальну Раду ООН.

Необхідно відзначити, що формального постійного членства держав у ЮНЕП не існує. Оскільки ЮНЕП є установою системи ООН, її діяльність поширюється на усі держави-члени ООН, хоча безпосередню участь у роботі Програми та її органів беруть ті держави, представники яких входять до складу Ради керуючих ЮНЕП, Кабінету постійних представників та Комітету міністрів.

Незважаючи на те, що під час заснування ЮНЕП Генеральна Асамблея ООН визначила повноваження тільки її органів і не окреслила функцій Програми в цілому, аналіз більш як сорокарічної діяльності ЮНЕП дозволяє зробити висновок про її основні функції. Загалом можна виділити чотири головні напрями діяльності ЮНЕП: збирання, аналітична обробка і поширення інформації про стан навколишнього середовища у світі; формування завдань і стратегії здійснення програмних заходів у глобальному і регіональному масштабах, а також у масштабах окремих країн; ініціювання розробки і прийняття екологічних договорів та конвенцій; фінансування проектів і програм з Фонду навколишнього середовища [5, с. 798].

Важливою характеристикою правового статусу ЮНЕП є її юридична несаможиттєвість та обмеженість міжнародної правосуб'єктності на користь головних органів ООН. Зокрема, ЮНЕП не має права укладати міжнародні договори або застосовувати ті чи інші міжнародні санкції до суб'єктів міжнародного права, які допустили порушення міжнародно-правових норм у сфері охорони навколишнього середовища. Тим не менше, в результаті достатньо тривалої діяльності ЮНЕП більш-менш чітко оформилася її організаційна структура та визначилися її основні функції, що дозволяє зробити висновок про поступову еволюцію правового статусу ЮНЕП у бік його зближення з правовим статусом міжнародної організації.

Перетворення ЮНЕП на повноцінну міжнародну організацію значною мірою б посилило ефективність її діяльності, надавши їй повноваження у сфері міжнародної правотворчості, вирішення спорів між державами у сфері охорони навколишнього середовища тощо. Тому не дивно, що після публікації у лютому 2007 р. Четвертої доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату Президент Франції Ж. Ширак проголосив «Парижський заклик до дії», в якому наголошувалося на необхідності реформування ЮНЕП та створення на її основі та на основі Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) єдиної Екологічної Організації Об'єднаних Націй (UNEO). Цей заклик був підтриманий ще 46 державами світу, однак країни, що викидають максимальну кількість парникових газів (США, Росія та Китай) проігнорували його [6].

Те що ЮНЕП не має статусу міжнародної організації і не може виконувати деяких функцій, їм притаманних, а також наділення окремими природоохоронними функціями інших міжнародних організацій, неминує призводить до своєрідного розпилення міжнародного співробітництва у галузі охорони навколишнього середовища, дублювання окремих функцій, відсутності належної координації різноманітних природоохоронних заходів, недостатньої ефективності використання коштів, що виділяються державами та міжнародними організаціями на охорону довкілля, і зрештою – до зниження дієвості міжнародно-правової охорони навколишнього середовища в цілому.

У першу чергу це стосується функції міжнародної нормотворчості. Певною мірою ця функція властива для ЮНЕП і в її нинішньому статусі, однак в силу різних причин правотворчий потенціал ЮНЕП реалізується далеко не в повному обсязі. Дійсно, за час існування Програми під її егідою було прийнято чимало міжнародних екологічних конвенцій, наприклад, Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р., Боннську конвенцію про мігруючі види

1979 р., Віденську конвенцію про захист озонового шару 1985 р., Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар, 1987 р., Базельську конвенцію про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р., Конвенцію про біологічне різноманіття 1992 р., Роттердамську конвенцію про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі 1998 р. і т.п. У цих випадках роль ЮНЕП, як правило, зводилася до організації чи сприяння проведенню міжнародних конференцій, на яких зазначені конвенції приймалися, причому прийняття на конференції тієї чи іншої конвенції ще не означає її безпроблемної реалізації – достатньо пригадати складну долю Кіотського протоколу 1997 р. до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р.

В той же час, кодифікація міжнародного права навколишнього середовища не провадиться взагалі, що далеко не сприяє одноманітності його застосування. Невдовзі після заснування ЮНЕП Генеральна Асамблея ООН резолюцією від 16.12.1974 р. доручила Виконавчому директору Програми підготувати попередню доповідь про юридичні питання, що були в центрі уваги організацій системи ООН і які б могли сприяти встановленню, розробці і розвитку принципів міжнародного права в області навколишнього середовища. Така робота була проведена, і вже на нараді в Монтевідео були визначені пріоритетні напрямки розвитку міжнародного права навколишнього середовища. По деяких з цих напрямів (охорона озонового шару атмосфери транспортування, переробка та видалення токсичних і небезпечних відходів) з часом були прийняті профільні конвенції, тоді як інші (забруднення морського середовища наземними джерелами, охорона рік та інших внутрішніх вод від забруднення; правовий механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього середовища та ін.) – залишилися не розробленими.

Значною мірою це зумовлено тим, що ЮНЕП не наділена повноваженнями щодо розробки проектів міжнародних конвенцій, про що неодноразово наголошували її Виконавчий директор та інші посадові особи. В рамках ООН питаннями розвитку міжнародного права займаються Шостий комітет та Комісія з міжнародного права, однак питанням систематизації та кодифікації міжнародного права навколишнього середовища вони приділяють мінімум уваги. В ЮНЕП же на дослідження правових проблем охорони довкілля виділяється не більше 2 % її бюджету, і основним напрямком правової роботи ЮНЕП є систематизація відомостей про екологічне національне законодавство держав світу та ведення реєстрів міжнародних екологічних конвенцій. Тому вважаємо, що перетворення ЮНЕП на міжнародну організацію та наділення її відповідними правотворчими повноваженнями стане суттєвим поштовхом до прогресивного розвитку міжнародного права навколишнього середовища та проведення його кодифікації.

Понад сорокарічний досвід роботи ЮНЕП показує, що вона достатньо ефективно здійснює функцію координації міжнародного співробітництва у сфері навколишнього природного середовища. Основними формами такої координації є розробка чи участь у розробці різноманітних проектів щодо охорони навколишнього середовища чи його покращення, надання експертних висновків, технічної та фінансової допомоги. Так, напр., лише у 2008 р. за участю ЮНЕП у 24 східно-африканських країнах було реалізовано 114 проектів з підвищення родючості ґрунтів, завдяки чому приріст виробництва у господарствах, охоплених проектом, склав 128 %. Також за участю фахівців ЮНЕП на відповідність Кіотському протоколу було проаналізовано більше 4 тис. проектів [7, р. 7]. Основою фінансового забезпечення подібних заходів є кошти Фонду з навколишнього середовища, який формується за рахунок добровільних внесків держав та міжнародних організацій. Перетворення ЮНЕП на самостійну міжнародну організацію, а відповідно – і встановлення обов'язкових членських внесків держав-учасниць, сприяло б збільшенню бюджету ЮНЕП та розширенню кола фінансованих нею програм з охорони та покращення стану навколишнього середовища. Тому одним із важливих напрямків

подальших досліджень у сфері міжнародного права має стати науково-методологічне обґрунтування необхідності перетворення ЮНЕП у повноцінну міжнародну організацію.

Література:

1. United Nations. About us. UN System. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-system> (дата звернення: 05.02.2022).
2. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право : Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М. : Дело, 1999. 272 с.
3. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть [Изд. 3-е, перераб. и доп.]. М. : Волтерс Клувер, 2005. 544 с.
4. Организационные и финансовые мероприятия по международному сотрудничеству в области окружающей среды: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 15.12.1972 г. № A/RES/2997 (XXVII) URL: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/273/21/IMG/NR027321.pdf?OpenElement> (дата звернення: 05.02.2022).
5. Екологічне право України: Академічний курс: [підруч.] / [Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко, В. П. Нагребельний та ін.]; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2005. 848 с.
6. Алістер Д., Reuters. 46 государств требуют усиления роли ООН в области экологии URL: http://today.reuters.com/news/articlenews.aspx?type=environment&storyID=2007-02-03T144510Z_01_L03357553_RTRIDST_0_DCBRIGHTS-GLOBALWARMING-APPEAL-DC.XML (дата звернення: 05.02.2022).
7. UNEP 2008 Annual report. Nairobi : UNEP, 2009. 103 p.

Гоцуляк Ольга

студентка I року навчання (ОР «Магістр»)

юридичного факультету

Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:

к. і. н., доцент

професор кафедри конституційного

та адміністративного права

Державного університету інфраструктури та технологій

Іванов В'ячеслав Миколайович

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТІВ ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

В умовах пандемії об'єктивно зросли ризики виникнення трудових конфліктів на ґрунті дискримінаційного ставлення до працівників. Порушення принципу рівності виступає серйозною перешкодою для формування і становлення демократичного ладу України і проявляється у різних ознаках. На сьогоднішній день, значно загострились конфлікти при працевлаштуванні в умовах пандемії, в основі яких є проблема негативного та упередженого ставлення за віком – ейджизм. Згідно з Доповіддю, підготовленою спільно Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Управлінням ООН із прав людини, Департаментом економічних та соціальних питань ООН і Фондом народонаселення ООН 18 березня 2021 року, це явище широко розповсюдилось в установах, законах і політиці всього світу [1]. Слід наголосити, що будь-яка вікова група населення може зазнати незаконних утисків вже у процесі працевлаштування, однак в епідемічний період найбільше стикаються з цим явищем люди передпохилого та похилого віку, а також – молодь.

На жаль, незважаючи на формальну заборону дискримінації в усіх сферах життєдіяльності, що регламентовано ст.24 Конституції України, прояви ейджизму у трудових відносинах набувають більших масштабів [2]. Так, у період протиепідемічних локдаунів, економічної нестабільності, падіння рівня життя населення, відчутно виявляється нестача трудових кадрів, зокрема у робітничих професіях, але людям 45 років і старше влаштуватись на роботу досить складно. Роботодавці обґрунтовують відмови швидкими науково-технічними змінами у сфері праці, до яких кандидати зазначеної вікової категорії не можуть мобільно пристосовуватися. Що стосується молодих людей, то досі існують стереотипи щодо їх безвідповідальності.

Підкреслимо, що законодавство нашої держави основним чином представлене Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який встановлює суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, загальний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності з питань дискримінації, а також зазначає, що особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність [3]. Що стосується трудових правовідносин, то Кодекс законів про працю у ст. 2¹ передбачає заборону дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від віку [4].

Однак, процес розроблення дієвого механізму для запобігання конфліктам на ґрунті дискримінаційного ставлення, зокрема за віком, розпочався зовсім нещодавно, що

значно гальмує боротьбу з даним явищем. Позитивним кроком на шляху попередження виникнення конфліктів при працевлаштуванні стало внесення змін до Закону України «Про рекламу», які почали діяти з 8 січня 2022 року. Відповідно до ст. 24¹ зазначеного нормативно-правового акту, яка врегульовує питання реклами послуг із працевлаштування, роботодавцям забороняється вказувати у вакансіях для прийому на роботу бажаний вік кандидатів, їх стать (окрім випадків, коли робота є специфічною і може виконуватися виключно жінкою або чоловіком), расу, колір шкіри, висувати вимоги щодо релігійних переконань, політичних поглядів, майнового стану, місця проживання та інші. Законом встановлюється відповідальність за порушення вказаної норми і передбачено штраф у розмірі 10 мінімальних заробітних плат [5]. Цей закон наближає нормативно-правове регулювання України до міжнародних стандартів, спрямованих на протидію дискримінації. Так, варто навести приклади нормативного регулювання трудових правовідносин у зарубіжних країнах. В країнах Європи діє Директива Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальної системи рівного відношення у сфері зайнятості та професійної діяльності, ціллю якої відповідно до ст. 1 є створення системи для боротьби з дискримінацією на основі релігії або віросповідання, обмеженості фізичних можливостей, віку або сексуальної орієнтації у питаннях зайнятості та професії, з метою реалізації в державах-членах принципу рівноправ'я [6, с.157]. Крім того, чинною є Рекомендація МОП щодо літніх працівників №162, яка вказує на необхідність рівних з іншими працівниками можливостей для доступу до працевлаштування, оплачуваної навчальної відпустки, до просування по службі та справедливого розподілу роботи, гарантій зайнятості з урахуванням національного законодавства та практики про припинення трудових відносин, винагороди за рівну працю, заходів соціального забезпечення та соціальної допомоги, умов праці [7].

Серед проблем, які перешкоджають протидії конфліктів при прийомі на роботу є недостатність доказів ейджизму. Люди звертаються за правовою допомогою після вчинення порушення щодо них, яке часто підтвердити неможливо. Тому, важливо інформувати населення про зміни в законодавстві, способи захисту своїх прав у подібних ситуаціях, провадити соціально-правову просвітницьку політику серед населення для запобігання конфліктам шляхом підвищення рівня толерантності, поваги, терпимості. Не можна й оминути важливості професійної та соціальної адаптації людей передпохилого і похилого віку. Для подолання стереотипів про їх до виконання різних видів роботи, державі необхідно розробити програми заохочення працевлаштування, а роботодавцям в свою чергу слід активно пропагувати зацікавленість в кандидатах даної вікової категорії населення та широкі можливості для них [8, с.170].

Ейджизм у трудових відносинах є серйозною перешкодою на шляху побудови соціальної демократичної держави. У період пандемії його прояви стали ще більш помітними, що свідчить про нагальну необхідність боротьби з ним. Подолання вікової дискримінації в Україні та попередження правових конфліктів можливе лише у разі реальної зацікавленості до цієї проблеми з боку держави. Для протидії ейджизму, перш за все, варто спрямувати сили на підвищення соціально-правової культури населення, що змінить ставлення зокрема роботодавців до людей молодшої та старшої вікових категорій.

Література:

1. Войтюк Т. Пандемія поглибила проблему дискримінації за віком – ООН/ Суспільне. – 2021. – Режим доступу: <https://suspilne.media/114786-pandemia-posilila-problemu-diskriminacii-za-vikom-v-usomu-sviti-oon/>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1999 р. №254к/96-ВР / Верховна Рада України (ВВР). – 1996. – №30. – Ст. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> .

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI/ Верховна Рада України (ВВР). – 2013. – №32. – Ст.412. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII/Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки (Верховна Рада УРСР). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/ed20211215#Text>.
5. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР / Верховна Рада України (ВВР). – 1996. – № 39. – ст. 181. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: соціально-трудовий вимір. Книга перша: збірник актів законодавства України та *acquis communautaire* [упорядник З. Я. Козак] . – Львів: Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – 2015. – 1144 с.
7. Рекомендація МОП щодо літніх працівників №162 від 23.06.1980/ Міжнародна організація праці. – 1980. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_089
8. Магдисюк Л. І. Теоретико-емпіричні межі поняття ейджизму у психології / Л. І. Магдисюк // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. №3. С.167-173.

Ковальчук Інна Валентинівна,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ У ПОСТКОВІДНИЙ ПЕРІОД

Наслідки регулювання, будь то «економічне регулювання» чи «соціальне регулювання», імовірно, залежать від низки факторів: мотивації регулювання, характеру регуляторних інструментів і структури процесу регулювання, стартових економічних характеристик галузі, а також правового та політичного середовища в якому відбувається регулювання. Враховуючи значні відмінності за цими економічними та інституційними характеристиками, ймовірні очікувані наслідки регулювання суттєво відрізняються в різних галузях економіки.

Тому для аналізу ефективності регулювання важливою передумовою є емпіричне обговорення регуляторних ефектів. Теорія і вимірювання проміжних показників завжди мають досліджуватися та аналізуватися паралельно.

Теоретичні дослідження про вплив державного регулювання на різні галузі економіки мають завжди відбуватися з кількох різних точок зору. З одного боку є нормативним (обов'язковим) теоретичне дослідження, яке зосереджується на тому, коли необхідно запроваджувати регулювання і яка оптимальна форма регулювання. З іншого боку – сукупність нормативних досліджень, які мають позитивну або описову перспективу, зосередження на економічних, політичних, юридичних та бюрократичних силах, які призводять до державного регулювання та впливають на поведінку та ефективність регуляторних актів [4].

Нормативні дослідження державного регулювання можна згрупувати у дві групи. Перша фокусується на виявленні «провалів ринку»: це недосконалості, які призводять до того, що нерегульовані ринки працюють неефективно деяка функція соціального

дисбалансу (зазвичай надлишок споживачів або виробників). Природна монополія, зовнішні ефекти, суспільні блага, інформаційні збої та варіації на ці теми є стандартними нормативними обґрунтуваннями для державного втручання в ринкову економіку.

Друга група цих досліджень прагне до розвитку оптимальної політики для виправлення недосконалості ринку. Вивчення стимулюючих властивостей різних регуляторних механізмів, які явно моделюють інформаційну структуру регуляторного середовища, а також стратегічна взаємодія між регуляторами та тими, кого вони регулюють. Ці дослідження визнають, що будь-яке регулювання є недосконалим, відносно ідеалу, в якому регулятори без витрат і повністю інформовані про всі змінні. Це допомагає створити основу для порівняння та інституційного аналізу, у якому недосконалі ринки можна порівняти з недосконалим регулюванням. Емпіричний аналіз наслідків державного регулювання може бути корисним як в сучасній нормативній, так і в позитивній перспективі [3].

19 жовтня 2021 року Європейська комісія прийняла Комюніке, в якому аналізуються обставини, що змінилися для економічного управління після коронавірусної кризи, та відновлюється публічна дискусія щодо перегляду системи економічного управління ЄС [2].

У цьому Повідомленні Комісія пропонує всім зацікавленим сторонам поміркувати над функціонуванням державного економічного управління та представити свої погляди на те, як підвищити його ефективність. Метою публічних дебатів є досягнення широкого консенсусу щодо подальших шляхів до 2023 року.

На даний момент, цілком очевидно, що економічний вплив кризи COVID-19 у різних регіонах різний. Регіональна економічна спеціалізація в секторах, прямо чи опосередковано підданих кризі, і участь у глобальних ланцюгах створення доданої вартості посилили вплив кризи. Регіони також по-різному потребують державного втручання залежно від «здатності дистанційної роботи», що додається цифровим розривом. Навіть якщо не брати до уваги цей цифровий розрив, у середньому частка робочих місць, які підходять для дистанційної роботи, у містах на 13 % вища, ніж у сільській місцевості. Безробіття різко зросло в багатьох регіонах протягом другої половини 2020 року порівняно з тим же періодом 2019 року, наприклад, із різкими регіональними відмінностями в Чилі, Чехії, Греції, Мексиці та Іспанії. У цих країнах зміни рівня безробіття в найбільш постраждалих регіонах були вдвічі вищими, ніж по країні в цілому.

Дані за 2021 рік підтверджують негативний вплив кризи в галузі охорони здоров'я та економіки на видатки та доходи державні доходи. Однак цей вплив менший, ніж той, який показали початкові опитування в деяких країнах, таких як Фінляндія, Франція, Німеччина, Японія та Іспанія [1]. Це можна пояснити, принаймні частково, значними заходами уряду для підтримки місцевих фінансів, а також економією витрат, а також відстроченням або скасуванням інвестиційних проектів, що є основними засобами державного регулювання економіки. Однак у довгостроковій перспективі залишається значна невизначеність. Безсумнівно, на жаль, є той факт, що вплив на регіональні фінанси у 2022 та 2023 роках залежатиме від продовження та обсягу підтримки, наданої уряду вищими міжнародними рівнями.

Література:

1. Association of Finish Municipalities (2021), Government support measures, https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Sanna_Lehtonen_2_Taloustorstai_19112020.pdf.
2. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European central bank, the European economic and social committee, the committee of the regions The EU economy after COVID-19: implications for economic governance. Strasbourg, 19.10.2021 COM(2021) 662

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/economic_governance_review-communication.pdf

3. Gobusiness. COVID (2021). Available online: <https://covid.gobusiness.gov.sg/>
4. Kovalchuk, I. (2019) European experience of normative-legal provision of the concept of policy of sustainable development of rural territories: ecological aspect. Environmental Policy and EU Law and Their Implementation in the Legal System of Ukraine. Pp. 188 - 189.

Новосельська Ірина Василівна

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права,
юридичного факультету Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Бурденюк Андрій,

студент 2 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

РІВНІСТЬ ПРАВ ГРОМАДЯН В ТРУДОВІЙ СФЕРІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ COVID-19

Почати можна з того, що трудова сфера ще до часів, начебто епідемії COVID-19, знаходилась не дуже в гарному стані. Трудові права порушуються кожен день багатьма роботодавцями, коли останні допускають людей до роботи без укладання трудових договорів. Слід зауважити, що не можна повністю знімати відповідальність за це все з держави, адже саме вона формує відношення людей до офіційного працевлаштування, а реалізується це шляхом аналізу роботодавцями політики держави у трудовій сфері у вигляді дій щодо бізнесу, мінімальної зарплати та інших, не менш важливих, чинників.

Пропонуємо почати із згадування такої собі бази для нашої роботи - Кодексу законів про працю, а саме статтю 2-1. «Рівність трудових прав громадян України», яка наголошує нам таке: *«Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України "Про запобігання корупції", а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.»* [1]

Здавалося б, вектор дій держави в даному питанні зрозумілий – ніякої дискримінації з вказаних вище причин, але розглядаючи цю статтю через призму останніх 2 років, можна без заперечень стверджувати, що держава сама собі створює незрозумілі колізії, приймаючи рішення на основі незаконних нормативно-правових актів. Що ж ми маємо на увазі? Давайте розглянемо конкретний приклад, де роботодавець намагається свідомо порушити трудові права громадян, в той час як суд першої інстанції віддано захистив справедливість та права постраждалої.

22 листопада 2021 року громадянка України звернулась до Іллічівського міського суду Одеської області з позовом[2], в якому просить визнати наказ директора Центру дошкільної освіти (далі – ЦДО) за №04-01/21 к/тр «Про відсторонення від роботи» без збереження заробітної плати визнати незаконним та скасувати, стягнути з ЦДО середній заробіток за час відсторонення починаючи з дати відсторонення по час постановлення рішення суду та поновити цю особу на посаді керівника гуртка образотворчого мистецтва «Флористика».

Виходячи із змісту Конституції України, карантин в Україні, що введений органом влади шляхом видання нормативно-правового (підзаконного) акту, повинен строго відповідати закону і Конституції. Основним аспектом законності, поряд із змістом акту, є строге дотримання встановленої законом процедури, оскільки органи влади і їх посадові особи повинні діяти виключно в межах повноважень, встановлених законом і Конституцією.

Не може вважатись законним акт, навіть правильний за змістом, який виданий із порушенням процедури, оскільки в такому випадку будуть нівельовані норми верховенства права і буде порушений правопорядок.

Відповідно до ст.29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» карантин встановлюється і відміняється Кабінетом Міністрів України. [3]

Проте Кабінет Міністрів України не є абсолютно вільним в цьому питанні - це повноваження Кабміну обмежене законом. Це обмеження полягає у встановленні жорсткої і безальтернативної процедури. Зазначена стаття Закону встановлює, що питання про встановлення карантину порушує перед Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за поданням головного державного санітарного лікаря України.

В свою чергу, головний державний санітарний лікар, також, не є абсолютно вільним в цьому питанні. Його повноваження на ініціювання карантину, виникають лише в тому випадку, коли в Україні вже введено надзвичайний стан, підпункт й) частини 1 статті 40 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»[4] у відповідності до повноважень головного державного санітарного лікаря України встановлює: «У разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму надзвичайного стану вносить центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, обґрунтоване подання для прийняття рішення щодо звернення до Кабінету Міністрів України з пропозицією про встановлення карантину.»

Відтак, законною і такою, що не суперечить Конституції України є наступна процедура введення в Україні карантину:

Президент видає Указ про введення надзвичайного стану. Верховна Рада затверджує цей Указ. Указ набуває чинності.

Головний санітарний лікар подає в Міністерство охорони здоров'я України подання щодо звернення до Кабінету Міністрів України з пропозицією про встановлення карантину.

Міністерство охорони здоров'я України порушує перед Кабінетом Міністрів України питання про встановлення карантину.

Кабінет Міністрів України встановлює карантин. Карантин набуває чинності.

При цьому, всі чотири дії є обов'язковими і хронологічними. Тобто, до виконання першої та другої дії, четверта відбутись не може. Як відомо, надзвичайний стан в Україні не введено. Відповідно, станом на цей момент головний санлікар ще не отримав повноважень ініціювати карантин, а у Кабінеті Міністрів не було підстав встановлювати карантин.

Відтак, слід стверджувати, що в правовому полі чинного законодавства України карантин *не введено*.

Окрім того, у відповідності правової позиції Конституційного Суду України, яка викладена у рішенні великої палати КС України від 28.08.2020р. по справі за № 1-14/2020(230/20), за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови КМ України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID – 19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частини першої, третьої ст. 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого п. 2 розділ II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» зазначається, що *згідно зі ст. 64 Конституції України, права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень; не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені 24,25,27, 28,29, 40,47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції*. [5]

Таким чином, діюча Постанова КМУ від 09.12.2020р. №1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» зі змінами внесеними Постановою КМУ від 20.10.2021р. № 1096 про введення карантину є незаконною і не підлягає виконанню.

На підставі ст.60 Конституції України кожна людина зобов'язана відмовитись від виконання постанови Уряду про введення карантину. На підставі ст.19 Конституції України у взаємозв'язку із ст.60 Конституції України, жодний орган чи посадова особа, в тому числі юридичні особи, які займаються господарською діяльністю не мають права вимагати від людини виконання постанови Уряду про введення карантину.

Окрім того, враховуючи ту обставину, що наказ МОЗ України за № 2153 від 04.10.2021р. «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники, яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням» запровадженого на період дії карантину, встановленого у незаконний спосіб Постановою Кабінетом Міністрів України від 09.12.2020р. за №1236, наказ МОЗ є незаконний і не підлягає виконанню. Таким чином, на підставі ст.60 Конституції України кожна людина зобов'язана відмовитись від виконання наказу МОЗ України за № 2153 від 04.10.2021р. «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники, яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням». На підставі ст.19 Конституції України у взаємозв'язку із ст. 60 Конституції України, жодний орган чи посадова особа, в тому числі юридичні особи, які займаються господарською діяльністю не мають права вимагати від людини виконання вище зазначеного наказу МОЗ України. [6]

За змістом ст.28 Конституції України, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. Відповідно до п.3 ст.281 Цивільного кодексу України: «Медичні, наукові та інші досліді можуть проводитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою». [7]

Згідно з резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) від 27.01.21р. за № 2361 (2021) «Вакцини проти Covid-19: етичні, юридичні та практичні міркування» та профільним законодавством України, щеплення проти COVID-19 не є обов'язковим. Так, зокрема, у даній резолюції ПАРЄ зазначено: «Вакцини проти COVID-19: етичні, правові і практичні питання»: «Забезпечити, щоб громадяни були проінформовані про те, що вакцинація НЕ є обов'язковою і що ніхто не піддається політичному, соціальному чи іншого тиску з метою зробити собі вакцинацію, якщо вони не хочуть робити це самі» (ст. 7.3.1); «Гарантувати, що ніхто не піддаватиметься дискримінації за те, що він не був

вакцинований, через можливі ризики для здоров'я або небажання пройти вакцинацію» (ст.7.3.2). [8]

Відповідно до ст.43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. [6]

Згідно з ст.46 КЗпП України, відсторонення працівників від роботи власником або уповноваженим ним органом допускається у разі: появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством. [1]

В сенсі ст.12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», ст.27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та календарю профілактичних щеплень в Україні затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.09.2011 № 595 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України 11.08.2014 № 551), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13 жовтня 2014 р. № 1237/26014 до профілактичних та обов'язкових щеплень, що включаються до календаря щеплень, відносяться щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу. Отже, зазначенні норми матеріального права містять вичерпний перелік обов'язкових захворювань, які на підставі цих норм включені до календарю профілактичних щеплень в Україні, а щеплення проти COVID-19 не відноситься до переліку профілактичних та обов'язкових щеплень визначених Законом і не може бути підставою для відсторонення від роботи особи вразі її обґрунтованої відмови від участі в експериментальному щепленні проти COVID-19.

Таким чином, в разі надання працівником обґрунтованої відмови, відсутні підстави у посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби для подання, а у роботодавця права на відсторонення працівника від роботи. Окрім того, Закон не містить, поняття необґрунтована відмова від щеплення, як і не містить вказівок в якому вигляді подається зазначена відмова і в який орган. Відтак, особа на свій розсуд обирає форму відмови та орган для її подання і жодна посадова особа, у зв'язку з відсутністю в Законі поняття необґрунтованої відмови немає права надавати їй будь-яку кваліфікацію, так як сама відмова в межах права повинна містити лише ознаки письмового чи усного обґрунтування.

Підводячи підсумки цієї історії, дякуючи здоровому погляду суддів на цю ситуацію та правильний детальний аналіз існуючого національного та міжнародного законодавства, суд задовольнив вимоги позивача в особі цієї громадянки, а саме визнав незаконним наказ про відсторонення, поновив особу на посаді та стягнув середній заробіток за час відсторонення. Ми бачимо, що проблема рівності громадян у трудовій сфері має нагальний статус, бо колізія нормативно-правових актів існує й зараз, але завдяки судам зберігається захист прав та інтересів громадян. Не завжди, але переважно судові рішення щодо трудових питань, в особливості під час «карантину», діють на користь людей, права яких було порушено і це, на нашу думку, найголовніше. Всі ці події, починаючи з 2020 року, нагадують нам про наш обов'язок як громадян та правників, піднімати актуальність цієї проблеми та шукати шляхи вирішення подібних колізій та покращення трудового законодавства в усіх його аспектах.

Література:

1. Кодекс законів про працю // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Ухвала суду № 101350320, 24.11.2021, Іллічівський міський суд Одеської області // URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101350320/>

3. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>
4. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» // ГКД: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
5. Рішення великої палати КС України від 28.08.2020р. по справі за № 1 - 14/2020(230/20) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text>
6. Конституція України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
7. Цивільний кодекс України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 2361 (2021) «Вакцини проти Covid-19: етичні, юридичні та практичні міркування» // URL: <https://pace.coe.int/en/files/29004/ht>

Мацегора Дар'я Геннадіївна
студентка 2 курсу, 2013 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури і технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник: **Новосельська І.В.**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Юридичного факультету ІУТІ ДУІТ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРАЦЮ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Під час пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 ми мали можливість побачити на власні очі неготовність багатьох сфер суспільного життя відповідно реагувати в критичних ситуаціях. І виразніше за все це відобразилося на правовому регулюванні трудових відносин, яке зазнало досить принципових змін, що на сьогодні формують нову, більш сучасну систему функціонування ринку праці в Україні.

Як показали численні статистичні дослідження, близько 400 тис. осіб втратили роботу під час карантину (соціологічні опитування, у свою чергу, демонструють показники у 2,8 млн осіб), до 3,1 млн українців у розпал карантину перебували в статусі «прихованого» безробіття — перейшли на часткову зайнятість або пішли в неоплачувані відпустки. Водночас кількість розміщених вакансій на піку карантину була скорочена вдвічі порівняно з докоронавірусними показниками. Очікувано найбільше постраждали готельно-ресторанний бізнес та сфера роздрібно́ї торгівлі.[1]

Підстави для звільнення залишаються незмінними — ті, що передбачені у Кодексі законів про працю України. Додаткових положень, які б давали роботодавцю право припинити трудові відносини із працівником, через карантин або пов'язані з ним обмежувальні заходи, немає.

Трудовий договір все ж може бути припинено, у випадку, якщо працівник і роботодавець не мають проти цього заперечень (за угодою сторін — ст. 36 КЗпП України), або в односторонньому порядку за власним бажанням працівника (ст. 38 КЗпП України) на підставі поданої ним заяви. Якщо трудовий договір було укладено на визначений строк або на час виконання певної роботи, то такі трудові відносини можна розірвати на підставах, визначених у ст. 39 КЗпП України, а саме: на вимогу працівника в разі його хвороби, інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором або

порушення власником, уповноваженим ним органом законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору.

Незалежно від введення карантинних обмежень трудовий договір може бути розірваний за ініціативи роботодавця. Звільняти працівників у період карантину роботодавець може без ризику бути притягнутим до відповідальності, якщо таке звільнення є законним (на підставах, зазначених у ст.40 КЗпП України). У випадках, наприклад, змін в організації праці, у тому числі ліквідації, реорганізації підприємства, скорочення чисельності або штату працівників, виявленої невідповідності працівника займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації, прогулу чи систематичного невиконання обов'язків без поважних причин та інших підстав. [2]

Роботодавець може запропонувати написати заяву про звільнення за власним бажанням або за згодою сторін. Проте, якщо у Вас немає такого бажання, то заяву писати не варто. Адже ці заяви не підлягають оскарженню і захистити свої права буде дуже складно. Незалежно від введення карантину та обмежувальних заходів, примушування працівника до вчинення подібних дій, є незаконним.[3]

Тому можемо зробити висновок, що ніхто не має пава звільняти працівників посилаючись на карантинні обмеження. Якщо з роботодавця наполягає на вашому звільненні “за власним бажанням”, то можна скаржитись до професійної спілки, якщо така утворена на підприємстві, де ви працюєте, та Ви є її членом або до уповноваженого представника трудового колективу. Ефективним є написання заяви до Управління Держпраці, які утворені та діють в кожному регіоні України.

Що стосується гарантій незаконного звільнення, то звільнення працівника без додержання процедури може призвести до поновлення на роботі через суд, виплати заробітної плати за час «вимушеного прогулу», штрафних санкцій за порушення трудового законодавства та судових витрат. Варто сказати, що незаконно звільнений працівник може вимагати і відшкодування моральної шкоди у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.[4]

А як все ж таки краще організувати роботу під час небезпечного розповсюдження хвороби?

17 березня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», положеннями якого передбачено, зокрема, особливості здійснення трудової функції працівниками під час встановлення карантину.

Прикінцеві положення цього закону проголошують, що для працівників, які продовжують працювати на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) за ініціативою роботодавця, передбачена можливість (не обов'язок):

- доручення працівникові виконувати протягом певного періоду роботу, визначену трудовим договором, вдома;

- зміни режиму роботи, зокрема щодо прийому та обслуговування фізичних та юридичних осіб. Інформація про такі зміни повинна доводитися до відома населення з використанням веб-сайтів та інших комунікаційних засобів.[5]

Натомість, у випадках коли специфіка роботи не передбачає можливості її дистанційного виконання під час дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби, розпорядчим актом роботодавця на підприємстві, в установі, організації (у відповідному структурному підрозділі, на робочих місцях) може бути оголошено простій - зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами.

Згідно з частиною 2 статті 34 Кодексу законів про працю України у разі простою працівники можуть бути переведені за їх згодою з урахуванням спеціальності і

кваліфікації на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації на весь час простою або на інше підприємство, в установу, організацію, але в тій самій місцевості на строк до одного місяця.

Час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу)[6].

У випадку якщо всі перераховані варіанти вирішення проблеми організації роботи під час карантину не підходять, роботодавець має право продовження роботи із забезпеченням засобів індивідуального та колективного захисту, безоплатно забезпечити працівників засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними, антисептичними та дезінфікуючими засобами.

Література:

1. Практика трудового права чи пандемія? Юлія Томко.
UPD:<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/praktika-trudovogo-prava-ta-pandemiya-chi-bude-tak-yak-bulo.html>
2. Особливості дії трудового законодавства під час карантину. LEGALHUB
UPD:<https://legalhub.online/zakonodavstvo/osoblyvosti-diyi-trudovogo-zakonodavstva-pid-chas-karantynu>
3. Законодавство про працю під час карантину. Виконавчий комітет Іларіонівської селищної ради.
UPD:<https://ilarionove.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/zakonodavstvo-pro-pracyu-pid-chas-karantynu>
4. Що потрібно знати про звільнення під час карантину? Олександра Кознова.
UPD:https://biz.ligazakon.net/news/195421_shcho-potrбно-znati-pro-zvlnennya-pd-chas-karantynu
5. Про особливості трудових відносин під час карантину. Львівська обласна організація профспілки працівників охорони здоров'я України.
UPD:<http://lviv.medprof.org.ua/lviv/covid-19/pro-osoblivosti-trudovikh-vidnosin-pid-chas-karantynu/>
6. Зміни в трудовому законодавстві під час карантину. Ганна Лисенко
UPD:<https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zmini-v-trudovomu-zakonodavstvi-pid-chas-karantynu/>

Ломакіна Іринь Юрїївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно – правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет.

Єфремова Ірина Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно – правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет.

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

В. А. Сухомлинський глибоко вірив у облагороджувальну силу праці: «Якщо дитина вклала частку своєї душі в працю людей і знайшла в цій праці особисту радість, вона вже не зможе стати злою, не доброю людиною». Наголошуючи на ролі виховання, К. Д. Ушинський писав: «Можливість праці та любов до нього – найкраща спадщина, яка може залишити своїм дітям і бідний і багатий». Отже, що таке праця?

Працю слід розглядати як розумового виховання дітей, оскільки він сприяє розвитку мислення, уваги, кмітливості, творчої уяви, уміння планувати свою роботу.

Трудове виховання має входити життя дитини з раннього віку і здійснюватися послідовно і систематично.

Якщо умови трудового виховання неповнолітніх мають постійні трудові обов'язки, до школи групи вони успішно опановують передбачені програми трудовими навичками та вміннями, з цікавістю займаються будь-якими видами праці.

Спрямовуючи трудову діяльність неповнолітніх, ми основну увагу приділили розвитку в них організаторських навичок, намагалися більше розвивати почуття товариства та прагнення взаємодопомоги. Пропонували навчити виконувати ту чи іншу роботу неповнолітніх, які довго не відвідували дитячий садок, заохочували дружні відносини, що виникали в ході трудового процесу. Для неповнолітніх у нас було запроваджено правило: "Навчився працювати, навчи товариша". Це справляло позитивний вплив як у "вчителів", і на учнів.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про охорону дитинства» всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Проблема трудового виховання дітей починається з переосмислення суспільством поглядів на працю. Відсунувши всі найважливіші функції праці, суспільство виділило одну — засіб досягнення матеріальних благ (чи особистих інтересів). Впровадження західної культури привнесло в менталітет народу поняття про дитячу працю, як експлуатацію. Це не єдина, але найвагоміша проблема, яку зустрічає на своєму шляху трудове виховання дітей та молоді.

Поняття «праця» зазнало багатьох змін. Стерлося те благородне і пафосне забарвлення, що було в радянські роки. Все частіше праця асоціюється з чимось важким, небажаним та неминучим. Змінилася і сама мотивація праці. Суспільні цілі поступилися місцем особистим. Трудова діяльність сучасної людини - це його робота (заробіток), присадибне господарство, побутові домашні клопоти, і, у кращому разі, допомога близьким. Суспільно-корисна праця існує сьогодні у малих кількостях у вигляді волонтерської діяльності. Спрямований, як правило, на допомогу слабким і нужденним (будинки для людей похилого віку, дитячі будинки, допомогу тваринам), волонтерська праця все одно часом зустрічає непорозуміння. Фраза «суспільно-корисні роботи» швидше викличе негатив, ніж гордість та схвалення, асоціюючи з арештом та примусами. Проблема прилучення неповнолітніх трудової діяльності не нова і набула сьогодні особливого дискусійного звучання. Неоднозначність та дискусійність проблеми залучення неповнолітніх до праці полягає у суперечливості можливості використання трудової діяльності у шкільному віці.

Трудове виховання неповнолітніх у час є актуальною темою. Праця — це могутній вихователь у педагогічній системі виховання. Працьовитість і здатність до праці не дається від природи, а виховується з раннього дитинства. Праця розвиває людину фізично. І, нарешті, праця має приносити радість, приносити щастя.

На тлі цього праця неповнолітніх сприймається батьками, як щось маловажне, а для деяких, абсурдне. Адже діти не заробляють, їхня діяльність не приносить їм прямої вигоди, а найчастіше спрямована на громадську користь. Про те, як багато блага для особистості несе в собі трудове виховання, мало хто знає. Більшість батьків сприймають працю саме як працю, не зважаючи на виховний ефект. Звідси протести, негатив серед батьків, конфлікти у навчальних закладах.

Проблеми трудового виховання неповнолітніх:

-нестача нових розробок, методик, статей з виховання праці;

-знижений інтерес дитини до праці;

-нестача або пасивна відсутність взаємодопомоги з боку батьків.

Виховання працею, як один з найважливіших аспектів розвитку особистості, починається не в школі (дитсадку), а з того моменту, коли маленький цікавий чоловічок починає спостерігати за діяльністю батьків, і прагне імітувати її. Треба сказати, що працювати неповнолітні хочуть. Вони із задоволенням роблять усе, що їм доручають дорослі. Нехай їхня діяльність далека від ідеалу, але в цьому віці важливий процес, а не кінцевий результат.

Навчально-виховні заклади під час укладання договору з підприємствами, установами і організаціями на підготовку кадрів обумовлюють спільно з їх власником або уповноваженим ним органом вимоги щодо проведення виробничої практики або виробничого навчання тільки на тих робочих місцях, що атестовані і відповідають нормативним актам про охорону праці, та додаткові вимоги щодо навчання професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці, які потребують щорічної перевірки знань з охорони праці. Праця неповнолітніх захищається також КЗпПУ, в якому цьому питанню відокремленна окрема XIII глава про працю молоді. В данні главі передбаченно Стаття 187. Права неповнолітніх у трудових правовідносинах

Основним прикладом для неповнолітніх є дорослі. Побутова праця сьогодні значно легша порівняно з минулим століттям. Техніка готує, стирає, миє посуд. Батьки все частіше проводять час за комп'ютерами та смартфонами, ніж у праці та діяльності. Діти бачать – діти повторюють.

Література:

1. Конституція України 28 червня 1996.
2. Кодекс Законів про Працю України — станом на 20.11.2001 рік.
3. Закон України „Про охорону праці” від 14 жовтня 1992 р.
4. „Трудове право України” за ред. Пилипенко П.Д. –К. – 2003 р.
5. „Трудове право України” за ред. Прокопенко В.І. – Харків 1998р.
6. Сыроватская Л.А. Трудовое право: Учебник — 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 1998. - С. 252.
7. Наказ „Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх” N 46 від 31.03.94 м.Київ Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 липня 1994 р. за N 176/385.

Риженко І.М.

к.т.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

Баран В.М.

студент 3 курсу юридичного факультету Групи ЮПР-91 (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

Миколайчук М.А.

студент 3 курсу юридичного факультету Групи ЮПР-91 (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.

Соціальне забезпечення – це система забезпечення й обслуговування окремих категорій громадян, які цього потребують унаслідок скрутних життєвих обставин» [1]. Як

відомо, остання включає допомоги працюючим, багатодітним й самотнім матерям, малозабезпеченим сім'ям, в яких є діти; утримання й забезпечення престарілих й інвалідів у будинках-інтернатах, протезування; професійне навчання і працевлаштування інвалідів; пільги інвалідам і багатодітним матерям.

Аналізуючи промови і заяви членів уряду, можемо стверджувати, що вони визнають важливість реформування системи соціального захисту, а до першочергових завдань Української держави у процесі цього зараховують: а) вироблення і проведення зваженої політики на ринку праці, забезпечення дотримання гарантій у сфері регулювання оплати праці та всієї сфери соціального забезпечення (це цілком логічно і повною мірою узгоджується з положеннями Конституції України); б) відмову від механізму надання пільг і дотацій, що використовувався протягом тривалого часу, і перехід до виплат адресної грошової допомоги, що, на їх думку, буде більш ефективним і стимулюватиме до заощадливості; в) вжиття всіх необхідних заходів для того, щоб розмір середньої заробітної плати сягав розміру прожиткового мінімуму, який, звісно, має переглядатися; г) проведення пенсійної реформи, завдяки якій розшириться мережа недержавних пенсійних фондів, що існуватимуть нарівні з основним державним [2].

Обравши європейський вектор розвитку, українці тим самим підтвердили, що прагнуть стандартів і рівня життя, що існують в Європі. Отже, спробуємо розібратися в тому, які мають бути перші кроки на шляху до досягнення рівня європейських країн. Передусім нагадаємо, що Україна ратифікувала 68 конвенцій Міжнародної організації праці (далі – МОП). Проте вказане – це свідчення того, що наша держава формально визнала принципи, проголошені в конвенціях. За цим має бути зроблено наступний крок – держава бере на себе певні зобов'язання і їх виконує. На практиці зовсім інша картина: наявні труднощі в застосуванні конвенцій, бо їх ратифікація відбувалася без належного аналізу національного законодавства й попередньої підготовки відповідних нормативно-правових актів. Іншими словами, передусім треба було законодавцю і вченим провести юридичну експертизу наявної нормативної бази, з'ясувати, чи узгоджуються приписи вітчизняних актів соціального законодавства (яких, до речі велика кількість) із конвенційними положеннями, а не спочатку підписати, а потім робити порівняльний аналіз, бо це значно складніше [5].

За соціальною, економічною та адміністративною суттю законодавство про соціальне страхування регулює цілісну систему механізмів соціальної допомоги. Натомість законодавство з соціального забезпечення, по суті, є законодавством про пільги, воно коригується під впливом цілої сукупності чинників переважно політичного характеру» [3]

Звісно, уряд вказав напрями, в яких буде рухатися. Однак, на наш погляд, це – важка справа, з огляду на те, що сучасне соціальне законодавство України безсистемне; суперечливе; алогічне; застаріле.

На підтвердження наведемо, що його можна умовно поділити на чотири блоки: – законодавство в галузі соціального страхування, складовими якого є 7 основних законів і 30 спеціальних законів; – законодавство у галузі соціальної допомоги та захисту окремих категорій громадян, яке утворюють щонайменше 20 законів; – законодавство, що визначає соціальні стандарти, містить щонайменше три закони; – інше законодавство. Складається, щонайменше, з трьох законів.

Отже, постає питання, як саме домогтися узгодження і привести у відповідність до приписів законодавства ЄС і європейських країн?

Може, дійсно, варто розробити, враховуючи, по-перше, те, що наша країна не входить до жодної наднаціональної структури (принаймні не має жорстких зобов'язань щодо гармонізації соціального законодавства); по-друге, її унітарний устрій і традиції, Соціальний кодекс України як документ, покликаний удосконалити сучасне соціальне законодавство, стати надбудовою, в якому закріпити мінімальні орієнтири, тобто документ, який носить узагальнюючий характер [4]. Звісно, окремий розділ має бути присвячено саме соціальному забезпеченню, тобто забезпеченню й обслуговуванню

окремих категорій громадян, які цього потребують унаслідок скрутних життєвих обставин, переглянувши при цьому перелік цих категорій, унеможлививши зловживання як із боку влади, так і з боку громадян (йдеться про встановлення чітких критеріїв віднесення до таких категорій і позбавлення лазівок штучного підпадиння під критерії).

Виходячи з цього, основними принципами реорганізації чинної системи соціального забезпечення мають стати такі: 1) поширення соціального забезпечення тільки на громадян, які працюють за наймом, членів їх сімей і непрацездатних осіб, а на громадян, які самостійно забезпечують себе роботою, тобто підприємців, осіб, зайнятих творчою діяльністю, членів кооперативів, фермерів, поширюються лише ті соціальні гарантії, у фінансуванні яких вони беруть участь; 2) диференційований підхід, тобто залежно від ступеня економічної самостійності, працездатності, можливостей підвищення рівня матеріального добробуту різними соціально-демографічними групами населення. Таким чином, слід виходити з того, що для працездатних першочергове значення має захист їх основних прав в умовах різних форм власності, зокрема, права на працю і її належні умови, отримання за це співвмірної винагороди, а також соціальне страхування на випадок втрати роботи, при досягненні пенсійного віку, тимчасовій чи постійній втраті працездатності. У той час як для непрацездатних має гарантуватися матеріальне забезпечення й соціальне обслуговування за рахунок соціального страхування і виплат з державного й місцевих бюджетів; 3) перегляд і розподіл економічної відповідальності за дотримання соціальних гарантій між державою, підприємствами і громадянами. Держава за рахунок бюджетних коштів має забезпечувати лише мінімально гарантований рівень медичного, культурного, побутового і соціального обслуговування населення, а передусім найменш соціально захищених громадян;

Отже, перед Урядом, який визначив пріоритетом реформування соціальної сфери, й державою стоїть надскладне завдання, вирішити яке буде складно, але без цього неможливо зрушити з місця і досягти злагоди і спокою в суспільстві.

Література:

1. Костюк В. Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2017. № 1 (15). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17kvltr.pdf> (дата звернення: 17.12.2021).
2. Соціальна сфера – реформи в дії / Міністерство соціальної політики України 28.12.2017 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/socialna-sfera-reformi-v-diyi> (дата звернення: 17.12.2021).
3. Костюк В. Л. Принципи права соціального забезпечення: поняття, ознаки, види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 2 (14). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16kvltr.pdf> (дата звернення: 17.12.2021).
4. Мельник О. Реформування системи соціального забезпечення як механізм формування засад розвитку середнього класу в Україні. Вісник Національної академії державного управління. Серія «Державне управління». 2010. Вип. 1. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-1-37.pdf> (дата звернення: 17.12.2021).
5. Гончаров А. Порівняльно-правовий аналіз підходів до побудови системи соціального захисту на прикладі країн ЄС та СНД. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2012. № 2. С. 18–23.

Трофімчук Софія Вікторівна
студентка 2 курсу, 2013 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури і технологій

Науковий керівник: **Новосельська І.В.**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Юридичного факультету ІУТІ ДУІТ

СУЧАСНІ ТРУДОВІ РЕАЛІЇ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Пандемія, що паралізувала світ у 2020 році, докорінно змінила усталені порядки та змусила бізнес пристосовуватись до нових правил гри, а уряди шукати оптимальні рішення задля порятунку економіки.

Цьогорічна криза є наймасштабнішою за весь період існування незалежної України, що, безумовно, позначилось і на сфері трудових відносин. Виклики, які постали перед громадянами і владою, потребували прийняття швидких рішень, їх динамічного впровадження та адаптації бізнес-процесів до навколишніх реалій.[1]

Найперша опція, до якої звернулось чимало роботодавців в перші дні оголошеного карантину, переведення працівників на умови дистанційної/віддаленої роботи. Втім, очевидно, що без складнощів не обійшлося, адже тривалий час можливість впровадження дистанційної роботи не мала жодного правового регулювання в Україні. Єдиною законною можливістю організувати "віддалену" роботу була саме надомна праця за Положенням про умови праці надомників, затвердженим постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС № 275 1981 року. Проте вказаний акт радянської епохи не був адаптований до сучасних реалій та, відповідно, не передбачав можливість виконання роботи за допомогою ноутбуків та відео-чатів (фактично, Положення було створене саме для врегулювання "ручної" роботи та для робітничих професій). А тому і правила та вимоги щодо переходу на такий режим роботи виявились складними та надмірними (наприклад, обстеження побутових умов вдома у працівника).

Тим не менш, законодавець доволі швидко оговтався та знайшов рішення проблеми. Спершу можливість "дистанційної" роботи врегулювали на рівні Закону України № 530-ІХ, прийнятого та такого, що набрав чинності 17 березня 2020 року. Прикінцеві положення цього закону вказують на право роботодавців доручити працівникові виконувати протягом певного періоду роботу, визначену трудовим договором, вдома на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).[2]

Слід зазначити, що протягом останнього десятиліття дистанційна робота стала більш поширеною. За оцінками МОП, до пандемії COVID-19 лише 8 % світової робочої сили, або приблизно 260 млн осіб, постійно працювали вдома. Для країн ЄС у 2019 р. частка дистанційних робітників у віці 15–64 років становила лише трохи більше 5 % і залишалася такою протягом останнього десятиліття. А в США за останні 10 років кількість співробітників, які регулярно працюють з дому, виросла на 115 % і досягло 2,8 % всіх працевлаштованих американців (3,9 млн чоловік).

Дійсно, дистанційна зайнятість – це глобальний тренд, який бізнес не може проігнорувати, переконана виконавча директорка Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА) Г. Дерев'янка. На її думку, через нову реальність, до якої усім доводиться адаптуватися, кількість таких бізнесів тільки зростатиме.

Наявні соціологічні дослідження свідчать, що під час пандемії COVID-19 понад 35 % працівників перейшли на роботу з дому. Пандемія спровокувала давно назрілий етап

технологічних та соціальних експериментів, які неабияк впливають на подальшу долю офісних працівників.[4]

Яка ж ситуація на підприємствах, що не можуть перейти на дистанційну форму роботи? Єдиний вихід – це перехід на режим неповного робочого тижня або неповного робочого дня. При цьому процедури не завжди реалізуються коректно. Зміни до КЗпП, у зв'язку з карантинними заходами, щодо цього питання не вносилися, відповідно, регулювання такої форми організації праці імплементується за старим зразком.

Так, неповний робочий час може встановлюватися як при прийомі на роботу, так і пізніше, за домовленістю між роботодавцем і працівником. Оплата праці в такому випадку здійснюється пропорційно відпрацьованому часу. У той же час, не слід забувати, що перехід на режим неповного робочого часу є зміною істотних умов праці (поряд із пропорційним зменшенням розміру оплати праці), про які роботодавець зобов'язаний повідомляти працівників не пізніше ніж за 2 місяці, що в умовах карантину навряд чи можливо. За наявності конструктивного діалогу між сторонами, можливим буде альтернативний варіант — переукладання трудових договорів (тобто внесення в них змін щодо тривалості робочого дня/тижня). Однак варто наголосити, що така опція можлива тільки за наявності згоди співробітника.[3]

Не дивлячись на те, що епідеміологічна ситуація з коронавірусом збила з пантелику весь світ, але завдяки сучасним технологіям, працівники майже всіх сфер знайшли вихід з ситуації, перейшовши на дистанційну форму роботи. Очевидно, що така форма роботи знайде в майбутньому більшу перспективу розвитку та перспективу. Глобальна пандемія та карантинні умови стимулюють законодавця урізноманітнювати трудові відносини, зберігаючи баланс між правами працівників та інтересами роботодавця.

Література:

1. Яких змін зазнали трудові відносини у зв'язку з подіями 2020 року. Марія Фельмецгер
UPD:https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014398
2. Трудові реалії в умовах карантину. Алесь Павлинська
UPD:https://jurliga.ligazakon.net/analytics/194388_trudov-real-v-umovakh-karantinu
3. Трудові реалії через COVID-19. Юлія Підлісна
UPD:<http://www.sbr.in.ua/?p=4949>
4. Дистанційна форма зайнятості: українські та зарубіжні реалії. Беззуб І.
UPD:http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5008:distantijna-forma-zajnyatosti-ukrajinski-ta-zarubizhni-realiji&catid=71&Itemid=382

Гуменюк Світлана Василівна,
викладач вищої категорії, викладач-методист

Янюк Ольга Володимирівна,
викладач першої категорії,
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»
м. Хмельницький

**ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО
ВІДДІЛЕННЯ ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ
«ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»**

Кухарі затребувані завжди, але порівняно з попитом зростають і вимоги до них. Дедалі більше, підприємства і заклади готельно-ресторанного бізнесу вимагають вмінь та навиків роботи на сучасному обладнанні. Конкуренція стає все жорсткішою, а технології з кожним днем все більше змінюють життя. І на сьогодні навчальний процес кухарів потребує не тільки творчого підходу та креативності, а і модернізації устаткування. Тому спеціальність 181 Харчові технології, освітньо-професійна програма «Виробництво харчової продукції» - спрямована на підготовку фахівців, що поєднують фундаментальні гуманітарні, загальноекономічні знання з практичними навичками роботи у сфері ресторанного господарства, туристичного бізнесу. В циклі професійної та практичної підготовки передбачено дисципліни, вивчення яких дозволить оволодіти теоретичними знаннями та практичними навиками для роботи у сфері харчових технологій; практична підготовка протягом навчання в закладах ресторанного господарства.

Випускники закладів фахової передвищої освіти вільні у виборі місця роботи. Держава у співпраці з роботодавцями забезпечує створення умов для реалізації випускниками закладів фахової передвищої освіти права на працю, гарантує створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої фахової передвищої освіти та суспільних потреб. Про це йдеться у Законі України Про фахову передвищу освіту. Працевлаштування випускників закладів фахової передвищої освіти, стаття 56[1]

Продовж 2019-2021 навчального року Службою з сприяння працевлаштуванню та зв'язку з випускниками проводилась робота щодо сприяння працевлаштуванню випускників ВСП «ХТЕФК ДТЕУ», по встановленню зв'язків з роботодавцями для забезпечення випускників першим робочим місцем та організації цільової підготовки фахівців за направленнями підприємств та установ. Створено базу даних про студентів, що звернулися до Служби щодо працевлаштування та продовжено накопичення банку потенційних підприємств, установ, організацій (роботодавців), які готові працевлаштувати студентів. Організовано та проведено ознайомчі екскурсії для студентів I-II курсів на провідні підприємства, установи, організації м. Хмельницького, Хмельницької обл.

Службою проводилась роз'яснювальна робота зі студентами щодо організації самостійного пошуку робочих місця та щодо нормативно-правових актів з питань державного регулювання зайнятості та трудових відносин з запрошенням юрисконсульта коледжу. Продовжено роботу щодо зміцнення міжнародних зв'язків і співробітництва з іноземними закладами з питань сезонного працевлаштування студентів. Заключено угоду з тур агенцією «Білі піски» з метою організації працевлаштування студентів у літній період ГРК Болгарії. Проводились зустрічі студентів - випускників з працівниками відділів кадрів підприємств, організацій та установ з питань працевлаштування випускників коледжу за напрямками підготовки (піцерія «Мрія», ресторан «Арарат», кафе «Ізюм», ресторан «Шотланія», та інші.).

Проведяться конференції, зокрема на тему: «Інфраструктурна підтримка ринку праці в Україні та Хмельницькій обл.» із запрошенням студентів - випускників.

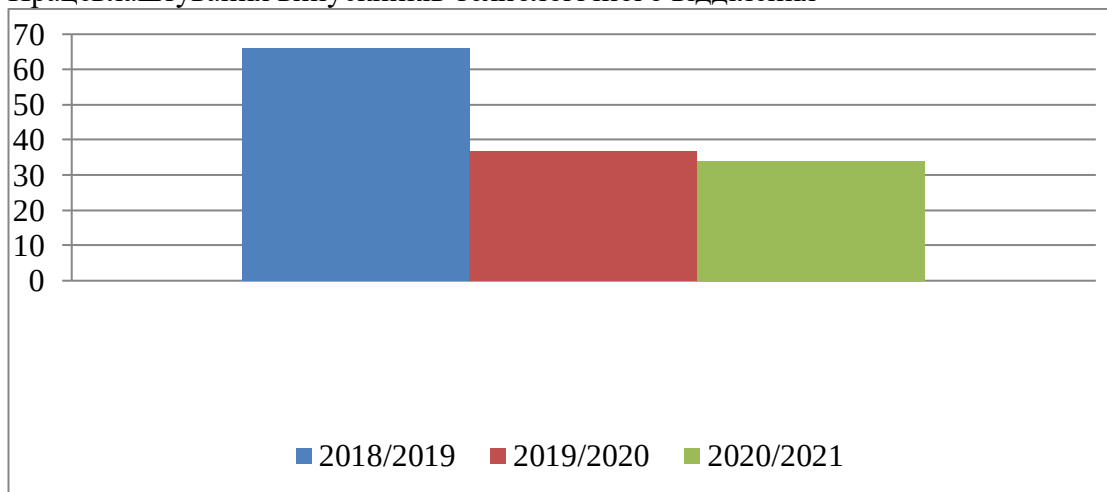
Для випускників технологічного відділення під час інформаційних годин проведено тренінги «Секрети успішного проходження співбесіди та стресового інтерв'ю». Проводились індивідуальні консультації зі складання психологічного профілю, переконливого резюме, знайомства з технологією самостійного пошуку роботи, психологічної підготовки до співбесіди з роботодавцем, тощо. Під час проведення Днів спеціальності 181 Харчові технології проводилась «Презентація випускників».

Формування банку даних щодо наявності робочих місць для випускників коледжу проводиться шляхом співпраці з працівниками відділів кадрів підприємств, організацій і установ міста та області, організації ділових контактів зі Службою зайнятості міста Хмельницького та Молодіжною біржею праці. Інформація Служби про наявність вакансій на роботу регулярно вивішується на Дошці оголошень та сайті коледжу.

Проаналізувавши результати працевлаштування, варто зазначити, що найвищі показники 2018-2019 рр. найнижчі – 2020-2021 рр.(Даграма 1.).

Даграма 1.

Працевлаштування випускників технологічного відділення

Джерело: розроблено автором

Отже, 2020-2021 навчальний рік зарекомендував себе із найнижчими показниками працевлаштування, це пояснюється глобальною епідемією коронавірусу, глобальним психозом у зв'язку що призвів до масштабних втрат і у ресторанному бізнесі - до 50% і навіть більше.

Результати дослідження працевлаштованості випускників ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» допоможуть якісно та кількісно оцінити: відповідність здобутих під час навчання навичок вимогам ринку праці; умови навчання у фаховому коледжі, процес переходу від навчання до працевлаштування; використання випускником здобутої освіти на роботі, можливості його кар'єрного просування, здобуття подальшої освіти.

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що потрібно продовжувати спостереження за професійним зростанням випускників; аналізувати достатність набуття студентами професійних компетенцій з метою подальшого їх використання на практиці та налагодження тісного зв'язку з роботодавцями.

Література:

1. Стаття 56 ЗУ Про фахову передвищу освіту зі змінами 2022 рік №2745-VIII від 06.06.2019, редакція від 02.10.2021. URL: https://urst.com.ua/pro_fahovu_peredvyshu_osvitu/st-56

Бондаренко Альбіна Миколаївна

Студентка 3 курсу ННІ права

Державного податкового університету, м. Ірпінь

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Інститут міжнародної відповідальності є одним із найдавніших інститутів міжнародного права, однак, незважаючи на його постійне практичне застосування й удосконалювання, правові норми цього інституту не кодифіковані, і тому він ґрунтується, як правило, на застосуванні звичаєвих норм, що склалися на базі прецедентів і судових рішень і це є значним недоліком. Адже в період сьогодення Україна бере активну участь в міжнародній діяльності, зокрема варто відмітити - діяльності ООН, яка має на меті підтримання міжнародного миру та безпеки і зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах. Проблематика міжнародно-правової відповідальності, її дослідження є одним із малодосліджених питань в теорії держави і права, ця тема викликає чимало дискусій серед науковців. Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи, тому досить актуальним є визначення поняття та особливостей до її притягнення.

Дане питання досліджували такі науковці, як В. Г. Буткевич, В. Н. Денисов, В. І. Євінтов, О. В. Задорожній, Д. Б. Левін, А. С. Мацко, О. О. Мережко та інші. Але незважаючи на достатньо велику кількість праць з цього питання, поняття відповідальності у міжнародному праві сьогодні є дуже специфічним та невизначеним.

Під міжнародно-правовою відповідальністю слід розуміти сукупність правових відносин, що виникають у зв'язку з правопорушенням, яке було вчинене якою-небудь державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності. Проблема відповідальності в міжнародному праві безпосередньо пов'язана функціонуванням міжнародного права, зміцненням міжнародного миру і правопорядку. [1, с. 204]

Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) визначила зміст міжнародної відповідальності як «ті наслідки, які те чи інше міжнародно-протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідки діяння в плані відшкодування збитку й відповідних санкцій».

На думку Н.В. Пронюка, проблема міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права тісно пов'язана з боротьбою проти міжнародних правопорушень, насамперед проти агресії, за мир і міжнародну безпеку народів. Особливо тяжка відповідальність держав за агресію впливає з принципу заборони застосування сили та загрози силою в міжнародних відносинах. Проблема відповідальності пов'язана також із утіленням у життя принципів і норм сучасного міжнародного права. [2, с. 56] Міжнародно-правова відповідальність держав є одним із принципів сучасного міжнародного права; це правові наслідки, які настають для суб'єкта міжнародного права в результаті вчиненого ним міжнародного правопорушення, які зобов'язують його ліквідувати збиток, заподіяний іншим суб'єктам міжнародного права.

Принцип міжнародної відповідальності відображається таким же чином, що і порушення законів усередині держави неминує спричиняє відповідальність. Таке ж положення існує й у міжнародному праві, хоча характер правопорушень і форми відповідальності тут мають деякі особливості. Порушення норм міжнародного права, а також прав й інтересів інших держав не може виправдуватися посиланням на суверенітет,

оскільки такі діяння є не здійсненням суверенітету, а зловживанням ним. Особливою формою відповідальності у міжнародному праві є деякі правила щодо притягнення до відповідальності, а саме: 1) повинно бути міжнародно-правове зобов'язання між двома державами; 2) повинна бути дія чи бездіяльність, які порушують це зобов'язання та які приписуються відповідальній державі; 3) наслідком цієї дії є втрата чи збитки. [2, с. 69] Відповідно до ст. 4 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, дії будь-якого органу держави розглядається як діяння цієї держави за міжнародним правом незалежно від того, здійснює цей орган законодавчі, виконавчі, судові або які-небудь інші функції, незалежно від становища, що він займає в системі держави, і незалежно від того, є він органом центральної влади чи адміністративно-територіальної одиниці держави. Згідно зі ст. 11, поведінка повстанського руху, що стає новим урядом держави, розглядається як діяння цієї держави за міжнародним правом. [3] Поведінка руху, повстанського або іншого, котрому вдається створити нову державу на частині території вже наявної держави або на якій-небудь території під її керуванням, розглядається як діяння цієї нової держави за міжнародним правом. Поведінка, що не присвоюється державі на підставі попередніх статей, розглядається як діяння цієї держави за міжнародним правом тією мірою, якою ця держава визнає й приймає цю поведінку як власну.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що міжнародно-правова відповідальність є актуальною проблемою сучасного міжнародного права. Зокрема – це вид юридичної відповідальності, визначений уповноваженими особами обсяг обов'язків, включаючи передбачені міжнародними угодами санкції, які спрямовані на ліквідацію міжнародно-протиправного діяння. Міжнародно-правова відповідальність здійснює коригувальну функцію в процесі міжнародно-правового регулювання і сприяє відновленню, зміцненню та охороні міжнародного правопорядку. Механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного вдосконалення. Адже це є необхідним у сфері підтримання міжнародного правопорядку, покарання держав за неправомірні діяння та відшкодування шкоди потерпілим державам.

Література:

1. Міжнародне право за ред. М.В. Буроменського. К. 2017 (оновлено) 336 с.
2. Пронюк Н.В.: Сучасне міжнародне право. Київ: КНТ, 2016. 344 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. Дата оновлення: 16.09.2005. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 17.02.2022)

Добрянська Ярослава –
здобувач ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

НЕЗАКОННА МІГРАЦІЯ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Сучасний погляд на міграційний процес, його етапи та межі передбачає розгляд з урахуванням відповідних коригувань. Міграційний процес починається з моменту здійснення реального переміщення в просторі, коли ідея про переїзд перейшла в конкретну дію. У правовому відношенні законна міграція відповідає вимогам чинного законодавства та має чітке визначення у національному законодавстві та у міжнародних нормативних актах.

Аналіз існуючих визначень незаконної міграції, накопичених у науковій літературі, дає змогу виділити п'ять основних підходів до розуміння цього феномена: 1) незаконна міграція як специфічна форма територіального переміщення з порушенням встановлених норм законодавства; 2) незаконна міграція як сукупність порушених норм законодавства в

сфері міграції; 3) незаконна міграція як умова реалізації мігрантами намічених цілей; 4) незаконна міграція як сукупність суспільних відносин; 5) незаконна міграція як вид транснаціональної злочинної діяльності.

Автори першого підходу визначають незаконну міграцію як специфічну форму територіального переміщення, при якій відбувається порушення національного законодавства і норм міжнародного права. При цьому не розкриваються конкретні норми, які були порушені. Такий підхід можна назвати загальним, оскільки він дає найбільш загальне уявлення про феномен незаконної міграції і розкриває суттєві сторони.

Недоліком такого розуміння незаконної міграції є відсутність у змісті необхідних і достатніх умов віднесення міграції до незаконної, не відображення її структурних елементів. До прихильників цього підходу можна віднести вчених вказаних у дослідженні Н. Пак «Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу» [1].

У межах другого підходу незаконна міграція розуміється як сукупність порушених норм законодавства у сфері міграції, що регулюють правила та порядок в'їзду, транзитного проїзду, перебування, виїзду, встановлені для мігрантів іноземного походження. У визначення включається незаконна трудова діяльність мігрантів, яка безпосередньо не відноситься до процесу міграції. Зайва деталізація порушених норм міграційного законодавства у визначенні незаконної міграції робить його детальним та інформативним, одночасно громіздким і складним для сприйняття.

У науковій літературі таке розуміння незаконної міграції є доволі поширеним, його дотримується значна кількість вчених, з-поміж яких можна виділити таких як: О. Грішнова, Г. Луцишин, О. Малиновська, Р. Кермач, А. Солодько, Т. Клінченко, В. Кривенко, О. Чуприна та ін.

Третій підхід визначає незаконну міграцію як одну з умов реалізації мігрантами намічених цілей, в центрі уваги якої зосереджені цільові установки мігрантів, якими керуються при прийнятті рішення про переміщення з однієї території в іншу. Цілі мігрантів автори цього підходу умовно поділяють на декілька складових: нелегальне облаштування в країні призначення; нелегальне працевлаштування та отримання нелегального заробітку.

На нашу думку, цей підхід має низку недоліків, до яких можна віднести звуження тлумачення незаконної міграції, яке призводить до невірної інтерпретації. У визначенні розуміння незаконної міграції зміщується в бік цілепокладання мігрантів, не відображається суть явища, основні компоненти його структури та змісту. До представників цього підходу можна віднести О. Палангюк і ін. [2].

Четвертий підхід, запропонований С. Колос, розглядає незаконну міграцію як сукупність суспільних відносин, що складаються в процесі перетину іноземними громадянами та особами без громадянства державних кордонів і різного за цілями та строками перебування зазначених осіб на території держави в порушення міграційного законодавства [3].

Такий підхід по-іншому дозволяє поглянути на це поняття, проте він не конкретизує учасників суспільних відносин і форми взаємодії, що становить сутність і структуру суспільних відносин. Визначення не включає мінімальний склад структурних елементів незаконної міграції.

П'ятий підхід, представниками якого є В. Пивоваров і К. Петраш, дозволяє подивитися на феномен незаконної міграції з якісно нового боку. Автори підходу з'єднують у визначенні незаконної міграції такі компоненти: нелегальний самостійний в'їзд особи в державу; організація нелегального в'їзду мігрантів; діяльність злочинних співтовариств мігрантів; здійснення мігрантами протизаконної, злочинної діяльності незалежно від законності перебування в державі перебування [4].

Література:

1. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 1(44/45). С. 30–32.
2. Палагнюк О. Аналіз механізмів державного регулювання нелегальної міграції в Україні у працях сучасних дослідників. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. № 1. С. 83–92.
3. Колос С. М. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля*. 2013. № 16 (205). С. 194–203.
4. Пивоваров В. В., Петраш К. В. Кримінологічний аналіз світової нелегальної міграції: український аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 195–199.

Лілія Махова,
адвокат, старший викладач
кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Вікторія Забарська,
студентка третього курсу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ

Досліджувана проблема: на підставі позитивного Європейського досвіду, розглянути стан та ефективність запровадження інституту медіації в Україні, як альтернативного господарському судочинству, методу вирішення спору.

Найбільш розповсюдженим засобом вирішення конфліктної ситуації між юридичними особами – є вирішення спору у господарському суді. Однак такий метод забирає багато часу та ресурсів у сторін процесу. Останнім часом все частіше спостерігається тенденція до досудового вирішення конфліктних ситуацій, уникаючи судових тяжб. Професійним шляхом щодо досягнення компромісу сторонами є саме медіація, адже для представників бізнесу конфіденційність та швидкість вирішення господарського спору є одним з ключових аспектів.

Юридична література пропонує походження поняття «медіація» - від латинського «mediatio» – здійснювати посередництво, або «mediare» – бути посередником [1, с.101].

Отже, медіація – це такий вид досудового вирішення спору, в якому сторони конфлікту, за допомогою третьої незалежної особи - медіатора, знаходять ефективний шлях для досягнення взаємовигідного рішення.

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла професійну базову підготовку медіатора як в Україні, так і за кордоном [2].

Метою метода медіації – є обговорення, усвідомлення й опрацювання складної проблемної ситуації задля оптимального виходу з неї. В обговоренні обов’язково будуть досліджуватися різні погляди, думки, часто несумісні, щодо самих подій або варіантів виходу з конфліктної ситуації. Результатом успішної медіації є досягнута, під час

обговорення, двостороння угода. Рішення, прийняте під час медіації, буде закріплено в угоді, яку кожна зі сторін конфлікту визнає своїм підписом [1, с.102].

Правильне розуміння сутності медіації дозволить уникнути помилок на практиці, коли сторони сприймають медіатора як адвоката або фахівця (експерта), який буде надавати певні поради щодо вирішення конфліктної ситуації. Часом сторони можуть сприймати медіатора як арбітра, який має винести рішення - у такому разі переговорна процедура може перетворитися на змагальну і лише загострить протистояння сторін [1, с.104].

Медіація має чітку структуру та поділяється на стадії:

- 1) попередню, що складається з підготовчого етапу – медіатор оцінює готовність сторін до медіації, пояснює правила, свою роль у цьому процесі. Етапи індивідуальних зустрічей – вивчає позиції учасників конфлікту й забезпечує їх взаємне спілкування;
- 2) відкриваючу – відбувається поступове налагодження переговорів між сторонами, пояснення сторін, виклад кожною з них своєї позиції у спорі, визначаються інтереси сторін конфлікту;
- 3) середню – з'ясовуються невиявлені інтереси сторін, відбувається обговорення й пошук взаємоприйнятних способів вирішення спору;
- 4) заключну – укладення угоди [3, с.12,13].

Україна мала довгий шлях до прийняття закону про медіацію та на решті 16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», яким запропоновано загальні положення, статус медіатора, проведення медіації та прикінцеві та перехідні положення. Тобто в даному законі визначено поняття і терміни, принципи застосування медіації, обов'язки та вимоги до медіаторів, вимоги до укладення договорів медіації тощо.

Беручи до уваги позитивний досвід зарубіжних країн щодо медіації як інституту права, запровадження ЗУ «Про медіацію», - повинно допомогти розвантажити судову систему та прискорити вирішення конфліктів між учасниками судових дебатів.

До явних переваг вирішення господарських спорів за допомогою медіації можна віднести: економію часу та коштів розгляду конфлікту, комфортний психологічний клімат процесу вирішення спору, відсутність примусу, уникнення бюрократичних процесуальних формальностей, безпосередній вплив сторін на вирішення спору та гнучкість медіації як способу вирішення конфлікту. Але головна умова в такій практиці – це добровільне бажання сторін спору вирішити конфлікт мирним, досудовим шляхом, бо саме добровільність стає способом забезпечення виконання угоди між сторонами.

В складних ситуаціях судовий розгляд справи може стати неефективним, на відміну від метода медіації. Іноді сторонам конфлікту потрібно сісти «за стіл переговорів» і прийти до взаємовигідного рішення, аніж проходити шлях судових перепрій. В країнах Європи до 82% спорів мають позитивний вихід в вирішенні конфлікту саме за допомогою медіації, а принцип конфіденційності захищає від оприлюднення неприємних фактів, що стали або могли стати відомими іншій стороні конфлікту.

В деяких країнах, наприклад Італії, медіація – це обов'язковий етап в процесі вирішення спору, тільки після нього, якщо конфлікт не вирішився, можна перейти до судового процесу [1, с.156].

З появою можливості у сторін спору вирішувати конфлікти за допомогою медіатора, правосвідомість суспільства підвищиться, а правова культура вийде на новий рівень в країні.

Проаналізувавши роботи Крестовської Н., Романадзе Л., Резнікової В., Полійщук В. можна зробити висновок, що запровадження та розвиток самостійного інституту медіації сприятливо вплине на законодавство України.

Але варто врахувати, що формалізація медіації все одно не зможе стати панацеєю для суспільства. Свідомість українського народу не завжди зможе дозволити довіритися прогресивно новому методу - медіації, у вирішенні своїх конфліктів, а тому все ще будуть прихильники «старої системи».

Право звернутися до судового захисту закріплене статтею 55 Конституції України і з приходом медіації в українське правове поле ніхто не зможе позбавити нас такого права.

Отже, можна зробити висновок, що запровадження інституту медіації є очевидною в спорах між юридичними особами, що пришвидшить ефективне вирішення конфліктів, адже принципом бізнесу є постулат «час – це гроші!». Прийнятий Закон «Про медіацію» повинен спростити процедуру примирення сторін та розвантажити господарські суди.

Закон має визначення кола суспільних відносин, які можуть бути врегульовані за допомогою медіаторів. Принципи дії Закону, процедури примирення, поняття і предмет, форма і порядок укладення угоди про проведення процедури примирення, обрання та призначення посередника тощо - все це повинно суттєво вплинути на правову обізнаність суспільства та допомогти особам, що обирають між судовими та досудовими шляхами вирішення конфлікту, зробити правильне та вигідне для себе рішення.

Україна мала довгий шлях до прийняття цього закону, його затвердження було дуже очікуваним суспільством. Інститут медіації стане пристроєм забезпечення права сторін на примирення, що в свою чергу надаватиме змогу розвитку демократичності та ефективності вирішення спірних ситуацій в Україні зі збереженням партнерських відносин між сторонами спору. Будемо спостерігати за його розвитком та впливом на громадян.

Література:

1. Крестовська Н., Романадзе Л. «Медіація у професійній діяльності юриста»
2. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020, електронний режим доступу – [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877];
3. Резнікова В. «Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів» / В.Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
4. Юридична газета, Всеукраїнське професійне юридичне видання «Роль медіації у вирішенні господарських спорів», електронний режим доступу – [<https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/rol-mediatsiyi-u-virishenni-gospodarskih-sporiv.html>];
5. Полійщук В. «Конфіденційність медіації у господарських спорах як перевага перед іншими позасудовими способами врегулювання спорів» електронний режим доступу – [<https://www.hsa.org.ua/blog/konfidentsijnist-mediatsiyi-u-gospodarskyh-sporah-yak-perevaga-pered-inshymy-pozasudovymy-sposobamy-vregulyuvannya-sporiv/>].

Корунчак Лариса Анатоліївна
к.ю.н., доцент кафедри загальноправових та
соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ,
м.Херсон, Україна

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Відповідно до Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм, затвердженої наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 р. №62, під гармонізацією (приведенням у відповідність) розуміється процес приведення національних стандартів у відповідність із стандартами Європейського Союзу. Передбачається адаптація законодавства України, тобто процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із *acquis communautaire* – правовою системою Європейського Союзу, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках ЄС, спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Однозначно, Україна повинна орієнтуватися в процесах, які відбуваються в сучасному світі, своєчасно реагувати на них, вносити відповідні зміни у національне законодавство. Водночас, при внесенні цих змін обов'язково слід враховувати особливості національної культури, національної свідомості, національної ментальності, особливості історичного розвитку та інші фактори, які впливають на стан країни в цілому та зумовлюють наявність різних взаємозв'язків між її структурними елементами. Саме це характеризує будь-яку країну як системне утворення з притаманними виключно йому особливостями.

Із синергетичної точки зору будь-яка система, у т.ч. і країна, в точках біфуркації (а саме про такий стан йдеться, коли ми говоримо про гармонізацію приватноправових та публічно-правових інтересів в умовах глобалізації) володіє набором варіантів подальшого розвитку – «віялом можливостей». Однак не зважаючи на те, що варіантів розвитку може існувати багато, кількість їх є обмеженою і обов'язково узгодженою із властивостями самої системи (країни). Це означає, що сліпе копіювання іноземних норм, запровадження інституцій, не властивих і не передбачених «віялом можливостей», не зможе належним чином врегулювати існуючі в країні відносини. Такі норми у будь-якому випадку, одразу або з часом, будуть відкинуті системою, змиті дисипативними процесами, що протікають в ній. Тому при прийнятті описуваних рішень обов'язково слід враховувати особливості національного менталітету.

Крім того, у процесі адаптації чинних нормативно-правових актів до мінливих суспільних потреб шляхом унесення до них змін і доповнень зміст нормативно-правового акта має бути приведено до стану максимальної відповідності сучасним соціальним потребам. Особливістю такого процесу є те, що він здійснюється «покроково», тобто дискретно. На відміну від нього процес формування суспільних потреб можна умовно вважати безперервним.

Тому через дискретність закону (нормативно-правових актів) та безперервність розвитку суспільних відносин норми закону часто не встигають за розвитком суспільних відносин і не відображають змін у правосвідомості народу. Оскільки між системою права й соціумом постійно відбувається обмін інформацією, то таке «неспівпадіння» призводить до зростання показників хаосу в системі «право-соціум», а також неминуче буде сприяти залученню до регулювання відносин, що виникають, інших джерел права, наявність яких є характерною для цієї правової системи.

Основним джерелом права в Україні виступає нормативно-правовий акт. Водночас, в умовах децентралізації державної влади й розвитку громадянського суспільства зростатиме роль нормативно-правового договору. Нормативно-правовий договір дозволяє врахувати взаємні інтереси сторін шляхом їх вільного волевиявлення в процесі саморегуляції. Процедура укладення нормативно-правового договору простіша, ніж при прийнятті нормативно-правового акта, що, крім всього іншого, дозволяє своєчасно та ефективно регулювати ті питання, які виникають в процесі діяльності між публічними суб'єктами права та публічними й приватними суб'єктами права.

Зокрема, останнім часом часто укладаються різні угоди між органами місцевого самоврядування різних сіл, селищ, районів, міст, областей, що дозволяє різним громадам діяти в правовому полі, зберігаючи і відстоюючи свої інтереси, використовуючи при цьому механізми самоорганізації.

Література:

1. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 №62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05#Text> (дата звернення: 19.02.2022).

Махова Лілія Олексіївна,

адвокат, старший викладач

кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Мішура Ірина Володимирівна,

старший викладач

кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

КВЕД В РОБОТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ ТА ВНЕСЕННЯ ЗМІН

Відповідно до ч. 1 ст. 42 Господарського кодексу України «підприємництво» — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

п. 4 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 6 Господарського кодексу України регламентує, що однією із засад цивільного та господарського законодавства є свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. Основними принципами підприємницької діяльності, зокрема, є: вільний вибір видів підприємницької діяльності; самостійне формування програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом, комерційний розрахунок та власний комерційний ризик (ст. 44 ГКУ).

Однак, «підприємницька свобода» в деяких випадках має обмеження та особливості, порушення яких може мати вкрай несприятливі наслідки, які треба враховувати бізнесу.

Кожен суб'єкт господарювання при державній реєстрації неминує стикається з питанням вибору КВЕД. Також для дотримання цілей ведення бізнесу — отримання прибутку, у сучасних умовах компаніям і підприємцям доводиться швидко орієнтуватися

в мінливих ринкових умовах, адаптуватися і переглядати напрямки своєї діяльності. Тому, вкрай важливим є зазначати саме ті КВЕДи, які визначають вашу діяльність задля уникнення можливих негативних сутичок з контролюючими органами.

КВЕД — це скорочена назва від «класифікатор видів економічної діяльності». Відповідно до Наказу Державного комітету України по питанням технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження та відміну національних класифікаторів» № 457 від 11.10.2010р., основна ціль — визначати та кодувати основні й другорядні види економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності. Наказом чітко встановлено, що КВЕД — це виключно статистичний інструмент, однак з точки зору оподаткування підприємницької діяльності, одночас КВЕД — це механізм, що використовується також у соціальному, податковому ліцензійному регулюванні тощо.

Національний класифікатор України “Класифікація видів економічної діяльності” використовується при реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців. Він систематизує і групує види діяльності, які здійснюються суб'єктами господарювання. При створенні юридичної особи або реєстрації статусу підприємця подається державному реєстратору картка відповідної форми, де обов'язково заповнюється розділ про види економічної діяльності, із зазначенням конкретних кодів КВЕД та назв майбутньої діяльності.

Класифікатор видів економічної діяльності розроблений на основі міжнародного стандарту NACE і повністю можна порівняти з міжнародними статистичними стандартами видів діяльності. NACE - це стандарт, який використовують для позначення всіх статистичних класифікацій видів економічної діяльності, розроблених в Європейському Союзі, починаючи з 1970 року. NACE є основою для збору і поширення широкого діапазону статистичних даних за видами економічної діяльності в сфері економічної статистики (зокрема, статистики виробництва, зайнятості, національних рахунків) та інших галузях статистики.

Історія українського Класифікатора почалася в 1996 році, коли була прийнята перша редакція ДК 009: 96. Наступна редакція КВЕД ДК 009: 2005 вступила в силу в квітні 2006 року і була викликана необхідністю актуалізації статистичної інформації в зв'язку з євроінтеграційними намірами України. В кінці 2012 року дію КВЕД було припинено в зв'язку з вступом в силу нового Класифікатора ДК 009: 2010, який діє і до сьогодні. [1].

Існує Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності, прийнята ООН. Вона забезпечує уніфікацію видів економічної діяльності, аналіз і прийняття рішень на його основі в разі потреби в світовому масштабі.

Дані класифікатора використовуються для цілей економічної статистики, а також в деяких випадках для прийняття адміністративних рішень. Міжнародна класифікація піддається коригуванню в силу змін економічних відносин. Прагнучи відповідати світовим стандартам, Україна привела КВЕД України у відповідність з міжнародним класифікатором. На офіційному сайті Державної служби статистики України існує сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності: https://juridicheskij-supermarket.ua/page_kved.html.

Додавання та зміна КВЕД юридичним та фізичними особами має деякі специфічні особливості.

Для юридичної особи, кроки та події будуть наступними:

1) На загальних зборах засновників юрособи протоколом ухвалюється рішення про зміну/розширення переліку КВЕД; підписи на протоколі засновників завіряються нотаріально;

2) Заповнити заяву про реєстрацію змін даних про юридичну особу, які містяться в держреєстрі: форму №3, затверджену Мін'юстом важливо поставити позначку в полі 14 розділ «Перелік змін», включити в таблицю тільки ті КВЕД, які планується додати і кожен сторінку форми підписати у директора ТОВ.

- 3) Сплатити адмінзбір (1/3 від прожиткового мінімуму працездатної особи);
- 4) Зібрати документи (форма №2; оригінал або завірена у нотаріуса копія рішення органу управління компанії про внесення змін до держреєстру; квитанція про сплату адмінзбору в бюджет) і подати держреєстратору. Це може зробити директор або уповноважений представник (за довіреністю). Пакет документів можна подавати особисто, рекомендованим листом або онлайн.

Протягом доби держреєстратор зареєструє зміни кодів діяльності. Відповідна виписка буде сформована і опублікована на порталі електронних сервісів. Можна платно отримати виписку з ЄДР. Якщо потрібно просто перевірити відомості про додані види діяльності компанії, зробити це можна безкоштовно онлайн. Для отримання оновлених відомостей з ЄДРПОУ, потрібно подати запит до територіального управління статистики.

Щодо питань необхідності внесення відповідних змін до статуту юридичної особи в залежності від нововведених КВЕД – судова позиція неоднозначна. В нагоді виступає передбачена вдала фраза у статуті «....та здійснення інших видів діяльності, які не суперечать законодавству», яка є узагальнюючою та універсальною, дає можливість більше не коригувати статут при додаванні КВЕД.

За позиції Вищого господарського (лист №11 від 29.05.2013).....тільки лише відсутність в статутній документації записів про можливість здійснення конкретної діяльності не дає право визнавати угоди, вчинені на основі цієї діяльності, недійсними.

Господарський суд м. Києва у рішенні від 20.04.2017 р. у справі № 910/17678/15 прописав, що зазначення у статуті будь-якої компанії переліку видів діяльності чи зазначення певного виду як основного саме собою не є доказом фактичного здійснення всіх цих видів діяльності чи здійснення певного виду діяльності саме як основного.

Справа щодо «відсутності реальних господарських відносин» була програна податківцями. Цьому свідчить постанова Київського окружного адмінсуду від 26.10.2016 р. у справі № 810/2523/16, ухвала Київського апеляційного адмінсуду від 06.02.2017р., постанова Верховного Суду від 20.11.2018 р. у цій же справі. Обґрунтовуючи рішення, суд послався на ст. 43 ГКУ, яка передбачає право суб'єкта господарювання на укладення будь-яких угод та здійснення будь-якої підприємницької діяльності, які не заборонені законом; ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд у постанові від 24.07.2018 р. у справі № 808/2099/17, зазначив, що відсутність в ЄДР видів діяльності товариства не забороняє підприємству займатися такими видами діяльності, тим паче, якщо право займатися такими видами діяльності не потребує додаткової легалізації шляхом отримання відповідних ліцензій, дозволів.

В рішенні Харківського окружного адміністративного суду від 10.06.2019 р. у справі № 520/1562/19, за обставинами справи між позивачем та його контрагентами було укладено низку договорів на виконання проектно-вишукувальних робіт (діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах; код 71.12 КВЕД-2010), а також договори підяду на виконання будівельних робіт (секція F «Будівництво» КВЕД-2010). Водночас жоден із пунктів вказаного підрозділу не зазначений як вид діяльності підприємства-контрагента. Окрім цього, суд наголосив, що вказані види діяльності є специфічними та передбачають наявність спеціальних трудових ресурсів та технічного устаткування. Суд зазначив, що **відсутність у виконавця в ЄДР виду діяльності за КВЕД, яку він збирається здійснити, свідчить про те, що він не має жодного відношення до здійснення певного виду діяльності, а отже, не може виконати взяті на себе зобов'язання.**

Наявність або відсутність в ЄДР певного виду діяльності не є єдиною підставою, спираючись на яку, податківці намагаються довести нереальність правочину. Але, як свідчить судова практика, наявність в ЄДР у суб'єкта господарювання коду КВЕД, яким

він реально займається, є додатковим аргументом в спорі з фіскалами та доказом того, що договори, укладені на постачання товарів чи надання послуг, є реальними та здійснені в межах господарської діяльності підприємства (ухвала ВАСУ від 21.11.2016 р. у справі № 816/312/16). [3].

Однак, якщо юридична особа здійснює ліцензований вид діяльність, вона зобов'язана вказувати кожен такий вид в статуті. У противному випадку, можуть виникнути проблеми з контролюючими органами, які спричинять позбавлення ліцензії.

Фізична особа – підприємець реалізує своє право з доданням/зміни КВЕД наступним чином та з урахуванням особливостей:

1) Важлива обрана система оподаткування. Якщо ФОП на загальній системі оподаткування та отримує доходи від видів діяльності що їм не зареєстровані у ЄДРПОУ, то відповідно до п.177.6 ст.177 Податкового кодексу України, такі доходи будуть оподатковуватися за загальним правилом, як для платника податка — фізосіб (оподатковуватиметься 18% ПДФО та 1,5% ВЗ). Якщо ФОП зареєстровано як платника єдиного податку (або планує таким стати), то ФОП має право отримувати дохід та платити єдиний податок з доходу отриманого виключно від зареєстрованих КВЕД. Окрім того, згідно ч.5 ст.291 Податкового кодексу України для платників єдиного податку ряд видів діяльності знаходяться під заборонаю чи потребують особливі умови застосування спрощеної системи оподаткування. За викриттям факту ведення ФОП, що на єдиному податку діяльності, яка не зареєстрована чи заборонена для платника єдиного податку, це може привести до негативних наслідків – позбавлення статусу платника єдиного податку, накладення штрафних санкцій з боку контролюючих органів.

Перелік заборонених видів діяльності для 1-3 груп єдиного податку згідно КВЕД: 2010: 07.29 Добування руд інших кольорових металів; 11.01 Дистиляція, ректифікація та змішування алкогольних напоїв; 11.02 Виробництво виноградних вин; 11.03 Виробництво сидру та інших плодово-ягідних вин; 11.04 Виробництво інших недистильованих напоїв із зброджуваних продуктів; 12.00 Виробництво тютюнових виробів; 19.10 Виробництво коксу та коксопродуктів; 19.20 Виробництво продуктів нафтоперероблення; 24.41 Виробництво дорогоцінних металів; 24.54 Лиття інших кольорових металів; 29.10 Виробництво автотранспортних засобів; 29.20 Виробництво кузовів для автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів; 35.23 Торгівля газом через місцеві (локальні) трубопроводи; 45.11 Торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами; 45.19 Торгівля іншими автотранспортними засобами; 46.12 Діяльність посередників у торгівлі паливом, рудами, металами та промисловими хімічними речовинами; 46.17 Діяльність посередників у торгівлі продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами; 46.34 Оптова торгівля напоями (заборона стосується алкогольних виробів); 46.35 Оптова торгівля тютюновими виробами; 46.39 Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами (заборона стосується алкогольних і тютюнових виробів); 46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами; 46.72 Оптова торгівля металами та металевими рудами; 46.76 Оптова торгівля іншими проміжними продуктами; 47.11 Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами (заборона стосується алкогольних і тютюнових виробів); 47.25 Роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах (заборона стосується алкогольних виробів); 47.26 Роздрібна торгівля тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах; 47.30 Роздрібна торгівля паливом; 47.79 Роздрібна торгівля уживаними товарами в магазинах; 47.81 Роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами (заборона стосується алкогольних і тютюнових виробів); 47.91 Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу інтернет (заборонена діяльності інтернет-аукціонів); 53.10 Діяльність національної пошти; 53.20 Інша поштова та кур'єрська діяльність; 61.10 Діяльність у сфері проводового електрозв'язку; 61.20 Діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку; 61.30 Діяльність

у сфері супутникового електрозв'язку; 61.90 Інша діяльність у сфері електрозв'язку; 64.20 Діяльність холдингових компаній; 66.11 Управління фінансовими ринками; 66.12 Посередництво за договорами по цінних паперах або товарах (включає діяльність пунктів обміну валют); 66.19 Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення; 66.22 Діяльність страхових агентів і брокерів.

2) На законодавчому рівні не встановлено ніяких обмежень за кількістю обраних КВЕД, тому при реєстрації можна відмітити скільки завгодно видів діяльності, додавати чи змінювати їх. Перший з вказаних КВЕД – буде вважатися основним.

3) Можна звернутися до держреєстратора *онлайн* через веб-сервіс «Дія». Реєстрація змін в робочі дні займає 24 години. Якщо потрібно додати КВЕД терміново, це можна зробити за додаткову плату: процедура скоротиться до 2-6 годин. Ця можливість доступна тільки власникам ключів ЕЦП. Отже, необхідно:

- зареєструватися або авторизуватися на сайті *diia.gov.ua*
- обрати ресурс «Внесення змін про ФОП» у меню «Послуги»
- в блоці «Види економічної діяльності» натиснути кнопку «Редагування»
- видалити зайві КВЕД, додати необхідні, зберегти інформацію змін натиснувши кнопку «Редагувати»

- після внесення змін система запитає про наявність статусу платника єдиного податку. Якщо так, то зміни автоматично будуть внесені у реєстр платників єдиного податку. Необхідно також зазначити облікову та підзвітну ФОП податкову, адресу.

- перевірити інформацію та підписати кваліфікованим електронним підписом.

Зміни вносяться протягом 24 годин. Відомості надійдуть на електронну адресу, що зареєстрована в «Дії».

4) Якщо необхідно змінити або додати новий КВЕД *офлайн*, то необхідно подати державному реєстратору Заяву про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця (Форма 1), де необхідно:

- Зазначити інформацію про ФОП;
- Обрати реєстраційні дії «Державна реєстрація змін відомостей про ФОП».
- У розділі «Відомості про зміни» помітити – зміни видів економічної діяльності.

- Зазначити актуальні КВЕДи, перший – основний.

- Після внесення змін у ЄДР – подати до податкової за місцем реєстрації ФОП особисто або поштою заяву про застосування спрощеної системи оподаткування з відповідними змінами.

Отже, КВЕД систематизує види діяльності, що здійснюються суб'єктами господарювання в Україні. Його можна змінити, але краще відразу правильно вибрати види діяльності підприємства, щоб уникнути проблем в роботі. Класифікатор видів економічної діяльності, або просто КВЕД, містить усі можливі напрямки роботи підприємств.

Література:

1. Національний класифікатор України “Класифікація видів економічної діяльності” ДК 009: 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

2. Наказ Державного комітету України по питанням технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження та відміну національних класифікаторів» № 457 від 11.10.2010р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/73/KVED10_73_20.html/

3. Бухгалтер.net «Чи може КВЕД обмежувати свободу підприємницької діяльності?», 2020.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ibuhgalter.net/articles/405/>

Настіна Ольга Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Медіація є культурою позитивної, успішної, ефективної комунікації та формою профілактики вирішення конфліктів в усьому цивілізованому світі.

Як відомо, медіація виникла під час великої депресії в Америці в 1930-х роках як спосіб вирішення сімейних та трудових конфліктів і завдяки медіації були зупинені тривалі масштабні страйки [1]. Найбільш широкого визнання та розповсюдження медіація набула в Сполучених Штатах Америки після Паундської конференції 1976 року. Так, Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія, досить швидко перейняли американський досвід і впровадили аналогічні інститути альтернативного вирішення конфліктів. Уряди та неурядові організації континентальної Європи також підтримали тренд і активно сприяють розвитку медіації у своїх країнах. В 2008 і 2013 роках Європейський Союз прийняв директиви медіації в цивільних та господарських справах, та альтернативного вирішення спорів в сфері споживання

На сьогодні медіація зарекомендувала себе як ефективний спосіб вирішення спорів в більшості країн світу та поступово охоплює всі сфери життя людини.

В сучасних умовах, коли в Україні нарешті прийнятий спеціалізований закон [2] відкрились перспективи запровадження медіації у всіх сферах суспільного життя. У свій час, навіть не маючи діючого Закону про медіацію, вона працювала і розвивалась на підставі міжнародного досвіду, навичок практикуючих медіаторів та забезпечувалась на підставі локального нормативного акту – Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженої наказом Міністерства соціальної політики за №892 від 17.08.2016 р. [3].

Застосування у різних сферах людських стосунків медіації, як універсального інструменту позасудового вирішення спорів (сімейна медіація, організаційна, бізнес-медіація, конфлікти у родині тощо), розвантажують національні суди та з найменшими втратами дозволяють віднайти те рішення, що відповідає власним інтересам кожної зі сторін.

Аналіз різноманітних позицій і підходів до визначення медіації, її позитивних та негативних сторін дозволяє з-поміж її недоліків виокремити такі: 1) в медіації складніше бути впевненим в професіоналізмі медіатора, ніж судді в судовому процесі; 2) більш сильні сторони отримують можливість нав'язувати свою точку зору слабким, оскільки медіація надає менше процесуальних гарантій, ніж судовий розгляд або арбітраж [4].

Тому ми вважаємо, що у результаті особи, які вдаються до медіації, можуть не мати жодного уявлення про те, як вона повинна проводитися найбільш ефективно, і буквально змушують сторони приймати і покладатися на встановлювані ними правила. Так, відсутність системного державного чи самоврядного контролю щодо здійснення процедури медіації може бути, наслідком того, що рівень довіри конфліктуючих сторін до діяльності медіативних організацій та практикуючих медіаторів знижатиметься.

При застосуванні підходу, який передбачає сприяння вирішенню конфлікту, медіатор допомагає сторонам визначити їх конкретні потреби, визначити і позначити сфери, в яких сторони можуть дійти спільної думки. Медіатор не ставить під сумнів, не

оцінює і не перевіряє їх позиції або слабкі і сильні сторони їх позицій. Медіатор діє виключно в якості посередника.

Відзначають про ефективність медіації у вирішенні земельних конфліктів та разом з тим вказують що, поки що в Україні не розвинена система позасудового вирішення правових конфліктів, а судочинство у межах земельних спорах фактично є без дієвим. Разом з тим, у сучасному світі українського правознавства законодавчо визначена процедура судового розгляду і вирішення господарських спорів не забезпечує успішного і оперативного вирішення переважної більшості господарських спорів, оскільки не забезпечує ефективності та не вирішує правові колізії [5]. Натомість у більшості розвинених країн конфліктуючі сторони все частіше використовують процедури медіації як альтернативу судового вирішення спору.

Довгоочікуваний в українському суспільстві Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року [2] визначив правові засади, порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Зважаючи на те, що закон врегулював основні засадничі та процедурні аспекти медіації вважаємо, що у найближчому майбутньому варто очікувати змін як у матеріальних галузях права, так і у процесуальних, а також запровадження показових судових процесів та позитивних практик щодо застосування Закону України «Про медіацію».

Трансформація відносин судового вирішення правових конфліктів застосування відновних практик відображена і в нормах Господарського процесуального кодексу України [6]. Так, Господарський процесуальний кодекс (далі ГПК) містить норми щодо альтернативних усталеним судовим процедурам нетрадиційні механізми врегулювання спірних правовідносин господарюючих суб'єктів. У главі 4 статті 186–190 ГПК вказані правові підстави порядку проведення врегулювання та припинення спору за участю судді господарського суду, зважаючи на те, що врегулювання господарського спору за участю судді є новацією процесуального законодавства.

Аналіз норм Господарського процесуального кодексу України дає підстави зазначити, що господарська процесуальна форма відновного судочинства встановлена нормами господарського процесу.

Відзначимо, що процесуальні питання застосування врегулювання спору за участю судді, важливим є те, що запропонувати сторонам процедуру врегулювання спору за участю судді є обов'язком суду [7, с.123]. Однак, якщо сторони висловлять своє бажання скористатися цією процедурою, то суд не може їм відмовити у такій процедурі.

Згідно кодексу вирішення конфлікту за участю судді проводиться виключно за згодою сторін і виключно до початку розгляду спору по суті. Однак, проведення врегулювання спору за участю судді має певні процесуальні особливості. Згідно частини другої статті 186 ГПК проведення врегулювання спору за участю судді не допускається у справах про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом, за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство та у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно має зупинити провадження у справі. На наше переконання недоліком процесуального законодавства щодо можливостей застосування альтернативних (відновних) практик є те, що у судовому процесі не може відбутись заміни (зміни) статусу судді на статус медіатора (посередника тощо), тому така процедура не є широко застосовуваною у суддівському середовищі.

Прикметно, що Господарський процесуальний кодекс України у своєму тлумаченні дає визначення процедурі медіації, відмінний від визначення у профільному законі. Для

цілей ГПУ *медіація* визначається як будь-який процес, в якому дві та більше сторін погоджуються на залучення третьої сторони (медіатора) для надання їм допомоги при вирішенні їхнього спору шляхом досягання згоди без судового рішення незалежно від того, як цей процес може називатися або характеризуватися в загальноприйнятому сенсі. Вважаємо, що узгодження цих дефініцій потребує окремого законодавчого врегулювання з метою однакового тлумачення.

Досліджуючи питання судового процесу процедури медіації у господарсько-правовій сфері варто звернути увагу на саму процедуру.

Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції, чи у режимі фізичної присутності.

Особливість самої процедури полягає у тому, що суддя керує проведенням врегулювання спору з метою досягнення сторонами порозуміння у власних зацікавленостях. На наше переконання це прямо суперечить статусу судді і його ролі у судочинстві, адже ГПК встановлює норми, за яким урахуванням конкретних обставин суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору.

Цікавою є процесуальна форма проведення закритих нарад за процедурою судової медіації: суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору. Однак під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі і це прямо протирічить ч. 5 ст. 188 ГПК.

Важливо, що встановлені гарантії, адже інформація, отримана будь-якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами, також під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис. Під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

Незважаючи на те, що у європейському праві такий підхід у вирішенні спору має назву судової медіації, наголошують, що врегулювання спору за участю судді не є медіацією [7, с. 147]. Ми погоджуємось з такою точкою зору, але звертаємо увагу, що у ГПК на тлі чинного закону «Про медіацію» наявна заміна понять, або ж так звана «підміна процедур»: процедура врегулювання спору за участю судді ГПКУ не повинна підміняти процедуру медіації закону «Про медіацію».

Позитивним і перспективним для впровадження сучасної медіації є те, що запропонувати сторонам процедуру врегулювання господарського спору за участю судді є обов'язком суду. Що стосується медіації, то це один із додаткових методів досудового врегулювання спорів суб'єктами господарювання, яка надає їм можливість використовувати додаткові засоби правового захисту не звертаючись до суду.

Підбиваючи підсумки відзначимо наступне.

Згідно зі статтею 124 ч.2 Конституції України до відання суду віднесений розгляд усіх спорів і юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. В умовах повсякчасних правових конфліктів та недовіри до судової влади нормативно визначена процедура судового розгляду не забезпечує реалізації правового механізму вирішення переважної більшості правових спорів, оскільки не забезпечує ефективності від судових процедур. Натомість у більшості розвинених країнах конфліктуючі сторони все частіше використовують процедури медіації як альтернативу судового розгляду. Щодо медіації, то вважаємо, що це один із додаткових та успішних способів досудового врегулювання спорів суб'єктами господарювання та громадянам, яка

надає їм можливість використовувати додаткові засоби правового захисту не звертаючись до суду.

Вважаємо, що на законодавчому рівні доцільно закріпити норми про те, що перед зверненням з позовом до суду у таких категоріях справ як окремі категорії бізнес-спорів, земельних конфліктів тощо, потенційні учасники судового процесу повинні бути наділені обов'язком пройти обов'язкову стадію процесуального врегулювання спору за участю медіатора (посередника) і лише за неможливості дійти згоди після медіаційних (відновних) процедур звертатись з позовом до суду.

Література:

1. Медіація у світі / Офіційний сайт Національної асоціації медіаторів України. – [Електронний ресурс] // Режим доступа <http://namu.com.ua/ua/info/mediation/in-the-world/>
2. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 № 1875-IX. База даних «законодавство України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 18.02.2022)
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) № 89217.08.2016 :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення 18.02.2022)
4. Кохан Г. Чи потрібна медіація Україні / Г.Кохан// Юридичний радник. – №2(74) – кітень, 2014
5. Настіна О. І. Медіація як альтернативний та ефективний спосіб вирішення межових земельних спорів / О. І. Настіна // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 3 – С. 22-29.
6. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. База даних «законодавство України»/ВР URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 20.02.2022).
7. Світличний О. П. Господарський процес: підручник/ за заг. ред. Світличного О. П. – К.: НУБіП України., 2016 – 337 с.

Осмолян Віталій Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту
(місто Хмельницький)

КОРОНОВІРУСНА ХВОРОБА 2019 ЯК МОЖЛИВА СКЛАДОВА СУБ'ЄКТИВНИХ ПРИЧИН, ЯКІ СПРИЯЮТЬ СТВОРЕННЮ АВАРІЙНОЇ ОБСТАНОВКИ НА ДОРОГАХ

Постійний приріст автотранспортних машин посилює щільність та інтенсивність руху. Управляти машиною на вулицях міст та дорогах стає досить складно. Безпека руху забезпечується взаємообумовленим комплексом технічних, природничих, правових та соціальних заходів.

Науковці та юристи-практики під дорожньо-транспортною пригодою розуміють подію, яка виникла під час руху самохідних машин та їх експлуатації та спричинила настання шкідливих наслідків.

Або, дорожньо-транспортна пригода – це подія (небезпечний випадок), що сталася під час руху дорожнього транспортного засобу, унаслідок якої загинули або травмовані люди чи завдані матеріальні збитки [1].

Також визначають, що дорожньо-транспортна пригода — подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули, (автокатастрофа) або поранені люди чи, завдані матеріальні збитки [2].

Дорожньо-транспортні пригоди виникають у результаті суб'єктивних та об'єктивних причин та умов, що сприяють створенню аварійної обстановки. До суб'єктивних причин відносять ті, які спричинені порушенням правил безпеки руху та експлуатації машин водіями, пішоходами, пасажирями або неправильними діями та поведінкою на вулицях та дорогах інших учасників руху. Об'єктивними вважають причини, зумовлені недоліками в плануванні доріг та вуличних магістралей, освітленості проїжджої частини у темний час доби, стан дорожнього покриття, засобів регулювання, гальмівних, маневрених та інших якостей машин.

Значення кожного із зазначених факторів буває різним. Аварія може статися через грубу зневагу до правил безпеки руху водієм, пішоходом, пасажиром тощо. Так, якщо водій у стані захворювання на ГРВІ або з явними ознаками початку захворювання на коронавірусну хворобу 2019 (COVID-19), перебуваючи під впливом медичних препаратів, які виключають своїми рекомендаціями керування транспортним засобом, явно збільшив швидкість руху, обмежену дорожніми правилами, та на погано освітленій вулиці наїхав на пішоходів, які стояли біля зупинки громадського транспорту, то погана видимість, невелика ширина та незадовільний стан проїжджої частини лише посилюють значення суб'єктивних причин.

Коронавірусна хвороба 2019 - (англ. coronavirus disease 2019, аббревіатура COVID-19 затверджена як офіційна скорочена назва) — інфекційна хвороба, яка вперше виявлена у людини в грудні 2019 року в місті Ухань, Центральний Китай. Хвороба почалася як спалах, що розвинувся у пандемію. Причиною хвороби став коронавірус SARS-CoV-2, циркуляція якого в людській популяції була до грудня 2019 року невідомою [2, 3].

Пригода може виникнути і через об'єктивні фактори, які не могли бути охоплені передбаченням водія, пішохода або іншого учасника руху. Наприклад, під час руху автомобіля раптово вийшло з ладу кермо, на дорозі не було попереджувального знака про ремонт мосту, дитина несподівано вибігла на шлях руху машини тощо.

Проте найчастіше дорожньо-транспортні пригоди викликаються комплексом об'єктивних та суб'єктивних факторів, причинова залежність яких буває настільки складною, що перед слідством постають серйозні труднощі у встановленні складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 286-1 Кримінального кодексу України, а саме: «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння» [4]. Тому особливість розслідування дорожньо-транспортних пригод полягає в тому, щоб дати правильну оцінку значенню об'єктивних, суб'єктивних факторів та умов, що сприяють створенню аварійної ситуації. Тільки на цій основі вдасться визначити, чи настали шкідливі наслідки через неправильні дії водія, який виявив кримінальну протиправну самовпевненість або недбалість при керуванні автомобілем або ж вони викликані несприятливим та випадковим збігом обставин, не пов'язаних з порушенням ким-небудь правил руху, або з вини потерпілого.

Виявлення фактів, які у своїй сукупності складають елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 286-1 Кримінального кодексу України: порушення правил, причиновий зв'язок між порушенням та наслідками, вплив обставин, які викликали пригоду та сприяли створенню аварійної обстановки, вини учасників руху, є важким та кропітким процесом. При встановленні провини водія в результаті перенесеного ним захворювання або при наявності симптоматики захворювання, що протікає, необхідно знати, чи володів він відомостями про побічні

ефекти прийнятих ним медичних препаратів (ліків), чи була у нього технічна можливість для запобігання настанню шкідливих наслідків або ж вони виникли з-за необережних дій потерпілого чи інших осіб (наприклад, лікаря чи провізора (аптекаря), які не ознайомили водія з побічною дією прописаних йому ліків або хвороби). Встановлення наявності та ступеня антропологічної та технічної можливості запобігання настанню шкідливих наслідків вимагатиме всебічного, комплексного експертного дослідження обставин події.

Не з'ясувавши можливості запобігання аварії, не можливо зробити висновок про порушення водієм правил руху, а без цього неможливо дати юридичну оцінку тому, що сталося, та кваліфікувати дії причетних до події осіб. На нашу думку, наразі, при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод винятково важливе значення мають факти побічного впливу симптоматики легенево-вірусної хвороби. Оскільки основний зміст всього розслідування підпорядкований встановленню сутності та причин того, що сталося – чи сталося кримінальне правопорушення через порушення вимог безпеки руху водієм, пішоходом або іншим учасником руху або ж стався випадок з вини потерпілого чи інших причин, що не залежать від учасників руху, як варіант: від вірусно-епідеміологічного стану у суспільстві.

Зважаючи на наявність недоліків у цій сфері процесуально-правової діяльності вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Література :

1. Наказ МВС України «Про надання страховикам інформації про дорожньо-транспортні пригоди» від 04.10.2007 № 373 (на даний час втратив чинність) [Електронний ресурс] : <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 30.01.2022).
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 30.01.2022).
3. Наказ МОЗ України «Про затвердження та впровадження стандартів медичної допомоги при коронавірусній хворобі 2019 (COVID-19)» від 25.02.2020 № 552.
4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. (редакція станом на 05.01.2022) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.01.2022).

Ратушна Богдана Петрівна –
в.о. професора кафедри права

Львівського національного аграрного університету, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Примусове виконання рішень в Україні покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [1]. Сторонами у виконавчому провадженні є стягувач і боржник. Боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення (ч. 2 ст. 15 ЗУ «Про виконавче провадження») [2].

Правовий статус сторін закріплений в ст. 19 Закону України «Про виконавче

провадження» (надалі – Закону), відповідно до якої сторони виконавчого провадження мають право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи у випадках, передбачених цим Законом, мають право доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця у порядку, встановленому цим Законом, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.

Сторони у процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства мають право укласти мирову угоду, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ.

Сторони виконавчого провадження зобов'язані невідкладно, не пізніше наступного робочого дня після настання відповідних обставин, письмово повідомити виконавцю про повне чи часткове самостійне виконання рішення боржником, а також про виникнення обставин, що обумовлюють обов'язкове зупинення вчинення виконавчих дій, про встановлення відстрочки або розстрочки виконання, зміну способу і порядку виконання рішення, зміну місця проживання чи перебування (у тому числі зміну їх реєстрації) або місцезнаходження, а боржник – фізична особа – також про зміну місця роботи.

Тобто, вищенаведені положення ст. 19 свідчать про наявність прав та обов'язків, які є однаковими для сторін – стягувача і боржника. Однак, подальший аналіз ЗУ «Про виконавче провадження» дає можливість виявити особливості правового статусу боржника.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 19 Закону передбачено низку обов'язків, які покладаються лише на боржника. Зокрема, боржник зобов'язаний: 1) утримуватися від вчинення дій, що унеможливають чи ускладнюють виконання рішення; 2) допускати в установленому законом порядку виконавця до житла та іншого володіння, приміщень і сховищ, що належать йому або якими він користується, для проведення виконавчих дій; 3) за рішеннями майнового характеру подати виконавцю протягом п'яти робочих днів з дня відкриття виконавчого провадження декларацію про доходи та майно боржника, зокрема про майно, яким він володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах, про майно, що перебуває в заставі (іпотеці) або в інших осіб, чи про кошти та майно, належні йому від інших осіб, за формою, встановленою Міністерством юстиції України; 4) повідомити виконавцю про зміну відомостей, зазначених у декларації про доходи та майно боржника, не пізніше наступного робочого дня з дня виникнення відповідної обставини; 5) своєчасно з'являтися на вимогу виконавця; 6) надавати пояснення за фактами невиконання рішень або законних вимог виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадження.

Також існує низка особливостей правового статусу боржника-юридичної особи. Насамперед, така особливість простежується у порядку звернення стягнення на майно боржників-юридичних осіб відповідно до ст. 52 Закону. Відповідно до зазначеної норми виконавець звертає стягнення на кошти боржника – юридичної особи, що перебувають у касах або інших сховищах боржника – юридичної особи, у банках або інших фінансових установах, у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Інформацію про наявні у боржника рахунки виконавець отримує в податкових органах, інших державних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, які зобов'язані надати йому інформацію невідкладно, але не пізніше ніж у триденний строк, а також за повідомленнями стягувача.

Виконавець може звернути стягнення на кошти боржника – юридичної особи,

розміщені на його рахунках і на рахунках, відкритих боржником – юридичною особою через свої філії, представництва та інші відокремлені підрозділи (ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Не підлягають арешту в порядку, встановленому цим Законом, кошти, що перебувають на рахунках із спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунках, звернення стягнення на які заборонено законом. Банк, інша фінансова установа, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у разі надходження постанови виконавця про арешт коштів, що знаходяться на таких рахунках, зобов'язані повідомити виконавця про цільове призначення рахунку та повернути постанову виконавця без виконання в частині арешту коштів, що знаходяться на таких рахунках.

У разі якщо після накладення виконавцем арешту на кошти боржника – юридичної особи у банках чи інших фінансових установах боржник умисно не виконує судового рішення і відкриває нові рахунки в банках чи інших фінансових установах, виконавець надсилає відповідним правоохоронним органам матеріали для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 52 ЗУ «Про виконавче провадження»).

У разі відсутності у боржника – юридичної особи коштів в обсязі, необхідному для покриття заборгованості, стягнення звертається на інше майно, належне такому боржникові або закріплене за ним, у тому числі на майно, що обліковується на окремому балансі філії, представництва та іншого відокремленого підрозділу боржника – юридичної особи (крім майна, вилученого з цивільного обороту, або обмежено оборотоздатного майна, майна, на яке не може бути звернено стягнення), незалежно від того, хто фактично використовує таке майно.

Стягнуті з боржника кошти, що залишилися після задоволення всіх вимог за виконавчими документами, перераховуються боржнику (крім випадків повернення коштів іншим особам). Іншу особливість правового статусу боржника можна виявити у порядку оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавця.

Так, у разі, якщо рішеннями, діями чи бездіяльністю виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення будуть порушені права чи інтереси сторін, то вони можуть бути оскаржені до суду, який видав виконавчий документ (ст. 74 Закону).

Однак, крім судового способу оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця, стягувач та інші учасники виконавчого провадження можуть подати скаргу до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Проте боржник таку скаргу подати не може, адже таке право йому не надається. Крім цього, слід погодитись, що недоліком частини 5 статті 74 цього Закону є те, що у ній не вказано строк, протягом якого начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, має розглянути скаргу на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця щодо виконання рішення [3].

Таким чином, особливості прав та обов'язків боржників, які передбачені Законом України «Про виконавче провадження», є доцільними та відображають особливості правового статусу боржників під час примусового виконання рішень судів та інших органів. Однак відсутність у боржників права подати скаргу на рішення, дії та бездіяльність державного виконавця до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, свідчить, на наш погляд, про нерівність правового статусу стягувача і боржника у виконавчому провадженні і є дискримінаційним щодо боржника. Усунути таку нерівність необхідно шляхом внесення відповідних змін у

частину 3 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження».

Література :

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 29. Ст. 535.

2. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 30. Ст. 542.

3. Малярчук Л.С. Нові правила оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців під час звернення стягнення на майно боржника: переваги та недоліки. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 160–165.

Мілімко Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського, повітряного
та космічного права
Національний авіаційний університет

ГОСПОДАРСЬКА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МИТНОГО БРОКЕРА

Від якості митного обслуговування на різних рівнях (державних та місцевих органів влади, митних посередників, некомерційних організацій, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо) залежать безперебійність та ефективність зовнішньоекономічних операцій. Нині спостерігається неефективність митного обслуговування на різних рівнях, що спричиняє необґрунтовані додаткові фінансові та часові затрати суб'єктів підприємницької діяльності. Це впливає на несвоєчасне виконання умов контракту, зниження репутації суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності в зарубіжному діловому колі тощо. В умовах адаптації митного законодавства України до міжнародних стандартів, враховуючи потребу у пошуках нових способів митного обслуговування, виникає гостра необхідність в проведенні змін у регулюванні такої діяльності.

До видів діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється митними органами, належать: митна брокерська діяльність; відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі; відкриття та експлуатація митного складу; відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу; відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання; відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу.

Митна брокерська діяльність здійснюється митним брокером, яким, відповідно до ст. 416 Митного кодексу України (далі – МК України), є підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України. Агентом з митного оформлення є фізична особа – резидент, що перебуває в трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує в інтересах особи, яку представляє митний брокер, дії, пов'язані з пред'явленням митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також документів, потрібних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення (ч. 1 ст. 418 МК України) [1].

Митна брокерська діяльність здійснюється на підставі відповідних дозволів. Процедура отримання таких дозволів регулярно удосконалюється. Останній порядок подання та розгляду заяв, надання, переоформлення, зупинення дії та анулювання дозволів на провадження митної брокерської діяльності затверджений Наказом

Міністерства фінансів України від 27.09.2021 р. № 517 «Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності» [2].

Відповідно до інформації Єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» Державної митної служби України [3] до реєстру митних брокерів нині включені як юридичні особи, так і фізичні особи-підприємці.

Митний брокер в Україні та зарубіжних країнах повинен відповідати певним вимогам, що встановлені законодавством, щоб набути спеціальної правосуб'єктності.

Так, наприклад, у Канаді митним брокером визнається фізична особа, товариство або корпорація, яка виступає в якості агента зі здійснення митних формальностей канадським Агентством прикордонної служби (Canada Border Services Agency (CBSA)) від імені власника або імпортера товарів [4].

У Бельгії «митний агент» (*agent en douane*) – це будь-яка фізична або юридична особа, яка виконує професійно діяльність від свого імені, від імені третіх осіб, митні формальності щодо імпорту, експорту або транзиту [5].

Французький закон визначає митного брокера, як особу, що професійно виконує митне оформлення від імені третіх осіб [6, с.182].

Митний брокер може розпочати декларування товарів з моменту отримання дозволу на провадження митної брокерської діяльності та включення його до реєстру митних брокерів. Тобто, з зазначеного вище моменту митний брокер наділяється спеціальною правосуб'єктністю. Набути спеціальної правосуб'єктності суб'єкт господарювання може за умови, що він має правоздатність і дієздатність, як зазначив В. Хахулін [7, с. 75, 95].

В. Мамутов вважає, що у цивільному праві визначення правового статусу суб'єктів господарської діяльності вичерпується визнанням їх юридичними особами, які володіють цивільною правоздатністю [8, с. 202]. Однак, не можна погодитися з цим підходом з господарсько-правових позицій, так як правосуб'єктність органів держави, що володіють владними повноваженнями, визначається їх компетенцією, а правосуб'єктність організацій та індивідуальних суб'єктів, що здійснюють виробничу, комерційну й іншу господарську діяльність і зареєстровані в установленому порядку, визначається статусом юридичної особи. Таким чином, правосуб'єктність митного брокера характеризується наявністю у цього суб'єкта водночас правоздатності й дієздатності (праводієздатності), тобто здатності не лише отримувати права та обов'язки, а й своїми діями набувати прав і створювати для себе юридичні обов'язки, а також нести відповідальність за скоєні правопорушення. Набуття правосуб'єктності фізичними особами прямо передбачається законом, тобто встановлюється, коли саме правоздатна особа набуває дієздатності. Юридичні особи набувають правосуб'єктності завжди з моменту їх утворення.

Діяльність митних брокерів належить до господарської діяльності. У КВЕД – це клас 52.29 – інша діяльність у сфері транспорту [9]. У статуті суб'єкта господарювання, який подає документи на отримання ліцензії митного брокера, повинен бути зазначений вид діяльності.

Митні брокери, як суб'єкти господарювання, наділяються особливим видом спеціальної правосуб'єктності – господарською правосуб'єктністю, якою є абстрактна властивість суб'єкта господарського права, що конкретизується в правах і обов'язках, які формуються у складноорганізованому процесі збалансування приватних та публічних інтересів і встановлення меж приватної та публічної влади, що гарантують їх реалізацію.

Митні брокери наділяються спеціальною господарською правосуб'єктністю з моменту отримання дозволу на брокерську діяльність на підставі поданої заяви. О. Рябченко, В. Мацюк, В. Чмелюк та ін. вказують, що підстави для відмови у наданні дозволу відсутні. Грошова плата за отримання дозволу не справляється [10, с. 108].

Щодо відповідальності митного брокера, то у ГК України і ЦК України містяться положення про те, що юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями

юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом. А фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями усім належним їй майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Також ч. 2 ст. 52 ЦК України закріплено, що фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві володіння спільною власністю подружжя, яка належатиме їй у разі поділу цього майна [11].

Нині у вітчизняних правовідносинах спостерігається тенденція до збільшення числа фізичних осіб-підприємців, які отримують дозволи на провадження видів брокерської діяльності.

Важливою умовою забезпечення правосуб'єктності митного брокера, як суб'єкта господарювання, є забезпечення безпеки його діяльності. Як зазначає з цього приводу І. Поліщук, система забезпечення безпеки господарської діяльності становить сукупність низки взаємопов'язаних напрямів, таких як захист від недобросовісної конкуренції, захист від порушень закону, захист від протиправних дій власних співробітників, захист від злочинного світу та криміналітету тощо, кожен із яких має рівнозначну вагу та потребує розробки адекватної програми реагування [12, с. 152].

Отже, на основі здійсненого вище аналізу варто вказати, що митний брокер – це суб'єкт господарської діяльності, який наділяється спеціальною господарською правосуб'єктністю з моменту внесення його до реєстру митних брокерів, що ведеться спеціально уповноваженим органом.

Література :

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення - 17.02.2022).
2. Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності: Наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2021 р. № 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#n4> (дата звернення - 17.02.2022).
3. Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» Державної митної служби України URL: <https://cabinet.customs.gov.ua/reestr404>.
4. Customs act, R.S.A. 1985, c.1 (2 nd Supp.) Customs Brokers Licensing Regulations. SOR/86-1067. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-861067/20060623/P1TT3xt3.html>.
5. Belgian customs, Instruction № 881.0 of 16.03.1998. URL: http://fiscus.fgov.be/interfdanl/nl/site/customs_eng.htm.
6. Berr C.J., Tremeau H., Le droit douanier communautaire et national, Economica, 6a ed., 2004, p. 182.
7. Хозяйственное право Украины / Под ред А. С. Васильева, О. П.Подцерковного. — Х., 2006. — 496 с.
8. Хозяйственное право / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулина и др.; Под ред. В. К Мамутова. — К., 2002. — 912 с.
9. КВЕД-2010: Клас 52.29. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/52/KVED10_52_29.html (дата звернення - 17.02.2022).
10. Митне право: навчальний посібник / О. П. Рябченко, В. Я. Мацюк, В. В. Чмелюк та ін. ; за заг. ред. к.ю.н. І. П. Петрової. – Ірпінь : УДФСУ, 2020. – 470 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 140).
11. ЦК України 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення - 17.02.2022).

12. Поліщук І.В. Модернізація принципів системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2020., № 4. с. 152.

Аргат Яна Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ФУНКЦІОНУВАННЯ АКЦІОНЕРНОГО СЕКТОРА В РИНКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

За весь період існування ринкового господарства науковий інтерес до проблем акціонерного сектора є досить актуальний і викликає великий інтерес у багатьох науковців, включно у науковців сьогодення.

Хотілося б виділити таких українських вчених, які внесли свій внесок у вирішення проблем функціонування вітчизняного акціонерного сектора :

Шаповалов В.О., Лупенка Ю. О., Оліфіренко Л. Д., Радевої М. М., Сірка А. В., Супрун Н. А., Тараш Л. Д. Але, попри значну кількість теоретичних розробок і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності акціонерного сектора України, проблеми його подальшого розвитку залишаються недостатньо розв'язаними.

Виділивши думку Шаповалова В.О. який висвітлив проблематику ринкового господарства в акціонерному секторі в своїй науковій роботі. Зазначивши, що ринкове господарство розвинених країн світу демонструє, те що вагомим чинником сталого економічного розвитку акціонерний сектор та його складові компоненти. Водночас на сучасному етапі розбудови національної економіки однією з найактуальніших проблем є формування дієвих механізмів розвитку вітчизняного акціонерного сектора з метою перетворення його у каталізатор економічного зростання. Акціонерні товариства відіграють важливу роль в економіці нашої країни. Але проблеми акціонерного сектору уже тривалий час залишаються тими ж. Основні труднощі, що постали перед вітчизняними акціонерними підприємствами на даний час, стосуються підвищення інвестиційної привабливості товариств, захисту прав інвесторів, розвитку ринку акцій тощо. Для вирішення цих питань потрібна взаємодія усіх суб'єктів акціонерних відносин – починаючи від акціонерів та закінчуючи державою.[1; 1]

Виникає потреба у вивченні природи акціонерних відносин **починаючи з акціонерних товариств**. Механізмом роздержавлення економіки в Україні є широке впровадження акціонерної власності. Акціонерна власність у колишньому Радянському Союзі практично була повністю ліквідована наприкінці 20-х років, оскільки вона не вписувалася у бюрократичне централізовану "соціалістичну" економіку. За умов планомірно-ринкової економіки постала потреба використати її прогресивні риси.

Тому шляхом залучення трудящих до вкладення у фонди акціонерного капіталу посилює їх зацікавленість у більш ефективному використанні засобів виробництва, сировини, електроенергії, збереження техніки, раціональному використанні робочого часу, якості продукції, знижує плинність робочої сили тощо. Завдяки цьому зростають продуктивність праці, ефективність усього виробництва, норма прибутку, поліпшується структура капіталовкладень. [2; 3]

Так як формування і розвиток акціонерного сектору відбувалося у досить складних і суперечливих умовах. Поява акціонерних товариств в Україні була зумовлена не лише потребою у значних інвестиційних ресурсах, але й побудовою нової моделі національної економіки. Тому розкриття даного питання є досить актуальним.

Література

1. **В. О. Шаповалов** Акціонерний сектор як системно-структурна цілісність ринкового господарства / Дніпровський державний аграрний університет. Видавництво ТОВ «ДКС-центр», Ефективна економіка № 10, 2015

2. **Базилевич В. Д., Попов В. М.** Економічна теорія Політекономія – "Прес", 2001

Перелигін Єгор Євгенович,
аспірант ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ (УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ)

Як відомо, глобалізації процеси в економіці, що забезпечуються взаємним рухом капіталів, мають передбачати дієві важелі впливу, що гарантують стабільний стан, як потенційного інвестора так і держави, яка прямо або опосередковано приймає участь у таких правовідносинах. При цьому, потенційний інвестор, (в тому числі і іноземний), як сторона господарських правовідносин, не прийме рішень щодо інвестування без закономірних правових гарантій, що мають бути реалізовані за допомогою внутрішніх та зовнішніх правових механізмів.

Саме дієвість внутрішніх та зовнішніх правових механізмів є тією сферою де держава має забезпечити привабливі умови для інвесторів шляхом надання йому зрозумілого переліку правових гарантій. Проте в цьому випадку не слід забувати, що держава, яка зацікавлена у надходженні іноземних інвестицій не завжди буде виступати гарантом (в майновому значенні цього терміну) адже має піклуватись про захист власних інтересів.

Розглядаючи тенденції, що мають місце у сфері інвестування, привертає увагу та є доволі цікавим той факт, що сучасні напрямки спрямування капіталовкладень в економіку країн, що розвиваються, а також країн з перехідною економікою не є привабливим адже змінюються у зворотному напрямку, що передбачає інвестування суб'єктів господарювання країн, що розвиваються в економіку промислово розвинених країн. Зазначений факт треба сприймати в контексті всебічного дослідження алеаторних складових, що обумовлюють інвестиційні ризики в контексті їх взаємопов'язаного впливу та наявності внутрішньо-правових, зовнішньо-правових економічних і політичних змін. Під останніми слід розуміти великий проте неповний перелік ризиків на які може наразитись потенційний інвестор: зміна законодавства держави-реципієнта в несприятливий для іноземного інвестора бік, обмеження переведення прибутку, одержуваного іноземними інвесторами від інвестицій, вплив пандемії, спричиненої COVID-19, воєнні дії (війна на Сході України), а також, що можливо у деяких країнах, націоналізація та експропріація та інші. Зазначене повністю збігається із ризиками на яких звертається увага іноземними дослідниками. Так, Kathryn Gordon звертає увагу на такі політичні ризики як: війна, революції, накладення арешту на власність іноземних інвесторів, обмеження переведення прибутку від інвестицій, що вкладаються в державу-реципієнта [1]. Наприклад, на сучасному етапі розвитку транскордонних інвестиційних відносин до таких воєн і громадянських заворушень, як пишуть зарубіжні дослідники, можна віднести війну в Сирії, що тягне за собою внутрішні руйнівні наслідки, які, безсумнівно, позначилися і на сусідніх з нею країнах. Зворушення в Єгипті протягом 12 місяців призвели до зміни правлячого режиму, напади на торговий центр Westgate в Кенії

призвели до потрясінь [2]. Безперечно, що ці обставини не могли сприяти залученню іноземних інвестицій у зазначені країни.

Негативним прикладом може бути і ситуація у ряді Африканських країн де економічна і політична нестабільність, що поєднуються низькою ефективністю державної влади та відсутністю дієвого законодавства не сприяє залученню іноземних інвестицій попри наявність цікавих та перспективних проєктів.

У зв'язку з COVID-19 в першій половині 2020 року потоки прямих іноземних інвестицій у світі впали на 49% в порівнянні з тим же періодом 2019-го та скали всього 399 млрд. доларів за звітом Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) про глобальні інвестиційні тенденції. Пандемія блокувала та сповільнила втілення все діючих інвестиційних проєктів. Через, що перспективи глибокої рецесії змусили транснаціональні корпорації переглянути й нові заплановані проєкти. Спалах і поширення COVID-19 країнами світу негативно вплинули на глобальні потоки інвестицій — скорочення сягнуло 42%. Реалізація інвестиційних проєктів призупинилася через зниження капітальних видатків, реінвестовані прибутки та зменшення доходів в іноземних філіях. Ці фактори вплинули й на ситуацію в Україні - чистий відтік прямих іноземних інвестицій (ПІІ) склав \$868,2 млн. [3]. Але, окрім коронакризових на відсутність інвесторів в Україні впливають й інші чинники.

Причиною різкого сповільнення темпів надходження іноземних інвестицій є військова агресія, що триває з 2014 р., та можливе очікування прямого повномасштабного вторгнення Російських військ на територію України. Все це об'єктивно та суттєво знижує зацікавленість потенційних інвесторів стосовно перспектив інвестування та забезпечення схоронності активів. Зазначене не лише знижує інвестиційну привабливість, а й вже завдає болючого удару по економіці — розпродаж на зовнішніх ринках облігацій українського уряду, вплив портфельних інвестицій та «розхитування» курсу національної валюти. Відчутними для економіки України стали зупинки ряду проєктів та невизначеність з ринком нерухомості, який у минулому році виявив тенденції до зростання.

Також, не слід забувати про цілий перелік невирішених проблем на які вказують нам іноземні партнери України, як то незавершеність судової реформи, бюрократична тяганина органів державної влади щодо вирішення проблем потенційних інвесторів.

Також, маємо констатувати, що все вищезазначене посилюється такими важливими чинниками як: порушення майнових прав органами державної влади без належної компенсації збитків навіть за наявності необхідної нормативно-правової бази, коли «закон на стороні інвестора». Зазвичай цей ризик мав би сприйматись як суб'єктивний адже він суперечить не лише здоровому глузду, а й реаліям правової держави. Проте на практиці потенційний інвестор не має дієвих важелів впливу для захисту своєї власності та відшкодуванню майнових збитків, що в кінцевому рахунку шкодить іміджу держави та втраті довіри з боку інвесторів. Таким чином ми маємо прийти до проміжного висновку, що одним з основних ризиків, який має бути подоланий як найскоріше є вирішення питання про дієві важелі відшкодування завданих майнових та немайнових збитків навіть у разі таких «не сучасних» механізмів як націоналізація та експропріація. «Сучасні» ж ризики як то право на отримання доходів від інвестування, право безперешкодного переміщення майна за межі юрисдикції інвестування, а також «парасольне застереження (umbrella clause)» мають бути дієво вирішенні на законодавчому рівні.

Разом з тим необхідно зазначити, що поряд з наданням правових гарантій іноземному інвестору також необхідні певні обмеження щодо іноземного інвестора в міжнародному інвестиційному процесі з метою дотримання балансу інтересів між іноземним інвестором і державою, що приймає іноземні інвестиції.

Такий баланс інтересів має бути забезпечений господарсько-правовим регулюванням та нормами, що регулюють транскордонні інвестиційні відносини суб'єкта

господарювання іноземної юрисдикції та державою Україна, що має бути вирішено на внутрішньому та зовнішньому міжнародному рівні.

Внутрішній рівень, що має забезпечити правові механізми реалізації та забезпечення прав потенційного інвестора знаходить свій прояв у приписах Господарського Кодексу України [4], Законів України «Про інвестиційну діяльність» [5], «Про захист іноземних інвестицій на Україні» [6], «Про режим іноземного інвестування» [7], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [8], які неодноразово доповнювались змінами, що відображають сучасні реалії удосконалення міжнародного законодавства у цій сфері. Таким чином, ми можемо стверджувати, що основне спрямування наших зусиль має бути спрямовано на взаємний захист інвестицій та всіляке заохочення потенційного інвестора до роботи в Україні. Гарантування права на безперешкодний переказ будь-яких сум у зв'язку з інвестиціями; гарантування права на отримання адекватної, ефективної та швидкої компенсації у разі реквізиції або націоналізації інвестицій, а також нарахування процентів на розмір компенсації; гарантування недопущення дискримінації іноземних інвесторів у разі війни, революції, повстань, збройних конфліктів, надзвичайного стану; забезпечення інвестору незмінності правових умов інвестування протягом певного проміжку часу з моменту здійснення ним капіталовкладень мають бути основоположними напрямками удосконалення внутрішнього та зовнішнього законодавства.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій [5].

Однією з ключових складових розвитку економіки держав, поряд з національними інвестиціями є іноземні інвестиції, які залучаються країнами-реципієнтами. Тому держави, що приймають іноземні інвестиції, повинні надавати відповідні гарантії прав та законних інтересів іноземних інвесторів, що сприяють залученню іноземних інвестицій, а також забезпечувати відповідні правові механізми реалізації. Таким чином іноземні інвестиції мають бути гарантовані для потенційного інвестора шляхом забезпечення відповідних правових механізмів. Правові механізми забезпечення прав інвесторів здійснюються за допомогою гарантів у господарсько-правових договірних відносинах, внутрішньому законодавстві, зовнішньому-міжнародному законодавстві та, у разі необхідності, двосторонніми, міжнародними інвестиційними угодами.

Таким чином, *правові гарантії суб'єктам господарювання – потенційним інвесторам мають розглядатись як у приватноправовій площині так і у публічно-правовій. Публічно ж правова має забезпечувати дієвість та недоторканість приватноправових цінностей. Зазначені нами складові знаходяться у тісному економіко-правовому взаємозв'язку та базуються на загальноприйнятих стандартах міжнародного права, що виходить за межі будь-якої однієї галузі та мають міждисциплінарний характер.*

Література:

1. Kathryn Gordon. Investment Guarantees and Political Risk Insurance: Institutions, Incentives and 57 Development. - P. 92. URL: <http://www.oecd.org/finance/insurance/44230805.pdf>.
2. WIPR World Investment and Political Risk 2013. World Investment Trends and Corporate Perspectives The Political Risk Insurance Industry Breach of Contract. 2014 The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. – P. 31. URL: <https://www.miga.org/Lists/General/CustomDisp.aspx?ID=1619>

3. Зміни в інвестиційній політиці за докладом ЮНКТАД. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_overview_ru.pdf
4. Господарський кодекс України: від 16 січ. 2003 р. № 436-IV (зі змінами) / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Про інвестиційну діяльність: від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII/ База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
6. Про захист іноземних інвестицій на Україні: від 10 вересня 1991 р. № 1540а-XII / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>
7. Про режим іноземного інвестування: від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: від 20 вересня 2019 р. № 132-IX / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text>

Чернявський Анатолій Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент
адвокат, доцент кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства
Сумського державного університету

ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Головним міжнародним органом, діяльність якого лежить в основі зазначеного механізму, є ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища. Правовий статус ЮНЕП є предметом тривалих дискусій як у наукових колах, так і серед дипломатів, спеціалістів з охорони довкілля тощо. До системи ООН входять не тільки її органи та спеціалізовані установи, а й особливі утворення, установчі документи яких не дають чіткої відповіді про їхній міжнародно-правовий статус [1]. Характерною рисою зазначених установ є те, що вони засновані відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН і не мають конвенційної основи [2, с. 23]. В міжнародно-правовій науці загальновизнаним є підхід, відповідно до якого необхідними ознаками міжнародної організації є автономний статус, створення відповідно до міжнародного договору, що є її установчим документом, наявність чітко визначених функцій та системи постійно діючих органів [3, с. 29]. Аналіз же правового статусу ЮНЕП не дозволяє віднести її до числа міжнародних міждержавних організацій.

Організаційна структура ЮНЕП визначається резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15.12.1972 р. № 2997 (XXVII) [4]. Найвищим органом ЮНЕП є Рада керуючих, що складається із 58 членів, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН строком на чотири роки за принципом рівного представництва регіонів світу (16 – від держав Африки, 13 – від держав Азії, 6 – від держав Східної Європи, 10 – від держав Латинської Америки та Карибського регіону, 13 – від держав Західної Європи та інших держав світу).

Управлінські функції здійснюються Виконавчим директором та підпорядкованим йому Секретаріатом, а також Кабінетом постійних представників та Комітетом міністрів, який діє з 1997 р. У різний час у складі ЮНЕП утворювалися різноманітні спеціалізовані

робочі органи. Нині, зокрема, діють такі дивізіони, як Дивізіон раннього попередження та оцінки, Дивізіон політики розвитку та права, Дивізіон технології, промисловості та економіки, Дивізіон реалізації політики у сфері навколишнього середовища, Дивізіон регіонального співробітництва, Дивізіон міжнародних конвенцій з навколишнього середовища, Дивізіон із зав'язків та публічної інформації та Дивізіон координації глобальних заходів щодо навколишнього середовища.

У складі ЮНЕП також діє Фонд з навколишнього середовища. Кошти цього фонду формуються за рахунок добровільних внесків держав та міжнародних організацій і спрямовуються на фінансування програм, які становлять спільний інтерес, зокрема: запровадження та функціонування систем контролю, оцінки і збирання даних у загальносвітовому та регіональних масштабах, удосконалення заходів контролю за станом та якістю навколишнього середовища, проведення наукових досліджень у галузі навколишнього середовища, поширення та обмін відповідною інформацією, сприяння розробці та впровадженню промислових та інших технологій, які б найбільше відповідали політиці економічного зростання і були сумісними з необхідними заходами щодо охорони навколишнього середовища.

Перелік заходів, на які використовуються кошти Фонду з навколишнього середовища щорічно визначаються Радою керуючих ЮНЕП, яка також щорічно звітує про діяльність Програми перед Генеральною Асамблеєю ООН, при чому звіт подається до Генеральної Асамблеї ООН не безпосередньо, а через Економічну та Соціальну Раду ООН.

Необхідно відзначити, що формального постійного членства держав у ЮНЕП не існує. Оскільки ЮНЕП є установою системи ООН, її діяльність поширюється на усі держави-члени ООН, хоча безпосередню участь у роботі Програми та її органів беруть ті держави, представники яких входять до складу Ради керуючих ЮНЕП, Кабінету постійних представників та Комітету міністрів.

Незважаючи на те, що під час заснування ЮНЕП Генеральна Асамблея ООН визначила повноваження тільки її органів і не окреслила функцій Програми в цілому, аналіз більш як сорокарічної діяльності ЮНЕП дозволяє зробити висновок про її основні функції. Загалом можна виділити чотири головні напрями діяльності ЮНЕП: збирання, аналітична обробка і поширення інформації про стан навколишнього середовища у світі; формування завдань і стратегії здійснення програмних заходів у глобальному і регіональному масштабах, а також у масштабах окремих країн; ініціювання розробки і прийняття екологічних договорів та конвенцій; фінансування проектів і програм з Фонду навколишнього середовища [5, с. 798].

Важливою характеристикою правового статусу ЮНЕП є її юридична несаможостійність та обмеженість міжнародної правосуб'єктності на користь головних органів ООН. Зокрема, ЮНЕП не має права укладати міжнародні договори або застосовувати ті чи інші міжнародні санкції до суб'єктів міжнародного права, які допустили порушення міжнародно-правових норм у сфері охорони навколишнього середовища. Тим не менше, в результаті достатньо тривалої діяльності ЮНЕП більш-менш чітко оформилася її організаційна структура та визначилися її основні функції, що дозволяє зробити висновок про поступову еволюцію правового статусу ЮНЕП у бік його зближення з правовим статусом міжнародної організації.

Перетворення ЮНЕП на повноцінну міжнародну організацію значною мірою б посилює ефективність її діяльності, надавши їй повноваження у сфері міжнародної правотворчості, вирішення спорів між державами у сфері охорони навколишнього середовища тощо. Тому не дивно, що після публікації у лютому 2007 р. Четвертої доповіді

Міжурядової групи експертів зі зміни клімату Президент Франції Ж. Ширак проголосив «Паризький заклик до дії», в якому наголошувалося на необхідності реформування ЮНЕП та створення на її основі та на основі Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) єдиної Екологічної Організації Об'єднаних Націй (УНЕО). Цей заклик був підтриманий ще 46 державами світу, однак країни, що викидають максимальну кількість парникових газів (США, Росія та Китай) проігнорували його [6].

Те що ЮНЕП не має статусу міжнародної організації і не може виконувати деяких функцій, їм притаманних, а також наділення окремими природоохоронними функціями інших міжнародних організацій, неминуче призводить до своєрідного розпилення міжнародного співробітництва у галузі охорони навколишнього середовища, дублювання окремих функцій, відсутності належної координації різноманітних природоохоронних заходів, недостатньої ефективності використання коштів, що виділяються державами та міжнародними організаціями на охорону довкілля, і зрештою – до зниження дієвості міжнародно-правової охорони навколишнього середовища в цілому.

У першу чергу це стосується функції міжнародної нормотворчості. Певною мірою ця функція властива для ЮНЕП і в її нинішньому статусі, однак в силу різних причин правотворчий потенціал ЮНЕП реалізується далеко не в повному обсязі. Дійсно, за час існування Програми під її егідою було прийнято чимало міжнародних екологічних конвенцій, наприклад, Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р., Боннську конвенцію про мігруючі види 1979 р., Віденську конвенцію про захист озонового шару 1985 р., Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар, 1987 р., Базельську конвенцію про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р., Конвенцію про біологічне різноманіття 1992 р., Роттердамську конвенцію про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі 1998 р. і т.п. У цих випадках роль ЮНЕП, як правило, зводилася до організації чи сприяння проведенню міжнародних конференцій, на яких зазначені конвенції приймалися, причому прийняття на конференції тієї чи іншої конвенції ще не означає її безпроблемної реалізації – достатньо пригадати складну долю Кіотського протоколу 1997 р. до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р.

В той же час, кодифікація міжнародного права навколишнього середовища не провадиться взагалі, що далеко не сприяє одноманітності його застосування. Невдовзі після заснування ЮНЕП Генеральна Асамблея ООН резолюцією від 16.12.1974 р. доручила Виконавчому директору Програми підготувати попередню доповідь про юридичні питання, що були в центрі уваги організацій системи ООН і які б могли сприяти встановленню, розробці і розвитку принципів міжнародного права в області навколишнього середовища. Така робота була проведена, і вже на нараді в Монтевідео були визначені пріоритетні напрямки розвитку міжнародного права навколишнього середовища. По деяких з цих напрямів (охорона озонового шару атмосфери транспортування, переробка та видалення токсичних і небезпечних відходів) з часом були прийняті профільні конвенції, тоді як інші (забруднення морського середовища наземними джерелами, охорона рік та інших внутрішніх вод від забруднення; правовий механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього середовища та ін.) – залишилися не розробленими.

Значною мірою це зумовлено тим, що ЮНЕП не наділена повноваженнями щодо розробки проєктів міжнародних конвенцій, про що неодноразово наголошували її Виконавчий директор та інші посадові особи. В рамках ООН питаннями розвитку міжнародного права займаються Шостий комітет та Комісія з міжнародного права, однак питанням систематизації та кодифікації міжнародного права навколишнього середовища

вони приділяють мінімум уваги. В ЮНЕП же на дослідження правових проблем охорони довкілля виділяється не більше 2 % її бюджету, і основним напрямком правової роботи ЮНЕП є систематизація відомостей про екологічне національне законодавство держав світу та ведення реєстрів міжнародних екологічних конвенцій. Тому вважаємо, що перетворення ЮНЕП на міжнародну організацію та наділення її відповідними правотворчими повноваженнями стане суттєвим поштовхом до прогресивного розвитку міжнародного права навколишнього середовища та проведення його кодифікації.

Понад сорокарічний досвід роботи ЮНЕП показує, що вона достатньо ефективно здійснює функцію координації міжнародного співробітництва у сфері навколишнього природного середовища. Основними формами такої координації є розробка чи участь у розробці різноманітних проектів щодо охорони навколишнього середовища чи його покращення, надання експертних висновків, технічної та фінансової допомоги. Так, напр., лише у 2008 р. за участю ЮНЕП у 24 східно-африканських країнах було реалізовано 114 проектів з підвищення родючості ґрунтів, завдяки чому приріст виробництва у господарствах, охоплених проектом, склав 128 %. Також за участю фахівців ЮНЕП на відповідність Кіотському протоколу було проаналізовано більше 4 тис. проектів [7, р. 7]. Основою фінансового забезпечення подібних заходів є кошти Фонду з навколишнього середовища, який формується за рахунок добровільних внесків держав та міжнародних організацій. Перетворення ЮНЕП на самостійну міжнародну організацію, а відповідно – і встановлення обов'язкових членських внесків держав-учасниць, сприяло б збільшенню бюджету ЮНЕП та розширенню кола фінансованих нею програм з охорони та покращення стану навколишнього середовища. Тому одним із важливих напрямків подальших досліджень у сфері міжнародного права має стати науково-методологічне обґрунтування необхідності перетворення ЮНЕП у повноцінну міжнародну організацію.

Література:

1. United Nations. About us. UN System. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-system> (дата звернення: 05.02.2022).
2. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право : Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М. : Дело, 1999. 272 с.
3. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть [Изд. 3-е, перераб. и доп.]. М. : Волтерс Клувер, 2005. 544 с.
4. Организационные и финансовые мероприятия по международному сотрудничеству в области окружающей среды: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 15.12.1972 г. № A/RES/2997 (XXVII) URL: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/273/21/IMG/NR027321.pdf?OpenElement> (дата звернення: 05.02.2022).
5. Екологічне право України: Академічний курс: [підруч.] / [Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко, В. П. Нагребельний та ін.]; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2005. 848 с.
6. Алістер Д., Reuters. 46 государств требуют усиления роли ООН в области экологии URL: http://today.reuters.com/news/articlenews.aspx?type=environment&storyID=2007-02-03T144510Z_01_L03357553_RTRIDST_0_DCBRIGHTS-GLOBALWARMING-APPEAL-DC.XML (дата звернення: 05.02.2022).
7. UNEP 2008 Annual report. Nairobi : UNEP, 2009. 103 p.

Секція. Кримінальне право та кримінальний процес

Богатирьов Іван Григорович

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне)

Беднарська Анна Вікторівна

студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука,
(м. Рівне)

Тотовицький Вадим Анатолійович

студент 3 курсу юридичного факультету
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука,
(м. Рівне)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНОГО ДО УМОВ ЖИТТЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

В умовах глобальної інформатизації неможливо уявити сучасну пенітенціарну установу без новітніх інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), під якими розуміють «сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, які нададуть можливості персоналу місць несвободи забезпечити безпеку засуджених, запобігання вчинення засуджених нових злочинів, накопичити досвід ресоціалізації та реінтеграції засудженого після звільнення.

Ми поділяємо позицію зарубіжного вченого А.В. Мудрика про те, що у ХХІ столітті прогрес, як би ми його не називали, давали оцінку, він продовжує стрімкими темпами завойовувати все нові і нові позиції. Персональні комп'ютери, Інтернет, мобільні телефони нового покоління – це революція в сфері інформаційно-комунікаційних технологій [1, с.11].

В умовах глобальної інформатизації неможливо уявити сучасну пенітенціарну установу без новітніх інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), під якими розуміють «сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, які нададуть можливості персоналу місць несвободи забезпечити безпеку засуджених, запобігання вчинення засуджених нових злочинів, накопичити досвід ресоціалізації та реінтеграції засудженого після звільнення.

Оскільки реформування кримінально-виконавчої системи передбачає її трансформацію в пенітенціарну, важливого значення сьогодні набуває соціалізація засудженого до умов життя в місцях несвободи в Україні.

Вітчизняний вчений А.І. Богатирьов досліджуючи злочинність в місцях несвободи дійшов висновку, що місця несвободи – це кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні будинки та слідчі ізолятори, у яких утримуються засуджені на певний строк та ув'язнені, до яких суд застосував запобіжний захід у виді тримання під вартою, обживши їх в своїх правах та свободі пересування [2, с.84-85].

Щодо поняття соціалізація (від латин. *socialis* – суспільний) – це складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин, його активної взаємодії з оточенням, унаслідок якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у цьому суспільстві [3, с. 584].

Отож, соціалізація засудженого до умов життя в місцях несвободи в Україні визначається юридичним статусом пенітенціарної установи, порядком та умовами виконання та відбування покарання, правилами внутрішнього розпорядку дня, активною взаємодією з адміністрацією пенітенціарної установи та засудженими, іншими його характеристиками і потребами.

Перебування засудженого в місцях несвободи змінюється його правовий статус, в його свідомості певним чином, відбувається трансформація критеріїв та норм життєдіяльності, а також

умови її самореалізації. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває дослідження змін, які характеризують процес соціалізації, визначення конкретних чинників, умов і соціальних розбіжностей, які визначають специфіку засудженого в місцях несвободи як члена суспільства.

Варто зазначити, що сам процес соціалізації засудженого до умов життя в місцях несвободи в Україні пов'язаний із обвинувальним вироком про вчинене особою кримінальне правопорушення і вступу його в законну силу. З цього моменту особа визнається засудженим і її життєдіяльність на строк покарання пов'язана з іншими соціальними потребами: у неї є місце проживання; вона має трьох разове харчування; у неї є право вибору працювати чи ні, її час визначений розпорядком дня; вона проживає згідно прав і обов'язків передбачених кримінально-виконавчим законодавством України тощо.

Все вищеперераховане забезпечує певний рівень соціалізації засудженого до умов життя в місцях несвободи в Україні, формує основні його властивості особи, яка відбуває кримінальне покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що соціалізація засудженого в місцях несвободи стає особливо значущою, оскільки в пенітенціарних установах зростають проблеми, пов'язані із специфікою соціальної адаптації різних вікових груп людей, між якими внаслідок зростаючої динаміки соціальних процесів зростають фізичні та психологічні відмінності.

Процеси соціалізації осіб чоловічої і жіночої статі, неповнолітніх засуджених принципово різняться. Настав час, підготовки нових серйозних науково - методичних напрацювань у цій сфері, адже нині ці особливості стали дуже різними, серед них варто виділити: виховання в сім'ї; повага до норм закону; страх перед покаранням тощо.

На жаль, засудженим складно адаптуватися та інтегруватися в сучасне суспільство після звільнення з місць несвободи, що у свою чергу, призводить до дискримінації, звужує соціальні, комунікативні, культурні зв'язки й обмежує можливості саморозвитку та самореалізації цієї категорії людей.

Враховуючи таку ситуацію, Міністерство юстиції України, як правонаступник Державної пенітенціарної служби України має спільно з адміністрацією пенітенціарних установ розробити постійно діючі програми реінтеграції засуджених після звільнення. Саме вони дадуть можливість засудженому стати повноправним членом суспільства і водночас змінити його спосіб життя і створять передумови швидкої соціалізації в місцях несвободи.

Висновок: Зважаючи на суспільну значимість соціалізації засуджених в умовах місць позбавлення волі, кримінально-виконавча система України після її трансформації в пенітенціарну систему, має стати ефективним ресурсним центром у розв'язанні проблем виконання і відбування кримінальних покарань, підготовки кадрів нової генерації, розробки нового пенітенціарного кодексу України.

Література:

1. Мудрик А. В. Социализация человека. Москва, 2007. 736 с. – С. 11.
2. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність серед засуджених в місцях несвободи України: монографія. Херсон. : Видавничий дім «Гальветика», 2019. 432с. С.84-85
3. Медведева В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 584–595.

Хряпінський Петро Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри публічного права
НТУ «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗАОХОЧУВАЛЬНИМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Захист законних прав і свобод людини і громадянина є одним з пріоритетних завдань чинного Кримінального кодексу України (далі – КК). Цей захист забезпечується не тільки основними, системоутворюючими для кримінального права заборонними, а й заохочувальними засобами. Заборонні і заохочувальні норми як правові засоби єдині у функціональній спрямованості якнайповніше і найефективніше захистити законні права і свободи людини і громадянина в Україні. Природно, що кримінальне право як публічна, імперативно-владна галузь національного права встановлює вичерпний перелік правопорушень (злочинів та проступків), які за своєю тяжкістю тягнуть призначення за обвинувальним вироком певного покарання як примусового обтяження у реалізації прав чи свобод людини та громадянина. Суспільно-правова сутність кримінального покарання полягає саме в примусовому обмеженні встановлених прав та свобод людини. В значній мірі кримінально-правове обтяження виступає змістом покарання, яке призначається та застосовується щодо осіб визнаних винними у вчиненні певного правопорушення. Саме в цій кримінально-правовій системі знаходяться правові засоби, що за підстав правомірної, суспільно-корисної поведінки мінімізують потенційне та/або реальне кримінально-правове обтяження. «Отже, зазначає Ю.В. Баулін, установлюючи коло злочинних діянь, кримінально-правова політика, серед іншого, впливає на свідомість громадян, виховує у них негативне ставлення до злочину як соціального явища, до особи, яка його вчинила, а також регламентує види заохочувальної кримінально значущої поведінки (необхідна оборона, крайня необхідність, виконання наказу та ін.)» [1, 55]. Заохочувальні норми в якості правового інструментарію регулювання суспільних відносин є ефективними правовими засобами захисту громадян, що протидіють злочинним та суспільно-небезпечним діям; осіб, потерпілих від злочинів; осіб, які вчинили злочини та здійснили позитивну посткримінальну поведінку; й, нарешті, суспільства та держави, що піклуються про своїх як законослухняних, так і не дуже законослухняних громадян, котрі у будь-якому випадку не залишаються поза законом, мають права і свободи, встановлені законодавством України. На наш погляд, кримінально-правове обтяження може мінімізуватися в наступних різновидах: виключатися, звільнятися та пом'якшуватися. Не поглиблюючись зараз в цій проблемі, принагідно зазначимо, що обставини, що виключають протиправність діяння, як видно із їх назви, виключають кримінально-правове обтяження; позитивна посткримінальна поведінка є підставою звільнення від кримінальної відповідальності та/або покарання; й, на завершення, кримінально-правове обтяження може пом'якшуватися в процесі призначення та відбування (виконання) кримінального покарання на підставах позитивної посткримінальної та пенітенціарної (постпенітенціарної) поведінки.

Реалізація права на протидію злочинним і суспільно-небезпечним діям завжди пов'язана з дозволеним завданням необхідної і достатньої шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, має правове значення і в силу об'єктивної необхідності підлягає правовій регламентації, у чому зацікавлені як окремі громадяни, так і держава. Кримінально-правова оцінка зазначеної поведінки полягає у повному виключенні кримінально-правового обтяження. Заохочувальні засоби забезпечуються визначеною

системою гарантій, а саме: право особи вимагати виключення кримінальної відповідальності, скасування всіх постановлених рішень, що ущемляють зазначене право, правова відповідальність службових осіб, які не застосували заохочення за наявності підстав та інше. Законні, суб'єктивні права і свободи громадян у протидії злочинним і суспільно-небезпечним діям реалізуються в заохочувальних нормах КК за обставин, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36, 38, 39, 41, 42 КК). Обставини, що виключають злочинність діяння, більшість дослідників ґрунтовно відносять до заохочувальних кримінально-правових норм, що стимулюють соціально-правову активність особи, високу громадську відповідальність, особисту ціннісну установку на протидію злочинності. Визначальною ознакою зазначених норм є заохочувальний метод їх соціального впливу на свідомість і волю з метою схвалення і стимулювання корисного для особи, суспільства та держави варіанту поведінки. Ці заохочувальні засоби кримінального закону розвивають і конкретизують положення Конституції України, щодо природного права людини захищати своє життя та здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 2 ст. 28 Конституції України). Так, право на необхідну оборону є абсолютним і невідчужуваним правом людини. Кожний громадянин має право на захист особистих і захист правоохоронюваних прав і свобод інших людей. Це право не залежить від можливості звернутися по допомогу до інших осіб, органів влади або посадових осіб для відвернення або припинення посягання чи можливості уникнути суспільно-небезпечного посягання (ч. 2 ст. 36 КК). Вони являють собою свідомі і вольові вчинки у формі активної дії або пасивної бездіяльності. При цьому особа, яка вчинює цілеспрямовані дії, скажімо, при необхідній обороні, діє з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання (ч. 1 ст. 36 КК); при затриманні особи, яка вчинила злочин, дії потерпілого та інших осіб безпосередньо спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставляння її відповідним органам влади (ч. 1 ст. 38 КК); при крайній необхідності - на усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави (ч. 1 ст. 39 КК) [2, 633-634].

Права потерпілого від злочину у кримінально-правовій сфері є комплексними та визначаються матеріальним і процесуальним кримінальними законами. Сьогодні значно розширені та вдосконалені можливості задоволення законних особистих (немайнових) та майнових прав потерпілого. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України, далі – КПК). На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження (ч. 4 ст. 56 КПК).

Заохочувальні приписи ст.ст. 45, 46 КК передбачають захист і реалізацію наступних особистих та майнових прав потерпілого: вибачити особу, яка вчинила злочин щодо нього; примиритися з винним; отримати повне відшкодування заподіяних збитків та усунення заподіяної шкоди або достатнє для примирення з винним. Спеціальні заохочувальні норми Особливої частини КК також у ряді випадків безпосередньо спрямовані на повернення потерпілому коштів чи майна, на яке він має законне право [3, 469]. Так, скажімо, у заохочувальному приписі ч. 3 ст. 175 КК захищається право потерпілого на повернення несвоєчасно виплаченої заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам у своєрідний спосіб стимулювання винного до притягнення його до кримінальної відповідальності здійснити встановлені виплати. У разі здійснення цих виплат винний звільняється від кримінальної

відповідальності. В ч. 4 ст.289 КК закріплений заохочувальний припис, що надає можливість власнику транспортного засобу повернути його у випадках незаконного заволодіння ним. У цьому випадку винний звільняється від кримінальної відповідальності на підставах ч. 4 ст. 289 КК.

Складно переоцінити спрямованість заохочувальних засобів кримінального закону на повне відшкодування винним заподіяних збитків та усунення заподіяної шкоди потерпілому як фізичній особі, юридичним особам та державі в цілому. Саму таку соціально-корисну функції виконують заохочувальні приписи ст.ст. 45, 46, ч. 4 ст.212, ч. 4 ст.212-1, ч. 4 ст.289 КК та інші. Загальновідомо, що майнові вимоги потерпілого, що складаються із майнових втрат та моральної шкоди від вчиненого злочину, задовольняються вкрай незадовільно. Тому всілякої стимуляції потребують добровільні чи вимушені прагнення винного залагодити кримінально-правових конфлікт, що виник з його вини, у визначений законом спосіб, шляхом повного чи часткового відшкодування заподіяних збитків та усунення заподіяної шкоди [4, 16].

Заохочувальні норми кримінального закону здебільшого розглядають тільки як запобіжний засіб, що покликані викликати у особи, яка вже стала на шлях скоєння злочинів і перебуває в постзлочинному стані, намір відмовитися від подальшої злочинної поведінки, встати на шлях виправлення. Натомість, захист законних прав осіб, винних у вчиненні злочинів, також займає чільне місце у заохочувальних приписах КК. Насамперед йдеться про суб'єктивне право особи на звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільної відмови від доведення розпочатого злочину до кінця (ст.ст. 17, 31 КК). Держава всіма доступними їй правовими засобами прагне вплинути на особу з метою відмовитися від вчинення злочину та попередити заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. З цією метою створена система стимулюючих засобів, яка покликана формувати спонукальні мотиви відмови від початого злочину. В арсеналі таких заходів центральне місце належить добровільній відмові від доведення злочину до кінця. Добровільна відмова розглядається як корисна для суспільства і держави поведінка, що дозволяє уникнути заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом інтересам, також є виключно сприятливою для особи, яка з своєї волі припиняє злочин та звільняється від кримінальної відповідальності.

Вважається, що найбільш типові, «універсальні моделі» позитивної посткримінальної поведінки, які безпосередньо враховуються при призначенні покарання або звільненні від нього за вчинення будь-яких злочинів, визначені у законі як обставини, що пом'якшують покарання, а саме: 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; 2-1) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину (ч. 1 ст. 66 КК). Суб'єктивне право на позитивну посткримінальну поведінку особи є важливою гарантією наступного виправлення, не вчинення нових злочинів як винним, так й іншими особами. Слід погодитися із тезою, що про виправлення винного, у разі добровільного та своєчасного вчинення ним, визначеного законом комплексу позитивних посткримінальних діянь, щонайменше, свідчить про негативне ставлення до вчиненого злочину, самоосуду протиправного вчинку, прагнення спокутувати свою провину [5, 121]. Законодавець заохочує зазначену поведінку особи, яка вчинила злочин, гарантуючі використання наступних заохочувальних засобів: а) пом'якшення покарання, коли вона враховується як обставина, які пом'якшують покарання (пп. 1, 2, 2-1 ч.1 ст. 66 КК); б) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, коли вона у якості обставин, які пом'якшують покарання та передбачені у пп. 1, 2, 2-1 ч.1 ст. 66 КК, входить до кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину (ст.69 КК); в) призначення покарання, строк або розмір якого не може перевищувати двох третин

максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пп. 1 та 2 ч.1 ст. 66 КК, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини у вчиненому злочині (ст. 69-1 КК); г) звільнення від покарання особи, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці на час розгляду справи в суді цю особу не можна вважати суспільно небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК); д) звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання (ч. 1 ст. 75 КК); є) звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, у разі призначення їм покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку (ч. 1 ст. 79 КК); ж) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, якщо перебіг давності не зупинявся та не переривався, коли засуджений ухиляється від відбування покарання або вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин (ст. 80 КК). Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або звільнені від покарання, визнаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 89 КК).

Викладене надає підстави для висновку, що заохочувальні норми є своєрідними кримінально-правовими засобами захисту законних прав і свобод людини та громадянина в сфері кримінально-правової політики [6, 143], та полягають у: а) добровільній відмові від злочину (ст.ст. 17, 31 КК); б) захисті охоронюваних законом прав та інтересів особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання при необхідній обороні, затриманні особи, що вчинила злочин, крайній необхідності, виконанні наказу або розпорядження, діянні, пов'язаному з ризиком (ст.ст. 36, 38, 39, 41, 42 КК); в) щирому каятті, активному сприянні розкриттю злочину, повному відшкодуванні завданих збитків або усуненні заподіяної шкоди, примиренні з потерпілим та ін. дії особи, котра вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, (ст.ст. 45-49 КК); г) з'явленні з зізнанням, щирому каятті або активному сприянні розкриттю злочину, добровільному відшкодуванні завданого збитку або усуненні заподіяної шкоди, наданні медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину та ін. (пп. 1), 2), 2-1, 8), 9) ч. 1 ст. 66, ст.ст. 69, 69-1 КК); д) сумлінній поведінці і ставленні до праці, доведенні свого виправлення засудженим в період відбування покарання (ст.ст. 74, 75, 79, 81, 82, 83 КК); е) щирому розкаянні та подальшій бездоганній поведінці засудженого, сумлінній поведінці та ставленні до праці і навчання неповнолітнього засудженого, якщо він довів своє виправлення (ст.ст. 97, 104, 105, 107 КК); ж) спеціальній, позитивній посткримінальній поведінці, у разі вчинення особою, визначених у Особливій частині КК, певних правопорушень.

Література:

1. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи : моногр. / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та ін.; під заг. ред. Ю. В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

2. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Том 17. Кримінальне право / під ред. В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків, Право. 2017. 1064 с.
3. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : моногр. Харків: Харків юридичний, 2009. 840 с.
4. Барабаш О. О. Правові засоби стимулювання позитивної поведінки людини : загальнотеоретичний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 12-16.
5. Денисова Т. А. Визначення ефективності виправного впливу на осіб, засуджених до позбавлення волі. *Право України*. 2019. № 7. С. 108-124.
6. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : моногр. Івано-Франківськ. Супрун П.П. 2021.390 с.

Голінкова Валерія Леонідівна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Киренко Сергій Георгійович

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Всебічна боротьба з посяганнями на охоронювані кримінальним законодавством суспільні відносини є необхідною умовою нормального розвитку держави, а це, у свою чергу, вимагає належної кримінально-правової бази. Саме тому питання ефективності кримінального законодавства України у сфері протидії різноманітним суспільно небезпечним явищам набуває особливого значення. У цьому ракурсі слід звернути увагу на передбачене ст. 303 Кримінального кодексу (далі – КК) України сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, під якою в теорії кримінального права здебільшого розуміють заняття особою жіночої чи чоловічої статі систематичним наданням сексуальних послуг невизначеному колу осіб протилежної або власної статі за матеріальну винагороду, що є постійним, основним чи додатковим джерелом доходу [1, с. 1027]. Це кримінальне правопорушення не тільки посягає на моральні засади суспільства в частині задоволення статевих потреб, підриваючи тим самим й соціальні стандарти держави, а й за своєю сутністю органічно пов'язане з цілою низкою супутніх суспільно небезпечних діянь проти життя та здоров'я особи, її волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості, здоров'я населення та ін.

Частина 1 ст. 303 КК України передбачає кримінальну відповідальність за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, дозволяє визначити ряд проблем, які потребують вирішення. Так, необхідно зазначити, що назва ст. 303 КК України («Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією») не зовсім відповідає її

змісту, оскільки у самій статті мова йде не лише про сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, а й про примушування її до зайняття проституцією. Для усунення цього недоліку статтю можна назвати «Сутенерство або залучення особи до зайняття проституцією», адже втягнення особи в заняття проституцією та примушування її до зайняття проституцією органічно об'єднуються поняттям «залучення особи до зайняття проституцією» (яке, в залежності від конкретної ситуації, може мати як ненасильницький, так і насильницький характер). Також слід звернути увагу на вказаний у диспозиції ч. 1 ст. 303 КК України обман як спосіб примушування особи до зайняття проституцією. З цього приводу В.В. Кузнецов справедливо зазначає: «Визначення такого способу вчинення злочину, безперечно, викликає суперечки. Тому що, коли особу ставлять перед вибором (коли вона почала працювати у масажному салоні, нічному клубі, вар'єте тощо): або вона займається проституцією, або стосовно неї настають певні негативні наслідки (її звільняють, застосовують насильство, розголошують певні відомості, які вона бажає зберегти в таємниці, тощо) – це охоплюється іншими способами вчинення цього злочину. А обман стосовно майбутньої діяльності передусь реальному застосуванню фізичного чи психічного насильства. Цей спосіб у дійсності може застосовуватися, коли особа є малолітньою або перебуває в уразливому стані. Але ці ознаки злочину (особливий потерпілий і спосіб вчинення злочину) є самодостатніми. І тому не потрібно доказувати ще й такий спосіб вчинення злочину, як обман. Тому, на наш погляд, застосування цього способу для втягнення повнолітньої осудної особи до заняття проституцією є практично неможливим» [2, с. 567-568]. Отже, вказівку на обман з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК України потрібно вилучити. Насильство як спосіб примушування особи до зайняття проституцією має свою специфіку: хоча у статті прямо й не вказано, що воно застосовується лише до потерпілої особи, але, оскільки не має інших законодавчих вказівок, то виходить, що насильство застосовується виключно до особи, яку таким чином примушують займатися проституцією, і ні до кого іншого. Така позиція є домінуючою у теорії кримінального права і правозастосовній практиці, оскільки спроба тлумачити поняття «застосування насильства» ширше, включаючи, туди і насильство щодо дітей, батьків та ін. осіб, означало б поширене тлумачення закону про кримінальну відповідальність у бік погіршення становища підозрюваного чи обвинуваченого. М.І. Бажанов особливо звертає увагу на те, що при кваліфікації не можна тлумачити кримінальний закон поширено, якщо це не йде на користь обвинуваченого [3, с. 28]. В цілому, це правильно, проте, потрібно враховувати, що особу можуть змусити займатися проституцією, застосовуючи насильство не проти неї особисто, а проти близьких їй осіб (дитини, чоловіка, дружини та ін.), тому варто передбачити у диспозиції ч. 1 статті вказівку, що насильство може застосовуватися як щодо потерпілої особи, так і щодо близьких їй осіб. Схожа ситуація і з погрозою застосування насильства: погрожують насильством виключно потерпілій особі, але ж можлива ситуація, коли особу змусять займатися проституцією погрожуючи, наприклад, вбити її дитину. За чинної редакції статті такі дії неможливо адекватно кваліфікувати. Цю прогалину у законодавстві також слід усунути. Також потрібно зазначити, що чинна редакція ст. 303 КК України, на відміну від попередньої, не вказує у якості способу примушування до зайняття проституцією знищення чи пошкодження майна, що навряд чи вірно, оскільки і такі дії використовують для впливу на особу і це не можна не враховувати в законі. На такі моменти звертає увагу і В.В. Шендрик [4, с. 368].

Відносно шантажу, як способу примушування до зайняття проституцією, то, оскільки у чинному кримінальному законодавстві України немає визначення поняття «шантаж», серед дослідників є дещо різні підходи до розуміння його сутності. Спільним для всіх є визнання шантажу як погрози розголошенням відомостей (як правдивих, так і вигаданих), що ображають особу потерпілого або які він бажає зберегти в таємниці. Так, В.А. Ломако зазначає, що шантаж полягає у погрозі повідомити різним установам чи особам (чоловіку, дітям, батькам, сусідам) відомості, які потерпілий бажає зберегти в

таємниці [5, с. 311]. В.В. Кузнецов поділяє точку зору, згідно з якою шантаж може полягати у погрозі повідомленням відомостей, які компрометують особу (наприклад, вимога займатися проституцією під погрозою повідомлення про засудження в минулому чи про наявність венеричного захворювання), або у погрозі заподіяння іншої шкоди (погроза заподіяння шкоди близьким особам тощо). Шантажем є погроза розголосити як дійсні факти, так і повідомити неправдиві відомості [2, с. 568]. Одним з яскравих представників такої позиції є В.О. Навроцький, який, зокрема, зазначає: «Шантаж у даному випадку означає: а) погрозу викриттям у поведінці, яка компрометує особу, чи розголошенням відомостей, які компрометують особу; б) погрозу заподіянням іншої шкоди (знищення майна, заподіяння шкоди рідним чи близьким тощо); в) залякування з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити потерпілу особу в залежне становище (наприклад, доведення до потерпілого наміру продати його у рабство, піддати груповому зґвалтуванню). Шантажем є погроза розголосити як дійсні факти, так і повідомити неправдиві відомості, здійснити наклеп [6, с. 970]. Такий підхід видається абсолютно правильним. Виходячи з цього, потрібно відмітити, що, оскільки шантаж за своїм змістом охоплює погрози заподіянням різноманітної шкоди, доцільніше буде об'єднати в диспозиції ч. 1 статті будь-які погрози (застосування насильства, знищення чи пошкодження майна, розголошення компрометуючої інформації і т.п.) як спосіб примушування особи до зайняття проституцією словами «погроза заподіянням фізичної, майнової чи іншої шкоди».

Таким чином, враховуючи все вищевказане, диспозицію ч. 1 ст. 303 КК України можна викласти у наступній редакції: «Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням уразливого стану цієї особи, шляхом застосування до неї чи близьких їй осіб насильства, знищення чи пошкодження майна, або погрози заподіянням їм фізичної, майнової чи іншої шкоди, або сутенерство». При цьому п. 2 Примітки до статті можна викласти у наступній редакції: «Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від способу, який використовувався при вчиненні таких дій».

Ефективна протидія сутенерству або будь-якому залученню особи до зайняття проституцією неможлива без врахування особливостей проституції як оплатного надання сексуальних послуг, наявність якого, у свою чергу, зумовлена існуванням належного попиту. І поки такий попит буде поза увагою закону, вирішення проблеми не буде в принципі. Тому, поряд з належною кримінально-правовою оцінкою дій сутенерів й осіб, які всіляко залучають людей до зайняття проституцією, потрібно надати адекватну законодавчу оцінку і особам, які одержують платні сексуальні послуги – тобто клієнтам, адже без них секс-бізнес неможливий. В цілому ряді країн (наприклад, у Швеції, Норвегії, Ісландії, Франції, Канаді, Ізраїлі) вже передбачена так звана «криміналізація попиту», коли особа, яка одержує платну сексуальну послугу, повинна відповідати за законом (переважно покарання за це передбачене у виді штрафу, хоча можливе і тюремне ув'язнення, як, зокрема, у Швеції). Таким чином, є доцільним доповнити КК України новою статтею 303-1 «Одержання платної сексуальної послуги», виклавши її у наступній редакції: « 1. Одержання сексуальної послуги за винагороду, - карається штрафом до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 2. Одержання сексуальної послуги за винагороду, вчинене повторно, від двох або більше осіб, - карається штрафом від трьох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 3. Одержання сексуальної послуги від неповнолітньої особи за винагороду, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк». Статтю варто доповнити Приміткою: «Під неповнолітньою у цій статті розуміється особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років». Справа в тім, що, хоча, звичайно, оплатні сексуальні послуги отримують і від малолітніх осіб (тобто, тих, хто не досяг чотирнадцяти

років), але, оскільки статті 152-153 КК України вже передбачають сувору кримінальну відповідальність за різноманітні дії сексуального характеру щодо таких осіб незалежно від наявності їх добровільної згоди, окрема вказівка у запропонованій статті на малолітню особу видається зайвою, і, у випадку отримання платної сексуальної послуги від малолітньої особи, винний повинен відповідати за ст. 152 або ст. 153 КК України.

Вказані заходи, на нашу думку, дозволять значно посилити ефективність кримінально-правової протидії сутенерству та іншим діям, внаслідок яких особа залучається до зайняття проституцією або надає сексуальні послуги за винагороду.

Література:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П.П., Арсенюк Т.М., Бантишев О.Ф. та ін.] ; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. [2-ге вид., переробл. та допов.]. К.: Дакор, 2008. 1428 с.
2. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: Навч. посібник / За заг. ред. В.В. Коваленка; за наук. ред. О.М. Джужи та А.В. Савченка. К.: Атіка, 2011. 648 с.
3. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск: «Пороги», 1992. 166 с.
4. Шендрик В.В. Кримінально-правова характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією як одна із підвалин протидії злочинності [Електронний ресурс] / В.В. Шендрик// Форум права. 2015. № 1. С. 366-370. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_60.pdf.
5. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. 496 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

Микулець В.Ю.

доцент, кандидат юридичних наук
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

Когут Д.

студентка 3 курсу юридичного факультету
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

Кріль Д.

студентка 3 курсу юридичного факультету
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЛАСНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРІОД КОРОНОКРИЗИ

Пандемія коронавірусу здійснила руйнівний вплив на усі держави, людство в цілому незалежно від географії, економічного становища, зрілості суспільства або будь-яких інших складових. Епідемія стала серйозним випробуванням для правових систем майже

всіх держав та цивілізації. На її початку неможна було передбачити увесь спектр наслідків, які вона потягла, та стала однією з топових тем у всьому світі. Найбільш проблемними були питання надання медичної допомоги, розробка протоколів лікування та створення вакцини від хвороби, яка стала загрозою людству. Разом з тим, пандемія коронавірусу вплинула на демократичний розвиток країн, верховенство права та захист прав людини. Зокрема, суди та правоохоронна система також зазнали суттєвих викликів, які потребували адекватного реагування з метою недопущення «дефіциту правосуддя» та забезпечення дотримання прав та законних інтересів осіб, що потребували судового захисту.

Відповідно до Конституції України – судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації адвокатури – визначаються виключно законами України (п. 14 ст. 92) [1].

Українські суди під час запровадження карантинних заходів постали перед складною проблемою забезпечення реалізації вимог ст. 6 Конвенції з прав людини (далі – КЗПЛ) [2] та відповідних положень кримінального процесуального законодавства, які імplementовані у національне законодавство, зважаючи на міжнародні-правові стандарти здійснення правосуддя та дотримання прав людини, які існують у світі. Зокрема, КЗПЛ передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя (ст. 6).

Отже, із положень ст. 6 КЗПЛ випливає, що право на справедливий суд містить такі складові: доступність правосуддя; розгляд справи судом, встановленим законом; належна судова процедура; незалежність та безсторонність суду; справедливості судового розгляду; публічність судового розгляду; право особи брати участь у судовому розгляді справи, маючи рівні можливості з іншою стороною; правова визначеність судових рішень; виконання остаточного судового рішення; розумність строків. Саме ці інституціональні та процесуальні складові є визначальними критеріями оцінки ефективності судової влади та правосуддя у правовій державі в цілому.

Втім, прагнення забезпечити життя та здоров'я осіб, що беруть участь у судовому провадженні, поставили під загрозу повноцінну реалізацію вимог ст. 6 КЗПЛ. Однією з проблем, з якою зіткнулися українські суди, полягала в неможливості забезпечення реалізації гласності кримінального провадження. Нормативною основою цієї засади є положення п. 6 ч. 2 ст. 129 Конституції України, ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», міжнародно-правових актів, зокрема, ст. 10 Загальної декларації прав людини, ч. 1 ст. 6 КПЗЛ, ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У кримінальному провадженні «Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій» закріплена на рівні загальної засади (ст. 27 КПК України). Суть цієї засади кримінального провадження полягає не лише в тому, що вона є однією з умов справедливого судового

розгляду, але й у тому, що вона є гарантією транспарентності судової влади, що значно сприяє формуванню довіри суспільства до неї [3].

Державна судова адміністрація України, враховуючи міжнародний досвід, на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 152, ч. 5 ст. 153 Закону України «Про судоустрій і статус судів» видала Наказ, яким був затверджений Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду [4]. Також Верховна Рада України увалила Закон, яким були внесені зміни до КПК України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) [5].

Проблемною є також ідентифікація особи, яка бере участь у судовому провадженні, адже у Zoom-конференцію користувач може заходити під будь-яким нікнеймом. Ця проблема буде вирішеною, коли відповідно до Наказу Державної судової адміністрації запрацює комплекс технічних засобів та програмного забезпечення «EasyCon». Переваги «EasyCon» полягають у тому, що вона дозволить точно ідентифікувати учасників відеоконференції та здійснювати фіксацію судового провадження. До того ж проведення судового засідання за допомогою несертифікованої спеціалізованої програми, що було вимушеною мірою безпосередньо після запровадження карантину, призведе до ризиків появи додаткових підстав апеляційного оскарження недотримання процедури судового розгляду на порушення права на належну судову процедуру.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.01.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 03.01.2022).
4. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : Наказ Держ. судової адміністрації України від 8.04.2020 р. № 169.
5. Про внесення зміни до пункту 205 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2020 р. № 558-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 19. Ст. 129.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ЕПІДЕМІЯМ

Кримінальна відповідальність за порушення правил по боротьбі з епідеміями, в тому чи іншому обсязі, передбачалась в усіх кодексах, що були чинними на території України.

Так, в КК 1922 р. (ч. 2 ст. 217-2) та в КК 1927 р. (ст. 193) передбачалась відповідальність за порушення встановлених законом правил охорони народного здоров'я під час епідемії. В КК 1960 р. каралось порушення обов'язкових правил, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим захворюванням і боротьби з ними, якщо ці дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення заразних захворювань.

В початковій редакції ст. 325 «Порушення правил боротьби з епідеміями» КК 2001 р. передбачалась відповідальність за порушення правил, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим заразним захворюванням і боротьби з ними, якщо ці дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Чинна редакція ст. 325 КК зазнала змін. Її назва – «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням». В диспозиції ч. 1 ст. 325 КК передбачена відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань. Кваліфікований склад передбачає відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 325 КК).

Аналізуючи зміни, що відбулись в ст. 325 КК, вкажемо на таке. В чинній редакції передбачена відповідальність не лише за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам, але й за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання масовим отруєнням. Далі. В назві початкової редакції ст. 325 КК йшлося про порушення правил боротьби з епідеміями, а в назві чинної редакції ст. 325 КК йдеться, зокрема, про порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам. При цьому, в диспозиції ч. 1 ст. 325 КК сказано про запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам.

В той же час, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» не вживає термін «**епідемічні хвороби**». Закон вживає, наприклад, такі словосполучення і терміни як: «епідемія», «епідемічна ситуація», «протиепідемічні заходи».

В цьому Законі термін «**епідемія**» розкривається як масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу, а термін «**інфекційні хвороби**» – як розлади здоров'я людей, що викликаються живими збудниками (вірусами, бактеріями, рикетсіями, найпростішими, грибами, гельмінтами, кліщами, іншими патогенними паразитами), продуктами їх життєдіяльності (токсинами), патогенними білками (пріонами), передаються від заражених осіб здоровим і схильні до масового поширення.

Крім того. В диспозиції ч. 1 ст. 325 КК йдеться, зокрема, про відповідальність за порушення **правил** та **норм**, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам. В Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» також йдеться про санітарно-протиепідеміологічні правила і норми. Зміст їх розкривається як нормативно-правові акти (накази, інструкції, правила, положення тощо) центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у

сфері охорони здоров'я, вимоги яких спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Іншими словами, згадані правила та норми – це нормативно-правові акти. То чи не доцільніше вживати лише термін – «норми». Тим більше, що етимологічне значення кожного з цих термінів розкривається через інший.

Отже, наявні підстави для оптимізації редакції даної кримінально-правової заборони.

Муляр Галина Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Академії праці,
соціальних відносин і туризму, м. Київ

РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Вступ. Пандемія COVID-19 створила значні виклики для забезпечення верховенства права, зокрема для функціонування судів під час карантину. Однак, суди виконують життєво важливу функцію у період пандемії та після неї, що полягає, серед іншого, у забезпеченні доступу до правосуддя загалом. Суди намагалися вирішити цю проблему у різні способи: деякі закривалися повністю, а деякі залишалися частково відкритими, але всім довелося швидко рухатися у напрямку здійснення правосуддя дистанційно та за допомогою онлайн-платформ. Навколишній світ стрімко змінюється – те, що є терміновим, необхідним та доцільним, в один момент може швидко змінитись і навіть неодноразово, залежно від того, в якій фазі пандемії COVID19 знаходяться країна, або навіть різні регіони країн. Тому за таких умов, необхідно організувати налагоджену роботу суду, в дистанційному режимі, з дотриманням всіх процесуальних вимог.

Матеріали й методи. Стан функціонування судочинства в умовах пандемії досліджували О. В. Капліна, А. Р. Туманянц, С. Л. Шаренко, Крицька І.О., Верещак Я.В. та ін. Однак, зазначені науковці недостатньо дослідили актуальні питання, щодо наявних перешкод в кримінальному судовому провадженні під час карантинного режиму.

Досягнення мети буде здійснено шляхом аналізу внесених змін до КПК України, що стосуються функціонування судів в умовах карантину.

Результати й обговорення. Пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) розділила життя людей на до та після. Життєдіяльність зазнала серйозних змін, громадяни, компанії, держава та її інституції – змушені пристосовуватись і розробляти нові алгоритми роботи та взаємодії, продиктовані необхідністю припинити або принаймні мінімізувати поширення коронавірусу.

Не є винятком і судова система України. Так, на перший локдаун (з 12 березня до 3 квітня 2020 р.), установлений постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. № 211, більшість судів відреагували виданням наказів, якими обмежували доступ не сторін спору на судові засідання, а обмежували роботу канцелярій і можливість ознайомлення з матеріалами справи та рекомендували сторонам подавати клопотання про відкладення судових засідань на пізнішу дату. Поширеними були також випадки оголошення перерв у судовому засіданні без зазначення нової дати судового розгляду.

Відповідно до приписів ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, одними з головних аспектів справедливого

розгляду справи є публічність розгляду справи та розгляд справи впродовж розумного строку [1].

Очевидним фактом було те, що вимушено вжиті судами заходи в умовах карантину наражали на ризик та істотно обмежували кожен із зазначених аспектів справедливого суду. Усвідомивши це, а також те, що пандемія буде тривалою, суди й учасники процесу почали пристосовуватися до нових реалій.

Ці пристосування об'єднані однією метою – максимально зменшити кількість фізичного перебування людей у суді, позаяк останнє прямо може сприяти поширенню коронавірусу.

Слід зауважити, що пристосування судів й учасників процесу до пандемії полягає як у використанні вже наявних способів і засобів взаємодії, так і у створенні нових. Водночас для кращого дослідження наявних й очікуваних змін буде доцільно умовно розподілити судовий процес на три складники, пов'язані з необхідністю фізичного візиту до суду: 1) подання документів; 2) ознайомлення з матеріалами справи; 3) судові засідання.

Пандемія дала змогу, а місцями і змусила учасників судового процесу по-новому оцінити можливості, які надає підсистема «Електронний суд». Зазначена підсистема покликана забезпечити обмін процесуальними документами в електронній формі між судами, органами й установами системи правосуддя, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу.

За допомогою Електронного суду учасники судового процесу можуть подавати до суду процесуальні документи в електронному форматі, а після успішної відправки – відслідковувати рух і стан розгляду своїх документів у суді. Інформація про доставлення документа, його реєстрацію та інші відомості надсилаються до електронного кабінету автора в автоматичному режимі.

Варто зазначити, що тестову експлуатацію підсистеми «Електронний суд» було розпочато в місцевих та апеляційних судах ще 22 грудня 2018 р. відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 22.12.2018 р. № 628 [2].

Ця підсистема справді є доречною та корисною, особливо в умовах пандемії, хоч і викликає дискусію про зручність та інтерфейс.

Згідно з рекомендаціями щодо встановлення особливого режиму роботи судів України задля убезпечення населення від поширення гострих респіраторних захворювань і коронавірусу COVID-19, який віднесено до особливо небезпечних інфекційних хвороб, Рада суддів України рекомендувала встановити особливий режим роботи судів України [3].

Відповідно до згаданого особливого режиму Рада, зокрема, рекомендувала судам роз'яснити учасникам процесу можливість відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами, можливість подання заяв про розгляд справ без участі сторони / представника та можливість розгляду справ у режимі відеоконференції.

Істотні обмеження участі в засіданні в режимі відеоконференції були зумовлені необхідністю зазначення у відповідному клопотанні приміщення іншого суду, який був зобов'язаний забезпечити технічну можливість проведення відеоконференції для сторони, що подала таке клопотання. Тобто участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції все одно була пов'язана з необхідністю фізичного походу до суду, просто іншого. Додатковою перешкодою на шляху до відеоконференції часто ставало те, що в суду не було технічної можливості провести засідання в режимі відеоконференції. Також у правозастосовній практиці виникають наступні проблеми: забезпечення прав обвинуваченого, свідка, що перебувають дистанційно під час судового засідання, та надійності програмного забезпечення.

Законодавець врахував зазначений недолік, і 2 квітня 2020 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням

коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р. № 540-IX. Цим Законом унесено низку змін до чинних нормативно-правових актів, зокрема щодо процесуальної діяльності судів. Так, сторонам процесу надано можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи встановлено здійснювати із застосуванням електронного підпису [4].

Для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду учасник справи повинен завантажити на власний технічний засіб програмне забезпечення EasyCon і подати на адресу головуючого судді заяву не пізніше ніж за 5 днів до судового засідання. У разі задоволення цієї заяви учасник справи зможе брати участь у судовому засіданні навіть у себе вдома [5].

30 березня 2020 р. Законом України № 540-IX до КПК України були внесені зміни, які надали судді, слідчому судді право прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» якщо участь у судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи [6].

Досліджуючи питання використання режиму відеоконференції у кримінальному процесі, зокрема з метою проведення допиту, І. Крицька та Я. Верещака визначають наступні його недоліки: 1. Неможливість або неврегульованість порядку подання на розгляд слідчого, прокурора, слідчого судді, суду письмових клопотань, доказів та інших процесуальних документів, які знаходяться в особи, стосовно якої проводиться допит; 2. Проблеми реалізації права на конфіденційне спілкування між адвокатом та його клієнтом під час допиту; 3. Не передбачення в законодавстві алгоритму підписання особою, яка допитується дистанційно, протоколу, надання нею письмового підтвердження роз'яснення їй прав, обов'язків та відповідальності за відмову давати покази і за надання завідомо неправдивих показань; 4. Недостатній для нормального спілкування рівень технічного зв'язку, у тому числі періодичне зникнення звуку і зображення під час відеоконференції, перешкоджання шумів та відлуння для повного розуміння висловлених учасниками процесу фраз [7 с.307].

Як зазначили Капліна О.В., Туманянц А.Р., Шаренко С.Л., «незважаючи на загальну позитивну спрямованість змін, внесених у КПК України на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), на даний час не створений ефективний механізм судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також система гарантій дотримання розумних строків кримінального провадження в умовах пандемії» [8].

Висновки. Пандемія та карантинні обмеження змусили всіх переглянути свої сталі методи роботи. Потреба обмежити фізичні контакти зумовила вимушену міграцію всіх можливих процесів в онлайн режим.

Онлайн-правосуддя в Україні перебуває на початковому етапі становлення. Пандемія та оголошення загальнодержавного карантину стали каталізатором для розвитку дистанційного здійснення правосуддя в Україні.

І попри те, що ключовий елемент електронного судочинства в Україні – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – досі не реалізований, на цей час відбувається активне впровадження й налагодження його підсистеми «Електронний суд».

Пандемія показала нам, що інфраструктури судів до повноцінної дистанційної роботи не пристосовані, адже досі не всі суди забезпечені відповідним технічним обладнанням. Проте необхідність забезпечення реалізації права громадян на справедливий суд зумовила максимальну мобілізацію державних інституцій для оперативного впровадження інновацій електронного онлайн-судочинства.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Наказ «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» [Електронний ресурс] // Державна судова адміністрація України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf.
3. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text>.
4. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text>.
5. Комунікаційна платформа EASYCON [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://easycon.com.ua/>.
6. Про захист населення від інфекційних хвороб [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.
7. Крицька І. До питання про систему гарантій проведення допиту під час пандемії COVID-19 / І. Крицька, Я. Верещака. // Молодий вчений. – 2021. – №11. – С. 304–309.
8. Капліна О. В. Судочинство у кримінальному провадженні під час пандемії COVID-19: міжнародний досвід та вітчизняна практика / О. В. Капліна, А. Р. Туманянц, С. Л. Шаренко. // Порівняльно-аналітичне право. – 2021. – №1. – С. 141–167.

Рудік Оксана Сергіївна

Студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Михайлов Володимир Олександрович

старший викладач кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та
технологій

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Останнім часом роль судової експертизи у судових провадженнях набирає обертів. Актуальністю даної теми є у необхідності досліджень які потребують спеціальних знань.

Історія формування й розвитку судової експертизи у Російській імперії, територія якої охоплювала й терени сучасної України, починається з XIX ст. Формування судової експертизи на перших етапах стосувалося як питань судової медицини, так і досліджень, які потребували аналізування документів і речовин, що реалізувалося у проведенні певними фахівцями судовохімічних та інших досліджень. Звід кримінальних законів Російської імперії (1832) вводить поняття «обізнані особи» та визнає їх свідчення доказом. На процес судочинства й розвиток судових експертиз істотний вплив мала Судова реформа 1864 р., яка регламентувала процеси попереднього розслідування, отримання та

фіксації доказів, зумовила необхідність більш широкого використання наукових знань при розгляді кримінальних і цивільних справ. Статут Кримінального судочинства передбачав правила щодо судової експертизи (статті 112, 325), якими встановлювалося, що експерти повинні запрошуватися в тих випадках, коли для точного розуміння обставин справи необхідні спеціальні знання або досвідченість у науці, мистецтві, ремеслі, промислі або якому небудь занятті.

Таким чином, уже тоді були сформульовані основні вимоги до експертів – незацікавленість у результаті справи, об'єктивність думок і суджень, можливість прояву ініціативи при проведенні дослідження з метою виявлення ознак, що можуть привести до відкриття істини. [6]

Визначаючи завдання експертизи, О. Р. Шляхов відмічав, що воно є науково обґрунтованим визначенням предмета експертизи, узагальнено та систематизовано сформульоване для роду (виду) у цілому; воно пов'язане з предметом судового доказування та тісно пов'язане з об'єктами й методиками експертного дослідження. Важливою є запропонована О. Р. Шляховим систематизація завдань за конкретно-цільовим призначенням результатів експертизи (ідентифікаційні, діагностичні, ситуаційні), з одного боку, і за ступенем спільності (окремі, спільні) – з другого. Спільні завдання виділяються в особливу групу інтеграційних. Останні вирішуються у формі комплексних експертиз. [6]

У роки Першої світової війни система експертних установ була практично зруйнована. Після жовтня 1917 р. в радянській державі практика розкриття злочинів потребувала застосування наукових методів роботи з речовими доказами. В Україні були розроблені та введені в дію нові закони, у тому числі – з процесуального судочинства, проведена судова реформа, створені прокуратура, адвокатура, нотаріат. Уживалися практичні заходи із удосконалення й підвищення якості розслідування злочинів, зокрема шляхом застосування науково-технічних засобів. Одночасно вдосконалювалася нормативна регламентація використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів. Кримінально-процесуальне законодавство радянської держави відмовилося від терміна «обізнані особи», прийнятого судовими статутами Російської імперії 1864 р., і ввело загальновизнаний у юридичній літературі термін «експерт»

Стаття 24 Закону України «Про судову експертизу» [2] закріплює засади міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи. Спеціалізовані установи та відомчі служби, що виконують судові експертизи, користуються правом установлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз. На сьогодні норми цієї статті Закону досить активно реалізуються в науково-практичній діяльності судово-експертних установ. На початку 90-х рр. XX ст. після розпаду СРСР спостерігалися процеси гальмування розвитку системи судово-експертних установ в аспекті планування наукової тематики, організаційної роботи науково-дослідних установ судових експертиз, підготовки кадрів тощо, тобто тих сторін судово-експертної діяльності, які раніше були ланками єдиної системи. Це стало певним чинником для сповільнення розвитку науки судової експертизи. Із плином часу в процесі розбудови незалежної держави на базі вироблення нових і вдосконалення існуючих норм регулювання судово-експертної діяльності в Україні активізувалися й творчі процеси, що, у першу чергу, відобразилося на стані міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: стали відновлюватися міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводилися спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, відновився й обмін стажистами, науковою інформацією та друкованими виданнями.

На сьогоднішній день, судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. [2]

Закон України, якій діє сьогодні був прийнятий ще в 1994 році та на сьогодні значна частина його положень потребує суттєвого оновлення, встановлення нових підходів до здійснення судово-експертної діяльності, що обумовлено міжнародним досвідом нормативно-правового регулювання такої діяльності та практикою проведення судових експертиз, а також практикою діяльності судово-експертних установ. Необхідність прийняття нового закону про судово-експертну діяльність обумовлена також низкою змін на державному рівні, зокрема, проведенням судової реформи, в рамках якої судова експертиза є невід'ємною складовою судової системи. Тобто суспільству потрібні певні зміни та реформи, якими будуть врегульовані питання самоврядування приватних судових експертів, визначено правовий статус Асоціації приватних судових експертів України як самоврядної організації приватних судових експертів та її повноваження. Також варто врегулювати питання проведення рецензування висновку експерта, та зазначити більш чітко визначення статусу, прав та обов'язків судових експертів, судово-експертних установ та їх керівників;

Література:

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 № 710 "Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів"
4. Шляхов, А. Р. Задачи судебной экспертизы [Текст] / А. Р. Шляхов // Экспертные задачи и пути их решения в свете НТР. — М. : ВНИИСЭ, 1980. — Вып. 42. — С. 22.
5. Наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5 "Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах"
6. <https://expertize-journal.org.ua/attachments/article/924/ose.pdf>
7. https://jurliga.ligazakon.net/news/207272_uryad-skhhvaliv-zakonoprojekt-pro-sudovo-ekspertnu-dyalnst-osnovn-polozhennya

Кривоноженкова Уляна Рупешівна,
студентка 1 курсу бакалаврату факультету права та
підприємництва ТОВ «Харківський університет»

ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Згідно закону України від 18.05.2010 р. № 2258-VI. «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1], з 2010 р. Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 258-5 КК України «Фінансування тероризму». Відповідно до цього, фінансування тероризму – це надання чи збір будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково: для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією;

для організації, підготовки і вчинення окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [2]. Також ст. 258-5 КК України частково дублює положення статті 258 КК України, а саме стосовно об'єктивної сторони кримінального правопорушення [3].

Окрім цього, до 2010 р. фінансування тероризму кваліфікувалося за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 258 КК України. Статтею 258-3 чинного КК України вже передбачено кримінальну відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, а статтею 258-4 КК – за сприяння вчиненню терористичного акту, зокрема щодо фінансування і матеріального забезпечення особи з метою вчинення терористичного акту.

Також законом України «Про внесення змін до закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» виділення фінансування тероризму в окремий склад, фактично призвело до пом'якшення покарання за певні діяння, спрямовані на фінансування терористичних груп чи терористичних організацій, тому що, відповідно до чинного законодавства такі дії в усіх випадках караються позбавленням волі на строк до 15 років, а ч. 3 нової ст. 258-5 передбачає таку відповідальність лише за особливо кваліфіковані види таких дій [4, с. 2]. Отже, після 2010 р. суди та правоохоронні органи пішли шляхом кваліфікації фінансування тероризму за ст. 258-5 КК України. Але включення до КК України даної норми призвело до створення правової колізії, яка є негативним явищем в кримінальному праві та застосуванні норми на практиці.

Це явище можна розглянути у двох аспектах: по-перше, чи питання кваліфікації фінансування терориста чи терористичної групи було частково врегульовано, а саме дії з фінансування тероризму кваліфікувалися до появи ст. 258-5 за ч. 3 ст. 27 та ч. 2 ст. 258 КК України; по-друге – виникає питання, яку саме статтю застосовувати (258 чи 258-5).

Ще одне питання виникає в правильності призначення покарання судами щодо санкції фінансування тероризму та застосування ст. 69 КК України. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення. Постанова Пленуму ВС України від 24.10.2003 р. № 7 «Про призначення судами кримінального покарання» у п. 14 зазначає: «якщо санкція частини статті не передбачає основного покарання у виді штрафу, він може бути призначений лише в порядку переходу до більш м'якого виду покарання за наявності підстав, передбачених ст. 69 КК. у цьому разі штраф призначається в розмірах, визначених ч. 2 ст. 53 КК» [5].

Провівши аналіз судової практики, слід зазначити, що: по-перше, в більшості вироків за ст. 258-5 КК із застосуванням ст. 69 КК України судді, як правило, вказують тільки на наявність декількох обставин, що пом'якшують покарання, і не мотивують та не наводять аргументів щодо визнання їх такими, що істотно знижують ступінь тяжкості злочину; не вказують внаслідок якого тяжкого збігу особистих обставин слід призначити

більш м'яке покарання ніж це передбачено санкцією статті, як наприклад у вироках № 1-кп/263/370/2018 та № 1-кп/409/33/18 [6; 7]. Ще один негативний аспект – призначаючи штраф у порядку ст. 69 КК України, суди не враховують потребу досягнути мету покарання. Вважаю, що не досягається жоден з різновидів мети покарання, що вказані у ст. 50 КК України, у разі призначення штрафу за фінансування тероризму в порядку ст. 69 КК України.

По-друге, у більшості випадків, встановивши у справі наявність таких обставин, що пом'якшують покарання, суди не досліджують характер цих обставин, не з'ясовують, чи зазначені обставини знижують ступінь тяжкості злочинного діяння, чи вказують на меншу суспільну небезпеку особи винного. так, вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин вказує на те, що особа яка вчинила кримінальне правопорушення, знаходиться під впливом негативних зовнішніх чинників (тяжких особистих, сімейних чи інших обставин), які впливають на свідомість та на волю особи і цим самим обмежують свободу вибору певної поведінки. збіг таких обставин послаблює волю особи та схиляє її до вчинення суспільно небезпечного діяння [8, с. 252]. Але виникає питання: яким чином неповнолітній син (або донька, дружина та ін.), що перебуває на утриманні, може істотно знизити суспільну небезпечність вчиненого фінансування тероризму, зважаючи на те, що злочинець фінансує, забезпечує коштами терористичну групу чи організацію?

Заслуговує на увагу пропозиція Д.С. Азарова, щодо обставин, які істотно знижують ступінь тяжкості при застосуванні ст. 69 КК України, не можуть належати, зокрема: щире каяття та (або) визнання підсудним вини, активне сприяння розкриттю злочину, відсутність тяжких наслідків, думка потерпілого, відсутність судимості, інші характеристики особи винного [9, с. 64].

Вважаю недоцільним застосовувати ст. 69 КК України та призначати більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, за фінансування тероризму в Україні.

На мою думку, не досягається жоден з різновидів мети покарання, що вказані у ст. 50 КК України, у разі призначення штрафу за фінансування тероризму в порядку ст. 69 КК України.

Література:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 18.05.2010 р. № 2258-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/234114>.
3. Крайник Г. С., Ярошенко В. М. Питання кваліфікації та призначення покарання за фінансування тероризму. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63) С. 869–872.
4. Висновок Головного науково-експертного управління на проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо боротьби з фінансуванням тероризму)» від 02.04.2009 р. № 4309. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=34926&pf35401=146686>.
5. Про призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.
6. Вирок Білокуракинського районного суду луганської області від 5 лютого 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72004446>

7. Вирок жовтневого районного суду міста Маріуполя донецької області від 3 березня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72538175>
8. Василяш В.М. Підстави призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та деякі проблеми встановлення їх у судовій практиці. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 250-257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_48
9. Азаров Д.С. врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням статті 69 КК України (за результатами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*. 2014. № 1(23). С. 57-65.

Вольвак О.М.

старший викладач Національної академії Служби Безпеки України

Ніколайчук В.В.

курсант Національної академії Служби Безпеки України

ОЦІНКА ЗАГРОЗ ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Демографічна складова національної безпеки є одним з найактуальніших питань наукових досліджень, оскільки цілком виправданим є саме пріоритет розгляду демографічної безпеки, як основоположної складової національної безпеки. Питання безпеки населення, створення і захист умов існування суспільства в цілому дає змогу розглядати питання існування будь-якій державі у світі.

Поняття демографічної безпеки й досі не має чіткого визначення, проте вже має окреслені межі досліджень. Визначення демографічної безпеки можна визначити, як стан захищеності особи, суспільства та держави від реальних і потенційних демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України відповідно до її демографічних інтересів [1].

Демографічна безпека являється складовою національної безпеки, яка, в широкому сенсі, являє собою «підтримку комплексу соціальних, культурних та інших цінностей сучасного суспільства, наявність державних та інших механізмів, здатних адекватно реагувати на неминучі, в тому числі раптові, соціальні зміни. Іншими словами, це здатність суспільної системи країни забезпечити високий рівень життєдіяльності нації та її конкурентні можливості у взаєминах із зовнішнім світом з метою надійного існування та сталого розвитку.

Забезпечення національної безпеки в т.ч. і демографічної, передбачає створення в суспільстві таких умов, які на кожному конкретному історичному етапі сприяли б, по-перше, інтелектуальній та практичній мобілізації його структурних можливостей для його розвитку, по-друге, оптимального використання цих можливостей в інтересах і цілях підвищення соціальної ефективності та конкурентоспроможності країни, по-третє, орієнтації не тільки на запобігання військової, екологічної, економічної та інших загроз, але, перш за все, на стимулювання соціально-економічного, культурного і т.д. розвитку суспільства» [2].

Формування та визначення загроз у будь-якій сфері, що потребує захисту, покладається безпосередньо на ті структури державного апарату, які здійснюють такий захист. Визначення та ранжування загроз покладається на правоохоронні та спеціальні служби. Моделювання сітки загроз демографічної безпеки та їх поділ на зовнішні і внутрішні, дає змогу здійснення розподілу сфер діяльності державних органів та структур.

Розподіл загроз демографічній безпеці на зовнішні і внутрішні є одним з базових підходів моделювання системи загроз та протидії їм. Оскільки демографічна безпека розглядається в контексті безпечного існування соціальних груп та суспільства в цілому зовнішні та внутрішні загрози стають невід'ємними чинниками впливу на стан та тенденції розвитку демографічного сектору національної безпеки.

При цьому базовими загрозами вчені вважають: депопуляція; старіння населення; нерегульовані міграційні процеси; деградація інституту родини. Зокрема до зовнішніх слід відносити нерегульовані міграційні процеси та деградацію інституту родини, а внутрішніми депопуляцію та старіння населення, та деградацію інституту родини

Розглядаючи підходи до визначення загроз у контексті кримінального захисту слід виокремити за критерієм поділу на зовнішні і внутрішні в залежності від суб'єкта їх поширення, зокрема: неконтрольовані міграційні процеси нелегальні міграції. З іншого боку слід розглядати будь-які зовнішні впливи на демографічну безпеку, як прояв об'єктивної сторони злочинів проти держави (національної безпеки).

Негативні тенденції практично всіх складових демопроцесу – народжуваності, смертності, шлюбності, міграції, здоров'язбережувальній поведінці та ін. – ведуть до втрати здатності країни до самовідтворення населення у досягнутій якості й кількості. В інтересах держави і суспільства є формування такого типу відтворення, основні характерні риси якого – збереження кількісних і розвиток якісних характеристик населення, збільшення тривалості активного життя, прогресивна статеві-вікова структура, оптимальні внутрішні і зовнішні міграційні процеси, зміцнення родинних цінностей та соціальної відповідальності за життя і здоров'я людей. Захист цих інтересів та створення умов для реалізації їх і складає сутність демографічної безпеки суспільства та держави. [3]

Кримінально- процесуальні засади протидії загрозам демографічній безпеці повинні передбачати й кримінальне переслідування у разі виявлення суб'єктів реалізації таких загроз, та формування нових методів та підходів до оперативно-розшукової діяльності у сфері захисту інтересів держави у демографічній безпеці.

Частиною другою ст. 99 КПК України законодавець визначив, що документами як джерелами доказів можуть бути матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті.

Вказана норма, як і інші норми (наприклад, ст.ст. 104-106, 236, 252 КПК України) кримінально-процесуального закону, визначають загальні вимоги до процесуальних документів, як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Визначення вимог, яким мають відповідати матеріали ОРД задля використання їх під час досудового розслідування злочинів, призводить до виділення таких вимог використання матеріалів ОРД в процесі доказування під час досудового розслідування злочинів, щодо запобігання та протидію загрозам демографічній безпеці:

1) вони мають бути зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України

2) у них мають бути зафіксовані фактичні дані про готування, вчинення злочинів, що безпосередньо впливають на стан захищеності держави у демографічній сфері окремими особами та групами осіб;

3) відомості про факти, які містяться у матеріалах ОРД, мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування злочинів що безпосередньо впливають на стан захищеності держави у демографічній сфері;

4) матеріали ОРД для використання їх у доказуванні мають бути обов'язково розсекречені.

В ході здійснення уповноваженими підрозділами заходів оперативно-розшукової діяльності виявлення та оцінка загроз демографічній безпеці може мати місце у випадках,

коли заходи ОРД безпосередньо пов'язані із виявленням та переслідуванням суб'єктів злочинів, пов'язаних із функціонуванням інститутів сім'ї та суспільства. Зокрема, слід зауважити важливу роль в безпосередньому виявленні та усуненні загроз з боку злочинних елементів у ході проведення оперативно-розшукової діяльності уповноваженими органами.

Метою проведення оперативно-розшукової діяльності у сфері протидії загрозам демографічної безпеки, є не лише виявлення і припинення такої діяльності, а й безпосереднє формування у ході проведення доказової бази для подальшого здійснення кримінального судочинства над суб'єктами злочинів.

Питання захисту інтересів демографічної безпеки є важливим для будь-якої держави, а питання реалізації такого захисту покладені на спеціально уповноважені органи. Дослідження проблем демографічної безпеки та виявлення першочергових реальних загроз у поєднанні з комплексними та системними підходами вивчення демографічної обстановки дають можливість оцінки реального стану демографічної ситуації в країні. Виходячи з цього можна дійти висновку, що демографічна безпека – це такий стан демографічного розвитку, який за об'ємним і структурним показниками буде сприяти досягненню в перспективі відтворення населення все більш високої якості, створення передбачуваного, контрольованого перебігу основних демографічних процесів, забезпечення такого поєднання внутрішніх і зовнішніх умов в країні, які були б максимально сприятливі для демографічного розвитку. Саме захист таких умов слід реалізовувати базуючись на кримінальних засадах захисту інтересів держави та суспільства. Такий підхід дасть можливість державі чітко виокремити основні напрямки впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, та забезпечити кримінальне переслідування конкретних суб'єктів реалізації анти демографічної політики в державі. Безпосередньо варто відзначити, що протидія загрозам на кримінально-правовому рівні передбачатиме й створення окремих кримінально-правових інститутів захисту інтересів держави у сфері демографічної політики.

Література:

1. Перебейнос О.М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект / О.М. Перебейнос. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e#book/db/2011#1/doc/7/03.pdf>
2. Косолапов М. Національна безпека у світі, що змінюється/ М. Косолапов //Світова економіка та міжнародні відносини – 1992. – № 10. – С. 18–19.
3. Грішнова О.А., Харазішвілі Ю.А Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози// Demography and Social Economy, 2019, № 2 (36), с. 66
4. Хомин О. Й. Методика розрахунку демографічної безпеки / О. Й. Хомин //Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2010. – № 29. – С. 188-191.
5. Гнибіденко І. Демографічні аспекти національної безпеки держави / І.Гнибіденко // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 5. – С. 11–18.
6. Проект закону України «Про демографічну безпеку в Україні» від 16.10.2001 р. № 8177. Вноситься народним депутатом України Деркачем А.Л. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/J817700I.html
7. Рингач Н. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України / Н. Рингач // Ефективність державного управління. – 2008. – Вип. 14/15. – С. 140–145.
8. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. – 400 с

9. Дністрянський М. Демографічна криза в Україні як проблема національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/09-22-demograph/> (дата звернення 15.03.2019).

10. Рой І. Державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2013. — Вип. 1(16). — С. 104—111.

11. Хомич Л. Проблеми та шляхи оптимізації державного регулювання демографічних і міграційних процесів в Україні / Л. Хомич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/30.htm>.

Оксана Олександрівна Книженко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології Навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної академії СБ України
(м. Київ)

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

Притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням радіоактивних матеріалів, передусім потребує дослідити спеціальне законодавство, яке врегульовує порядок поведінки із радіоактивними матеріалами. Часто саме приписи спеціальних норм й будуть визначати межі дозволеної (недозволеної) поведінки. З'ясування змісту цих норм впливає не тільки на встановлення меж діяння, а й на вирішення питання щодо відмежування кримінально протиправних діянь між собою.

Так, у ст. 265 КК України вказується на те, що радіоактивні матеріали можуть перебувати у будь-якому фізичному стані в *установці або виробі* чи в іншому вигляді. Отож для визначення меж караності діяння необхідно звернутися до спеціального законодавства. Таким буде Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [1], у ст. 1 якого міститься визначення радіоактивних матеріалів.

Також закон вимагає того аби дії вчинялися без передбаченого законом дозволу, приміром з одержанням відповідної ліцензії.

Законом України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» визначаються правові та організаційні засади дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії, а також загальні положення регулювання суспільних відносин, що виникають під час її провадження [2].

Саме через те, що нині радіоактивні речовини використовуються у багатьох сферах життєдіяльності, досить часто трапляються випадки придбання *виробів*, які містять у собі джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів.

Для з'ясування питання по суті необхідно, як вже наголошувалося, урахувати не тільки положення закону про кримінальну відповідальність, а й інших нормативних актів. Так ч. 1 ст. 265 КК України лише вказує на альтернативні форми злочинного прояву: придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів. Всі зазначені дії мають здійснюватися без передбаченого законом дозволу. Також КК зазначає, що ці матеріали можуть перебувати у будь-якому фізичному стані в *установці або виробі* чи в іншому вигляді.

Поняття використання розтлумачується спеціальним законом «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії». Так під використанням джерел іонізуючого випромінювання законодавець розуміє не тільки експлуатацію, технічне обслуговування, зарядження-перезарядження, перетарювання, ремонт, налагоджування, проведення випробовувань з метою визначення технічних характеристик та перевірки на герметичність; введення та виведення з експлуатації установок, що містять джерела іонізуючого випромінювання; монтаж та демонтаж, а також отримання (придбання) та передачу (збут) джерел іонізуючого випромінювання [2]. Отже, визначаючи те, які дії охоплюються використанням джерел іонізуючого випромінювання варто, по-перше, послуговуватися ст. 1 вказаного закону, де закріплено законодавче визначення цього терміну.

По-друге, необхідно правильно оцінити фактично вчинені дії. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» термін «придбання» законодавцем оцінюється як одна із форм використання. Аби не бути притягненим до кримінальної відповідальності за придбання цих предметів – необхідно мати ліцензію на такі дії.

Таким чином, завдяки тлумаченню змісту саме спеціальних законів, є можливим відмежування кримінально караного діяння від правомірної поведінки щодо дій, пов'язаних із використанням *виробів*, які містять у собі джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів.

Література:

1. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 року № 1370-XIV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14>

Чуб Юлія Сергіївна,
студентка 1-го курсу бакалаврату
факультету права та підприємництва
ТОВ «Харківський університет»

НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК ПРЕДМЕТ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) існує декілька визначень терміну «неправомірна вигода», що закріплені: у примітці до ст. 160 КК України «Підкуп виборця, учасника референдуму» (у цій статті під неправомірною вигодою слід розуміти продукти харчування, спиртні напої та тютюнові вироби, незалежно від їх вартості, а також грошові кошти, товари (крім матеріалів агітації, визначених законом), послуги, роботи, пільги, переваги, подарункові сертифікати, цінні папери, кредити, лотерейні білети, інші матеріальні та нематеріальні активи, вартість яких перевищує 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, які на безоплатних або на інших пільгових умовах пропонуються, обіцяються, надаються кандидатам, виборцям, учасникам референдуму або членам виборчої комісії, комісії з референдуму чи одержуються зазначеними особами); у примітці до ст. ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» та примітці до ст. 364-1 КК України

«Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав) [1]. При чому в останніх двох сутність понять є однаковою та не містить додаткових уточнень.

У примітці до ст. 160 КК України необхідно виключити вказівку на вартість – «вартість яких перевищує 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян», оскільки це не відповідає Конвенції ООН проти корупції, де не вказано мінімальної вартості неправомірної вигоди [2].

18 жовтня 2006 р. Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (далі – Конвенція ООН проти корупції). Враховуючи те, що у Конвенції ООН проти корупції неправомірна вигода тлумачиться однаково [2], без особливостей чи відмінностей щодо різних кримінальних правопорушень, існування декількох визначень неправомірної вигоди, які є однотипними, у КК України є недоцільним, про що зазначалося у наукових роботах [3, с. 60-76; 4; 5; 6]. А тому, на мою думку, слід залишити одне визначення неправомірної вигоди та закріпити його у примітці до ст. 160 КК України.

Важливо зауважити про те, що у п. 35 ст. 1.3.1. «Значення термінів Кримінального кодексу» проекту КК України неправомірною вигодою визначається грошові кошти, інше майно, перевага, пільга, послуга, нематеріальний актив або вигода немайнового характеру, які особа без законних на те підстав: а) набуває шляхом використання своїх службових повноважень, становища або пов'язаних з ними можливостей, б) одержує, просить чи вимагає за вчинення чи невчинення в інтересах іншої особи певної дії шляхом використання службових повноважень, становища або пов'язаних з ними можливостей, незалежно від наявності в неї реальної можливості вчинити чи не вчинювати таку дію, або в) пропонує чи надає іншій особі за те, щоби вона, шляхом використання службових повноважень, становища чи пов'язаних з ними можливостей вчинила чи не вчинила будь-яку дію в інтересах того, хто пропонує чи надає неправомірну вигоду [7].

Варто зазначити про необхідність розширення переліку корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці до ст. 45 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям», про що зазначалось у наукових роботах [6; 8, с. 188-311; 9]. Заслуговує на увагу доповнення зазначеного переліку статтею 160 КК України «Підкуп виборця, учасника референдуму», оскільки там є відповідний предмет – неправомірна вигода, а також наявні ознаки корупції (як активної – ч. 3, так і пасивної – ч. 1).

Отже, визначення терміну «неправомірна вигода» має, на мою думку, зазнати таких змін: 1) у ст. 160 КК України «Підкуп виборця, учасника референдуму» (у цій статті під неправомірною вигодою пропоную розуміти «продукти харчування, спиртні напої та тютюнові вироби, незалежно від їх вартості, а також грошові кошти, товари (крім матеріалів агітації, визначених законом), послуги, роботи, пільги, переваги, подарункові сертифікати, цінні папери, кредити, лотерейні білети, інші матеріальні та нематеріальні активи, які на безоплатних або на інших пільгових умовах пропонуються, обіцяються, надаються кандидатам, виборцям, учасникам референдуму або членам виборчої комісії, комісії з референдуму чи одержуються зазначеними особами», виключити вказівку на вартість – «вартість яких перевищує 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян», оскільки це не відповідає Конвенції ООН проти корупції); 2) у ст. 160 КК України вважаю доцільним вказати, що це визначення поширюється на усі інші статті КК

України; 3) з приміток до ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» та до ст. 364-1 КК України «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» слід виключити визначення неправомірної вигоди як зайві та такі, що дублюються, а тому не містять змістовного навантаження.

Також перелік корупційних кримінальних правопорушень (примітка до ст. 45 КК України) слід розширити, доповнивши статтею 160 КК України «Підкуп виборця, учасника референдуму», оскільки там є відповідний предмет – неправомірна вигода, а також наявні ознаки корупції (як активної – ч. 3, так і пасивної – ч. 1).

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.
3. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право, 2013. 424 с.
4. Крайник Г. С. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. 344 с. С. 192–201.
5. Настюк В. Я., Крайник Г. С. Проблемні питання адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення в Україні. *Право України*. 2015. Вип. 12. С. 48–57.
6. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 582 с.
7. Проект Кримінального кодексу України станом на 18 січня 2022 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
8. Антикорупційні засади діяльності органів влади: наук.-практич. посіб. / С. М. Клімова, Г. С. Крайник, С. В. Ніколайчук, А. В. Роздайбіда, І. М. Трубавіна. За заг. наук. ред. А. В. Роздайбіди. Видання 2-ге, перероб. та допов. Харків : Вид-во ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД», 2014. 364 с.
9. Крайник Г. С. До питання виокремлення системи корупційних діянь у кримінальному та адміністративному законодавстві України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. 270 с. С. 159–167.

Ткачук Віктор Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
зав. кафедри суспільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

Коба Павло Миколайович,
Студент 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

Нечипорук Максим Володимирович,
Студент 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАХИСНИКА: СПІРНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Актуальність даної теми у нашому суспільстві обґрунтовується тим, що проблема захисту прав і законних свобод людини та громадянина у значній мірі криється в її недостатньо професійному наданні. До прикладу, саме на цій проблемі акцентують увагу В. Біляневич [1], О.Шандула [2]. Окремі питання юридичної допомоги та правового захисту опрацьовано у працях О.Д. Святоцького, В.Т. Маляренка, В.О. Попелюшка, С.Ф. Сафулька, М.І. Сірого та інших науковців. Проте, іншою стороною цієї проблеми є право громадян на вільний вибір захисника, що передбачено ч.1 ст. 59 Конституції України.

Метою даної публікації є спроба розгляду спірних аспектів правового статусу захисника.

Досліджуючи дану правову проблему варто наголосити на тому, що вона виникла не із природи самого права, а із політичної доцільності. Таке твердження має своє практичне правове підтвердження, адже, зміни, які були внесені до Конституції України в контексті розширення правового статусу адвоката сприяють монополізації адвокатурою права громадян на правову допомогу, що суперечить не тільки міжнародному правовому підходу до права вільного вибору захисника, а й двом Рішенням Конституційного Суду України (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року за № 13-рп/2000, Справа № 1-17/2000 та Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) 30 вересня 2009 року за № 23-рп/2009, Справа № 1-23/2009).

У першому Рішенні Конституційний Суд України звертає увагу на монопольне становище адвоката, як захисника прав та свобод громадян, в кримінальному провадженні (ст. 44 КПК України, 1960 р.), яке суперечить нормам Конвенції про захист прав людини і основних свобод, ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 року, де передбачається право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, вибраного ним на власний розсуд (стаття 6).

Конституційний Суд України також звертає увагу на невідповідності даної норми (ст.44 КПК України, 1960 р.) Міжнародному пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, ратифікованому Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148 VIII, в якому зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чиї права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту, і таке право повинно встановлюватись судовим або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави (стаття 2), та можливість вільного вибору обвинуваченим захисника (пункт 3 статті 14).

Привертає увагу і те що, Конституційний Суд України також звернув увагу на „Основні принципи, що стосуються ролі юристів”, прийняті восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поводження з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 року, які передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства (принцип 1); жодний суд чи адміністративний орган, в якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов’язки відповідно до національного права і практики та цих принципів (принцип 19).

Таким чином, ми бачимо, що наведені міжнародно-правові акти передбачають право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або через вільно вибраного ним на власний розсуд захисника з-поміж юристів, які можуть надати ефективний правовий захист. Ці положення міжнародно-правових актів щодо права фізичної особи на захист від обвинувачення відтворені у положеннях частини першої статті 59 Конституції України, які закріплюють право кожної фізичної особи на правову допомогу і право вільного вибору захисника з метою захисту від обвинувачення.

Проте, зміни внесені до Конституції України у 2016 році, особливо внесення ст. 131² вказує на те, що лише за адвокатурою закріплюється абсолютне право на надання професійної правничої допомоги в Україні. Тоді постає просте питання, а які ж професійні права юриста, особи, яка отримала вищу юридичну освіту?

Цікавою заувагою є і Рішення Венеціанської комісії, де сказано, що введення цієї норми є гарантією незалежності адвокатури. Однак, тут же і зауважено, що наявність цієї норми здатне призвести до дуже серйозних наслідків, оскільки запобігає будь-якій можливості представництва перед суддею в будь-якому виді спору особою, яка не є „адвокатом”. Тобто, фактично Венеціанська комісія вказує на невідповідність цієї норми принципу вільного доступу до вибору захисника, що передбачено і вище зазначеними міжнародними нормативними актами, які ратифікувала Україна.

Отже, зміни внесені до Конституції України в частині регламентування надання професійної правничої допомоги суперечать не тільки нормам міжнародного права, а й ч. 3 ст. 22 Конституції України, де чітко наголошено на тому, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Література:

1. Беяневич В. Адвокатська монополія – потреба часу / Юридична газета. Вища рада правосуддя. 20.04.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/mass_media/848 (дата звернення 15.02.22 р.).

2. Шандула О. О. Адвокатська монополія: національні тенденції та зарубіжний досвід / Часопис Київського університету права. 2020. № 3. С. 50-56.

Ткачук Віктор Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
зав. кафедри суспільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

Сисонюк Ганна Григорівна,
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА ЯК ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Актуальність даної тематики дослідження криється у тому, що тлумачення поняття кримінально-виконавчої політики як складової політики у сфері боротьби зі злочинністю в підручниках та в юридичній літературі немає єдиного трактування. Кримінально-виконавчу політику часто називають політикою у сфері виконання покарань, виправно-трудовою політикою, пенітенціарною політикою, тюремною політикою тощо.

Метою даної публікації є спроба розглянути кримінально-виконавчу політику як понятійно-правова категорію.

Поняття „політика” має грецьке походження (politike) і означає діяльність органів державної влади, партій, громадських організацій у сфері внутрішньо-державного управління та міжнародних відносин; спосіб дій, спрямованих на досягнення певної мети [1, с. 549].

З іншої сторони, історія нашої держави пам'ятає й інше визначення політики, а саме – класове. Класова теорія розглядає політику як сферу діяльності пов'язану з відносинами між суспільними класами та іншими соціальними групами, ядром якої є проблема завоювання, утримання і використання державної влади [2, с.460].

Політика у сфері боротьби зі злочинністю, будучи складовою правової політики держави, є напрямом державної діяльності, що включає комплекс заходів від профілактики і запобігання злочинів до виконання покарань. З огляду цього, заслуговує на увагу наукова думка Г. М. Міньковського, який пропонує розглядати кримінальну політику у двох аспектах – широкому та вузькому. Перший, на його думку, „...охоплює систему боротьби зі злочинністю в цілому, комплексно характеризує науково-обґрунтовану лінію цієї боротьби, стратегію ... держави в цій сфері, місце і значення боротьби зі злочинністю в забезпеченні потреб соціального розвитку, характеризує систему цієї боротьби і тенденції її розвитку (щодо завдань, суб'єктів, засобів), проблемні ситуації і шляхи їх вирішення” [3, с. 67]. Другий аспект охоплює: „... концепцію використання в боротьбі зі злочинністю саме кримінально-правових засобів (кримінального покарання, змінюючих та підкріплюючих заходів); їх взаємодію з системами інших засобів боротьби зі злочинністю...” [3, с. 67].

П. Л. Фріс вбачає політику у колі боротьби зі злочинністю як провідний напрям діяльності держави у сфері боротьби із злочинністю, котрий вибудовується на

кримінально-правовій, кримінально-процесуальній, кримінально-виконавчій та кримінологічній (профілактичній) політиці [4, с. 32], що, на нашу думку, є більш об'ємнішим та змістовнішим підходом до формування визначення поняття „кримінально-виконавчої політики”.

З огляду цього, кримінально-виконавча політика є складовим елементом політико-правового феномену в боротьбі зі злочинністю [5, с.30]. У цьому контексті вірним є бачення П. Л. Фріса щодо розгляду політики у колі боротьби зі злочинністю як окремої міжгалузевої науки [6, с. 19]. Беручи до уваги вище зазначені бачення науковців, кримінально-виконавчу політику можна розглядати як окрему науку в одному ряді з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною політикою як наукою.

На думку Л. Б. Смірнова під поняттям „кримінально-виконавча політика” пропонується розуміти систему політико-правових відносин, юридичних норм, ідей, поглядів у сфері виконання кримінальних покарань, які реалізуються в напрямках, формах і способах діяльності її суб'єктів у сфері виконання покарань [7, с. 10]. Ф. В. Грушин вбачає у кримінально-виконавчій політиці частину внутрішньої політики держави в сфері боротьби зі злочинністю, яка визначає мету, завдання, канони, стратегію, основні напрями, форми та методи діяльності держави щодо забезпечення виконання і відбування кримінальних покарань [8, с. 51].

Кримінально-виконавча політика у відповідності до наукових поглядів М. Ю. Кутєпова є лише напрямком правової політики держави у сфері протидії злочинності, що виражається у систематичній цілеспрямованій діяльності органів держави у сфері виконання кримінальних покарань [9, с. 7]. Беручи за основу визначення кримінально-правової політики, яке дали В. І. Борисов, П. Л. Фріс, Є. І. Огородник розглядає кримінально-виконавчу політику України теж як окремий напрямок правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю [10, с. 13–14].

Проаналізувавши вище сказане, кримінально-виконавчу політику можна розглядати як складову частину внутрішньої правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка визначає принципи, стратегію, завдання та напрями правотворчої та правозастосовної діяльності держави у сфері виконання призначених судами покарань особам, які визнані винними у вчиненні злочинів.

Аналізуючи юридичний зміст поняття „кримінально-виконавча політика” необхідно звернути увагу на структуру самого поняття, адже вона має власну систему, яка складається з таких елементів, як: суб'єкти, об'єкт, предмет та напрями.

Література:

1. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Улад. О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
2. Врублевський В. К., Кудрицький А. В., Мазур В. М., Мяловицький А. В. Політичний словник. Видання третє. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1982. 655 с.
3. Миньковский Г. М. О предмете и задачах курса уголовной политики. Труды Академии МВД СССР. Уголовная политика Советского государства в свете решений XXVI съезда КПСС. Москва: Академия МВД СССР, 1982. С. 67 – 73.
4. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2005. 440 с.

5. Кернякевич-Танасийчук Ю. В. Уголовно-исполнительная политика Украины: отдельные теоретические основы. Актуальные проблемы применения уголовного законодательства Республики Казахстан на современном этапе: вопросы теории и практики: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Алматы, 16 сентября 2017 г.). Алматы: ООНИиРИР Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова, 2017. С. 30–31.

6. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук. Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. 2016. Випуск 31. С. 3–27.

7. Смирнов Л. Б. Уголовно-исполнительная политика в сфере совершенствования правового регулирования исполнения уголовных наказаний: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2003. 50 с.

8. Грушин Ф. В. Факторы формирования и современные направления уголовноисполнительной политики Российской Федерации. Вестник МГОУ. Серия: Юриспруденция. 2016. № 3. С. 50–58.

9. Кутєпов М. Ю. Кримінологічні засади формування кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 203 с.

10. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 215 с.

Христич Інна Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент, старший науковий
співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
(м. Харків)

СТАН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В РЕАЛІЯХ КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ

У зв'язку із оголошенням ВООЗ коронавірусної хвороби COVID-19 пандемією, по всій території України постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» з 12 березня до 3 квітня 2020 р. було встановлено перший карантин. Цією постановою введено заборону на відвідування закладів освіти їх здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування та ін. [1]. Уже з 17 березня 2020 р. Урядом були посилені карантинні заходи, а саме: заборонено відвідувати заклади громадського харчування, торгово-розважальні центри, закрито метро і ринки, а з 18 березня 2020 р. – зупинено пасажирські перевезення у будь-якому сполученні. Карантинні заходи, окрім іншого, включали обов'язкове носіння масок, дотримання дистанції, обмеження щодо вільного пересування, зокрема особами похилого віку (старше 60 років). [1]. В подальшому текст цієї постанови Кабінету Міністрів України видозмінювався декілька разів, останні зміни внесені 11.11.2020 р. [1].

Внаслідок пом'якшення або посилення умов карантину перелік проявів злочинної діяльності може змінюватися, як на окремих територіях, так і в окремих країнах і в

цілому у світі. При цьому в більшості країн світу кількість дорожньо-транспортних пригод особливо з тяжкими наслідками істотно скоротилися. В нашій країні ми цього не спостерігаємо.

Дорожньо-транспортні (автотранспортні) злочини відносяться до злочинності з необережності, під якою розуміють сукупність всіх учинених за необережної вини злочинів у формі злочинної недбалості та злочинної самовпевненості на території країни за певний проміжок часу і характеризується кількісними і якісними показниками. На жаль кількість їх і тяжкість істотно відрізняється у різних обліках. Так, по даним МОЗ тяжкість їх істотно більша, ніж за статистикою МВС. Крім того громадські активісти систематично підкреслюють, що автотранспортні пригоди, які не призвели до тяжких тілесних ушкоджень, зовсім не потрапляють до статистичних показників.

Поняттям дорожньо-транспортних (автотранспортних) злочинів охоплюють такі склади злочинів: 1) порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (ст. 286 КК України); 2) випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів (ст. 287 КК України); 3) порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху (ст. 288 КК України); 4) порушення пішоходом, велосипедистом, їздовим, ремонтником тощо правил, які забезпечують безпечну роботу автотранспорту (ст. 291 КК України) [2].

Загальнонаціональне опитування, яке було проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 14 по 19 травня 2021 р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками, показало, що 36 % опитуваних вважають водіння автотранспорту водіями у нетверезому стані проблему важливою і лише 12% відзначають успішну боротьбу з нею. (Опитування проведено методом особистого інтерв'ю. Опитано 2020 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.) [3].

За 2021 р. в Україні зафіксовано 5019 ДТП за участю п'яних водіїв, в яких загинули 113 осіб та 1072 були травмовані. Статистика першого місяця 2022 р. також невтішна. За 2021 р. патрульні поліцейські спіймали 133 289 водіїв з ознаками алкогольного та/або наркотичного сп'яніння, за 2020 р. – 129 480 водіїв. Вже з початку 2022 р. зафіксовано 6567 випадків нетверезого водіння. [4]. Хоча за офіційною статистикою керування у стані сп'яніння є п'ятою за кількістю вчинених дорожньо-транспортних пригод у 2021 р. в Україні (2,67 %).

Вважаємо, що в новому Кримінальному кодексі України обов'язково потрібен розділ «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту», але він не повинен в своєму складі містити статтю 289, яка містить відповідальність за «Незаконне заволодіння транспортними засобами», тому що вона повинна охоплюватися злочинами проти власності.

Література:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131 зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Стан правоохоронної системи під час пандемії: чи схвалює суспільство дії правоохоронців. URL: <https://rpr.org.ua/news/stan-pravookhoronnoi-sistemy-pid-chas-pandemii-chy-skhvaliuiie-suspilstvo-dii->

pravookhorontsiv/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=stan-pravookhoronnoi-systemy-pid-chas-pandemii-chy-skhvaliuiie-suspilstvo-dii-pravookhorontsiv .

4. Мороз О. Невтішні підсумки: у 2021 році в Україні сталося понад 5000 "п'яних" ДТП. URL : <https://www.rbc.ua/ukr/auto/neuteshitelnye-itogi-2021-godu-ukraine-proizoshlo-1643047112.html>.

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ

У зв'язку зі швидким розвитком інформатизації та цифровізації суспільства, проведенням в Україні реформи децентралізації влади та створенням нового адміністративно-територіального устрою країни, втратою частини архівного фонду України внаслідок російської агресії в АР Крим та на Сході країни, постала необхідність розробки нового архівного закону та перегляду функцій державних архівів, які б відповідали викликам часу.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» систему архівних установ становлять Укрдержархів, державні архіви (центральні, галузеві, місцеві), архівні підрозділи (самоврядних наукових установ, державних музеїв, бібліотек, державних органів, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян), науково дослідні установи в галузі архівної справи [1].

Укрдержархів відповідно до покладених на нього завдань та згідно із Постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 870 «Про затвердження Положення про Державну архівну службу України» [2] виконує низку конкретних функцій:

1) організовує державний облік та зберігання документів Національного архівного фонду, використовує відомості, що в ньому містяться, здійснює міжгалузеву координацію з питань, що належать до його компетенції, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністру юстиції;

2) контролює діяльність архівних установ, служб діловодства, здійснює управління та контроль за діяльністю центральних державних архівів, центральних державних архівних установ, що належать до сфери управління Укрдержархіву;

3) розробляє проекти цільових програм розвитку архівної справи, діловодства, визначає заходи щодо їх виконання;

4) подає Міністру юстиції для внесення в установленому порядку Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо утворення, реорганізації, ліквідації центральних державних архівів та разом з відповідними центральними органами виконавчої влади - щодо утворення галузевих державних архівів;

5) погоджує галузеві переліки документів із строками зберігання, типові та примірні номенклатури справ, підготовлені центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами, установами для однорідних за характером діяльності підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління тощо.

Державні архіви складають фундамент галузі і виконують її основні функції: збирають, ідентифікують, описують та класифікують документи, забезпечують їхнє зберігання, реставрацію і організацію користування документами.

Центральні державні архіви України виконують завдання та функції держави з управління архівною справою і діловодством. Статус посадових осіб цих установ визначається згідно із Законом України «Про державну службу». Галузеві державні архіви створюються для зберігання геологічних, гідрометеорологічних, картографічних та інших специфічних видів архівних документів, які потребують особливих умов їх зберігання і використання відомостей, що в них містяться. Місцеві державні архівні установи створюються у порядку, передбаченому законом, для зберігання документів Національного архівного фонду, що мають місцеве значення, та здійснення управління

архівною справою і діловодством на відповідній території. Архівні установи сільської, селищної, міської ради здійснюють централізоване тимчасове зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових та інших правовідносин юридичних і фізичних осіб, що не належать до Національного архівного фонду. Державні наукові установи, музеї та бібліотеки мають право створювати архівні підрозділи для зберігання документів Національного архівного фонду, а також поповнювати свої фонди і колекції профільними документами. Державні органи, органи місцевого самоврядування, державні і комунальні підприємства, установи та організації створюють архівні підрозділи для тимчасового зберігання архівних документів, що нагромадилися за час їх діяльності, використання відомостей, що містяться в цих документах, для службових, виробничих, наукових та інших цілей, а також для захисту прав і законних інтересів громадян. Зазначені юридичні особи передають документи поточного діловодства до своїх архівних підрозділів у порядку, встановленому Міністерством юстиції України (розділ VI Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи») [1].

В умовах динамічного розвитку науково-технічного прогресу, високих темпів поширення інформації та зростання засобів комунікації завдяки доступності нових технологій, і загалом інформатизації та комп'ютеризації суспільства, цифровізація усіх процесів архівної справи та діловодства [3] стає першочерговим пріоритетом роботи Державної архівної служби України, адже забезпечення ефективного та зручного доступу до інформаційних ресурсів неможливе без упровадження та широкого використання цифрових технологій [4].

При цьому виникає коло актуальних питань, що потребують нагального вирішення: по-перше, визначення шляхів цифровізації усіх процесів діловодства та архівної справи; по-друге, застосування цифрових технологій для забезпечення збереженості документів державних архівів України як складової всесвітньої культурної спадщини; по-третє, популяризація збереження та відтворення архівних документів з метою забезпечення доступу будь-якого роду інформації та можливості інтеграції їх в єдиний світовий інформаційний простір тощо [5].

Національна програма інформатизації, затверджена Верховною Радою України у Законі України від 04.02.1998 року № 74/98-ВР визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [6].

Норми зазначеного закону України статтею 6 закріплюють функції державних органів у реалізації Національної програми інформатизації. При цьому державні органи, в межах їх компетенції, здійснюють наступні функції у процесі інформатизації:

- захист авторського права на бази даних і програми, створені для потреб інформатизації та особистої інформації;
- встановлення норм і правил використання засобів інформатизації;
- забезпечення доступу громадян та їх об'єднань до інформації державних органів та органів місцевого самоврядування, а також до інших джерел інформації;
- визначення пріоритетних напрямів інформатизації з метою подальшої її підтримки шляхом державного фінансування та пільгового оподаткування;
- інформатизацію науки, освіти, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки та оборони держави, пріоритетних галузей економіки;
- підтримку вітчизняного виробництва програмних і технічних засобів інформатизації та інші [6].

На єдиному веб-порталі органів виконавчої влади України «Урядовий портал» вказано, що метою реформи державного управління є побудова сучасної, цифрової та сервісно-орієнтованої держави, а серед складових, що знаходяться у фокусі реформи

державного управління є не тільки розбудова сильних та підзвітних державних інституцій, підготовка якісних урядових рішень, формування професійної державної служби, надання зручних послуг громадянам, а й запровадження електронного врядування [7].

Таким чином, робота Укрдержархіву, архівних установ та установ страхового фонду документації базується на відповідних функціях, пріоритетом яких є відкритість та прозорість роботи Укрдержархіву, а також доступність інформації про їх роботу та публічних інформаційних заходів з безпосередньою участю громадськості. Однак в сучасних умовах інформатизації та цифровізації суспільства, постала необхідність у розробці нового архівного закону та перегляду функцій державних архівів, які б відповідали викликам часу.

Література:

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII (в редакції від 16.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> [станом на 20.02.2022 р.].
2. Про затвердження Положення про Державну архівну службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text> [станом на 20.02.2022 р.].
3. Попова Л. М., Хромов А. В. Інформатизація суспільства: основні тенденції та загрози національній безпеці. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. 340 с., с. 77-79.
4. Левченко Л. Л., Попова Л. М., Хромов А. В. Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* : науковий журнал. Випуск 1 (93). Северодонецьк: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2021, с. 249-264. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1319>.
5. Aliexsieienko A. O., Balyshchev M. A. Mizhnarodnyi kruhlyi stil «Problemy informatyzatsii arkhivnoi spravy: tsyfrovizatsiia yak zasib zabezpechennia potreb informatsiinoho suspilstva (do 50-richchia TsDNTA UKRAINY). URL: https://www.researchgate.net/publication/339540870_MIZNARODNIJ_KRUGLIJ_STIL_PROBLEMY_INFORMATIZACII_ARHIVNOI_SPRAVI_CIFROVIZACIA_AK_ZASIB_ZABEZPECHENNA_POTREB_INFORMACIINOGO_SUSPILSTVA_do_50-ricca_CDNTA_UKRAINI_2019_Arhivi_Ukraini_3_192-202.
6. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р
7. Реформа державного управління. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Урядовий портал». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya>

Уляна Парпан
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»
доктор юридичних наук, професор

Ельмаз Аблякімова
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ

Розвиток адміністративного права в Україні пов'язаний з переходом від управлінської функції цієї галузі права до обслуговуючої, що дало поштовх до розвитку адміністративно-процесуального права, яке тісно пов'язане з першим. Системні та предметні зміни матеріального права мають прямий вплив на його процесуальну частину, з чого ми можемо зробити висновок, що адміністративне процесуальне право сьогодні знаходиться на етапі системного формування [1, с. 142].

Тому так важливо розробити сучасний підхід до розуміння цієї галузі публічного права. Для більш точного, всебічного та доцільного розгляду питання, вважаємо необхідним розглянути адміністративне процесуальне право у розрізі трьох концепцій – судової, юрисдикційної та управлінської [2, с. 209].

Судова концепція була остаточно закріплена у вітчизняній юридичній науці після прийняття Верховною Радою Кодексу адміністративного судочинства України у 2005 році, що стало новим кроком до забезпечення прав громадян у публічних правовідносинах [3]. Згідно з цією концепцією передбачаються такі можливості: 1) право на звернення до адміністративного суду за судовим захистом; 2) право на оскарження судового рішення. Сюди ж ми відносимо норми, які утворюють Загальну частину КАСУ, а саме: склад і компетенція адміністративного суду; склад учасників адміністративної справи; процесуальні строки; порядок заходів процесуального примусу в судовому процесі [4, с. 98].

Юрисдикційна концепція напряду пов'язана з питанням нормативного регулювання адміністративно-процесуального права, оскільки базується на діяльності вирішення спорів між сторонами адміністративних правовідносин, яка регламентована законом.

З точки зору управлінської концепції, функціонування адміністративного процесу поширюється на все розмаїття управлінських справ, а не тільки на юрисдикційну сферу. Інакше кажучи, маємо констатувати той факт, що не можна окреслити значення адміністративного процесу тільки роллю організаційно-правового «регулятора».

Аналізуючи сучасний стан цієї галузі права, доцільним буде зазначити те, що адміністративне процесуальне право та його відповідні норми стосуються лише тієї діяльності, яка пов'язана з управлінням та перебуває в площі забезпечення і захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Ми можемо відносити до юрисдикції адміністративного процесу розгляд та вирішення конкретних саме адміністративних справ [5, с. 13].

Адміністративно-правова наука нараховує численні наукові напрацювання, які з різних точок зору окреслюють межі адміністративного процесу, визначають його зміст та актуальність. До прикладу, у науковій роботі вітчизняного вченого-адміністративіста Е. Ф. Демського зазначається таке: «Те, що відрізняє адміністративний процес від усіх інших

юридичних процесів – наявність різноманітних проваджень». Так, він охарактеризував особливості, притаманну виключно цій галузі права [6, с. 257-263].

Отже, адміністративне процесуальне право як галузь права і як наука останні два десятиліття знаходиться на етапі постійного розвитку, вдосконалення та вивчення. Нині ми маємо напрацьовану базу у вигляді власного предмета правового регулювання, концепцій і принципів. Але досі залишається відкритим питання кодифікації норм адміністративно-процесуального права та його систематизованість.

Література:

1. Адміністративне право України: основні поняття: навчальний посібник / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова. К., 2005. 732 с.
2. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навч. посіб. К.: Президент, 2007. 531 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446. (дата звернення: 28.12.2021).
4. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.
5. Коломоець Т. О. Адміністративно-процесуальне право – самостійна галузь національного права (в аспекті пошуку нової моделі предмета адміністративного права України). *Публічне право*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_1_5.
6. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. К.: Атіка, 2008. 496 с.

Богів Ярина Святославівна

доцент кафедри теорії права та конституціоналізму

Навчально-наукового інституту

права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка», д.ю.н., доцент

Боднар Юлія

студентка Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ

В українському законодавстві влада на місцях закріплена у двох інтерпретаціях: у вигляді місцевих адміністрацій (органів виконавчої влади) та органів місцевого самоврядування. Ці два інститути різняться між собою, передусім, за своїми повноваженнями та функціями. Проте, навіть люди часто не розуміють різницю між цими двома інститутами. Напевно найбільшим доказом цьому є, те що до обох органів часто надходять клопотання від громадян різного характеру, що не зовсім відповідають обсягам їх повноважень. Тому доцільно все ж таки окреслити сферу їх повноважень і можливостей, а також способи їх взаємодії між собою.

Згідно з Конституцією України, народ є головним джерелом влади. У статті 5 зазначено, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. Діяльність органів місцевого самоврядування в Україні полягає у наданні територіальним громадам та їх органам права самостійно вирішувати питання місцевого життя, натомість органи місцевих державних адміністрацій у собі представляють державу та діють від її імені.

Статтею 71 Закону України «Про місце самоврядування в Україні» зазначено, що територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження [2] та згідно зі статтею 35 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації не мають права втручатися у здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень [3]. Розмежування повноважень цих структур зумовлене певними причинами, а саме: порушенням встановленого законодавством балансу інтересів між цими органами, існування прогалин у регулюванні повноважень цих органів або ж їх дублювання, необхідністю встановлення конкурентної політичної та юридичної відповідальності цих органів за визначене їм законодавством коло діяльності тощо [4, с. 57].

Існування двовладдя на місцевому рівні сприяє якісному виконанню завдань щодо подальшого розвитку економіки та культури, соціального захисту населення, підвищення рівня життя громад тощо. І для такої успішної та якісної взаємодії хорошим інструментарієм виступає узгодженість спільних дій, що досягається за допомогою координації діяльності та узгодженості позицій обидвох гілок влади.

Між двома системами місцевої влади можуть часто відбуватися певні компетенційні спори. Здебільшого такі спори виникають та вирішуються позаправовим порядком. Переважно вони відбуваються через різні політичні розбіжності чи навіть через певні звичаї та традиції, котрі сформовані всередині цих інститутів [5, с. 298].

Національне законодавство зазначає межі взаємодії цих органів. В Основному Законі нашої держави визначено перелік повноважень територіальної громади та утворюваних нею органів. У той час спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст представляють обласні та районні ради, які, делегують значну кількість власних повноважень державним адміністраціям.

Із досвіду співпраці двох органів можна окреслити такі основні організаційно-правові форми взаємодії, а саме: існування спільних ЗМІ, утворення спеціальних органів для реалізації спільних програм, спільне проведення масово-культурних заходів, проведення відповідних нарад за участю посадових осіб місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування тощо.

З огляду на дослідження Н. Т. Гончарук та Л. Л. Прокопенко можна виділити такі вимоги забезпечення удосконалення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування: 1) універсальності реалізації державної політики; 2) певного рівня самостійності цих органів у способах реалізації державної політики; 3) посилення співпраці між урядом та органами місцевого самоврядування; 4) впровадження дієвих механізмів узгодження рішень центральних і місцевих органів виконавчої влади, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування; 5) вирішення проблеми делегування повноважень виконавчої влади місцевому самоврядуванню, законодавчого визначення принципів, умов та порядку їх делегування, а також відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб за невиконання або неналежне виконання делегованих повноважень; 6) створення механізму ефективного контролю за законністю здійснення власних повноважень органами місцевого самоврядування [6, с. 327].

Отже, варто наголосити, що органи місцевого самоврядування та представництво державної влади на місцях в особі державних адміністрацій є різними за своєю юридичною природою, та мають чітко окреслене коло власних повноважень законодавством України. Звичайно, тут можна говорити й про удосконалення законодавчої бази аби усунути дублювання їх повноважень чи інших прогалин, однак на місцевому рівні варто також говорити про взаємодію цих органів для вирішення питань, що торкаються компетенції обох або є у полі спільних інтересів, а їхня сфера взаємодії є різноманітною у економічному, соціальному, культурному, екологічному, релігійному, національному та інших напрямках.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996. *База даних «Законодавство України»* /ВР України. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *База даних «Законодавство України»* /ВР України № 280/97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. *База даних «Законодавство України»* /ВР України № 586-14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Яцуба В. Г., Яцюк В. А., Матвійшин О. Я., Карпінський Ю. О., Куйбіда В. С., Негода В. А. та ін. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування: монографія. К.: Геопринт, 2007. 366 с.
5. Малик Я. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*: збірник наукових праць. 2015. Вип. 43. С. 295–302.
6. Гончарук Н. Т., Прокопенко Л. Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 1. С. 321–329.

Бортник Надія Петрівна

професор кафедри адміністративного та конституційного права
НУК імені адмірала Макарова, д.ю.н., професор

Галаз Юлія Андріївна

аспірант Національного університету «Львівська політехніка»

ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СПОРУ

Адміністративно-правовий конфлікт переростає в адміністративно-правовий спір тоді, коли громадянин (юридична особа) усвідомлює, що зовнішня поведінка суб'єкта владних повноважень, виражена в правових актах, інших владних діях або в бездіяльності, спрямована проти нього, створює перешкоди задоволенню законних прав та інтересів. Таке усвідомлення спонукає особу подати офіційне звернення (адміністративний позов) до адміністративного суду, який уповноважений вирішити такий спір, втрутитись у протистояння правових позицій [1].

Дослідники природи адміністративно-правового спору вважають, що між останнім поняттям і поняттям «адміністративно-правовий конфлікт» існує різниця. Спір за своєю природою завжди є конфліктом, протистоянням мотивів, інтересів, позицій, а конфлікт не завжди є спором. Конфлікт розглядають як початковий етап, передумову спору, але конфлікт може перерости в спір. Тобто, правовий спір це гостріша, розвиненіша форма правового конфлікту, для вирішення якого необхідним є звернення до третьої сторони, яка виконує роль арбітра [2, с. 25].

Адміністративно-правовим спором у вузькому розумінні є спір, що виникає у зв'язку зі здійсненням виконавчої та розпорядчої діяльності органами державної влади в процесі державного управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами; реалізації повноважень виконавчої влади; надання адміністративних (управлінських) послуг; внутрішньої організації та діяльності апарату всіх державних органів; проходження державної служби; реалізації юрисдикції адміністративних судів і поновлення порушених прав громадян та інших суб'єктів адміністративного права;

застосування заходів адміністративного примусу та притягнення до адміністративної відповідальності.

Вчений А.М. Апаров під адміністративним спором розуміє пов'язаний із законністю адміністративного акта спір, на вирішення якого має право, з одного боку, фізична особа, юридична особа або інший суб'єкт, якщо він вважає, що адміністративний акт ущемляє яке-небудь його право або безпосередній, заснований на законі особистий інтерес, а з іншого боку державний орган, якщо він вважає, що адміністративним актом порушений закон на користь фізичної або юридичної особи або ж на шкоду певної установи. Вказане визначення недосконале тим, що називаючи окремі ознаки, властиві адміністративно-правовим спорам, воно нічого не говорить про суть спору, а це, у свою чергу не дозволяє визначити його правову і управлінську природу [3, с. 80].

Слід зауважити, що форми адміністративного процесу залежать від наявності чи відсутності конфлікту у матеріальних правовідносинах. О.В. Кузьменко та Т.О. Гуржій розглядають наявність чи відсутність конфлікту у правовідносинах як «першооснову кваліфікаційної ознаки адміністративного процесу», що приводить авторів до висновку про існування неконфліктних та конфліктних проваджень. В основу змісту групи «конфліктних проваджень» адміністративного процесу, на думку цих науковців, покладено «конфлікт між учасниками кореспондуючих матеріальних правовідносин» [4, с. 128-129]. В іншій публікації О.В. Кузьменко відносить до проваджень «конфліктного характеру» «провадження з розгляду скарг» та «адміністративно-позовне провадження», що здійснюється адміністративним судами [5, с. 27].

Безумовно, в адміністративно-правовому аспекті потрібно виділяти різницю між термінами адміністративно-правовий спір та правовий конфлікт. Конфлікт може бути передумовою виникнення спору в юридичному сенсі, але не будь-який адміністративно-правовий спір розвивається на базі конфлікту і тим більше не будь-який спір є конфліктом. Правовий спір є формою об'єктивації юридичного конфлікту. Моментом такої об'єктивації є офіційне звернення до юрисдикційного органу.

Література:

1. Ткач Г. Поняття та природа адміністративно-правового спору. URL: http://www.ahmerov.com/book_354_chapter_45_PONJATTJA_TA_PRIRODA_ADM%D0%86N%D0%86STRATIVNO-PRAVOVOGO_SPORU.html.
2. Грибок І. Поняття, структура та зміст інституту оскарження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 9. С. 23–28.
3. Апаров А.М. Поняття і особливості адміністративної юрисдикції *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 76–80.
4. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник. за ред. О. В. Кузьменко. К.: Атіка, 2008. 416 с.
5. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.07. Київський національний університет внутрішніх справ. К., 2006. 34 с.

Вайда Тарас Степанович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки
Херсонського факультету,
Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Херсон

ГАЗЛАЙТИНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ САМОІЗОЛЯЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19)

Актуальність проблеми. За інформацією органів державної влади, зокрема, Мінсоцполітики України з питань європейської інтеграції (2019), щорічно від домашнього насильства (надалі – ДН) в Україні гине більше людей, ніж під час війни на Донбасі: за 9 місяців 2019 року в результаті ДН позбавлено життя 777 осіб, 305 з котрих – діти; кожна п'ята жінка, котра звертається до президента за помилуванням, є жертвою ДН [1]. Ця статистика постійно зростає: кількість звернень щодо вчинення домашнього насильства за 8 місяців 2021 року зросла на 47 % у порівнянні з той самий період 2020 року; протягом цього періоду до поліції щодо ДН звернулися стільки ж людей, як за весь 2019 рік (надійшло 209 тисяч звернень); у 2020 році у порівнянні з 2019 роком на 75 % зросла кількість засуджених за ДН [2]. Також збільшується кількість складених адміністративних протоколів та термінових заборонених приписів стосовно осіб, які перебувають на обліку поліції в категорії кривдника. Таким чином, на основі аналізу вищезазначених статистичних даних можна простежити негативну динаміку щодо погіршення ситуації з ДН, зокрема, в період пандемії під час вимушеної самоізоляції багатьох сімей українського суспільства.

Підвищення рівня прояву цього негативного соціального явища (збільшення кількості випадків ДН – *уточнено нами*) не тільки в Україні, а й у світі обумовлене ускладненням середовища життєдіяльності людини за рахунок сукупності явищ і факторів навколишньої природи, що безпосередньо оточують людину, визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо.

Під ДН нами розуміється (за визначенням, яке дається у Законі України «Про протидію та запобігання домашньому насильству» [3]) діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила ДН, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення цих діянь [3].

У свою чергу психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [3].

ДН як соціальне явище є складною багатофакторною проблемою. Вирішенням різних аспектів проблеми ДН займаються на практиці фахівці багатьох відомств, громадських організацій; пошуку шляхів її вирішення приділяють увагу ряд вітчизняних вчених, зокрема, І.В. Басиста, Т.С. Вайда, І.В. Дроздова, Д.Г. Заброра, О.Г. Кулик,

А.В. Лабунь, О.М. Мусієнко, І.В. Опришко та ін. Разом з тим, вченими недостатньо уваги, на наш погляд, приділяється *незначним аспектам проблеми у взаємовідносинах (зокрема, газлайтингу) людей, на базі котрих виникають у подальшому криміногенні правопорушення та злочини.*

Так, деколи погіршення та загострення різних видів ДН до критичного стану розпочинається з прояву/виникненням у міжособистісних стосунках таких ситуацій, коли партнер/ка: 1) використовує наступні фрази – «Ти неадекватно реагуєш»; «Це був просто жарт»; «Розслабся», внаслідок сприймання котрих протилежна сторона спілкування відчуває себе винуватим/ою за те, що нібито неправильно реагує; 2) одна із осіб при спілкуванні заперечує те, що раніше говорив/ла іншій, а людина пам'ятає, що це точно було; 3) докоряє тим, що людині цінне, наприклад: «Які твої батьки, така/ий і ти»; 4) намагається ізолювати особу від людей або налаштувати їх проти неї, приміром: «Твої друзі — зрадники»; 5) ставить під сумнів розсудливість особи тощо [4].

Маніпулятивне заперечення реальності може стосуватися різних обставин життя людей: 1) фактів («я такого ніколи не робив (не казав)», «знов ти все вигадуєш»; 2) емоцій (наприклад, схильні до надмірного контролю батьки, намагаючись привчити дитину до «правильних» емоцій і почуттів, часто говорять їй такі фрази, як «насправді ти так не думаєш», «тобі лише здається, що ти цього хочеш, але ж ти хочеш зовсім іншого»; 3) деколи чоловік вважає сльози дружини як нормальну реакцію на його образливі слова або вчинки, проявом її депресії і радить піти лікуватися; 4) дівчину, яка заявляє про домагання, звинувачують у провокації їх (домагання – *уточнено нами*) або взагалі оголошують божевільною та ін.

Усі вищезазначені способи домашнього спілкування є прояви газлайтингу — форми психологічних маніпуляцій, головну роль у яких відіграє заперечення реальності. *Газлайтинг* (англ. *gaslighting*) — форма психологічної маніпуляції, метою якої є примушення жертви сумніватися в адекватності свого сприйняття навколишньої дійсності, ставлячи під сумнів власну пам'ять та розсудливість. Поняття походить від назви п'єси «Газове світло» (1938 р.), у США відома як «Вулиця ангела» (англ. *Angel Street*), її екранізація за участі Інгрід Бергман відбулася 1944 року. У цій драматичній роботі змодельована стійка психологічна маніпуляція, котра застосовується головним героєм до своєї дружини. Газлайтинг є одним з основних елементів психологічного тиску в системі аб'юзивної поведінки, що в цілому є психологічною основою ДН [5].

Під *аб'юзивними стосунками* (від англ. *abusive relationships*) нами розуміються насильницькі стосунки або взаємини, в яких одна людина порушує особисті межі іншої, принижує її, допускає жорстокість у спілкуванні та діях з метою придушення волі жертви. Це принизливі взаємини між «тираном» і «жертвою», які супроводжуються постійними маніпуляціями за допомогою грошей, шантажу, погроз, фізичної агресії тощо, а також моральним знущанням з боку агресора [6; 7, 639-655]. У такому типі стосунків жертва й агресор не міняються місцями, жертва з ряду причин не може вийти з цих взаємин. Насильницькі стосунки є основою ДН, проте є не тільки сімейними, можуть існувати в будь-яких інших видах міжособистісних зв'язків [8, 105-109].

Термін *кривдник* (*насильник, агресор, тиран тощо*) [3; 9] вживається для опису людини, яка застосовує насильницькі методи (психологічне, фізичне, сексуальне або економічне насилля) для досягнення своїх цілей [10, 104-125]. Кривдником може бути як чоловік, так і жінка, проте чоловіки складають більшість (за офіційною статистикою є більшістю агресорів у загальному контексті гендерного насильства, зокрема, [11, 101-105]), вони також частіше застосовують фізичне та сексуальне насильство [12, 567-581], на відміну від жінок [13, 128-131], з боку котрих в більшості випадків негативною реакцією є психологічне насилля.

Мета газлайтингу — змусити особу сумніватися у власній версії подій, своїх спогадах. Саме така поведінка є досить поширеною у міжособистісних стосунках і є однією з проявів психологічної форми ДН. Газлайтинг виражається у таких *формах*, як: 1) маніпуляції, метою яких є змушення іншої людини сумніватися в адекватності свого сприйняття та навколишньої дійсності, ставлячи під сумнів власну пам'ять і розсудливість; 2) намагання вивести партнера з рівноваги, а потім перекласти на нього ж провину за те, що той знову влаштував істерику; 3) пригнічення постраждалої особи, щоб підкорити собі психологічно слабшого [4].

Обов'язкова умова газлайтингу — згода на участь у цій «грі» протилежної сторони відносин, потурання маніпулятору. Наприклад, дружина воліє мовчки перетерпіти чергові напади моральних знущань чоловіка, бо залежна від нього матеріально (заради дітей, через страх бути покинутою тощо). Але це тільки підбадьорює газлайтера: він прагне будь-якою ціною вивести партнера з рівноваги, а потім перекласти на нього ж провину за те, що той знову влаштував істерику – і таким чином ще раз довести свою нібито правоту, що у жінки проблеми з психікою.

У своїх докорах, щоб дошкулити болючіше, агресори, як правило, апелюють до того, що людина не в змозі змінити — до віку, статі, походження, фізіологічних особливостей. Наприклад, «Ти бачила себе в дзеркалі!», «Як ти можеш так поводитися, ти ж жінка!», «Не лайся при дітях, ти ж мати!», «Подивися на себе — теж мені принц!», «З твоєю комплекцією можна й три дні не їсти». Але часто газлайтинг – навіть не гучні сварки, – це може бути сміх за спиною і запевняння, ніби це особі почулося.

З метою уникнення вищезазначених ситуацій людина повинна насамперед усвідомити, що вона є постраждалою чи кривдником. Один з методів вирішення такої ситуації є консультація у психолога. Але якщо партнер/партнерка не бажає нічого змінювати й продовжує маніпулювати іншою особою, то варто серйозно задуматися про можливі наслідки такої поведінки для власного психічного здоров'я.

Протидія газлайтингу в контексті розгляду проблеми ДН в цілому може розумітися як система профілактичних заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення ДН, надання допомоги/захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків ДН, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їх поведінки [3].

Щоб ефективно *протистояти газлайтингу*, потерпілій особі достатньо припинити «перетягування канату». Не треба перевіряти, чи дійсно особа або її партнер не казали чи не робили того, в чому їй намагаються запевнити – це лише посіє у свідомості зайві сумніви. Потрібно більше довіряти собі, розвивати впевненість у власних переконаннях, правильності своїх дій. Також необхідно відсторонитися, абстрагуватися від газлайтинга (оскільки фізично «втекти» від кривдника не завжди можливо). Розпізнавши маніпуляцію, постраждала особа зможе вчасно її «вимикати» і психічно відновлюватися.

Висновки. Провівши аналіз наукових досліджень з піднятої проблеми, опираючись на чинну нормативно-правову базу в сфері протидії газлайтингу як передумови ДН можемо зробити наступні узагальнення.

1. Газлайтинг (домашнє насильство, ДН) протягом останнього часу має тенденцію до кількісного зростання, що, зокрема, обумовлено збільшенням часу та інтенсивністю взаємовідносин при вимушеному спільному перебуванні/проживанні людей в обмежених домашніх приміщеннях в умовах самоізоляції під час протидії пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19.

2. Серед різних форм ДН досить поширеною є психологічне насильство. Одним із найбільш малопомітних та малозначущих в побуті проявів цієї форми ДН є газлайтинг,

пошуку ефективних шляхів протидії котрому не завжди приділяється належна увага як вченими, так і практичними психологами чи безпосередньо самими громадянами у сімейних відносинах.

3. Газлайтинг – це форма психологічної міжособистісної маніпуляції, метою якої для кривдника є змушення жертви сумніватися в адекватності свого сприйняття навколишньої дійсності, ставлячи під сумнів власну пам'ять та розсудливість.

4. Протидія газлайтингу як передумови та елемента ДН розуміється нами як система заходів, котрі здійснюються не тільки самими громадянами-потерпілими, а й широким колом суб'єктів державної виконавчої влади в соціальній сфері та громадських організацій, які спрямовані на виявлення та припинення ДН, надання допомоги постраждалій особі та її захисту, відшкодування потерпілій завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків ДН, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки згідно програм для кривдника та постраждалої особи.

5. З метою уникнення вищезазначених негативних міжособистісних відносин доцільно враховувати та використовувати на практиці наступні рекомендації: 1) особа повинна насамперед сама усвідомити, що вона є постраждалою чи кривдником, за необхідності – звернутися за консультацією до психолога; 2) постраждала особа повинна критично оцінити поведінку агресора щодо його негативного впливу на власне психічне здоров'я; 3) припинити у різний спосіб неконструктивне домінування агресора; 4) абстрагуватися від газлайтинга, не заглиблюватися у суб'єктивну перевірку висловлених у свою адресу образ для уникнення появи у свідомості зайвих (неадекватних) сумнівів; 5) постраждалій особі необхідно навчитися розпізнавати застосування маніпуляції психологічним агресором, вчасно абстрагуватися від конфлікту і відновлюватися; 6) потерпілій особі необхідно більше довіряти собі, власному досвіду та інтуїції, розвивати впевненість у власних переконаннях та правильності своїх дій.

Література

1. От домашнего насилия в Украине погибает больше людей, чем во время войны на Донбассе, – Минсоцполитики. URL: https://censor.net.ua/news/3166274/ot_domashnego_nasiliya_v_ukraine_pogibaet_bolshe_lyude_yi_chem_vo_vremya_voyiny_na_donbasse_minsotspolitiki. (дата звернення: 02.02.2022).

2. В Україні на 47 % зросла кількість звернень щодо домашнього насильства. URL: <https://povaha.org.ua/v-ukrayini-na-47-zroslo-kilkist-zvernenn-shhodo-domashnogo-nasylstva/> (дата звернення 03.02.2022).

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (із змінами в редакції від 01.01.2020). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (дата звернення: 03.02.2022).

4. Що потрібно знати про газлайтинг. URL: <http://patrol.police.gov.ua/2021/07/26/shho-potribna-znaty-pro-gazlajtyng/> (дата звернення: 26.01.2021).

5. Газлайтинг. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%B7%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3> (дата звернення: 02.02.2022).

6. Аб'юзивні стосунки. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%27%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B8> (дата звернення: 02.02.2022).

7. Lau, Anna S.; Valeri, Sylvia M.; McCarty, Carolyn A.; Weisz, John R. Abusive parents' reports of child behavior problems: Relationship to observed parent-child interactions // *Child Abuse & Neglect* ^[en] : journal. – 2006. – Vol. 30, no. 6. – P. 639-655.
8. Farmanara, Parviz. Abusive Supervisory Behavior Aimed at Raising Work Group Performance // *Journal of Management Inquiry*. – 2019. – P. 105-109.
9. Насильник // *Словник української мови* : у 20 т. К. : Наукова думка, 2010. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=56501&page=2020> (дата звернення: 02.02.2022).
10. Li, Elizabeth Tianyu; Carracher, Ellen; Bird, Timothy. Linking childhood emotional abuse and adult depressive symptoms: The role of mentalizing incapacity // *Child Abuse & Neglect* ^[en] : journal. – 2020. – Vol. 99. – P. 104-125.
11. Вайда Т.С. Проблема вербального насилля: кетколінг як різновид вуличного гарасменту (домагання). *Modern science and practice*. Abstracts of the XV th International scientific and practical conference (4-5 may, 2020). Varna, Bulgaria. 2020. Published on <https://www.bookwire.com>. 2020. – Pp. 101-105.
12. Dutton, D. Male abusiveness in intimate relationships // *Clinical Psychology Review* ^[en] : journal. Pergamon Press ^[en], 1995. – Vol. 15, no. 6. – P. 567-581.
13. Muelleman, Robert L; Lenaghan, Patricia A; Pakieser, Ruth A. // *The American Journal of Emergency Medicine* ^[en] : journal. – 1998. – Vol. 16, no. 2. – P. 128-131.

Галаз Юлія Андріївна

аспірант Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Кретович Уляна

студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Здійснення дослідження проблем доказування повинно сприяти створенню системи принципів, стандартів, методів, а також більш чіткому та зрозумілому з'ясуванню специфіки доказування під час адміністративного судочинства для оптимізації цього процесу. Адміністративний суд повинен відігравати активну роль у судовому процесі, щоб сприяти особі у захисті її законних прав і свобод та встановленні об'єктивної істини у конкретній справі [1].

В юридичній енциклопедії докази визначаються як одержані в установленому законом порядку відповідними органами фактичні дані, що містять інформацію, необхідну для правильного вирішення кримінальних, цивільних та інших судових справ [2].

Аналіз положень Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) дозволяє розглядати речові докази так:

1) у широкому розумінні: як предмети матеріального світу, які містять інформацію про обставини, що мають значення для справи;

2) у вузькому розумінні: як магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають важливе значення для справи.

Доречним було б також внесення змін до нормативного визначення доказів в адміністративному судочинстві, де зазначалось би, що саме на підставі фактичних даних суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин [3].

Речові докази, як засоби доказування в адміністративному судочинстві, мають розглядатися всебічно, а саме як предмети матеріального світу та матеріальні сліди, які відображають інформацію, що підлягає судовому дослідженню; як річ та її властивості; повідомлення та джерела його інформації; магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають особливе значення для конкретної справи.

Ознаки речового доказу можуть бути поділені на матеріальні та процесуальні.

Матеріальними ознаками речового доказу є: 1) матеріальна форма вираження (носіями інформації є не тільки люди, але й об'єкти матеріального світу); 2) існування інформації або як реальних об'єктів, або як належності до об'єкту, або як слідів на матеріальному об'єкті; 3) зміст речового доказу утворюють властивості, які свідчать про зв'язок речового доказу та обставин справи.

Процесуальні ознаки, які стосуються безпосередньої діяльності адміністративного суду: 1) вимагає речові докази в порядку забезпечення доказів; 2) ця процесуальна дія оформлюється ухвалою; 3) речовий доказ надсилається безпосередньо до суду; 4) після набрання рішенням суду законної сили речові докази повертаються особам, від яких були одержані, або передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі [4].

В основу формулювання видів письмових засобів доказування мають бути покладені в їх єдності особливості механізму відображення формування їх інформації на матеріальному носії та особливості процесуального порядку формування цього доказу. Існування механізму подальшого перетворення інформації у докази як відображення обставин, що підлягають доведенню в адміністративному судочинстві, має забезпечувати прозорість судових процедур.

В умовах проведення судово-правової й адміністративної реформ особливого значення набуває забезпечення якості дослідження доказів в адміністративному процесі. Розгляд і вирішення спорів, що виникають у сфері державного управління, актуалізують діяльність уповноважених осіб з доказування, що є важливим чинником, здатним забезпечити поєднання високої ефективності правозастосовної діяльності з неухильним додержанням прав і свобод людини та громадянина.

Література:

1. Галай В.О., Оксаковська М.А. Характеристика засобів доказування в адміністративному судочинстві. *Наше право*. №6. 2013. С.82-86.
2. Калмикова Я.С. Визначення доказів та доказування в адміністративному судочинстві. *Проблеми законності*. Вип.116. 2011. С.94-101.
3. Мельник М.П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві. *Держава і право*. Вип.48. 2010. С.269-274.
4. Калмикова Я.С. Речові докази як засоби доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С.119-125.

Парпан Уляна Михайлівна
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», д.ю.н., професор

Задорожна Наталія
студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Варто зауважити те, що повне, всебічне з'ясування обставин кожної справи про адміністративне правопорушення є пріоритетом у його розгляді. Цей пріоритет забезпечується за допомогою доведення таких обставин, що передбачає встановлення істини у справі. Можемо стверджувати, що основою встановлення істини у справі про адміністративне правопорушення є робота з доказами.

На думку Демського Є. Ф., доказами є не факти і обставини, а фактичні дані, на підставі яких суд, орган (посадова особа) чи уповноважений суб'єкт встановлюють наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі [1, с. 147].

Вчені В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко вважають, що інформація може розглядатися як доказ за наявності таких умов:

1) якщо вона містить дані про наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винуватість особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи;

2) якщо вона одержана в порядку та з джерел, передбачених законом [2, с. 299].

Варто звернути увагу на те, що від доказів як фактичних даних необхідно відрізнити їх джерела, що становлять засоби, за допомогою яких така інформація долучається до сфери провадження в справах про адміністративні правопорушення [3, с. 116].

Важливо, що не можуть розглядатися як докази дані, що мають характер чуток, припущень, навіть якщо вони були отримані від особи, що викликана як свідок, експерт, викладені в документі.

Звернемо увагу на класифікацію доказів. Насамперед, залежно від джерела їх походження, докази поділяються на особисті, речові та документальні (письмові).

Особисті докази мають місце, коли носієм відповідної інформації, фактів є фізична особа. Відповідно до особистих доказів можна віднести певні пояснення правопорушника, показання свідків.

Очевидно, що речовим доказом може виступати певне знаряддя вчинення адміністративного правопорушення або безпосередньо об'єкт, на який було здійснено посягання. Необхідно зазначити, що до речових доказів можна віднести і фотознімки, у випадку, якщо вони були зроблені у момент здійснення правопорушення або якщо факт їх виявлення у певної особи чи місці має безпосереднє значення для справи, що розглядається. Необхідно вказати, що речові докази поділяються на первинні та похідні. Первинні – безпосередньо пов'язані з подією правопорушення, а похідні – це відбитки, фотознімки первинних речових доказів, що зберігають всі їхні істотні ознаки.

Документальні докази – це відповідні матеріали, які містять відомості, інформацію, що зафіксовані і в письмовій, і в іншій формі. До цього виду доказів варто віднести певні довідки, листи, заяви, характеристики.

Також, доцільно виокремити електронні докази, до яких належить інформація в електронній (цифровій формі), що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, бази даних та інші дані в електронній формі.

Ще однією обставиною, за якою поділяються докази, є характер зв'язку між доказом і фактом, що підлягають встановленню. Відповідно до цієї обставини розрізняють прямі і непрямі докази.

Прямі докази безпосередньо, однозначно підтверджують або спростовують будь-яку з обставин, що підлягає доведенню у справі про адміністративне правопорушення [3, с. 117]. До прямого доказу можемо віднести акт медичного огляду водія на стан сп'яніння.

Щодо непрямих доказів, то вони стосуються проміжних фактів, через зв'язок яких може бути з'ясовано обставини, що мають безпосереднє значення до предмета доказування.

Важливо, що для кожного виду доказів існують певні правила їх збирання та використання. У випадку порушення правил збирання інформації, її використання є неможливим. При здійсненні правосуддя допускається використання доказів отриманих лише з дотриманням чинного законодавства. Це положення стосується не лише кримінального судочинства, а й відноситься до проваджень у справах про адміністративні правопорушення. У контексті дослідження О. Р. Сірант зазначає, що у провадженні у справах про адміністративні правопорушення учасники провадження оперують не самими фактами, а відомостями про них, тобто певною інформацією, що має належну процесуальну форму, оскільки отримані відомості про факти без належного процесуального закріплення не є доказами. В основі поняття фактичних даних лежить інформаційна складова факту, яка повинна бути визначена у належній процесуальній формі, тоді фактичні дані будуть вважатися доказом у провадженні [4, с. 8-10].

Щодо джерел встановлення фактичних даних у справах про адміністративні правопорушення, то їх перелік встановлений у статті 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення [5]. Отож ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення; поясненням особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків; висновком експерта; речовими доказами; показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фотозйомки та кінозйомки, відеозапису; документами. Варто зазначити, що цей перелік не є вичерпним, оскільки в статті йдеться й про інші документи, на підставі яких можуть встановлюватися фактичні дані по справі.

Відтак, підсумовуючи викладене вище можемо стверджувати, що доказами у справах про адміністративні правопорушення є фактичні дані, інформація, що здатні підтвердити чи спростувати факти, що мають значення для вирішення справи, виражені в передбаченій законом процесуальній формі (засобах доказування).

Література:

1. Демський Є. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
2. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
3. Ярмачі Х. П. Докази в справах про адміністративні правопорушення та їх оцінка. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 116–120.
4. Сірант О. Р. Нові види доказів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення: проблеми теорії та практики: автореф. дис.. канд.. юрид. наук. спец. 12.00.07. Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2018. 20 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Парубець Катерина Андріївна
аспірант Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
Інфраструктури та технологій
м. Київ. Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Відповідно до ст. 50 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека — це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини.

Це певна сукупність станів, процесів та дій, що прямо або частково не приводять до життєво важливих втрат, що наноситься природному середовищу, людству. Це комплекс станів, явищ і дій, що забезпечує екологічну рівновагу на Землі і в будь-яких її частинах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове людство. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Екологічна безпека має на меті захистити життєво важливі інтереси людини та суспільства в цілому, довкілля та держави від потенційних або реальних загроз, що створюються природними чи антропогенними чинниками стосовно навколишнього середовища. Глобального характеру набула екологічна криза в наші дні. Останні 20 років, в процесі стрімкого технологічного розвитку соціум черпає в неймовірних масштабах ресурси навколишнього середовища. Відповідно до цього актуальною стає проблема раціонального співвідношення діяльності людей з процесом забезпечення необхідного стану довкілля. Майже всі європейські держави, розуміючи стан сучасної екології, враховуючи специфіку стану навколишнього середовища на національному рівні намагаються встановити правові механізми забезпечення національної безпеки. Тому нещодавно Президент України видав Указ №111 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації»», де передбачена комплексна програма з екологічної безпеки. А саме: для забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження та посилення її бар'єрної функції необхідно невідкладно розробити та затвердити Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2050 роки; Внести на розгляд Верховної Ради України, у тримісячний строк проекти законів щодо екологічного страхування, внести зміни до законів України стосовно створення та забезпечення правового режиму зони спеціального промислового використання для спорудження та експлуатації об'єктів, призначених для поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами, вдосконалити економічний механізм фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. А також: створення із залученням міжнародних організацій інтегрованої системи поводження з радіоактивними відходами в контексті зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, а саме визначення пріоритетів формування національної екологічної мережі у Генеральній схемі планування території України. Проект акта розроблено на виконання вимог Указу Президента України від 09 грудня 2020 року N 556 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення екологічної безпеки та підготовку заходів до

35-х роковин Чорнобильської катастрофи" щодо актуалізації Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему.

Чорнобильська атомна електростанція, яка повністю припинила вироблення електроенергії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 березня 2000 року N 598 "Про дострокове припинення експлуатації енергоблоку N 3 та остаточне закриття Чорнобильської АЕС", перебуває на стадії зняття з експлуатації та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему.

Реалізація таких заходів зі зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему потребує дуже тривалого часу. Але вже деяку частину заходів, які затверджені Законом України "Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему" розпочато та виконано протягом 2009 - 2020 років.

Однак після завершення виконання заходів чинної Програми лишається невирішеною проблема існування певних ризиків і загроз для населення та навколишнього природного середовища із-за наявності на майданчику Чорнобильської АЕС радіоактивних матеріалів, а саме: поводження з відпрацьованим ядерним паливом, що розміщується у сховищі відпрацьованого ядерного палива, а також ядерним паливом та паливовмісними матеріалами, які можуть перебувати в неорганізованому стані в об'єкті "Укриття". Наявність на території Чорнобильської АЕС радіоактивних матеріалів у вигляді накопичених рідких та твердих радіоактивних відходів, демонтованого обладнання та матеріалів, що утворилися та можуть утворюватися в результаті демонтажних робіт під час зняття з експлуатації об'єктів Чорнобильської АЕС та під час реалізації Плану здійснення заходів на об'єкті "Укриття", а також наявністю радіоактивного забруднення промислового майданчика Чорнобильської АЕС, спричиненого аварією 26 квітня 1986 року на 4-му енергоблоці цієї АЕС.

Невизначеність критеріїв кінцевого стану перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему. Відсутність загальнодержавних довгострокових заходів, пов'язаних зі зняттям з експлуатації та перетворенням об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему.

Недостатня кількість достатньо кваліфікованого персоналу для виконання робіт на майданчику Чорнобильської АЕС.

Але ж незважаючи на реалізацію частини запланованих заходів на промисловому майданчику Чорнобильської АЕС наявна значна кількість відпрацьованого ядерного палива, поводження з яким вимагає прийняття виважених, з точки зору ядерної безпеки, рішень.

Запровадження сучасних методів очищення (демініралізації) шахтних вод, внесення змін до законів України стосовно посилення відповідальності суб'єктів господарювання за буріння та використання свердловин без відповідних дозвільних документів, а також за незабезпечення належного ліквідаційного санітарно-технічного тампонажу свердловин після припинення їх експлуатації, розробити та затвердити у тримісячний строк стратегію розвитку гідрометеорологічної діяльності в Україні на період до 2030 року, стратегію інтегрованої автоматизованої системи радіаційного моніторингу, концепцію державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля України, порядок проведення моніторингу радону в Україні та нотифікації про радіаційні ризики, положення про регіональні центри моніторингу довкілля і т.д.

Якщо коментувати Указ №111 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», а також Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від від 23 березня 2021 року, можемо констатувати, що екологічна безпека є невід'ємною структурною часткою національної

безпеки в цілому, а Президент України є одним із перших державних гарантів відповідальних за екологічну безпеку разом з РНБО, адже при виконанні норм екологічної безпеки необхідно говорити і про відповідну життєдіяльність населення країни.

Література:

- 1) Указ ПУ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року "Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації"
- 2) Рішення РНБО Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації.
- 3) ЗУ «Про охорону навколишнього середовища»
- 4) Пояснювальна записка до проекту ЗУ "Про внесення змін до Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему". Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України. Роман АБРАМОВСЬКИЙ

Хохленко Ольга Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри конституційного та адміністративного права,
Юридичного факультету Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Бурденюк Андрій,

студент 2 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВПЛИВУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Позитивний вплив на поведінку людей та спонукання особи діяти в межах чинного законодавства – головне завдання та, водночас, особливість права. Це зумовлено тим, що право як об'єктивне явище здатне в першу чергу створювати, а далі забезпечувати баланс інтересів безпосередньо особи, суспільства та держави. При такому балансі будь-який індивід зможе вільно себе поводити, одночасно не допускаючи та не створюючи суспільно-шкідливі діяння.

Важливо пам'ятати, що адміністративно-правовий вплив характеризується особливим колом суб'єктів, на свідомість та поведінку яких він впливає. Дане коло окреслено рамками суб'єктів адміністративного права. Доречним буде згадати погляд на цю ситуацію Ю. М. Фролова, який зазначав, що адміністративне право України характеризується великою кількістю суб'єктів, які мають різні повноваження та свої специфічні особливості[1], з чим ми і погоджуємося.

Адміністративно-правовий вплив є вужчим поняттям по відношенню до правового впливу, тому можна надати таке його визначення: це один із проявів дії права на відносини, що мають адміністративно-правовий характер, свідомість та поведінку суб'єктів адміністративного права за допомогою системи об'єктивних (правових) та суб'єктивних (психологічних, ідеологічних, моральних тощо) елементів, які становлять механізм адміністративно-правового впливу та забезпечують його дієвість.

Підкреслимо, що у вітчизняному законодавстві не дається визначення адміністративної відповідальності. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) лише обмежується вказівкою про те, що мірою адміністративної відповідальності є адміністративне стягнення, яке застосовується з метою перевиховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та запобігання вчиненню правопорушень. У цьому випадку варто підтримати думку К.С. Вельського, який стверджує, що для того, щоб поняття використовувалося в суспільстві ефективно, запам'ятовувалось людьми, ставало часткою їх правосвідомості, йому потрібно дати визначення в законодавчому акті [8, с. 20]

В нашій праці ми розглянемо такий спеціальний суб'єкт адміністративної відповідальності, як неповнолітня особа. Спеціальним суб'єктом є особа, яка може бути визнана суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення, а відтак притягнута до адміністративної відповідальності за наявності у неї, крім ознак загального суб'єкта, певних додаткових ознак. В нашому випадку, основна додаткова ознака – вік. Відповідно до статті 6 Сімейного кодексу України, неповнолітньою особою вважається дитина у віці від 14 до 18 років. [2]

Абзацем 3 частини першої статті 6 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» передбачено, що суди розглядають справи щодо неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від 16 до 18 років. Такі справи розглядаються спеціально уповноваженими на те суддями (складом суддів) за участю представників служб у справах дітей, крім випадків, передбачених законом [3].

Згідно з ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років розглядаються виключно суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів.[4]

Відповідно до Кодекса України про адміністративні правопорушення, адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення 16-річного віку (ст. 12 КУпАП).[5] Коли мова йде про неповнолітніх, ми можемо апелювати також до інших нормативно-правових актів, в нашому випадку доречно буде згадати, що згідно з частиною другою ст. 459 Митного кодексу України суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку.[6]

Відповідно до вимог, установлених пунктом другим частини першої статті 247 КУпАП, провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за обставин, зокрема, недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення 16-річного віку.[4] Отже, неповнолітня особа у віці від 14 - ти до 16-ти років, - не може бути притягнута до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення. Варто також зазначити, що *вчинення правопорушення неповнолітнім визнається обставиною, що пом'якшує відповідальність за адміністративне правопорушення.* [5]

Нагальний статус спеціального суб'єкта надає нам підстави вважати, що такі особи підлягають специфічному застосуванню адміністративної відповідальності. Якщо звернутись до чинного законодавства, то саме ч. 2 ст. 13 КУпАП передбачає, що у разі вчинення особами віком від 16-ти до 18-ти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121 - 127, 130, 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 173⁴, 174, 183¹, 185, 190 - 195 цього Кодексу, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. [5]З іншої сторони, частиною 1 ст. 13 КУпАП передбачено, що до осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які

вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24¹ КУпАП. [5]

Головним проблемним питанням у сфері адміністративної відповідальності неповнолітніх є види заходів впливу, що застосовуються до них за вчинення адміністративних правопорушень. Законодавство не містить визначення заходів впливу, що ускладнює розуміння їхньої правової природи. Утім, їхнє розміщення в розділі КУпАП «Адміністративні стягнення» свідчить про те, що вони є заходами адміністративної відповідальності, які близькі, але не тотожні до адміністративних стягнень, оскільки в переліку ст. 24 КУпАП заходи впливу відсутні. З метою мінімізації вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми чинним КУпАП передбачено ряд таких заходів впливу, зокрема: *зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого; попередження; догана або суворя догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їхньою згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.*

Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх згідно з частиною 2 ст. 13 КУпАП, - можуть бути застосовані, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника, і до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення передбачені частиною 2 ст. 13 КУпАП[5] (окрім вчинення правопорушення, передбаченого статтею 185 КУпАП). Таким чином, за інші адміністративні правопорушення, що не зазначені в ч. 2 статті 13 КУпАП, з передбачених КУпАП (окрім вчинення правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП) повинні бути застосовані виключно заходи впливу, передбачені статтею 24¹ КУпАП, що є досить логічним.

Аналізуючи КУпАП та інші нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що докладні роз'яснення та особливості застосування раніше згаданих заходів впливу до неповнолітніх – відсутні. Саме тому, суд при застосуванні останніх повинен виходити з буквального змісту конкретного заходу, що застосовується судом виходячи з загальних засад права та з фактичним урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника. На нашу думку, для покращення правового регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх можна запропонувати такі шляхи: надати законодавче визначення адміністративної відповідальності; сформувати у КУпАП дефініцію заходам впливу, що застосовуються до неповнолітніх; визначити в КУпАП мету раніше згаданих заходів впливу.

Підводячи підсумок, нам вдалося розтлумачити правові засади застосування заходів адміністративного впливу до неповнолітніх шляхом аналізу чинного законодавства, а саме Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів. Ми надали приблизні шляхи покращення правового регулювання адміністративної відповідальності, базуючись на роботах науковців та діючому законодавстві. Специфічність та спеціальний статус такого суб'єкта як неповнолітня особа вимагає від органів влади та посадових осіб більш відповідального та детального вивчення кожного адміністративного провадження пов'язаного із вищевказаним суб'єктом для того, щоб мати змогу застосовувати той захід впливу, який буде відповідати небезпечності вчиненого суспільного-шкідливого діяння або, іншими словами, правопорушення.

Література:

1. Фролов Ю. М. Суб'єкти адміністративного права: сутність та підстави класифікації / Ю. М. Фролов // Актуальні проблеми права: теорія і практика. –2012. – № 25. – С. 549–557.
2. Вельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. Государство и право. 1999. № 12. С. 20–25.
3. Сімейний кодекс України. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

4. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. (статті 213-330) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Митний кодекс України. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Костюкевич С.Ф.

аспірант кафедри адміністративного та митного права, 1 курс,
Університет митної справи та фінансів

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ

Правовий статус є серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між громадянином і державою та за своєю суттю є системою еталонів, зразків поведінки людей, що заохочуються і захищаються від порушень державою і, як правило, схвалюваних суспільством.

Традиційно для системного урегулювання всіх структурних компонентів правового статусу теорією права вироблено диференціацію їх за галузевою ознакою, а саме: конституційно-правового, цивільного-правового, адміністративно-правового, кримінально-виконавчого й інших статусів осіб, за допомогою яких різні види статусів характеризують певним чином приватну фізичну особу як учасника правових відносин.

Адміністративно-правовий статус є галузевим правовим статусом, який характеризує основні засади участі особи як суб'єкта адміністративного права або адміністративно-правових відносин. Адміністративно-правовий статус як правова категорія ґрунтується на положеннях загальної теорії права, теорії державного управління, конституційного, адміністративного права, а також інших галузей наукового знання. Йдеться в першу чергу про такі правові категорії, як правове положення, правовідношення, механізм правового регулювання, співвідношення права і законодавства.

Під адміністративно-правовим статусом приватної фізичної особи традиційно розуміється правове положення громадян в її відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами державного і адміністративного права, що є складовою частиною загального правового статусу громадянина. Так само деякі автори констатують, що громадянином в адміністративному праві слід розуміти «особу (людину), яка не перебуває в трудових або державно-службових стосунках з органами управління» [1, с. 17]. Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи безпосередньо пов'язаний із участю в адміністративних правовідносинах та характеристиці як суб'єкта адміністративного права. Особа не може самостійно наділити себе правами й обов'язками, ставши суб'єктом адміністративного права, таким вона може бути визнана тільки відповідними нормами права [2, с. 90].

Як бачимо, у сучасних наукових роботах з адміністративного права вироблено значну кількість підходів до визначень статусу приватної фізичної особи, однак однозначного розуміння цієї категорії дотепер не вироблено. Як слушно вказують вчені, це передусім пов'язано із надто складною природою адміністративного права, оскільки адміністративне право є галуззю права, засобами якої (норми, відносини, законодавство, методи, форми, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) формуються публічно-

управлінські відносини, а також забезпечується публічно-управлінська діяльність [1, с. 33].

У зв'язку з вказаним окремими вченими першочерговим завданням адміністративного права пропонується вважати здійснення правового регулювання суспільних відносин щодо забезпечення прав і обов'язків людини під час реалізації публічних потреб у рамках владно-управлінської діяльності, що охоплюється предметом адміністративного права. Крім того, іншим головним завданням адміністративного права є здійснення правового захисту вказаних вище відносин, а також регулятивних відносин інших, передусім «управлінських» правових галузей [3, с. 109].

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи формується у рамках тільки окремих груп адміністративно-правових відносин. До таких відносин доцільно віднести ті, які виникають щодо реалізації завдань та функцій органів публічної адміністрації, а також, пов'язаних з реалізацією державно-управлінських функцій виконавчими органами місцевого самоврядування. Оскільки внутрішньо організаційні та управлінські відносини здійснюються усередині органів публічної адміністрації, і тому, на нашу думку, з правовим статусом приватної фізичної особи безпосередньо не пов'язані. Утім не враховувати наведену категорію відносин, надаючи характеристику адміністративно-правовому статусу приватної фізичної особи не варто.

Адміністративно-правовий статус визначає приватну фізичну особу як суб'єкта адміністративного права, що характеризує її в якості активного учасника суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у сфері публічного адміністрування. Доцільно вказати, що, окрім цього, приватна фізична особа може бути не тільки активним учасником всіх процесів, що відбуваються у суспільстві, але й бути об'єктом впливу, а саме через правові акти відчувати вплив управлінських рішень на поведінку конкретних осіб у процесі здійснення публічних повноважень та при вступі в публічні відносини, а також здатність нести адміністративну відповідальність та бути підданим адміністративним стягненням.

У деяких випадках нормативними актами може бути передбачено залучення приватних фізичних осіб до реалізації публічного адміністрування в окремих сферах. У цьому разі приватні фізичні особи наділяються частиною прав та обов'язків, які мають працівники відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування (службові особи). Під час реалізації таких прав та виконання обов'язків приватні фізичні особи здійснюють публічне адміністрування [4, с. 133].

Отже, адміністративно-правовий статус – це спеціальний правовий статус, що характеризує приватну фізичну особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод приватних фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, крім того у відносинах, які мають місце у внутрішньо організаційній діяльності органів публічної адміністрації.

Література:

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч.. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
2. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 597. Правознавство. С. 90–94
3. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 428 с.

Крайник Григорій Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та адміністративного права
Харківського університету

ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ЗА ЗАСМІЧЕННЯ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

У кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) ст. 52 та ст. 73 присвячені питанню адміністративної відповідальності за забруднення або псування земель та засмічення лісів. Ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель»: Псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами, а так само невжиття заходів по боротьбі з бур'янами – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від 20 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі - н.м.д.г.) і на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від 50 до 100 н.м.д.г.

Ст. 73 КУпАП «Засмічення лісів відходами»: Засмічення лісів відходами – тягне за собою накладення штрафу штраф від 25 до 100 н.м.д.г. і на посадових осіб – від 50 до 100 н.м.д.г.

У Кримінальному кодексі України – ст. 239 «Забруднення або псування земель»: 1. Забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, - карається штрафом до 200 н.м.д.г. або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки, - караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [2].

Визначення «забруднення земель» і «псування земель» наведені у ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [3]. У ст. 1 Закону України «Про охорону земель» міститься визначення землі: «Земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею» [4].

Відмежування за змістом адміністративної та кримінальної відповідальності за забруднення або псування земель:

1) адміністративні правопорушення містять лише основні наслідки – забруднення або псування земель чи засмічення лісів або діяння у виді бездіяльності – невжиття заходів по боротьбі з бур'янами (у ст. 52 та 73 КУпАП), тоді як для притягнення до кримінальної відповідальності окрім вчинення діяння – порушення спеціальних правил, необхідне настання основних наслідків – забруднення або псування земель, а також додаткових наслідків – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля (ч. 1 ст. 239 КК України) або загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 239 КК України) та встановлення причинового зв'язку між вказаним діянням та наслідками;

2) у ст. 52 КУпАП та ст. 239 КК України йдеться про забруднення або псування земель, а у ст. 73 КУпАП – про засмічення (один із найпоширеніших різновидів забруднення) лісів;

3) за засобами – у ст. 73 КУпАП їх взагалі не вказано, у ст. 52 КУпАП – «хімічні і радіоактивні речовини, нафта та нафтопродукти, неочищені стічні води, виробничі та інші відходи», у ст. 239 КК України – «речовини, відходи чи інші матеріали, шкідливі для життя, здоров'я людей або довкілля»;

4) за видами та розмірами санкцій [5, с. 98-99].

Бланкетними нормами, на які необхідно здійснювати посилання при притягненні до адміністративної відповідальності за забруднення або псування земель та засмічення лісів, є, зокрема, Закон України «Про охорону земель» (ст. 35) [3], Земельний кодекс України (ст.ст. 126, 164) [6], Закон України «Про відходи» (ст.ст. 17, 26, 32) [7].

Удосконалення адміністративної відповідальності за забруднення або псування земель та засмічення лісів полягає, на мою думку, у тому, щоб збільшити розміри штрафів для громадян, прирівнявши їх до посадових осіб (що не суперечить Конституції України і враховує збільшення доходів громадян України, інфляційні процеси тощо) та вказати у санкціях ч. 1 ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель» та ч. 1 ст. 73 КУпАП «Засмічення лісів відходами» – накладення штрафу від 50 до 100 н.м.д.г. за відповідні адміністративні правопорушення. Пропоную також створити частини 2 у ст. 52 («2. Псування або забруднення земель хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами, що спричинило загрозу для життя, здоров'я людей або довкілля – тягнуть за собою накладення штрафу на від 100 до 200 н.м.д.г.») та у ст. 73 КУпАП («2. Засмічення лісів відходами, що спричинило загрозу для життя, здоров'я людей або довкілля – тягне за собою накладення штрафу від 100 до 200 н.м.д.г.»), де вказати кваліфікуючою ознакою наслідки у виді створення загрози для життя, здоров'я людей чи довкілля [8, с. 187, 188, 192, 201-202]. Відповідні зміни щодо декриміналізації відповідальності за спричинило загрозу для життя, здоров'я людей або довкілля було запропоновано внести у ч. 1 ст. 239 Кримінального кодексу України [8, с. 85-93, 194, 200], що потрібно для недопущення колізій у чинному законодавстві України.

Р.О. Мовчан не пропонував удосконалити положення ст. 52 та ст. 73 КУпАП, натомість вважає доцільним доповнити КУпАП ст. 53-7 «Зайняття земельної ділянки до державної реєстрації прав на неї» (пропонується штраф для громадян від 5 до 25 н.м.д.г., а для посадових осіб – від 10 до 50 н.м.д.г.) [9, с. 411].

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верхов. Ради Української РСР*. 1984. Додаток до №51. Ст. 1122.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.
3. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-IV. *Відомості Верхов. Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
4. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. *Відомості Верхов. Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
5. Адміністративне право для громадян України: науково-популярне видання / за ред. В. Галунька. Київ: НДІПП. 2019. 114 с.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верхов. Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Про відходи: Закон України від 05 березня 1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верхов. Ради України*. 1998. № 36-37. Ст. 242.

8. Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 204 с.

9. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин. Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. 2020. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького. 644 с.

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри «Правосуддя»
Державного університету інфраструктури та
технологій

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.

У сучасному світі проходять процеси глобалізації, Україна приймає Європейські принципи, норми та стандарти. Але реформи які стосуються адміністративно правового регулювання судово експертної діяльності в Україні, просуваються дуже повільно, інколи гальмуються із за відсутності політичного вектору, законодавчої ініціативи та впливу керівників міністерств, відомств та науково-дослідних інститутів, які не бажають позбуватися влади, впливу та корупційної складової на судово-експертне забезпечення.

Не зважаючи на те, що споживачами послуг судово експертних установ переважно є громадяни, слідчі, прокурори, судді та адвокати більшу частину представників цих еліт влаштовує існуюча бюрократично керована система судової експертизи в Україні, завдяки якій можна завжди домовитись та затягнути або прискорити строки виконання, скористатися недосконалістю методики проведення експертизи чи адміністративним впливом на умовно незалежних судових експертів. Тому висновки українських судових експертів не сприймаються як належне джерело доказів у більшості країн цивілізованого світу.

Не встигає за новими явищами світу та сучасними досягненнями науки та техніки і система впровадження методики дослідження, сучасне життя настільки різноманітне, що неможливо передбачити в якій галузі спеціальних знань необхідні будуть фахівці для вирішення того чи іншого питання у судовому процесі. Навіть залишена законодавцем лазівка, яка давала можливість раніше суду вдаватися до послуг неатестованого експерта, в світлі останньої редакції Закону України «Про судову експертизу» також блокується, так як частина 3 статті 7 цього закону закріплює вимогу обов'язкової атестації та реєстрації використовуваних при проведенні експертизи методик.

Звичайно таку ситуацію міг виправити інститут спеціалістів – осіб з освітою та знаннями у відповідній галузі і висновок яких використовувався у судових процесах до прийняття Кримінально процесуального кодексу України від 13.04.2012, який статтею 71 звузив поняття спеціаліста у кримінальному провадженні як особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. А стаття 360 цього кодексу «Консультації та роз'яснення спеціаліста», не передбачає такого джерела доказів, як висновок спеціаліста, який складений правилами та методичними рекомендаціями, що до написання судових експертиз, а обмежує спеціаліста тим, що під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Тому у судовій практиці висновки спеціаліста, судді беруть лише до уваги і не можуть його сприймати як окреме джерело доказів, так як відповідно до частини 2 ст. 84 КПК процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

В Україні є маса громадських організацій та різних асоціацій, які об'єднують фахівців тієї чи іншої області (наприклад, оцінювачів, аварійних комісарів, аудиторів і т.д.), які за можуть давати суду свої висновки з питань, що потребують спеціальних знань, не обов'язково надавати їх висновкам статусу судової експертизи, їх дослідження можна закріпити законодавчо, як висновки спеціаліста. На нашу думку необхідно розвивати та законодавчо закріпити інститут спеціаліста, з правом надання висновку спеціаліста, з питань де проведення судової експертизи за існуючою процедурою є недоцільним.

Ключовою проблемою судово-експертної галузі є дискримінаційне положення, у якому знаходяться, так звані, недержавні експерти, які сьогодні існують «не завдяки, а всупереч» чинному законодавству України, створюючи багато незручностей існуючій монопольній державній експертизі.

Завдяки відвертій дискримінації з боку держави, насамперед Міністерства юстиції, недержавна судова експертиза так і не змогла стати інструментом конкуренції знань та досвіду, без чого не може бути розвитку будь якої наукової галузі. Прикладом такої державної дискримінації є з нормативні акти безпосередньо Міністерства юстиції, зокрема, наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів».

Не маючи конкуренції, державні експертні установи поступово перетворились у монопольних володарів істини, що аж ніяк не сприяє забезпеченню якості та об'єктивності їх роботи.

Не сприяло розвитку судової експертизи і створення системи атестації приватних судових експертів через Центральну експертно-кваліфікаційну комісію Міністерства юстиції. Ця система лише призвела до розквіту корупції та тотального тиску на недержавних експертів. Враховуючи той факт, що приватні судові експерти повинні через три роки знову проходити стажування та переатестацію, вони стали заручниками чиновників, які мають вплив на рішення Центральної експертно-кваліфікаційної комісії. При цьому, колективне прийняття рішення про відмову у присвоєнні кваліфікації, дозволяє це робити без загрози притягнення винних осіб до відповідальності за безпідставну відмову. На даному етапі життєвого циклу суспільства судовий експерт це у всіх відношеннях безособистісна сутність, повністю підконтрольна та залежна від осіб, що складають Центральну експертно-кваліфікаційну комісію та експертно-кваліфікаційну комісію безпосередньо в інститутах судових експертиз.

Враховуючи правову позицію Вищого адміністративного суду України, яким ухвалою від 07 листопада 2012 року в справі № К/9991/54050/12 зазначено, зокрема, наступне: «скасування та визнання недійсним свідоцтва експерта не позбавляє останнього кваліфікації». Отже, скасування свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта не позбавляє раніше атестованих експертів відповідної експертної кваліфікації.

Сьогодні Міністерство юстиції в особі створеної при ньому Центральної експертно-кваліфікаційної комісії, безпідставно перебрало на себе функцію суду та інших учасників процесу у вирішенні питання який саме експерт може бути залучений до ролі «особи знаючої» у відповідному процесі, замінюючи суд у питанні оцінки як доказу показів так і висновків «носіїв спеціальних знань». При існуючій системі, запис у Реєстрі судових експертів є більш вагомим важелем у питанні аргументованості та доведеності думки експерта, аніж його багаторічний досвід та наукова ступінь.

Сама ж система стажування приватних експертів на базі науково-дослідних інститутах судових експертиз є нічим іншим ніж фікцією, узаконеним збором немалих грошових сум.

Монопольне положення державних експертних установ Міністерства юстиції - науково-дослідних інститутів судових експертиз призвело до тотального зниження якості виконання експертних досліджень та спотворення принципу незалежності експерта.

Не значно кращою є ситуація, що склалась у відомчих експертних установах (МВС, СБУ, Прикордонна служба, Міноборони). Кожна з цих установ не лише за багатьма експертними спеціальностями «дублює» функції судових експертів, Реєстр яких веде Міністерство юстиції, але й дуже часто «обслуговує» суто замовні інтереси своїх відомств.

Як вбачається з наведеного, держава не в змозі забезпечити незалежного проведення судової експертизи, і змодельована ситуація є нашою сумною дійсністю, яка за останні п'ять років набрала страшних масштабів. Змальована картина є не єдиним недоліком, їх достатньо в підвідомчих актах, створених для укріплення та нарощування корупційних схем.

На переконання М.Я.Сегая важливими у вирішенні питань реформування організації судово-експертної діяльності є проблеми оптимізації наукової організації та управління інфраструктурою судово-експертної діяльності, що забезпечують практичну реалізацію її правових і методологічних основ. До таких проблем, на його думку, варто віднести:

- оптимізацію організаційних форм керування державними судово-експертними установами й недержавними експертними структурами;
- уніфікацію науково-методичної й інформаційної бази судово-експертних установ, організацію й координування науково-дослідницької роботи в галузі судової експертизи;
- удосконалення методики та процедури атестації професійних судових експертів;
- організацію базового навчання фахівців у галузі судово-експертної діяльності гуманітарного й природно-технічного профілів;
- удосконалення методичної та профілактичної роботи судово-експертних установ, оптимізація використання слідчими та судами можливостей судових експертиз [6, с. 30].

Отже, на нашу думку необхідно на законодавчому рівні у нормах процесуального законодавства або у новому законі «Про судову експертизу», закріпити вимогу, згідно якої статус експертної організації не може бути вирішальними як у питаннях залучення особи до справи у якості судового експерта, так і у питаннях оцінки його висновків у суді. Таким чином, суспільству вдасться вирішити проблему штучної монополії державних експертних установ, яка зараз є одним із головних чинників корупції у цій галузі.

Необхідно також скасувати дискримінуючу норму, яка забороняє недержавним експертам проводити криміналістичні, судово-медичні та психіатричні експертизи. Ця норма перекочувала у Закон «Про судову експертизу» із вже давно скасованого Закону «Про підприємництво» і зараз ніхто толком не розуміє, навіщо існують ці обмеження.

Також важливим є питання контролю та відповідальності судових експертів за підписані ними експертизи. Доцільним було б створення саморегулюючої громадської організації судових експертів на зразок адвокатських асоціацій. А для запобігання випадкам «корпоративної солідарності» необхідно залучати до управління такої організації практикуючих адвокатів та суддів, науковців відповідних галузей.

Література:

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Новиков С.Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Новиков С. Н. – Рязань, 2005. – 229 с.

4. Про підприємництво : Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.
5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
6. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.
7. http://onovlenakraina.com/blog_view_37

Новіков Олег Володимирович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України,
м. Харків

ЩОДО СТАТИСТИЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНИМИ ПРИГОДАМИ З ЗАГИБЛИМИ ТА ТРАВМОВАНИМИ В УКРАЇНІ

1. Одним із напрямів кримінологічних досліджень є вивчення так званих криміногенних «фонових явищ», тобто негативних соціальних явищ, які існують паралельно із злочинністю (прояви цих явищ не є кримінально караними за своїм змістом) та перебувають у різного роду зв'язках та взаємовідносинах з нею. Ці явища «самі по собі являють чималу суспільну небезпеку, активно сприяють злочинності, виступають її сприятливим фоном, впливають на моральність суспільства в цілому» [1, с. 427]. Слід відмітити, що фонові явища лише підвищують імовірність вчинення пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, тобто лише утворення критичної маси проявів цих явищ високовірогідно супроводжуватиметься збільшенням кількості вчинених кримінальних правопорушень [2, с. 136].

2. Кримінологи майже одностайно відносять адміністративні правопорушення у сфері дорожнього руху до спеціальних фонових явищ щодо кримінальних правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту («автотранспортних злочинів»). Так, відомий зарубіжний дослідник В. В. Лунєєв зазначає, що залежність між порушеннями правил дорожнього руху та «автотранспортними» кримінальними правопорушеннями існує об'єктивно. Чим вище показники роботи підрозділів патрульної поліції з виявлення порушень правил дорожнього руху, тим нижче аварійність та кількість вчинених кримінальних правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту [3, с. 336].

У своєму останньому дослідженні, тези якого були надіслані до організаційного комітету V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності», яка відбудеться 25 лютого 2022 р. (наразі ще не опубліковані), я підрахував статистичне співвідношення кількості адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху (далі – адміністративних правопорушень) та кримінальних правопорушень проти безпеки

дорожнього руху та експлуатації транспорту (далі – кримінальних правопорушень) в Україні за 2017-2020 рр. Так, у 2017 р. було обліковано 1778691 адміністративних правопорушень та відповідно 10258 кримінальних правопорушень (співвідношення – 173:1), у 2018 р. – 2306235 адміністративних правопорушень та 8378 кримінальних правопорушень (275:1), у 2019 р. – 2713050 адміністративних правопорушень та 8876 кримінальних правопорушень (305:1), у 2020 р. 3094032 адміністративних правопорушень та 8989 кримінальних правопорушень (344:1). Отже, середнє співвідношення адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху та кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні за чотири роки (2017-2020 рр.) становило – 274:1.

3. У цей же час, вбачається наукова потреба проведення аналогічного співвідношення між кількістю адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху та кількістю дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП)/ДТП з постраждалими. У 2017 р. було обліковано 162526 ДТП (співвідношення з адміністративними правопорушеннями – 1094:100), у 2018 р. – 150120 (1536:100), у 2019 р. – 160675 (1689:100), у 2020 р. – 168107 (1841:100). Отже, в середньому за чотири роки на 100 ДТП припадало 1540 адміністративних правопорушень.

Стосовно ДТП з постраждалими, то у 2017 р. було обліковано 27220 таких ДТП (співвідношення з адміністративними правопорушеннями – 65:1), в результаті яких загинуло 3432 особи (співвідношення з адміністративними правопорушеннями – 518:1) та травмовано 34677 осіб (співвідношення з адміністративними правопорушеннями – 51:1); у 2018 р. – 24294 (94:1), в результаті яких загинуло 3350 осіб (688:1) та травмовано 30884 особи (75:1); у 2019 р. – 26052 (104:1), в результаті яких загинуло 3454 особи (785:1) та травмовано 32736 осіб (83:1); у 2020 р. – 26140 (118:1), в результаті яких загинула 3541 особа (874:1) та травмовано 31974 особи (96:1). Отже, середньому за чотири роки (2017-2020 рр.) на одне ДТП з постраждалими припадало 95 адміністративних правопорушень, на одну загиблу особу в результаті таких ДТП – 716 адміністративних правопорушень, а на одну травмовану особу – 76 адміністративних правопорушень.

4. Отримані дані є цікавими з точки зору їх невідповідності загальним тенденціям співвідношення адміністративних правопорушень, ДТП та кримінальних правопорушень. Адже збільшення кількості виявлених адміністративних правопорушень повинно однозначно свідчити про покращення роботи патрульної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. В цей же час, статистично не відбулося суттєвого зменшення кількості ДТП, ДТП з постраждалими та кримінальних правопорушень.

Література:

1. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. М.: Логос, 2004. 448 с.
2. Криминологія : підручник / [Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.]; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
3. Лунеев, В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2005. 912 с.

ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Адміністративне право, як і право взагалі, має свої джерела. Право, як і всяке суспільне явище, також має форми свого зовнішнього вираження, об'єктивності, реального існування і функціонування. У волі людей, що втілюється в юридичні закони, знаходять своє вираження програми, надії великих соціальних груп людей, тобто чи народу його шарів. У правовій науці форми, за допомогою яких фіксуються, закріплюються, офіційно виражаються юридичні норми, одержали назву юридичних джерел.

Поняття «джерело права» у юридичній науці вживаються не тільки у формальному значенні, тобто як форма вираження права, але також у матеріальному й ідеальному змістах. Джерелом права в матеріальному змісті розглядається саме суспільство, його соціально-економічний, культурний розвиток, зміст суспільних відносин. Під ідейним джерелом права розуміється правосвідомість, що грає важливу роль у правотворенні.

Джерела права - це встановлені державою або визнані нею офіційно-документальні форми виявлення і закріплення норм права, що надає їм юридичного, загальнообов'язкового значення. Тобто джерела виступають офіційними способами зовнішнього вираження і закріплення норм права.

У рамках правової системи джерела права розташовані за принципом їх ієрархічності і підпорядкованості, утворюють цілісну систему, її вертикальна структура будується таким чином, що розпорядження одних джерел права видаються на основі вищестоящих джерел. Чітка підпорядкованість джерел права, законодавчо закріплена і забезпечена за допомогою юридичних механізмів, і має важливе соціально-політичне значення. Єдність системи джерел права означає єдність вираженої в законі верховної державної волі.

Щодо адміністративного права необхідно зазначити, що воно складається з великої кількості правових норм: законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів, положень, статутів, рішень та розпоряджень тощо, які необхідно упорядковувати. Так, норми адміністративного права містяться в різних нормативно-правових актах, які часто належать до різних галузей права, але такі акти можна вважати джерелом адміністративного права лише в тому випадку, якщо вони містять положення щодо державного управління, управлінської діяльності, організації управління, правового становища громадян та посадових осіб, тобто коли закон буде наповнений адміністративно-правовим змістом.

З огляду на різноманітність джерел адміністративного права їх доцільно розділити на такі види:

1. Конституція України (Основний Закон).
2. Законодавчі акти України: закони України (наприклад, Закон від 23 березня 1996 р. «Про освіту» та ін.);

3. Постанови Верховної Ради України, які містять адміністративно-правові норми організаційно-правового характеру (наприклад, Положення від 2 вересня 1993 р. про паспорт громадянина України).

4. Укази та розпорядження Президента України (наприклад, Положення від 30 грудня 1997 р. про Міністерство юстиції України).

5. Міжурядові угоди України з іншими державами та міжнародно-правові акти, ратифіковані і визнані нашою державою.

6. Акти Конституційного Суду України (наприклад, рішення щодо відповідності Конституції України постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти»).

Особливе місце у системі джерел адміністративного права посідають нормативні акти, які регулюють адміністративну відповідальність. Це — КпАП, законодавчі акти України. Ці акти в комплексі спрямовані на охорону державного і громадського порядку, державного і колективного майна, прав і свобод громадян, встановленого порядку управління, а також прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій. Їх реалізація забезпечує зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

У системі джерел адміністративного права провідну роль відіграє Конституція України, яка є Основним Законом Української держави. В Конституції України визначаються система органів виконавчої влади, їх найважливіші повноваження, організація діяльності, зовнішні форми правових актів.

Проте роль Конституції України як першорядного джерела адміністративного права не може бути зведена лише до прямого регулювання основних питань управлінської діяльності. Деякі конституційні норми передбачають видання окремих законів — джерел адміністративного права.

Висновок. Джерела адміністративного права – це зовнішні форми відображення адміністративно-правових норм, закріплені в Конституції України, законодавчих актах, урядових постановах, рішеннях державних адміністрацій та інших нормативних актах державних органів.

Різноманітність адміністративно-правових норм передбачає і різні джерела адміністративного права України. За певними критеріями їх можна поділити на нормативні акти органів законодавчої влади, органів виконавчої влади, а також затверджені зазначеними органами положення, установи, нормативно-правові документи, що регулюють управлінську діяльність.

Необхідно зазначити, що джерела адміністративного права мають свої особливості, що обумовлюються спрямованістю норм, їхнім змістом, а також юридичною силою та сферою поширення.

Література:

- 1) Гриценко І.С.: «Джерела адміністративного права у їх історичному розвитку» - Науковий вісник Чернівецького університету
- 2) Підручник: « АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ПОВНИЙ КУРС»
- 3) Електронний ресурс : «Джерела адміністративного права»
- 4) Школик А.М.: «Предмет правового регулювання адміністративно-процедурного кодексу» - Вісник Львів.

- 5) Жук Н.С.: « Джерела адміністративного права: понятійна та правова характеристика»
- 6) Коваль Л. В. Адміністративне право України: Курс лекцій
- 7) Адміністративне право України. Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю. П. Битяка. – Харків

Безzubов Д.О.,
д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри конституційного
та адміністративного права ЮФ ІУТП ДУІТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Виконання міжнародних повітряних перевезень засновується на повазі національного суверенітету, наслідком якого є надання та регулювання державою прав на перевезення. Проте на сучасному етапі діяльність у сфері міжнародного повітряного транспорту характеризується послабленням урядового контролю за здійсненням міжнародних повітряних перевезень та залученням іноземних авіаперевізників до здійснення перевезень через свою територію. Можна говорити про виникнення нової тенденції в регулюванні міжнародних повітряних перевезень, пов'язаної з лібералізаційним підходом стосовно надання доступу до ринку міжнародних повітряних перевезень. Проявом цього є укладання двосторонніх та регіональних угод про повітряне сполучення, які містять лібералізаційні положення.

У той же час, в українській науці міжнародного права поки що не існує загальноприйнятого терміну «лібералізація міжнародних повітряних перевезень» та його чіткого розуміння. Необхідність введення зазначеної дефініції у правовий обіг юристів-науковців та практиків є очевидною, оскільки в сучасних умовах правильне розуміння процесів лібералізації у сфері міжнародного повітряного транспорту та розробка комплексного правового підходу до вивчення даного питання є необхідними для підвищення конкурентноздатності авіаперевізників при здійсненні міжнародних повітряних перевезень.

Дослідження даного питання набуває особливої актуальності в контексті спрямування зовнішньої політики України на інтеграцію до Євросоюзу, що викликає необхідність гармонізації українського законодавства з законодавством ЄС, у тому числі, й в сфері повітряного транспорту. Важливим засобом подолання труднощів і перешкод правового характеру на цьому шляху є розробка типової угоди про повітряне сполучення у відповідності з вимогами Європейського Співтовариства з метою укладання нових або зміни вже існуючих двосторонніх договорів про повітряне сполучення з державами-членами Євросоюзу. Це сприятиме входженню України до єдиного європейського простору, правовий режим якого регулюється нормами, спільними для всіх країн-учасниць.

Аналіз питань лібералізації міжнародних повітряних перевезень, яка реалізується, головним чином, через надання державами на основі взаємності повного об'єму комерційних „свобод повітря”, є важливим для України. Насамперед, це стосується визначення оптимальних правових форм та механізмів лібералізації доступу до ринку як міжнародних повітряних перевезень, у цілому, так і до ринку повітряних перевезень Євросоюзу.

Лібералізація міжнародних повітряних перевезень – процес, що розпочався в галузі міжнародного повітряного транспорту у 70-х роках минулого століття, і становить собою зняття обмежень на здійснення міжнародних повітряних перевезень. Елементами лібералізації міжнародних повітряних перевезень є надання повного пакету комерційних прав, зняття обмежень на регулювання частоти, провізної ємності, маршрутних та експлуатаційних прав, мінімізація контролю з боку уряду за ціноутворенням, множинне призначення авіаперевізників, розширені критерії володіння авіакомпаніями та контролю за їх діяльністю.

У процесі лібералізації роль та режим надання доступу до ринку повітряних перевезень залишаються найважливішими елементами в угодах про повітряне сполучення між державами та посідають центральне місце при будь-якій суттєвій лібералізації. Наявність доступу до ринку повітряних перевезень має фундаментальне значення в авіаційних відносинах між державами, а також для успішної діяльності авіаперевізників.

Під час лібералізації доступу до ринку повітряних перевезень держави стикаються з двома основними питаннями: 1) ступінь лібералізації, тобто наскільки відкритим має бути доступ до ринку, що надається; 2) підхід до лібералізації, тобто яким шляхом (національним, двостороннім, регіональним чи універсальним) та якими темпами необхідно здійснювати лібералізацію.

Лібералізація доступу до ринку повітряних перевезень здійснюється за рахунок зняття обмежень між сторонами стосовно маршрутних, експлуатаційних та комерційних прав. При чому комерційні права відіграють головну роль при наданні доступу до ринку повітряних перевезень, що впливає з природи цих прав, як буде доведено нижче.

Отже, лібералізація міжнародних повітряних перевезень відбувається, головним чином, за рахунок зняття обмежень при наданні комерційних прав, які є її головною складовою. Тому для розуміння сучасних процесів, які відбуваються у міжнародному повітряному праві, причин, що викликали їх появу, та механізмів регулювання, необхідно чітко уявляти природу комерційних прав, їх зміст та категорії, на які вони поділяються. У даному дослідженні автор головну увагу зосередив саме на комерційних правах та їхньому впливі на лібералізацію міжнародних повітряних перевезень.

Нецька Л.С., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри господарського,
повітряного та космічного права
Юридичного факультету,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ ЯК УЧАСНИК У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Фонд державного майна України (далі - ФДМУ) – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом – реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності, що охоплює низку різних відносин, зокрема і тих, що стосуються банкрутства суб'єктів господарювання, заснованих на державній власності. Тому відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Фонд державного майна України» до його повноважень з-поміж інших віднесено погодження мирових угод, планів санації і переліків ліквідаційних мас та змін і доповнень до них у справах про банкрутство господарських організацій з корпоративними правами держави понад 50 відсотків їх

статутного капіталу, які перебувають у процесі приватизації, а також участь у провадженні справ про банкрутство господарських товариств з корпоративними правами держави [1]. Пунктом 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» унормовано, що ФДМУ здійснює визначені законодавством повноваження під час провадження справ про банкрутство державних підприємств, які перебувають у його управлінні, та господарських організацій з корпоративними правами держави, у тому числі веде їх реєстри [2].

У ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства ФДМУ прямо зазначений серед учасників у справі про банкрутство, хоча законодавець і не розкриває особливостей його діяльності у цій категорії справ [3]. Аналіз тривалого досвіду участі ФДМУ у процедурах банкрутства, видані ним нормативно-правові акти з питань банкрутства, аналіз судової практики дозволяють зробити висновок про окремий напрям роботи даного органу, яка полягає у: направленні відповідних клопотань до господарських судів, комітетів кредиторів щодо подальшого провадження у справах про банкрутство підприємств-боржників; забезпеченні участі представників Фонду на зборах кредиторів, засіданнях комітетів кредиторів, господарських судів під час розгляду справ про банкрутство підприємств-боржників; постійному контролю за станом супроводження справ про банкрутство підприємств-боржників, які перебувають в управлінні регіональних відділень Фонду, та наданні відповідних рекомендацій і вказівок стосовно: супроводження справ про банкрутство; забезпечення належного наповнення інформацією бази «Банкрутство» ІППС «ЕТАП-КПД» та вирішення інших актуальних питань; координації роботи комісій з припинення діяльності (реорганізації) ліквідаційних комісій, що припиняються/ліквідуються за рішенням власника та перебувають в управлінні Фонду.

Після набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства розроблено і впроваджено новий Порядок погодження планів санації, затверджений наказом ФДМУ від 4 лютого 2020 року № 403. Першочергово до державних підприємств-боржників застосовуються всі можливі заходи для відновлення їх господарської активності і платоспроможності.

У випадках довго триваючих процедур ліквідації державних підприємств, переданих в управління Фонду, під час здійснення яких залишається непогашена заборгованість перед кредиторами, що не покривається вартістю майна боржника, приймаються рішення про необхідність звернення голів ліквідаційних комісій до суду із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство. Наприклад, наказом № 1796 від 11.11.2020 ФДМУ зобов'язав голову комісії ДП «Солотвинський солерудник» звернутися до господарського суду Закарпатської області із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство [4]. Проблема триваючих роками ліквідацій державних підприємств за рішенням власника полягає і в тому, що переоцінку їхнього майна ніхто не проводив, а кошти на це не передбачалися. Відомості щодо провадження фінансово-господарської діяльності таких підприємств, переданих ФДМУ, не надавалися.

У справах про банкрутство державного підприємства або господарського товариства ФДМУ виступає як орган, в управлінні якого перебуває боржник. Для такого учасника Кодексом України з процедур банкрутства передбачене право участі з дорадчим голосом у зборах кредиторів і засіданнях комітету кредиторів, що надає можливість отримувати інформацію про хід справи і певним чином впливати на неї, сприяти закриттю провадження, захищати інтереси держави під час судових процедур у справі про банкрутство.

За даними ФДМУ станом на 2021 рік у ліквідаційній процедурі банкрутства перебувало 42 підприємства, що знаходяться у сфері його управління (станом на 01.10.2021 у сфері управління Фонду та його регіональних відділень перебувало 629 державних підприємств та 112 господарських товариств, частка держави у статутних капіталах яких перевищує 50 %). Аналізуючи активність Фонду у справах про банкрутство, варто зауважити, що йому вдалося у 2021 році добитися закриття 15

проваджень, відкритих щодо суб'єктів господарювання, підпорядкованих ФДМУ. Разом з тим, Фонд подав ще 13 клопотань про закриття проваджень у справах про банкрутство державних підприємств та акціонерних товариств [5].

В основному закрити провадження вдалося завдяки законодавчим обмеженням щодо їх відкриття, встановленим для державних підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію.

Відповідно до ч. 5 ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» справи про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, не порушуються до її завершення. Провадження у справах про банкрутство таких підприємств / господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, підлягає припиненню, крім тих, що ліквідуються за рішенням власника. Справи про банкрутство підприємств / господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про завершення приватизації, не можуть порушуватися протягом одного року з дня завершення приватизації з підстав, що виникли до завершення приватизації [6].

Наприклад, Наказом Фонду державного майна України № 1297 від 27.07.2021 «Про внесення змін до наказу Фонду державного майна України № 5 від 06.01.2021 «Про затвердження переліків об'єктів малої приватизації, що підлягають приватизації в 2021 році» внесено до додатку 2 «Перелік єдиних майнових комплексів державних підприємств і їх структурних підрозділів, у тому числі тих, що передані в оренду» позицію: єдиний майновий комплекс Державного сільськогосподарського підприємства «Головний селекційний центр України». Це і стало підставою для відмови господарським судом Київської області у задоволенні заяви Приватно-орендної агрофірми «Україна» про відкриття провадження у справі про банкрутство ДСП «Головний селекційний центр України», що є на 100 % державним унітарним підприємством [7].

На нашу думку, окреслений підхід до «рятування» державних підприємств є несправедливим для їх кредиторів. Видається, що у подібних випадках мали б нести відповідальність державні органи, в управлінні яких перебувають підприємства-боржники.

Вивчаючи недоліки Кодексу України з процедур банкрутства, ФДМУ разом з іншими державними органами напрацьовує нормативно-правові акти, спрямовані на його вдосконалення. Зокрема Фонд підтримує запровадження на рівні зазначеного Кодексу субсидіарної відповідальності органу (суб'єкта), уповноваженого управляти державним майном, за зобов'язаннями державного підприємства. Поява відповідної законодавчої норми позитивно вплинула б на розв'язання існуючої проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державні підприємства. Формуються підходи і стосовно закріплення особливостей застосування судових процедур банкрутства та призначення арбітражних керуючих щодо суб'єктів підприємницької діяльності, що мають суспільну, іншу цінність або особливий статус, в т. ч. державних підприємств.

Через високі ризики зростання заборгованості суб'єктів господарювання державного сектора економіки і нині існує ймовірність загрози їх банкрутства. Статистика дебіторської і кредиторської заборгованості державних підприємств та акціонерних товариств у 2020-2021 роках свідчить про її збільшення. Тому ФДМУ у 2022 році доцільно вживати заходи щодо запобігання банкрутству суб'єктів із суттєвою заборгованістю.

Література:

1. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 28. Ст. 311.
2. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 19. Ст. 74.
4. Про звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство: Наказ ФДМУ № 1796 від 11.11.2020. URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/nakaz1796_7795.pdf
5. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна за 9 місяців 2021 року. URL: <https://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/analychna-dovidka-9-mis-2021-final-16589.pdf>
6. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 12. Ст. 68.
7. Ухвала господарського суду Київської області від 29 липня 2021 року у справі № 911/1262/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98668574>

Зигрій Ольга Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

Полоз Олеся Володимирівна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти факультету економіки та управління
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ ТА КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пандемія COVID-19 внесла глобальні зміни в усі галузі економіки, права, соціуму, у політику та змусила говорити про світ “до” і “після”. Деякі наслідки вже стали реальністю, а деякі лише можна спрогнозувати. Виступи (доповіді) науковців, практиків, політиків, світових лідерів направлені на те, що після карантинного періоду на світ очікує криза й існує необхідність вивчення, розроблення, дослідження нових можливостей, які слід невідкладно впроваджувати у нову реальність.

Зважаючи на це діяльність органів місцевого самоврядування теж відчутно змінилася. Все це визначає актуальність даної теми, оскільки деякі зміни мають короткостроковий термін, а деякі залишаться надовго. Зрозуміло, що ситуація для об'єднаних територіальних громад стала серйозним викликом, де найбільше навантаження у боротьбі з наслідками пандемії припадає саме на них, а це: діяльність бізнесу, ситуація з безробіттям, оплата комунальних послуг, громадська активність у суспільстві та ін.

Аналізуючи реформи децентралізації маємо чітко бачити покращення рівня життя населення. Однак, останніми роками, за час дії кризи та пандемії, спостерігаються низькі темпи розвитку об'єднаних територіальних громад. Як зазначають науковці, це, насамперед, проблеми ресурсного забезпечення громад, розподіл повноважень та відповідальності між рівнями влади, низька кваліфікація кадрового потенціалу, відсутності ефективних програм, проєктів розвитку ОТГ та значна фінансова залежність від державної підтримки [1, 210].

Наступним негативним явищем для закінчення реформи децентралізації влади крім пандемії існує ряд невирішених питань щодо приєднання територій до територіальних громад. У рамках децентралізації та чинного законодавства (Земельного кодексу України, Розпорядження Кабінету міністрів України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») передача держземлі ОТГ проводиться з 1 лютого 2018 року.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», об'єднані територіальні громади стають суб'єктами правових відносин і можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Для ОТГ це історична подія. Адже дозволяє громаді стати повноцінними господарями на своїй території: визначати в інтересах місцевих мешканців долю земель та інших природних ресурсів, самостійно вирішувати питання будівництва, соціальної сфери, економіки, фінансів, екології, охорони культурної спадщини тощо завдяки комплексним планам просторового розвитку. Таким чином територіальні громади будуть забезпечувати контроль за управлінням земель. Від цього залежатимуть надходження до бюджету.

Не можемо не згадати й про те, що карантинні обмеження негативно позначаються на можливостях владно-громадської взаємодії, оскільки відкриті проведення загальних зборів, громадських слухань і ін. заборонені карантинними умовами, що і обмежують використання традиційних інструментів місцевої демократії. Перед місцевими органами постає невідкладне завдання налагодити взаємодію з громадськістю з дотриманням епідемічних вимог. Серед яких:

- запровадження та розвиток інструментів дистанційної взаємодії органів влади та місцевих жителів;
- електронні консультації, звернення, петиції;
- телефони «гарячі лінії» і ін.;
- належне покриття мережею Інтернет;
- допомога місцевому населенню із забезпеченням товарів першої необхідності, медикаментів, медичного обладнання.

Підсумовуючи все вище подане можна дійти висновку, що долати перешкоди чи вирішувати проблеми потрібно спільними зусиллями. Про те є багато різних причин, які призводять до того, що навіть спільні загрози такі як пандемія COVID-19 не завжди спроможна вдало об'єднати для вирішення поставлених завдань з метою подолання ризиків. Тому для забезпечення розвитку ОТГ першочерговим повинно бути: прийняття відповідних нормативно-правових актів для розвитку ОТГ; підготовка висококваліфікованих кадрів; чітке розмежування повноважень та відповідальності між рівнями влади; необхідність врегулювати питання земельних відносин й управління комунальним майном та інші.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 20, ст.142 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20/con%23Text>
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170) (Редакція станом на 01.01.2022) Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України, 2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page>
4. «Землю – громадам». Які корупційні схеми зруйнує передавання земель у комунальну власність. Економічна правда. 15 березня 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/zemlia-mozhlyvostei/2021/03/15/671926/>
5. Зигрій О., Ковальчук Ю. Дерегуляція у сфері правового регулювання земельних відносин або нова «земельна конституція». *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (26). 2021. С. 136-141.
6. Zyhrii O. Legal Basis of Land Market Regulation in Modern Ukraine / Zyhrii O., Kovalchuk Yu. // Eurasian Academic Research Journal. 2018. № 2, p. 22-27.
7. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Коронавірус проти децентралізації: ризики та виклики розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах пандемії. *Проблеми економіки*. № 2 (44), 2020. С. 209-21

Федорченко Наталія Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем
взаємодії держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру НАПрН України

ДОЗВІЛЬНІ ПОСЛУГИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Значного поширення набули так звані дозвільні послуги, коли під різними приводами з громадян та організацій стягують плату за вчинення для них будь-яких дій. Як правило, правові підстави таких дій не витримують жодної критики. При цьому нерідко послуга існує тільки на папері, а насправді її не надають. Такі послуги можуть надаватися як державними (муніципальними) органами, так і комерційними організаціями. Серед них різні унітарні підприємства, господарські товариства, комітети та управління адміністрації міста, деякі державні органи [7, с. 99].

Як зазначається в юридичній літературі, адміністративні договори як форма регуляторної діяльності органів виконавчої влади в сфері господарювання поділяються на нормативні та індивідуальні [6, с. 66-69]. Нормативні договори - це адміністративні договори, які можуть бути укладені між органами виконавчої влади з об'єднаннями суб'єктів господарювання та підприємств. Ці договори містять у собі загальнообов'язкові правила поведінки, які охороняються державою, тобто мають нормативний характер і є джерелом права [1, с. 10].

Однак найбільш розповсюдженою формою державного регулювання серед адміністративно-правових договорів є індивідуальний договір. Прикладом такого договору може слугувати так званий договір про концесію публічної (державної) служби, за допомогою якого орган виконавчої влади й особливо місцева адміністрація делегують господарським товариствам і об'єднанням, а також особам, що займаються підприємницькою діяльністю, частину своїх функцій і повноважень із забезпечення життєво важливих суспільних потреб і інтересів громадян [2, с. 228].

Сьогодні не новою є практика справляння плати за здійсненн державними (муніципальними) органами своїх прямих функцій. У багатьох таких органах прийняті положення про надання платних послуг громадянам та організаціям. Як правило, йдеться про підготовку і видачу документів (актів про відповідність об'єктів правилам безпеки, про вибір і відведення земельної ділянки тощо). Доволі часто оформляються такі відносини за допомогою такого правового інструмента як договір про надання послуг. Однак чи відповідає це положенням цивільного законодавства, більше того, незрозумілою залишається природа цих відносин?

На нашу думку, договори про надання послуг, які укладаються в наведених випадках, є удаваними правочинами, оскільки їх укладення не тягне за собою виникнення цивільних прав та обов'язків, що характерно для цивільних правовідносин. Фактично ж слід констатувати, що при складанні, наприклад, акта про відведення земельної ділянки, ніякі послуги не надаються, адже всі дії, що здійснив працівник органів місцевого самоврядування, є виконанням ним своїх безпосередніх посадових обов'язків та, відповідно, є публічними відносинами. Натомість сьогодні склалась непоодинокa практика укладення такого роду договорів, в яких наведеними органами всі подібні дії розглядаються як послуги [7, с. 100].

Як убачається із вищенаведеного, подібні відносини складаються при реалізації відповідними структурами своїх владних повноважень. Держава, а також органи місцевого самоврядування виконують найрізноманітніші функції соціального,

економічного, управлінського характеру. Здійснення цих функцій дозволяє встановлювати і підтримувати в країні певний порядок. Як зазначається в юридичній періодиці, ідея адміністративних послуг базується на необхідності забезпечити реалізацію та захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб там, де реалізація і захист цих прав та інтересів неможливий в інший спосіб, ніж через надання адміністративних послуг органом публічної адміністрації в рамках виконання своїх обов'язків перед суспільством [4, с. 99-101]. Загалом з наведеною думкою представника науки адміністративного права можна погодитись, щоправда, з одним застереженням: такого роду відносини з владою не повинні будуватися на оплатній основі. Їх ні в якому разі не можна перетворювати на товарно-грошові відносини. Така практика суперечить принципам організації та функціонування державної влади, підриває її основу.

Доцільно зазначити, що в міжнародній практиці також виділяють цю групу відносин. Наприклад, Генеральна угода з торгівлі послугами (англ. General Agreement on Trade in Services - GATS) до спеціальної групи відносить послуги, які надаються при здійсненні функцій державної влади, однак виводить подібні послуги зі сфери свого регулювання, оскільки вони надаються не на оплатних і конкурентних умовах [3, с. 403].

Видається, що найчастіше платежі, які стягуються за такими «договорами», за своєю природою є зборами в бюджет. Отримані таким чином додаткові фінансові кошти використовуються на власні потреби відповідних органів (оплачується ремонт приміщень, виплачуються додаткові зарплати, покриваються адміністративно-господарські витрати).

Виходячи зі змісту пункту 6.2 ст. 6 Податкового кодексу України, збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій [5]. Виходячи з цього, доходимо висновку, що плата за так званими «договорами з надання виконавських послуг» володіє всіма рисами, властивими зборам.

Література:

1. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. К. Афанасьєв. – Х., 2002. – 19 с.
2. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Т. М. Кравцова. – Х., 2004. – 456 с.
3. Международное экономическое право: учебник: Пер. с фр. / Д. Карро, П. Жюйар. – М.: Международные отношения, 2002. – 608 с.
4. Мирославський С. Щодо поняття «адміністративні послуги» / С. Мирославський // Підприємництво, господарство і право. – № 8. – 2012. – С. 99 – 101.
5. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Санникова Л. В. Сфера гражданско-правового регулювання и публичные услуги / Л. В. Санникова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 10 листопада 2011 року. – К.: Алерта, 2012. – С. 66 – 69.
7. Федорченко Н. В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: монографія / Н. В. Федорченко. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 328 с.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.

Фінансова сфера і, передусім, фінансові ринки виступають визначальним глобалізаційним модератором, що здійснює всезростаючий вплив на світовий економічний простір. Завдяки впливу фінансових ринків усе більшою мірою цивілізаційно змінюється функціональна палітра національних економік. За даними ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі і розвитку) у ринково розвинутих країнах частка зайнятих в промисловості зменшилася до 26%, водночас сфера послуг виросла до 74%.

Сучасні фінансові ринки та їх правове забезпечення, як ніякий інший компонент фінансово-правової науки, піддаються глобальному трансформаційному впливу і, суттєво змінюючи свої функції і роль, активно формують цивілізаційний здобуток ХХІ ст. – фінансову економіку.

Правове забезпечення ефективного функціонування фінансових ринків – на сьогодні найбільш актуальна проблема, успішне вирішення якої передбачає серйозні наукові дослідження, насамперед, у контексті фінансового права. Недооцінка, а інколи і пряме ігнорування нормативно-правового забезпечення фінансових ринків, значною мірою зумовили системні і руйнівні прояви фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. Практично кожна з держав і світова фінансова система в глобальному вимірі не в останню чергу із-за цієї причини понесли відчутні фінансові втрати.

Фінансові ринки, з одного боку є системне поєднання сфер та сегментів, де концентрується капітал, а з іншого – відбувається перманентний його перерозподіл за допомогою посередників та фінансово-кредитних інститутів.

Структуризацію фінансово-правового регулювання фінансових ринків варто розпочати з визначення їх ключових елементів та інститутів. Найбільш атрибутивною їх характеристикою є фінансові операції. В ідеальному випадку кожна фінансова операція мала б бути регламентована адекватними нормативно-правовими документами, а органи державного регулювання і нагляду мали б бути здатними постійно контролювати відповідність фактичної діяльності учасників встановленим вимогам. Зрозуміло, що в буквальному розумінні цю вимогу виконати неможливо.

При цьому важливим щодо наукового вирішення є двоєдиний аспект фінансових відносин - проблема структуризації наявних фінансових ринків та унормування різних складових їх функціонування. У фінансовому праві існує поширене уявлення про те, що фінансова діяльність – взагалі виключна прерогатива держави. Так, більшість науковців з фінансового права визначають фінанси як «відносини, які завжди мають грошовий характер і в яких однією стороною виступає держава». При цьому наявність фінансів об'єктивно пов'язана з потребою вилучення, формування та розподілу державною частиною сукупного суспільного продукту. «Цим визначено й призначення фінансів – розподіл і перерозподіл сукупного суспільного продукту в грошовій формі».

Насправді фінансова сфера (система) - настільки складне явище, що можна побудувати велику кількість логічно несуперечливих концепцій її структуризації. За однією з методологій зарубіжних авторів, фінансова система може розглядатися в трьох розрізах - фінансових інститутів, фінансових ринків та фінансових інструментів. Тобто,

структура фінансової сфери в цілому може розглядатися як сукупність і взаємодія певних інститутів, видів діяльності та розмаїття застосовуваних інструментів, в тому числі законодавчо-правового характеру. Однак вже в такій, здавалося б, досить зрозумілій площині міститься реальна складність. Адже цілком можливо, що одні й ті ж суб'єкти можуть бути учасниками різних видів ринків за операційним поділом, а одні й ті ж інструменти нерідко можуть використовуватися різними інституційними суб'єктами для різних видів операцій. Таким чином, на основі досить спрощеного підходу можливо побудувати значну кількість логічних структур, кожна з яких у певній мірі вірно відображає спільні риси і відмінності тих чи інших складових фінансової сфери. Однак при цьому формується і не береться до уваги широкий масив фінансових ризиків, що створює реальні загрози для її нормального функціонування.

Доречно нагадати, що нині в Україні обсяг недержавних фінансових ресурсів, щонайменше, удвічі перевищує обсяг фінансів, що знаходяться в розпорядженні держави.

Однак, практична реалізація зазначеної об'єктивної потреби ускладнюється теоретичною невирішеністю ряду фінансово-правових проблем. Одна з них – знаходиться у співвідношенні "публічне право - приватне право".

Подзіров Андрій Олегович,
суддя Луцького міськрайонного суду
Волинської області
<https://orcid.org/0000-0003-4101-9392>
e-mail: Andrii.podzirov@ukr.net

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЛІКУВАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Прожитковий рівень населення і стан природного навколишнього середовища призводять до погіршення стану здоров'я населення України. З кожним роком збільшується кількість вроджених та хронічних захворювань, що зі складністю лікуються в Україні, або взагалі не лікуються. У такому разі реалізація права на охорону здоров'я забезпечується додатково туристичною індустрією, а такий напрям туристичної діяльності має назву «медичний туризм» [1].

Основою правового регулювання лікування громадян України за кордоном є: Конституція України, Закони України «Про туризм» [2] і «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» [3], Положення про порядок направлення громадян України за кордон для лікування, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон» [4], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для лікування громадян України за кордоном» [5].

Відповідно до ст. 36 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» громадяни України можуть направлятися для лікування за кордон у разі необхідності надання того чи іншого виду медичної допомоги хворому та неможливості її надання в закладах охорони здоров'я України. При цьому державні органи зобов'язані сприяти виїзду громадян України за кордон і перебуванню там в період лікування.

Право на лікування закордоном мають фізичні особи-громадяни України як за власні кошти, так і за кошти держави. Порядок направлення громадян України за кордон для лікування встановлений Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон» від 27 грудня 2017 р. № 1079. Цим нормативно-правовим актом встановлено організаційні та економічні основи забезпечення направлення громадян України на лікування за кордон за бюджетні кошти. Особливістю реалізації права громадянина України на лікування за кордоном за кошти держави є те, що така особа повинна виконати усі етапи направлення на лікування закордон, передбачені чинним законодавством. Крім того, у бюджеті повинні бути виділені кошти на лікування за державною програмою КПКВК 2301360 «Лікування громадян України за кордоном». За цією програмою направляються пацієнти, які не можуть отримати медичну допомогу в умовах закладів охорони здоров'я України, зокрема, це онкологічні, нейрохірургічні та кардіохірургічні захворювання, а також вроджені аномалії розвитку.

Незважаючи на наявність законодавства, що регулює реалізацію права на лікування громадян України за кордоном, нині існують проблемні аспекти реалізації такого права на охорону здоров'я. Зупинимось на деяких із них.

Перша проблема, яка існує у реалізації права на лікування за кордоном – це відсутність у законодавстві України чітко та прозоро прописаного переліку діагнозів, які не лікуються в Україні та як наслідок, дають право громадянину України звернутися за медичною допомогою за кордон за державні кошти. На нашу думку, необхідно доповнити

ст. 36 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» виключним переліком діагнозів та станів, що не підлягають лікуванню в Україні.

Наступною проблемою є недостатнє фінансування програми «Лікування громадян України за кордоном». Відповідно до статистичних даних у 2010 році направлено на лікування за кордон 40 пацієнтів-громадян України, у 2012 році – 14, у 2014 році – 39, у 2017 році – 226 [6], а у 2021 році – 450 пацієнтів [7]. Отже, право на лікування за кордоном за кошти держави передбачене законодавством, але його реалізація займає час, якого у більшості випадків у хворих не має. Після прийняття рішення спеціальною комісією МОЗ про лікування громадянина України за кордоном, хворий не відправляється відразу на лікування, а перебуває у черзі внаслідок недосконалої системи фінансування і перерахунку коштів на лікування за кордоном. У такому випадку громадянин України може реалізувати право на лікування за кордоном через компанію-провайдера медичного туризму, яка здійснює консультацію та організацію туристичного продукту, направленого за отримання медичної допомоги за кордоном, але вже за кошти пацієнта.

Наступною важливою проблемою направлення на лікування громадян України за кордон є те, що на законодавчому рівні не встановлено граничні розміри оплати, за якими лікувальні послуги та медикаменти компенсує держава, що призводить до спірних ситуацій між державою та іноземними медичними закладами.

На підставі вказаного, зауважимо, що сьогодні існують проблеми у сфері реалізації права на лікування громадян України за кордоном. Подолання зазначених проблем можливо за належного правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я та своєчасного фінансування державної програми «Лікування громадян України за кордоном». Дослідження проблемних питань правового забезпечення лікування громадян України за кордоном та виявлення шляхів їх подолання є перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Література:

1. Подзіров А.О. Теоретико-правові підходи до визначення змісту поняття «медичний туризм». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 147–157.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. *Станом на 15.09.1995 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.02.2022).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ станом на 20.10.2021 року. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення 13.02.2022).
4. *Порядок направлення громадян на лікування за кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1079.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.02.2022).
5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для лікування громадян України за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2017 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.02.2022).
6. *Як реалізується програма лікування громадян України за кордоном.* URL: <https://moz.gov.ua/article/news/jak-realizuetsja-programa-likuvannja-gromadjan-ukraini-za-kordonom>
7. На лікування одного хворого за кордоном у 2021 році уряд планує витратити 2,4 млн гривень, – дослідження. URL: https://lb.ua/society/2020/09/30/467139_na_likuvannya_hvorogo.html#:~

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**ПРАВО ТА СУСПІЛЬСТВО В РЕАЛІЯХ
КАРАНТИННОГО ПЕРІОДУ**

24 лютого 2022 року

Формат 148×210 мм. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Умов.-друк. арк. 17,10

Тираж 100 примірників.

АДРЕСА:

Україна, 04211, м. Київ, проспект Героїв Сталінграда, 2
Юридичний факультет
тел. (044) 482-51-34
(097) 299-42-13

www.jurist.net.ua